

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Т. I.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Ведиарського.

Етнографічний збірник
ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

видає

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. I.

За редакцією

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

24532

L. SGC. 12. 83

Anonymous Gift

Rec. Sept. 11, 1931

ЗМІСТ І ТОМУ.

	Сторона
Різдвяні святки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії, подав М. Крамаренко	1—24
Галицькі народні казки, в Берлині пов. Бродського із уст на- рода списав Осип Роздольський, впорядкував і порівняв додав др. Іван Франко'	1—96

Зміст.

Передмова	1—3
1. Подорож до сонця	3—5
2. Чоловік без страху і упир	5—8
3. Чудесна шopenка	8—11
4. Чудесні коні	11—13
5. Вдячні звірі	13—17
6. Молодильна вода	17—21
7. Три царівни на скляних горах і їх брат	21—26
8. Дурень і царівна на скляній горі	26—33
9. Невдячний брат і живуца вода	33—36
10. Мерцеві дари	36—39
11. Дівчина-каліка	40—46
12. Дівчина записана злону	46—47
13. Дівчина між сиротами	47—49
14. Дівчина і розбійники	49—51
15. Дівчина і кобиляча голова	51—53
16. У чорта в наймах	53—60
17. Як чорт у бідного служив	60—63
18. Дурень і Біда	63—69
19. Як брат брату за дві чвертки жита очи вибрав	69—76
20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо	76—79
21. Дуб-береза і его подорож до сонця	80—81

IV.

	Сторона
22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став	81—85
23. Заздрісна мати і її дочка царця	85—90
24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся	90—92
25. Христова похресниця	92—96
Показчик казочних і інших мотивів ужитих в казках N N. 1—25, владив др. Ів. Франко	97—120
Українські людські вигадки, зібрані Опанасом Шимченком	1—28

Зміст.

Передмова	1—6
---------------------	-----

Про руських.

1. Як лісник морочив дванайцятєро руських	6—8
2. Руські язикаті люди	8—9
3. Вила	9
4. Хвастуни	9—10
5. Шей	10
6. З „подриганієм“	10
7. Не большая віна	10
8. Дядя Семьон	11
9. Кавуни	11
10. Молотники	11—12

Про жидів.

1. Яйця	12
2. Кара	12—13
3. Гринджоли	13

Про циганів.

1. Поденщики	13—16
2. Грім	16
3. Тягло	16
4. Шкурка	16—17

Про панів.

1. Суворий пан	17—18
2. Глухий пан	18
3. Як хлопчик одурив пана	18—19
4. Яйця	19

Про москалів.

1. Придурковатий	19—22
2. Мудрий офіцер	22—24

V.

Про птахів і звірів.

Сторона

1. Від чого горлиця турчить?	24
2. Від чого шівень от-то-тока?	24
3. Чого комара без ружжа бють?	24—25
4. Дурний вовцюга	25
5. Вовк і кравець	25—26
6. Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта? .	26
Приказки про москалів з Тернопільщини N. 1—5	26—28
Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами наукового товариства імени Шевченка	1—16



ПЕРЕДМОВА.

Сим томом наукове товариство імени Шевченка розпочинає нову серію публікацій, присвячену спеціально матеріалам до пізнання українсько-руського народу з погляду етнографічного, в ширшій значінню того слова.

Богатство словесного матеріалу, що живе досі в устах українсько-руського народу, є факт загально відомий. Менше уваги звертано на духове життя народу по за утворами народньої поезії, але й ті не багаті спостереження, які були зроблені, вказували на велику цікавість, яку має цілий уклад життя українсько-руських народних мас не тільки для самих земляків, але для науки взагалі, а тим заохочували до всестороннього студіювання їх.

Річ утрудняєть ся одначе тим доволі сумним становищем, в якому знаходила ся і знаходить ся етнографічна наука українсько-руська. Виключивши так короткий на жаль час істновання київського географічного товариства, що подавало такі гарні надії для тієї науки, вона не мала й не має досі ані спеціальних інституцій, ані видавництв. Видані досі колекції матеріялів за своє істнованне мають дякувати звичайно енергії одиниць, що зміли той матеріял скупити і що було головнійше — знайти спосіб для його публікації; тим то хоч як гарні та монументальні не були вони часом, сама справа не виходила з стану випадкового істновання, випадкових придбань, по яких знову наставали часи, коли етнографічні матеріяли не знаходили собі притулку, гинули цілковито або фрагментами виходили на світ божий в видавництвах чужих. Такого стану річей не міг поправити й новозаснований українсько-руський „вістник літератури, історії й фольклору“ — „Житє і Слово“ дра Ів. Франка, бо при всій охоті свого редактора міг лише невелику частину для публікації матеріялів етнографічних, і то найважнійших, уділити, хоч і то, звісно, було чималою прислугою українсько-руській етнографії.

VIII.

Наукове товариство імени Шевченка, бажаючи в міру своїх матеріальних засобів, поки що — так небагатих, допомогти українсько-руській етнографічній науці в її сузивім становищі, що, як сказано, й досі триває — ухвалило на початку цього року засновати окреме видавництво для матеріалів до українсько-руської етнографії (розправи в тієї сфери, а також статі критично-бібліографічні мають уміщатись в „Записках“ Товариства). Аби ту справу скорше до життя привести і в курс пустити тимчасову редакцію прийняв на себе нижше підписаний, в надії, що за якийсь час Товариство сформує для того особну комісію етнографічну, а з тим прийде можливість передати редакцію чоловікови, що міг би ти спеціально зайнятись. Для титулу видавництва узято притертий вже термін етнографічного збірника, хоч з програми його не виключаються ті сторони науки про нарід, які обіймає собою новий термін фольклору. Матеріяли мають уміщуватись в цілої території, залюдненої українсько-руським народом. Збірник має виходити регулярно принаймні раз на рік — доки засоби товариства не дозволять число томів помножити.

В цьому тому більшу половину займає колекція казок з повіту Брідського, що має йти далі в дальших томах. Збірничок українських анекдотів був видрукований для „Записок“, як значить ся на його сигнатурі, та після згаданої ухвали Товариства відложений для „Етнографічного збірника“. Народні звичаї й обряди заступлені матеріялами з Кубаньщини. Нарешті програма, уложена спільними силами членів Товариства, має чисто практичне значіння — зазначити головніші точки народнього життя для збирання матеріялу, до чого, будемо сподіватись, заснованне спеціального українсько-руського етнографічного видавництва надасть нашим землякам нової охоти й енергії.

М. Грушевський.

У Львові, 1 (13) жовтня 1895 р.



воїх п
ко рд
осі тра
цтво
ери. а
г" Та
пуст
дїї, к
рафіч
би п
же п
очак
о ль
дней
га йи
в по

звіт
ьки
снї-
ра-
їу-
на-
ки
ь,
вз



Козак Чорноморець в чині урядника.

Різдвяні сьвятки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії

подав М. Крамаренко.

За тиждень до сьвяток люди скрізь по станиці колють свиней, що „закидають“ у сажі ще за три тижні до того, ріжуть гусей, качок, курей, индиків, щоб було чим розговітись та щоб вистарчило всього на всі сьвята.

Свиней колють гострим ножем у саме серце, і потім смалять їх, запалюючи розложену зверху і навколо солому, і перевертаючи свиню з одного боку на другий. З великих свиней перед обсмалюванем обскубують щетину. Для того роблять такі палички, намотують на них щетину і скубують. Осмаливши кабана, обливають його водою і потім зскребують з його ножем смалятину. Після того накривають кабана соломою, всі на його сїдають, щоб одстало сало од м'яса, і тоді вже знавець діла (таких людей в станиці чоловіка зо три та, може дві, або три бабі) береться за ковбасу та шматків за три сала розпотрошити ту свиню чи кабана і поначинювати ковбаси, а сало порізати та посолити. Сей чоловік (чи баба) скрізь порядкує, за всім приглядає і на всіх покрикує, і всі його слухають і вволюють його волю. Сало складають в мішки чи в торбинки і вішають на горище до баятиня. Коли після того діти просять сала, їм відповідають: „Воно полізло на дуба!“.

Гусей „закидають“ загодувати днів за десять до Різдва або „кому як завгодно“, годують їх просом, ячменем, дертю (молотим ячменем). Ріжуть гусей як вони „жиром запливуть“, а зарізавши, поспішають їх зараз же обпатрати, поки не простигли, бо инакше трудно буде їх скубити. Попереду обскубують пірря, тоді пух і на-сам-кінець колодочки. Після того смалять гусей: кладуть кожного з них на рогач і держать над запаленим у пічі верчком соломи, щоб висмалити неповисмиковані пушинки;

а де-хто обсмалює гусей у сinyaх або на дворі над запаленим папером. Обсмаливши гусей, натерають їх висівками, щоб жовті були.

Частину гусей зараз же варять або печуть, а частину солять і березуть надалі, в де-яких знімають сало і теж солять його або топлять на смалець. Вишкварки з витопленого сала або дають дітям, або викидають геть. З смалцем після того печуть м'ясо, смажать кашу, „варенички“, орішки і т. д. Приготоване гусяче м'ясо та сало вносять в холодне місце: в сinya, в погріб то-що. Малі діти забирають собі гусячі горлянки, вкладають один край горлянки в другий і таким чином роблять собі на взірць бублика торохтілки, насипавши в них зерна або гороху і засушивши їх, щоб не розходились. Також торохтілки роблять собі і жінки — намотувати на них пряжу з півнитків у клубки. З великого гусячого та курячого пірря жінки роблять помазки -- мазати дощ, смалцем та маслом сковороди, як печуть блинці, щоб вони до сковороди не приставали. Гусячі крила обрізують, не обскубуючи: ними знімають муку, а також пил зо стола, зі стін то-що. Словом усякий дрібязок заберегасться і утілізуєть ся.

Курей мало хто „закида“ годувувати, та і то не більш п'яти: більш їх ріжуть „так, як ходить“, без загодовування.

Перва кутя або Багата кутя, 24 грудня. Так зветься остатній день різдвяного посту, „пиліпівки“. Перед тим днем пороблять з того все, що треба: і птиці понарізують, і хліба понапікають, і всього иншого понаготують, а також гній з двору повивозять, в хаті повимазують та поприбирають скрізь, як слід, одним словом приготують ся гаразд до сьвяток. Коло всього порають ся і все готують про сьвята більш одні баби, а чоловіки мало їм помагають. Як печуть хліб ковбаси, або мажуть хату, той овсі виганяють з хати не тільки чоловіків, але й дітей і всіх, щоб ніхто їм не мішав.

В той день вже нічого не роблять, тільки порають ся коло печи: варять капусту (густий борщ з одної капусти, заправлений пшоном), квасолю, кутю та узварь, напечуть усяких пиріжків з квасолею, чечевичею, пряженою капустою, „сарачинським пшоном“ (рижем), з картоплею то-що та й на завтра понапікають, чого треба. Кутю варять з „сарачинського пшона“, з товченої пшениці або з товченого ячменю. На те вибирають ячмінь або пшеницю по одній зернині, щоб не було сьміття. (Так саме вибирають і квасолю). Для узварю беруть сушені яблука, груші, вишні, терен, овж то-що і варять у воді так, щоб вони були з юшкою, „з кваском“.

Як тільки зварять ся кутя та узварь, у хату вносять сїно і розтрушують його на покуті так, щоб зробити кубельце. В те саме кубельце й становлять кутю з узварем встроивши в них по хрестикові з сїна,

з кошишу або з дерева. Старі люди завіряють, що в тім сїні не одмінно будуть волосинки, що віщують добро в господарстві¹⁾. Та воно й не диво, бо нїм становити кутю з узварем, на покутю садовлять хлопця або дївчину і скубуть їх за чуба, „щоб чубаті кури були“.

Увечері, як почне смеркатись, як зійде вечерова зізда, сїдають вечеряти. За першою чаркою згадують родичів, що далеко живуть або перебувають у дорозі або-що: „Згадай ся легенько нашим!“ або „Нехай легенько згадаєть ся нашому Йванові! Де-то Господь приведе йому розговіть ся?“ Кутю з узварем залишають на заїдку. Кутю хто їсть з ситю з меду, хто з сахарем, а хто з узварем²⁾.

Після вечері виходять на двір і стріляють з рушниць та з револьверів. Одні з старих людей виясняють, що сей стріл є ознакою стрічі сьвятих вечерів, що починають ся з першої куті і кінчать ся на Йвана Хрестителя; а иньші — що се є ознакою проганяння куті.

Малі дїти носять до своїх хрещених батьків та матірок вечерю: трошки куті з узварем у мисці та штук зо три пиріжків. Хрещеники, прийшовши з вечерю, промовляють: „Здрастуйте! Прислав вам батько та мати вечерю!“ — „Спасибі!“ одмавляють тому хрещеникови. Він „бе чолом“ батькови чи матері (се-б-то, підійшовши до них, цілує їм руку), а вони частують його горілкою, вином або вареною, дають йому гостинців чи скільки там грошей; потім заберуть з миски вечерю, а натомість кладуть туди свою узварю та куті. Тоді вже хрещеник іде до дому. Деякі батьки відсилають вечерю і „матусьці“ (попаді), а вона віддачує кожному з дїтей „семигривенним“ (20 кошілками)³⁾.

Під Різдво лягають спати раніш, щоб бабам був час гаразд випочити, бо завтра їм треба буде завчасу упоратись коло печи, щоб встигти до церкви. Як хто так варить всі страви і пече птицю з вечера, а ранком тільки розогріває все.

¹⁾ По иньших місцевостях України кажуть, що повинна бути волосинка на пасці, як виймуть її з печи: тоді якої масти буде волосинка, такої масти і скотину води.

²⁾ Взагалі-ж узвар є звичайними і розповсюдженими месоцями по всій Україні, і не тільки на Багату і на Голодну кутю, але і при кожному надзвичайнім разі, наприклад, на хрестинах, на похоронах то-що, навіть і в скоромні дні. На хрестинах узвар має особливу назву: о пеньки, якими шанує гостей пупорізна баба, садовлячи їх у рай, се-б-то, на покутю.

³⁾ З ч. 1-го „Кубанск. Областн. Вѣдом.“ за 1895 р. знати, що один урядник з станиці Нижне-баканської залїзницею („чавункою“, або „машиною“) виражав своїх дїтей: хлопців 14, 12 і 10, а також дївчину 8 годів „з паляницею“ навіть до баби в станицю Верхнебаканську.

Різдво, 25 грудня. На Різдво жінки, мовляв, устають рано, щоб свого часу „упоратись“, а чоловіки — як почнуть дзвонити до церкви, куди йдуть усі, кидаючи дома тільки старих та малих. Баби з'одягають ся більше в кожули, свитки, пальта, а служили козаки в свої парадні кармазинні чекмені та нові мундіри зверху і повиставляють усі свої „заслуги“ (медалі та хрести), срібні „газирі“ (набої) і срібну зброю (ніж та шаблюку); через ліве плече висить срібна перевісь (тісьма) з китицею на спині; на голові в кожного козака смушева шапка з червоним верхом („панаха“) „нагагошена“ на потилицю, і тільки одні урядники на яку хвилину насовують шапку на лоб, щоб люди бачили на версі урядницький хрест з срібного галуна¹).

В таких убрані Чорноморець виступає і поводить ся з пихою, і кожного „иногородця“ (некозака) лічить якоюсь нижчою істотою²).

Разом з церковним дзвоном малі хлопці починають ходити по хатах та „Христа славити“ (сьпівати церковний тропарь: „Рождество Твоє, Христе Боже наш“). Колись хлопці проказували вірші, вивчені од батьків та дідів; тільки тепер щось уже не чути, щоб де вірші казано, — мабуть позабували. Поздоровляють хлопці з празником хазяїв, як і всі: „Будте здорові з празником, з Рождеством Христовим!“ Їм дають пряники та копійки. Христославники звичайно ходять табунцями, чоловіка по два і по п'ять. Як що тих гуртів буває багато, нагородять тільки перших хлопців та других, а далі вже замикають двері, і нікого більш не пускають.

Прийшовши з церкви, один одного поздоровляють з празником: „Здрастуйте! з празником, з Рождеством Христовим!“ і поцілують ся. Ним обідати, кадять у хаті ладаном, як і в кожен иньший празник і в иньшу неділю. Для сего у кожній хаті є такий глиняний глечечок з дірочками і держачком („каділниця“), а коло божниці мішечок з ладаном. Кадить в сімействі хазяїн чи хазяйна, а більше, як с'їм'я велика, так баба стара.

¹) Гляди малюнок. Черкеси в такій позі, як на фотографії, і по вулицях ходять.

²) Правду не де днеш, воєнна дисципліна дуже деморалізує чорноморця: він показує хоч зверхне поважання тільки до сотника, хорунжого, військового старшини або иньшого офіцера, але не звик поважати чоловіка взагалі, бо і в нім самім офіцерство (а особливо „з домашньою освітою“, а їх таки рясно, є такі й генерали), зовсім не хоче бачити чоловіка, але тільки козака, приказного та урядника, словом „нижчого чина“, „гарматне м'ясо“. Між козаками і „иногородцями“ часто-густо бувають колотнечі, при котрих часом бувають і забиті на смерть. В загалі „иногородці“ на кожнім ступні, а особливо в станицьних судах, почувають на собі всіми прийнятий принцип: „Наша хата, наша й правда“. Иногородці дражнять козаків куркулями а ті иногородців — гамзедами.

Сідають розговляти ся зараз, як прийдуть з церкви, і обіда в кулі не тільки вся своя сім'я, але разом „роботник та работниця“ (наймит з наймичкою), які звичайно обідають може й нарізно. Перед сіданням за стіл хто небудь читає молитву: „Отче наш“ (хоч і не скрізь се роблять), а після молитви промовляє: „Господи благослови розговить ся!“ Тоді вже починають пити горілку, згадуючи своїх неприємних родичів і їсти, що наготовлено. Попереду їдять те, що лишилось від учорашньої вечері: пиріжки, кутю то-що, а потім уже починають їсти скоромні страви: борщ і локшину, а далі солонину, печене поросся, печену гуску або качку, ковбаси, свинячий кендюх або ковбик¹⁾, викінчуючи обід молошною кашею і неодмінною заїдкою -- узварем. Де-хто зоставляє на кінець обіду й кутю.

За обідом, як трапить ся куряча або гусяча „дужка“ (кісточка на кшталт дужки), діти, а иноді й старі ворожать, хто довше переживе на світі. Для сього беруть „дужку“ за „віжки“ мезинцями і розламують її на-двоє: кому припаде „головка дужки“, той і довше жити ме на світі. Часом куряча „дужка“ не розламуєть ся, а малі діти укуші з „кобилкою“ (грудною кісткою) беруть її собі на іграшки. „Дужка“ становить ся на „кобилку“, що тягають по столу або по пічі, причипивши до „голобень“ (тоненьких відростків кобилки) нитку. З круглих мозкових гусячих кісток роблять пищики та гуркала. Щоб зробити гуркало, треба повернути у кістці дірку, і в неї протягнути тонку поворожку або нитку з сученої вовни. Коли се зроблено, поворожкою починають махати від себе, щоб вона накручувалась од середини до країв, і як досить накрутить ся,²⁾ починають митусь витягувати її та знов попускати, і вона підчас витягування „гурчить“, видає особливий звук.

Після-обід старі лягають спати, а молоді йдуть куди-небудь гуляти. Гуляють більше на річці, на льоду. Сюди збирають ся хлопці з дівчатами, великі і маленькі, а як коли-то сюди надходять і молодичі з чоловіками або й старі баби, як повисипляють ся після-обід. Тут гуляють у те, що кому до вподоби.

Одні гуляють у свинки, ганяють її по льоду, иньші в цурки, треті так ганяють крижинки по льоду -- один одному не дає, один одному перешкоджає.

Дівчата більш сковзають ся³⁾. Для того „висковзають“ ногами „слизьку-слизьку“ та довгу сковзалку, сажнів у три або чотири, та тоді, розвігнавшись, і сковзають ся. Де які дівчата під час сковзання присіда-

¹⁾ Свинячий кендюх чи бєльбух начинюєть ся так саме, як і ковбаси: мясом та салою, а як де, то й пшоняною кашею.

²⁾ У Павлівці балакають: „сковзатьця“, „сковзатька“.

ють, а хлопці кричать на них: „Гляди, Параско (чи Явдохо), роздересь ся!“ За таким жартом слідує спільний регіт. Як коли то й хлопці пристають до дівчат і сковзають зя з ними; а більше буває так, що сьміють ся тільки над дівчатами, підставляють їм ноги або кидують на сковзальку комішипки, щоб яка-небудь дівчина, посковзнувшись, „гепнула“ (упала) об лід.

Катають ся ¹⁾ на маленьких саночках по льоду: один сяде, а двоє або троє везуть, а тоді переміняють ся по черзі: той, що віз, сідає, а що сидів, береть ся везти.

Як спіг є на льоду, то бють ся „сніжками“, поділившись на два супротивних таборів.

Єсть так, що хлопці борять ся поміж собою, а як коли то й з дівчатами. Раз таким робом, як почали хлопці бороти ся з дівчатами, вишукалась така дівчина, що який парубок надійде до неї, то вона його „так і брякне об лід“. Та на силу вже знайшов ся такий, що як ударив її через голову об лід, то вона зовсім вомліла — водою одливали її. Але, мимо того всього, сю „бідову дівку“ всі хвалили „за хвабрість“ (за хоробрість), завдаючи сорому тим парубкам, що вона об лід біла.

Катають ся по льоду на кониках ²⁾, в кого вони є, більш на одному, а то й на двох. Коники роблять хлопці більше сами: повистругують з дерева колодочки, а під низом прироблять дротинки з товстого дроту, а тоді й катають ся; тільки на таких саморобних кониках дуже негарно катати ся, бо часто падають на них. Замість дроту часом „підкидають спинки“ од кіс а частійш роблять „кавьки“ з дужки, що од відра. Єсть хлопці — збірають ся з грішми і просять ковалів робити залізні коники: на таких кониках дуже гарно кататись, і як хто добре вмів, то на них ніколи не падають.

Иноді хлопята катають ся на льодниках; поставить одну ногу на льоднику, а другою посовуєть ся.

Вигадують хлопці ще таке катання. Візьме з дому залізну ключку, що нею сіно смичуть (а вона на кінці гостра), оббере на льоду величеньку крижичку і, постеливши на ній яку-небудь одежину, сіда на неї та гостряком ключки цюкає об лід ззадї, а крижинка й їде. Єсть такі що дуже гарно катають ся на сих крижинках і так швидко, що й кіньми не доженеш.

Як коли то зберуть ся до купи двоє або троє хлопців, обберуть крижинку побільше, посідають усі на неї та, цюкаючи гуртом ключками, і їдуть на ній. Часом розігнана крижинка біжить так швидко, що, нахо-

¹⁾ Іздать. ²⁾ Лижвах. *Ред.*

пившись на яку небудь перепону, розломить ся на двоє або на троє, а хлопці роз'їдуть ся в різні сторони, або-ж попадають, сьміючись в та-кої пригоди.

Молодці, чоловіки та старі баби сидять де-небудь на крижинках, дивлять ся, як молодіж гуляє, та лускають насіння.

На сьвятки попередю робили качелі, тільки на них мало хто качав ся, бо більше йдуть на лід. Через те тепер качель покинули робити, бо мало з них користи. Качелі роблять ся на два кшталти: релі і кру-тілка.

Щоб зробити релі укопують у землю рядом по три товстих і дов-гих коляк і в горі, стуливши їх до-купи треножниками, звязують. На сії треножники кладеть ся сволок („князьок“) на його надїласть ся посере-дині, недалеко одна од одної, дві „каблучки“ або два колесних обіді, до яких привязуєть ся в двоє зложена бичова, а на ній примошуєть ся невелика дощечка, така завдовжка, щоб на ній можна було сісти при-найшній в двох поруч. По під сволоком від одного треножника до дру-гого іде ще одна бичова, котрою держать ся „каблучки“, щоб до купи не зсовувались і до треножників не розсовувались.

Коли сядуть на релі дві дівчини або парубок з дівчиною і візьмуть ся за бичову („за вервечки“), щоб не впасти (гл. малюнок нр. 1), два чоловіки, ставши по боках, розвихують їх попередю руками, а далі бичо-вою, підкидуючи разом в переду назад. Підкидальщики старають ся не вихолплюватись один наперед другого і не зоставатись позаду, бо инакше „вервечки“ перекутять ся і можуть стиснути сидячих або й зовсім ски-нути їх до долу. Коли на релі сїдають дві дівчині, то вже не обійдеть ся діло без жартів з боку підкидальщиків-хлопців.

Приладнюють ще дошку па иньший манір, упоперек (гл. малюв. 2), і тоді вже двоє вихають ся навстоячки без підкидальщиків, роз-вихуючи митусь дошку з „вервечками“ згинанням і випростуванням колін. Часом між ними, що стоять на краях дошки, сїдають у середину ще двоє; але се можна робити тільки тоді, коли зроблено гаразд релі, бо инакше вони можуть розвалитись, або „вервечки“ порвуть ся.

Роблять релі на майдані, більш для заробітку, люди заможні, ро-блять їх і дома для себе, чіпляючи „вервечки“ в якій небудь будівлі до „переводини“ або в садку до вишень, до вербової гілки і т. и.

Круглі качелі або крутілку роблять тільки на майдані. Се са-мородна карусель простійшого устрою. Для крутілки становить ся стовп, що ходить кругом, а укупі з ним крутять ся і коліски, почешені до перехрестних жерток, вроблених у стовп. Щоб не обвисали коліски, жертки підперають ся бавтинами, вдовбаними в стовп; а щоб не хилив ся ні на який бік стовп, його піддержують угорі, повише жерток, заліз-

ним обручем, до якого навхрест прироблюють ся другі трохи довші жертки, що лежать непорушно на чотирьох стовпах, укопаних усторонь. Середній стовп укупі з колісками крутять два чоловіки, беручись за бантини, якими підпераять ся знизу жертки.

Три дні сьвятка нічого не роблять, тільки баби з-ранку готують, що їсти, та чоловіки порають ся коло скотини, „позаносять“ скотині сїна та понапувають її. Та й скотині дають їсти вже після того, як од церкви поприходять, „щоб і скотина знала, що тепер празник, і їсти грїх“.

Сьвятками ходять по гостях один до одного („азивають ся“), перевагом до родичів, сватів та кумів; понаїдають ся, понапивають ся п'яні та й поровіходять по домах.

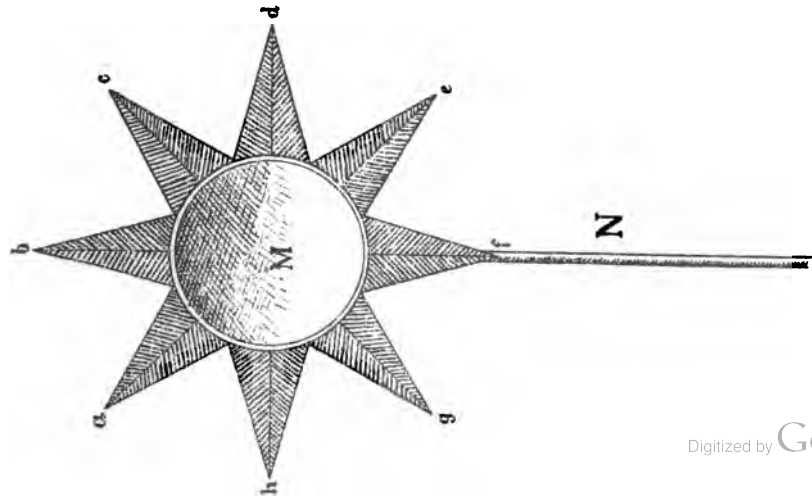
Молодіж вигадує „всякі штуки“, щоб повеселити людей та й собі погуляти. Колись, кажуть, робили козу і ведмеда і водили їх по станиці за-для сміху. Повивертають було кожухи і повдягають по два кожухи (на руки і на ноги рукавами) — на того, хто хоче бути козою, в білих смушків, а на того, що хоче бути ведмедем, — в чорних, пообшивають убраних таким робом і все пороблять, як слїд, і тоді вже водять козу в ведмедем по дворах. Коза скакала, а хазяї за се давали гроші.

Один з павлівських інтелігентів так оповідав мнї про козу. „Пам'ятаю, мене, ще малого хлопця (тепер йому 22-й год), дуже перелякала коза, що водили по станиці. Приходять до нас хлопці з тою козою, дивлюсь, а вона такою страшною здалась мнї: очі здорові та червоні; вона зараз до мене та наставля роги, наче заколоти мене хоче. Я дуже перелякав ся і лепеснув од неї в другу кімнату. Козу складали два хлопці: один надівав собі на лице мішечок повстаний, з соломн йому прироблені були ріжки і борода почеплена з смушевого клаптя; другий же менший хлопець був позаду первого. Обидва вони, мабуть, держали дошку, котра була чимсь покрита, а може й ще що. Замість очей повикраювано кружалки в кармазину, а по середині кружалок припято по гудикові. Я гаразд не розглядїв її, то й не можу вам настояще оповісти про неї¹⁾.“

¹⁾ У станиці Старощербинівці Бїського-ж одділу ще й тепер водять козу вечером на Рїздво. Збираєть ся хлопців чоловіка з 10—15, один з них робить ся дїдом, другий козою, а третій циганом. Циган бігає по-під вікнами і питаєть ся у хазяїв: „Благословіть козу (в)вести!“ Як що хазяїн поблагословить, вводять козу в хату і починають сьпівати:

Ми не сами йдем,
Ми козу ведем,
Ми рогатою (!),
Бородатою (!),
Нїдавно з Москви
З довгими кісьми.

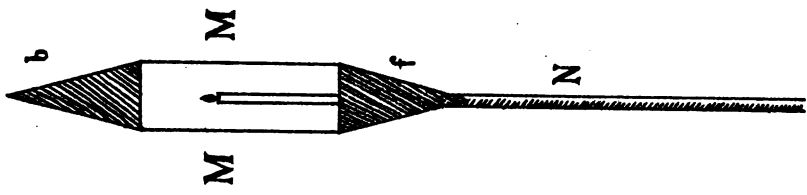
Пуць — коза впала,
Ноги задрала!
Ой устань, коза,
Хоть проходи ся;
На сього пана
Хоть подиви ся!
Добрий вечір!



Звізда спереду і ззаду (en face).

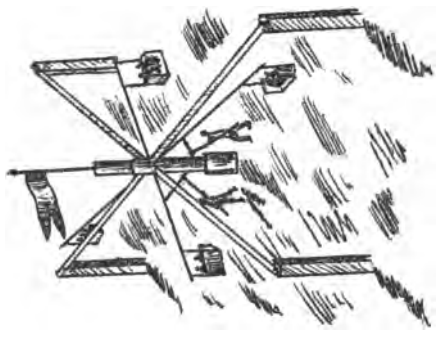
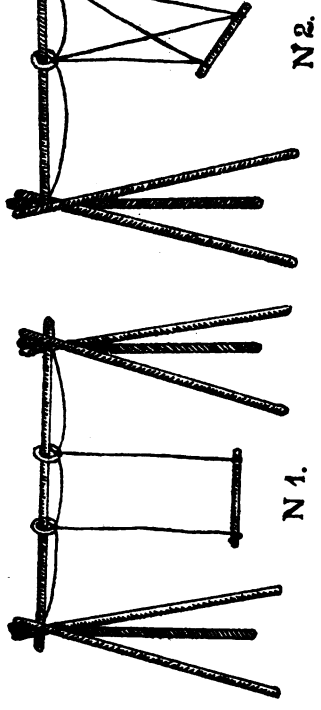
a, b, c, d, e, f, g, h, — парости
звізди з золоченої бумаж.

N — деревний держак. M — малюнок.

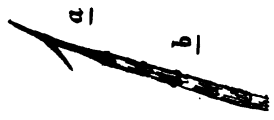


Звізда в розрізі.

Гойдавка.



Крутілка.



a — Зелізна ключка,
b — деревний держак.

В станиці Переяславській Кавказькогоо дділу, замість кози, водять кобилу. Роблять її так. Знайдуть де-небудь череп з дохлої кобили, прироблять солом'яну гриву до його і настромлять на палицю. Тоді два хлопці, ставши один за одним, положать собі на плечі два дрючки і прикриють їх рядниною. Спереду держить ся палка з настромленою конячою головою, а позаду приладновусть ся солом'яний хвіст. Поперед кобили йде хлопець, убраний циганом, а по боках купці. Між циганом і купцями починаєть ся розмова, на вірець ось такої:

— Продай, брате, кобилу!

— Купи, пане!

— Щож тобі за неї дати?

— Очі в лоба!

— Е, ні: се дуже дорого.

— Та вона-ж у мене дорогого й стоє. Тут була-б тобі кобила, була-б кобила: ни сугула, ни сапата, ни горбата, животом ни підорвата; біга все ристю та вскач, а як запряжеш, то хоч плач! Та ви хоч у зуби подивить ся їй, то й там побачите, що я ни бришу!

— Та вона дуже висока: не достанеш до зубів!

— А ви ослін підставте....

Іноді циган сідає на кобилу верхи, і вся юрма простує по вулиці.

Кобилу роблять не за-для того, щоб ходити по дворах та збирати гроші, але більше за-для того, щоб полякати кого. В цім намірі засідають де-небудь у потайному місці за рогом, або-що, а як хто йде, зривають ся з міста і лякають прохожого з-за рогу. Вид кобили і несподіванність жарту справді чинять надзвичайний переполох навіть і тим, хто поперед бачив кобилу. Її п'яні хлопці роблять не тільки святками, але й у літку. Більш полохають дівчат у степу, де переживають станичники в жнива (в „гарман“). За-для сего задалегід вкидають в дьоготь ганчірку і залишають її там не менш доби, щоб побільше втягла в себе дьогтю; після того ганчірку ту добре сушать на сонці і нічю, прив'язавши до дрючка, запалюють її та встромяють в копицю сіна. Дівчата, без котрих звичайно „ніде й вода не освятить ся“, збігають ся „втришки ловить“, погавити на таке диво. Поки там ідуть поміж дівчатами різні перепити та дивування, хлопці нишком забігають наперед дівчатам, а вони вростіч та „куди очі бачать“.

Раз таким же чином п'яні хлопці в липні вскоккли з кобилою в попівський двір, де вечеряв хазяїн з гостями. Побачивши кобилу, всі поперелякувались, повтікали в „г'орниці“, покинувши вечерю на дворі.

Взагалі-ж водження кобили дуже розповсюджене по Чорномор'ї¹⁾. Тепер Павлівці, замість кози з ведмедем, вигадують що небуť нинше. Сего року хлопці вигали „машкарад“. Поробили офіцерські та єнеральські „палети“ (les épaulettes) і все нинше офіцерське убранне та й повбірали ся. Все пороблено було дуже гарно і штучно: здавалось, наче справжні єнерали та офіцери ходять по вулицях. За офіцером йшли салдати, а за ними персіяньські попи у білій довгій одіжі, у білих шапках із білими бородами²⁾. За попами йшов „окрест“ (оркестр). Він складав ся з трьох бубнів, трьох „скрибок“ (скрипок), п'ять соілок, одного салдатського барабану, кількох дїркуватих залізних відер, штук семи залізних коробок та чавунних заслінок од печи і ще де-чого. Струменти сї висіли на стрічках, почеплених через плече. „Окрест“ грав бучно й гучно, а збоку йшло чоловіка с п'ять парубків, висвистуючи на весь рот. Спілники „машкараду“ йшли з великою пихою, а за ними сунуло народу „видимо й невидимо“.

По первий день, увечері, починають носити „звїзду“ і носять її три вечери піспіль. Її роблять з бумаги (паперу) на шість і на вісім кутів; з обох боків „звїзди“ вставлено малюнки про різдво Христово і для прозорности повимазувано їх лезь, а в порожну середину постановлено сьвічку, що осьвічує малюнки. „Звїзду“, прироблену до палки, носє привідця спілки, а за ним слїдкують чоловіка з десять менших хлопців. З „звїздою“ заходять у кожну хату, всі хлопці сьпівають „молитви“, а той, що держить „звїзду“, раз-у-раз круте її, щоб усім видко було малюнки. Сьпівакам дають копійок по десять, по двадцять, а в заможних людей навіть по „цілковому“ (карбованцю), бо з „звїздою“ все ходять такі люди, що вміють добре сьпівати. Сьпівають попереду „Рождество твоє, Христе Боже наш“, далі „Дїва днесь прєсущественного раждаєть“ і „Слава в вишніх Богу“, а на сам-кінець „Многая літа“. Хавяїв поздоровляють з сьвятом, а хавяї піднесуть усім по чарці горілки і припросять закусити тим, що стоїть на столі, „чим Бог послав“. Для таких випадків у де-яких хавяїв на рїдвяні сьвятки стоїть убраний стіл днів зо три, починаючи з ранку первого дня. Закусивши, хлопці переходять в ниншу хату.

Як тільки почнуть хлопці носити „звїзду“ по дворах, разом з сим виходять колядувати по-під віконню й дівчата. Колядують тільки на

¹⁾ Докладні відомости і бібліографію до сего питання подає відомий чеський вчений др. Ченєк Зібєрт в своїй праці: *Chození s klibnou (s konem) v dobe vánoční a masopustní. Otisk z Českého Lidu II, 3.*

²⁾ Вони-б раді були зодягтись і на взірець наших попів, та боялись, щоб за се увесь „машкарад“ не загнали у станичне правленє та не засудили у „холодну“.

первий день різдвяних св'яток, і ходять по дві, по три й по п'ять дівочок. Підійшовши до вікна, одна з дівчат вигукує: „Благословіть колядувати!“ Як скажуть: „Колядуйте!“ то вони й починають. Одні сьпівають церковні „молитви“: „Рождество твоє“, „Діва днесь“ тільки не на церковні голоси, але на свої власні¹⁾, а инші сьпівають ось яку колядку

1. Що в пана Йвана,
Та на його дворі
Ой, дай, Боже!²⁾

- | | |
|---------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| 2. Там стояв явір
Тонкий та високий, | 8. Та й пустим братця
В кінець Дунаю |
| 3. Тонкий та високий,
Листом широкій. | 9. Доброму пану —
Пану Івану: |
| 4. Під тим явором зібрались (!)
Рада молодців, | 10. Дасть нам пан
Голубий жупан, |
| 5. Та радять раду
Молодецькую: | 11. По коню вороному
І жупану голубому (!), |
| 6. — Та й скуймо братця,
Нове суденце, | 12. По стрільці-більці
Й по красній дівці, |
| 7. Нове суденце
Й срібне весельце, | 13. І пшинишний млинець —
І колядці кінець. |

Після колядування одна з дівчат кричить: „Добри — вчір!“ Їм дають гроші, паляниці, сало то-що.

Є й те, що хлопці малі бігають по-під-віконню, але вони не сьпівають настояще та путяще, а вигукують під вікном за-для сьміху чудні колядки:

1.

Колядин-колядин,
Я у батька один;
Як звать, ни питайте,
А ковбасу дайте!

¹⁾ Очевидки, молодіж, забувши значінне колодування, тепер глядять на його яко на спосіб розважитись та зібрати гроші чи що инше на складку, що буває після колядування. Тим саме виясняеть ся вживанне, разом з колядками, церковних „молитв“.

²⁾ Присьпв „Ой, дай, Боже!“ повторяеть ся за кожними двома віршами.

2.

Коляд-коляд, колядниця!
 Добра в маком паляниця,
 А пісня ни така —
 Дай, дядьку, пятака!
¹ А [² Як]¹⁾ ни даси пятака,
 Візьму вола за рога,
 [Та поведу на моріг,
 Та ізложю йому ріг;]
 А кобилу за чуприну,
 Та поведу на могилу,
 А з могили ¹ та в [² у] кабак.
 Та ¹ продам [² процю] за пятак.

3.

Коляд-коляд, колядниця!
 Дайте, дядьку, паляницю;
 А як дасте ковбасу,
 Так до-дому понісу;
 А як дасте кишку —
 Ізвім у затишку.

4.

.²⁾
 Мати кавала,
 Щоб дали сала;
 Батько сварив ся,
 Щоб не барив ся.

Але трапляєть ся так, що „дядько“ (хазяїн) „не вдаря“ (не вважа) на материн та на батьків накази, і нічого не дає колядникам. Тоді вони починають глузувати з дядька-скнари:

А в дядька — дядька
 Дядина гладка,
 [Лежить на санях
 В червоних штанах,]

¹⁾ В ломаних скобках замкнуті варіанти.

²⁾ Початку колядки не виписано. (Порівняйте: П. П. Чубинського „Матеріялы и изслѣдованія“. III, 428 и 476, також далі хлопячу щедрівку нр. 1).

Не хоче встати.

Ковбаси дати.

[А в дядька — дядька

Під вікном вишня —

Напала дядину

Тоненька др . . ля;

А в дядька, в дядька

Під вікном миска:

Дядько напив ся —

В янку ввалив ся!]

Сидить дядько на стільці,

Вбуваєть ся в постольці,

А дядина мордуєть ця,

Що в чоботи ни вбуєть ця.

Хлопцям дають: пиріжки, вареники, пряники, „виригунці“, грудочки сахарю або копійки.

Миланка або Щедрий вечір, 31 грудня. Під новий год, на сьвяту Миланю, дівчата ходять щедрувати по-під вікнами. Звичайно, підходячи під вікно, питають ся: „Благословіть щедрувать!“ Як з хати скажуть: „Щедруйте!“ то вони починають співати щедрівки, особливі пісні;

1.

А в Єрусалимі рано задзвонили.

Щедрий вечір!

Добрий вечір!

Добрим людям

На здоровя!¹⁾

Діва Марія сина спородила:

Туди івібрались усїї сьвятїї,

Думали — гадали, яке імня дати,

Дали йому імня сьвятого Ільїя:

Діва Маря імня ни злюбила —

Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:

Діва Марія сина спородила.

Туди івібрались усїї сьвятїї,

¹⁾ Присьпів: „Щедрий вечір“ і т. д. у кожній дівчачій щедрівці додаєть ся до кожного віршу.

Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я Йвана Христителя:
 Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я сьвятого Василя (!)
 Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.
 [Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я присьвятого Суса:
 Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.]

2.

Що на морі, та на сівері,
 Там лижали кладки тертовії;
 А по тих кладках та Причиста йшла,
 Та Причиста йшла, риву нисла.
 А хто в ті ризи та й нарядить ся?
 Нарядить ся Сам Сус Христос.

3.

Що в сій хаті, та на покутьті (!),
 Сів Сус Христос та вичеряти,
 Пришла к Йому Божа Мати:
 — Оддай, Синку, ключі райські
 Одінкнути рай і пекло,
 Душі грішні випускати.
 Перва душа согрешила —
 Отця й матір прогнівила;
 Друга душа согрешила —
 Царський вінець розлучила:

Третя душа согршила —
Младеньчика ізгубила¹⁾).

Щедрувальницям дають гроші, сало, пшоно, паляниці, ковбаси то-що.
Ходять щедрувати й хлопці, викрикуючи по-під віконьню:

1.

Щедрик — ведрик!
Дайте вареник.
Грудочку кашки
Кільце ковбаски;
А ще того мало —
Дайте сала;
А ще донису —
Дайте ковбасу.

Батько сварив ся
Щоб ни барив ся.
Коротка свитка —
І змерзла литка.
Мати казала,
Щоб дати сала.
Дайте кишку —
Зьвім у затишку!

2.

Щидрівочка щидрувала,
До віконьця припадала:
— Чи ти, тітко, напиела?
Ниси швидче до вікна!

3.

Миланка ходила,
Василька просила:
— Васильку, мій татку,
Пусти мене в хатку!
Я жита ни жала,
Чесних (! = чесний) хрест диржала,
Золоту кадільницю:¹⁾
Кадіти ся, люди —
До вас Христос буде.

¹⁾ У станиці Петровській Темрюцького одділу, з варіянту сієї ж саме щедрівки, найгрішнійшою душею є та, що „отци й неньку та й налаяла; та й не налаяла, а тільки подумала“. До речі скажу, що конечність шанувати батьків і не ображати їх виявляєть ся ще в такій характерній чорноморській сентенції: „Бога бій ся та родителя — два предмета“.

¹⁾ Прокінуто один вірш: „Срібну хрестілицю“: так, принаймні, маєть ся в моїм рукопису з иньшої місцевости.

4.

Я маленький хло́пок,
 Родивсь у вівторок;
 А з середу рано
 Мене в школу 'ддано:
 Я в школу йду, плачу,
 Стежечки ни бачу,
 Очиці протираю —
 Вас (с) правником поздоровляю!

Коли хазяїн нічо́го не дає хлопцям, вони його дражнять:

Щедрик — ведрик!
 У ся Петрик:
 Одчиніть вікно —
 Викинте г о!

Дівчата під новий год ворожать всякими звисними їм способами.

Лічать стовпи на огорожі і, налічивши їх „три—девять“ (3×9, се-б-то 27), угадують, який буде останній стовп, такий буде і жених; як що стовп буде у корі, або з сучком, або товстий, то жених буде багатий, а як що навпаки — бідний.

Уносять у хату півня і з його поведення угадують, який буде „сужений-ряжений“. Задля сего на долівці ставляють дзеркало, воду і сиплять зерно та глядять, що робити ме півінь: як що півень багато води не — жених буде паниця; як часто в дзеркало зазирає — жених буде хвастовитий, волоцюга; як забеть ся в куток і там стоїть — жених буде нелюдимий, похмурий, сердитий або злодіяка; як сяде де-небудь і спати ме — жених буде лїнівий; як багато ходить по хаті, маха крилами та кричить — жених буде розбишака, очайдушний; а як півінь потрошку їсть і не та все робе гаразд — жених буде чоловік гарний, трудовитий, розумний і хазяїн.

А иньші дівчата ворожать з півнем ще ось - як. Понасипають на долівці стільки купок пшениці, скільки дівчат у хаті; кожна дівчина положе на свою купку перстїнь, і тоді вже пускають півня: чию купку стане півінь клювати, тїй дівчинї сего року і замїж їти.

Кидають на вулицю чобіт, червик або що иньше: на який бік упаде кинуте передком, туди й замїж їти.

Ходять дівчата підслухувати під вікнами та під дверима: що почувють у хаті, з того і вгадують свою долю: як що почує слова; піди,

устань, вийди, геть, пора, нхай, добре і т. д., то се в ознакою того, що дівка вийде заміж; а як почує такі слова; як ось: ні, нитреба, сядь, сиди, підожди і т. д., то не вийде заміж.

А де-які дівчата так виходять о півночі слухати, де і як собаки гавкають: у якій стороні загавкає, туди й заміж іти; як собака гавкає весело, то й життя в заможстві буде веселе, — а як гавкає невесело або ще завис, то й життя буде пополовині в горем та в злиднями. В таких разі дівчина гукне: „Бодай ти йому вдохла [маленькою]!“ або: „Завий на свою голову!“ а сама мерщій сховаєть ся в хату. Угадують ще, як товсто, хрипко або глухо гавкає собака, то і чоловік буде старий, сердитий або паниця, а як тонко, голосно, в виляском, то і чоловік буде молодий та гарвий.

Виходять дівчата „до дощок“ (до огорожі), і як іде який мущина питають у його; „Як звать жениха?“ Яке імя назве прохожий мущина, так зватиметь ся і молодий, що буде сватати сю дівчину¹⁾.

Лягаючи спати, теж ріжно ворожать. Одні роблять із паличок колодіз: кажуть, у сні прийде молодий воду брати с колодізя; а иньші роблять ворота: присниеть ся, що в ворота йде той молодий²⁾.

А то ще становлять на ніч містки, і хто переведе у сні через місток дівчину, той і буде „сужений“³⁾.

А то ще матері запірають своїх дочок у яку-небудь хату на ніч окремо, а ключ ховають собі під голову: так у ночі снить ся, що приходе якийсь чоловік і просе ключа. До того чоловіка треба гаразд приглядати ся та примічати, який він є на виду, бо то саме й єсть молодий, що сватати ме дочку.

А ще дівчата, діждавшись півночі, ворожать перед дзеркалом. Для сего ставляють на стіл дзеркало, а в двох боків його по запаленій свьічці і глядять у дзеркало. В иньших місцевостях України проти постановленого на стіл дзеркала панянки ставляють ще друге, а з боків

¹⁾ У Староцербинівці дівчата гадають і на новий рік. Після-обід беруть недоїдки і виходять на двір глядіти, хто відкіль іти ме або їхати ме, бо з тій сторони будуть свати до дівчини, або парубок туди посилати ме сватів.

²⁾ В станиці Петровській сьють на ніч льон під відром і примовляють: „Сю льон під відром: с ким я буду льон вибирати, с тим я буду вік вікувати!“ „Сужений“ у сні прийде вибирати льон.

³⁾ В Катеринодарі так ще ворожать. У кого хата соломою врата, висмикують колосок із стріхи, і як у йому буде парне число зернин, то дівчина одружить ся в сій мясниці, як зостанеть ся зернина на до пари, то ще не пора заміж.

В станиці Петровській кладуть ще на стіл картку білого паперу, посипають попелом, ставляють на його шклянку с чистою водою і кидають у воду перетінь, а потім глядять у стакан, доки не побачать „суженого“.

Їх лаштунки с книг або с чого иншого: тоді сьвітло і лаштунки кожного дзеркала, одбиваючись навзаєм одно в однім, складають чудовий нескінчаний коридорь. Кажуть, що в дзеркалі, яке стоїть перед дівчиною, можна побачити молодого, що буде сватати. Тепер уже в Павливці дівчата так не ворожать — боять ся. В загалі треба признати, що сей спосіб ворожіння більше вживаєть ся міщанками та панянками.

Оповідать, що колись давно таким же робом дівчина — дивить ся та й дивить ся у дзеркало, вже почало щось у дзеркалі гарне ввижатись, коли сусіль з-за дзеркала, з обох боків, витикають ся дві здоровенні косматі лапи та — хіп за сьвічки, вони і згасли. Так та дівчина, кажуть, с переляку і вмерла. С того саме дівчата павливські боять ся ворожити на дзеркалі.

Оповідав один старий павливець з духовних, як він колись, ще бувши молодим, ворожив на дзеркалі. „Постановив я, каже, у комін дзеркало та й сподіваюсь, що воно прибуде с того. Коли хрьоп — витикаєть ся з-за дзеркала чорна рука: в мене й душа в пяти вскочила, і я с переляку мерщій розбив те дзеркало. Хай йому злидинь тому ворожінню!“

Розумієть ся, що ся казка мандрує по всій Україні: затого в кожнім українськїм селі оповідаєть ся наведена казка, і в кожнім селі завірати муть вас, що оповідане у казці трапило ся саме в сїм селі.

Таких казок, в безлічі одні, чимало мандрує по Україні, а може й по західній Европі. Подаю тут найбільш улюблену з сих казок. Одна дівчина, зібравши на стіл вечерю, сподівалась півночи, коли повинен був прийти і вечеряти кликаний „сужений-ряжений“. А коли так дівчина зроби, то чортови так і рупе піти до неї. Тоді він украде чию-небудь одіж і йде до дівчини, перекинувшись у хазяїна украденої одіжи. Так стало ся і с сею дівчиною. Приходе до неї „сужений-ряжений“ і починає вечеряти. Тим часом дівчина нишком урізала ножницями ріжок одіжі і заховала собі. Після того дівчина справді вийшла за такого саме хлопця, який приходив до неї вечеряти. Через який час після вінчання вона знайшла у свого чоловіка і той сурдут, у якому був урізаний ріжок поли. Чоловік здивував ся, коли жінка спитала, хто урізав сей ріжок, бо він тільки в перве се бачив. Коли ж його жінка розповіла про своє ворожінне і показала для доводу забережений ріжок одіжі, чоловік застрелив її, промовивши: „Коли ти через лукавого здобула мене, то й не хочю жити с тобою!“

Для такого ворожіння з вечерю, звичайно обираєть ся пустака.

Ворожать під новий год і старі. Беруть чорну хустку, розстеляють її на столі, кладуть у хустку на чотири кути печину, сіль, хліб і гроші,

і тоді закривають: хто загадує, той іде у другу хату, а як закриють кут, так вертаєть ся і відкриває один кут. Як трапить ся хліб, сіль або грош, то гарно переживе год, а як печина, то год буде чим небудь негарний, а може і вмере чоловік сего году. Угадують до трьох разів.

Угадують ще, який буде урожай і чого багато вроде. Посипають на долівці кунки пшениці, гороху, проса, чечевичі, квасолі то-що, а тоді приносять півня с куркою: що вони більше клювати муть, на те й урожай буде.

Беть — угадують під новий год погоду на всі дванадцять місяців. Для сего беруть дванадцять шкарлупин с цибулі і кладуть у кожну по грудочці соли, тоді ставляють на комін, а на другий день глядять у ті шкарлупинки, яка в них сіль. Трапляєть ся так, що в одній сіль ростане, у другій трешки вохкувата, у третій дуже суха, і т. д. — такі будуть і місяці, відповідаючі кожній шкарлупині: або через лад дощові, або через лад сухі, або гарні.

А то ще старі люди примічають погоду через перші дванадцять днів січня: які будуть дні, такі й відповідні їм в порядку місяці; наприклад, коли перший день січня теплий, то й увесь січень буде теплий; коли на третій день сухо, то й березозіл буде сухий і т. д.

Під новий год у ночі в садку роблять так: один бере сокиру і наміряючись на яке небудь дерево, каже: „Треба це дерево зрубати, бо однаково в його мало пуття!“ А другий тоді каже: „Е, ні, ни рубай, брате: лучче я його соломкою прив'язу -- воно биспримінно у цьому (!) годі уродить“. Та й перев'яже солом'яним перевесличком. Так роблять з усіма деревами, і тоді, кажуть, такий буває після сего урожай, що „аж гілля ламаєть ся“. Але сего не можна робити що-року, а тільки через три годи раз, бо як що-года робити о так, то скоро сад вовсім зав'яне і загине.

Під новий год, устроивши в паляницю дрібок соли, їдуть з нею у баз (загін) постерегати, на який бік лежить головою тільна корова: як що вона лежить на схід сонця — отелить ся в день, як що, як на захід сонця — у-вечері, а як на північ — у-ночі: „се саме вірна приміта“. Тоді вже у таку саме пору треба стерегти корову та доглядати, щоб не заморозити маленького телятка.

Щоб від'учити норовисту коняку від норову, треба під новий год о-півночі запрягти її та об'їхати тричі коло кладовища: після сего, кажуть, коняка буде „така гарна, що луччої й шукать ни треба“.

Щоб гарно рушниця стріляла і не давала помилки, треба, кажуть, під новий год вирубати ополонку на річці, прив'язати дуло рушниці бичовками за два кінці і спустити у воду на ніч. Спускаючи, треба перелічити: „Отче наш“ „на виворот“ — од кінця до початку. Сею рушницею, кажуть, можна і чорта вбити.

О-півночі стрівають новий год стрільнею з рушниць і пістолів ¹⁾).

Новий год або Василія, 1-го січня. В-ранці всі старають ся бути в церкві, щоб через цілий год бути богомільними і не забувати Бога, бо тоді, кажуть, і Бог таких людей не забуде.

З самого ранку, затого з півночі, ходять хлопці „посівати“ по хатах. Понабірають усякого зерна, прийдуть до хати і стукають ся, як що замкнута, а як що одімкнута, старають ся перейти в хату нишком. У хаті стають „проти богів“ і кидаючи в них зерно, прокааують: „На щастя, на здорова, роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю! С празником будте здорові, з новим годом, з Василієм“. Їм дають гроші, медяники або ще які гостинці.

З ранку торгові люди на одну годину одмикають свої „ла́вки“ (крамниці), щоб що-небудь продати; тоді, кажуть, через цілий рік буде добра торговля.

Як поприходять од перкви, здоровкають ся одно з одним: „Здрастуйте вам! С празником будте здорові! З новим годом, з новим щастям, з новим здоровям!“ Тоді поцілюють ся. Зараз же хто-небудь замете зерно, що насипали скрізь посівальники; зберуть його в купку і роздівляють ся: якого зерна більше, на те в сім році й урожай буде, його й сіяти треба більше; а чого нема, те овсі не родитиме. Старі люди так і робили: чого більше зберуть на долівці, того більше було й сіють сього року; а тепер кажуть, що се брідня.

Після того зерно, змішавши з своїм, сиплють птиці, щоб лучче плодилась через сей рік.

Тоді вже сідають обідати. За обідом не годить ся, кажуть, з вареної або печеної птиці розламувати чи розкушувати головок і виїмати мозку, бо с того будуть вилуплювати ся курчата, качата і всяка иньша птиця з розвернутими головками, і мозок буде зверху. У сей день птичі головки кладуть на комін сушити, а вже на другий день можна з них виїдати мозок.

Через увесь сей день люди не об'їдають ся, не напивають ся п'яні, сьміють ся небатато, балакають усе про що небуь поважне або „божественне“, „бо як первий день нового году переведеш, такий і цілий год буде: як у цей день напесь ся п'яний, так будеш цілий год п'янствовать; як багато будиш сьміять ся, так цілий год даром прогайдакаїш бис пользи.“ Великі п'яниці — і ті, кажуть, на первий день не напивають ся п'яні, все хочуть, щоб і їм гарно пережити сей рік без п'яцтва ²⁾).

¹⁾ В Катеринодарі під новий год, саме о-півночі, стріляють з гармат.

²⁾ Ми звикли обвиновачувати простий народ в неуцтві та дикості з powodu його звичаїв та забобнів; але коли ми гаразд роздивимо ся по собі, то і в себе

— Заходились в нашій сім'ї, пише мій кореспондент-етнограф, на новий год „воші поськати“, а батько ї каже: „О! Що се ви! Хіба-ж сьогодні можна? Сим бабам усе, коли ни жички микать, так у голові тикать! Он один чоловік усе; копиль-копиль, поки сам настроивсь на копил! Отак і вам буде: візьме грибінка та ї устроить ся в голову!“ Так і заборонив воші ськати.

Після нового году знову роблять люди, кому що треба, вечерами-ж, як зайде сонце, нічого не роблять, бо „сьвятий вечір“.

На сих днях у парубків з дівчатами теж бувають складки. Оберають яку небудь хату і сходять ся туди о восьмій годиві вечора. Хлопці купують горілки та вина, наймають музиків з скрипками та бубнами, а дівчата готують: холодець, смажені орішки, картоплю, солодкі пиріжки, „виригунці“ то-що¹⁾. Дівчата, злаштовавши вечерю, просять хлопців вечеряти. Хлопці сідають і починають випивати та закушувати. Коли повстають хлопці, сідають вечеряти дівчата. Після вечері музики грають, а хлопці з дівчатами скачуть, і таким робом гульня продовжуєть ся до самої півночи. Тоді вже розходять ся, хто куди захоче: иньші йдуть по домах, а иньші з дівчатами спати. Ровіходять ся по домах і музики.

Складають ся ї молодичі с чоловіками, щоб погуляти гарненько. А то ї так бувають зазови: сьогодні в одних погуляють, завтра зійдуть ся в другу хату, в третю, в четверту, після-завтра — в п'яту, в шосту і т. д. до самої голодної куті.

Голодна кутя, або бідна кутя, або під Хрещення, 5 січня. У сей день ідять тільки пісне, і не вживають їжи з самого ранку і „до води“, себ-то поки води не посьвятять. До церкви дзвонять „на воду“ або „ік-вбді“, як уже „сонце зверне з одбільньої пори на вечір“.

Сьвятять воду у колодізі, що коло церкви, у ограді. До води йде хто небудь один з сім'ї с пляшкою, відром, барильцем, тиквою, барандійкою²⁾, або якою иньшою посудю. Як тільки пін посьвяте воду, народ зараз же хапаєть ся до колодізя (криниці), щоб швидче набрати її у посудину та

знайдемо відповідні забобони, хоч і в иньшій формі. Затого все те, що народ туле до нового году, осьвічене міщанство відсовує до перед дня нового году. Часто-густо трапляєть ся чути від осьвічених міщан: „Як зустрінеш новий год опівночі, так переведеш і цілий рік. Отож в сій ціли міщане, коли не дома, то вже по клубах скачуть, веселять ся, починаючи рік з чарками шампанського в руках, щоб через цілий рік було весело. Але обрядність так і буде обрядністю, чи ми будемо стрівати новий рік в убогій пустці перед дзеркалом, чи в многолюднім фешенебельнім клубі з шампанським у руках.

¹⁾ Виригунці (від слова вергати, по-російськи: хворост) — прижене в маслі здобне тісто, розмачане на тонкий корж і порізане на пася, клинці, крумалки то-що.

²⁾ Барандійкою зветь ся посудина, зроблена з білої бляхи, на взір сулії,

йти до-дому. А де-хто каже, що як раніш од усіх набереш води, так вона має більше сили від усякої хвороби чи там в яких иньших равах.

Поки задзвонять до церкви, баби понаготують різної пісної їжі: пиріжків, пампушок, коржиків з медом, шуликів з маком, борщу наварять, квасолі, чечевичі, куті, узварю то-що.

Як задавонять до церкви, кутю з узварем садовлять на покуту с таким-ж „пріштами“, як і під Різдво, і ждуть, поки од церкви принесуть сьвяченої води.

Як тільки принесуть води, усі молять ся Богу, кожен одпиває по-трошку води, кроплять водою кутю, узвар і всю страву, що на столі; після того кроплять хату, вікна, двері, одєжу і все, що єсть у хаті. Далі наливають сьвяченої води в тарілку або в чашку, і хто-небудь один ходе по двору і кропить скотину, птицю, будову, колодізь і иньше, а другий ходе за ним з грудочкою крейди та с пирогами в мисці і пише скрізь хрестики. Що-разу, написавши хрест, писарь одкушує пиріжка і промовляє: „Раз писну, раз кусну!“ Покропивши все, звертають ся в хату і сїдають вєчеряти.

Сїдаючи за стіл, хто-небудь із старих у сім'ї кличе мороза до вечері: „Морозе-морозе, іди до нас вечерять, та ни морозь нам телять, ягнят, гусят, качят; ни динь, ни кавунів, ни жита, ни пшениці“ — і так далі. Як хто за вечерею чхне, тому що небудь дарують: або теличку, або бичка, або вівцю, а як коли, то й корову, або пару молодих воликів, або ще яку „скотиняку“, або що в птиці.

Після вечері проганяють мороза за кутю; у кого є, стріляють з рушниць, з pistolів, з „ліворіїв“ (з револьверів), а в кого сього нема, той просто візьме дрючок та й ударе об „дошкі“ так, щоб було подібне до стрільні з рушниці.

Хрещення, 6-січня. Після обідні ходять до річки, на „йордань“. Він робить ся таким чином. Під Хрещення, з-вечора, приходять на лід два або три чоловіки, з наказу станичного правлення, чи духовенства, та вирубують на льоду жолобчастий хрест і в голові хреста пробивають невелику дірочку. Щоб у сю дірочку вода не натїкала з вечора і не замерзла в жолобові та не вирівняла його, дірочку затикають деревяним чопом, який виймаєть ся з льоду тоді, як почнуть сьвятити воду, і тоді вже вода набігає в той вирубаний хрест. В його наливають трохи бурякового квасу: після того, кажуть, вода зовсім не замерзне.

Ідуть до річки, „на йордан“, з „охристами“ (хрестами, корогвами, хвонарями і де-якими образами), що беруть у церкві; за „охристами“ іде „батьюшка“ (панотець) і несе напрестольний хрест на голові; за ним ідуть дякон з кадилом, дячки з сьпіваками („півчима“), а позаду пані, панянки, крамарі і иньший „чистий“ люд, що пнеть ся в пани (так звали

„с чуськіх“), а тоді вже останнє християнство і ззаду, і збоку, і спереду „охрисьтів“, і „скрізь-скрізь“¹⁾.

А єсть такі (більше молоді: парубки, дівчата, мала дівтора), що зовсім не ходять до церкви, а як почують, що задзвонили „на-достойно“²⁾, так мерщій з'одягають ся і йдуть на річку, на „йордань“, і ждуть, поки поприходять з церкви з „охристами“.

Коло Павливської станиці переживає дуже багато хуторян; так сі хуторяне приїздять просто до річки своїми нетичанками та повозками³⁾. Кожен з хуторян стараєть ся стати поближе до річки, щоб, як посвятять воду, мерщій набрати та й податись до-дому. Сих хугірських повозок понастановлять по всій вулиці, від церкви до самої річки.

Як почне „батюшка“ купати у воді хрест, та співачки заспівають: „Во Іордані“, сотня козаків, що стоїть подалі з'одягнута в парадне убрання, стріля з рушниць. Стріляють і поміж народом також з рушниць або з пістолів та „ліворіїв“.

Де-хто з панів та з „иногородців“ пуська з рукавів принесених з собою голубів; щож до павливців-козаків, то воци не мають сього звичаю, найбільш уживаного в Катеринодарі і особливе в Ставрополі⁴⁾.

Поки „батюшка“ святить воду, той чоловік, що вирубав хрест, продає крамарям свій дерев'яний чіп, котрий стремів у хресті і не пускав води. Кажуть люди, як хто з крамарів купе той чіп, так цілий год буде лучче од усіх торгувати і наторгує багато грошей: усі люди, що були на „йордані“, неодмінно приходимуть до його „в лавки“ (в крам-

¹⁾ Спочатку в мене, замість слів: батюшка і дячки, було написано: „святицника“ і „дячки“. На се мині завважено, що слово святицник в Павливці не вживане: замість його кажуть: батюшка — коли хотять виразити поважання до панотця, і піп — коли кажуть з серцем або зо зневагою. Також слова дяк в виразі не пошановання, словом дячок вживаєть ся в загальнім розумі. Про слова: пані, панянки сказано, що й вони не вживані в Павливці: їх заступають: бариця, барішня, а поруч з ними: пан, паняч. Вираз: з чуських в скороченим жартом: „Він не з простих свиней, а з чуських“, се-то з довговухих, з клопоухих, і тулять ся більше до простих міщан, що напуськають на себе панство. Порівняйте російську приказку: „Он барін природнай, благароднай: настухоф син, на барскан дваре старіми качирішкіми васьпітувалсі“, або французьку: C'est la reine d'antioche qui mange plus de pain que de brioche.

²⁾ Як починають співати у церкві: „Достойно і праведно єсть“.

³⁾ На санях припадає мало їзди зимою, а иньший рік і зовсім не був санный їзда: трапляєть ся більше так, що сніг випаде разів зо три — з пять за зиму та на другий або на третій день і ростане. По-заторік тільки підскачила така зима, що сання їзда була без перерви через три місяці; але такі зими бувають „в ряди-годи“.

⁴⁾ Там для відзнаки голубам, що літають над „йорданем“ густою хмарою і часом лаштують ся сідати на голову єпископови, чіпляють червони стрічки.

ницю) що небудь купувати. Чіп сей кушують навваводи: один дає, наприклад, десять карбованців, другий — п'ятнадцять, третій — двадцять і т. д. Кажуть, як коли то ціна тому чопові підскакує до п'ятидесяти карбованців. Розуміть ся, чіп візьме той, хто дасть більш од усіх грошей. Иноді за той чіп і побють ся. Один купець придбає чіп та тільки що візьме його від хазяїна, коли сусіль хто-небудь як штовхне його під лікоть, він і випустиє чіп той до-долу, а там і „шукай вітра в полі“: той ногою вдаре той чіп, той цїнком, а як хто так ще підніме та далі кине. Нещасний купець даєть ся, кричить, благає, щоб йому знайшли та звернули чіп, тільки він уже не впаде до рук купця: його хто-небудь підхоне та знову продасть ще кому небудь в крамарів. Тоді нещасний купець прискіпаєть ся до того, що стояв коло його взадку, і вони, коли не побють ся, то вже неодмінно добре полають ся.

Понабравши води на „йордані“, люди порозіходять ся з нею до дому. Тію водою однаково, як і на голодну кутю, кроплять у хаті і на дворі скотину і все иньше, п'ять воду сами, і тоді вже сїдають обідати.

Учорашню і сьогоднішню воду зливають в чисті кріпкі пляшечки, ватикають і заберігають через увесь рік по чуланах, (коморах), б'удках ¹⁾ погрїбах то-що для вживання від хвороб, для бджіл і для иньших потреб. Як хто захорувє, його збрискують сию водою і дають нанити ся: коли так зроблять тричі, то хворий, кажуть, неодмінно одужає.

Іван Хреститель, 7 січня. Сей день празникують, і нічого не роблять. Сим саме днем кінчать ся рїздвяні сьвятки і „святі вечори“; а єсть такі, що вже дуже розгуляють ся та розп'ячуть ся, що й на другий день, 8 січня, не роблять, а празникують: кажуть: „У сей день Рїздво було, так грїх робить!“

Подавані тут відомости вистачив мені павлівський козак О. Пі-нь, 25-літ, а додатки до сих відомостей Павлівці-ж: Б-ч, Са-ло і Ча-ів.

Чорноморія, 3 квітня 1895.



¹⁾ Будкою зветь ся зроблена з „комишу“ та обшпарована глиною і покрита „комишем“ же (очеретом) або соломою невеличка комора (так звана „турлучна“) на чотири кутки, з одним вікном (дїркою) а більше без вікна. Тепер будки вже виводять ся: замість них становлять тепер „вимбарі“. А в тім „турлучні“ та „саманні“ (глиняні) хати та иньшу будівлю можна постерегати в досить великім числі не тільки по станицях, але й у Катеринодарі.

Галицькі народні казки.

В Берлині пов. Бродського із уст народа списав
ОСИП РОЗДОЛЬСЬКИЙ.

(Впорядкував і порівняння додав др. ІВАН ФРАНКО.)

Отсе, що тут друкуеть ся, се тільки частина багатой збірки устної людової словесности, яку в остатніх роках згромадив молодий і вельми пильний та старанний збирач, д. Осип Роздольський. Дещо з тої збірки було вже напечатано в „Житю і Слові“: тут подаємо вибір казок, з гори зазначаючи, що навіть сеї категорії творів ми не вичерпали із сеї збірки, а зовсім лишили на боці новелли та гумористичні анекдоти, легенди, оповідання про особи і події історичні і т. и. Надїємось, що матимемо змогу в недовгій часі опублікувати й решту сеї збірки і хоч таким способом виявити признанє для праці шановного збирача.

Нехай нам буде вільно сказати тут кілька слів про резони нашого подїлу устної прозової словесности людової. Лишаючи на боці всякі філософічні подїли сеї словесности після змісту (найширший подїл того рода, уложений М. Драгомановим, гл. в передмові до его збірки „Малорусскія народныя преданія и рассказы, Кієвъ, 1876“) ми держимось далеко скромнїйшого та zarazом простїйшого подїлу по формам літературним. Головними з таких форм ми вважаємо:

1) Казку, т. є. оповіданє, в яким дїйсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являєть ся свобідним виплодом фантазії, без ніякої побічної, церковно-моралізуючої ціли. Оповіданя сего рода, невірні названі деким „оповіданнями мітичними“, майже всі завандрували до нас із далекої чужини, з Азії та Єгипту

і являють ся, як про се легко переконатися з порівняного досліду, калейдоскоповим пересипуванем та комбінованем досить нечисленних мотивів.

2) Легенду, т. є. оповідане, в яким дійсність також перемішана з чудесним, але взятим з обсягу виображень і вірувань церковно-релігійних. Цілість має звичайно глибоку основу етичну, моралізуючу або філософічно-релігійну. І ці оповідання, всі без винятку, випливають не нашого національного ґрунту, а переняті нашим людом із літератури християнської, біблійної, легендової та еретицько-апокрифічної, хоча досить часто являють ся в переробках, докраних на нашій національній ґрунті під різнородними впливами культурно-історичними.

3) Новеллу, т. є. оповідане без примішки чудесного елемента, основане на тлі побутовім, часто переняте тенденцією соціальною, рідше національно-політичною або церковно-конфесійною. І ті оповідання в переважній частині — міжнародне добро, що разом з певними культурними течіями переходить від народу до народу і буває більш або менше докладно приурочене до обичаїв, обставин і поглядів даного народу.

4) Фацецію (анекдот), т. є. коротеньке, звичайно гумористичне оповідане, якого суть становить звичайно якесь одно спостережене, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. н. По своєму характеру і тенденціям ці твори близько підходять до новел, і хоча й між ними багато елемента міжнароднього, вандрівного, то все таки локальний колорит в них далеко сильніший, ніж у новеллах і певно між ними знайде ся далеко більше виплодів нашого рідного поля, ніж між новеллами.

5) Оповідання мітичні, в яких говорять ся про явища і постаті фантастичні, та такі, що становили або й досі становлять предмет живого вірування люду (чари і чарівники, злі духи і т. н.). Звісно, називаючи ці оповідання мітичними, ми мусимо з гори звернути увагу на те, що для питомої, прасловянської чи праруської, дохристиянської мітології в них знайде ся дуже не багато матеріалу; може бути, що якесь зерно такої мітології в них і є, та не треба забувати, що воно виростало на буйній ниві міжнародньої середньовічної, варварсько-християнсько-сектярської мітології, і вилучити наше питомо-національне зерно з тих чужих шкаралощ дуже часто буває майже зовсім неможливо.

6) Оповідання про особи, події та місцевості історичні, німецьким терміном звані саґами (Sagen). Їх вартість історична звичайно невелика або й зовсім ніяка. Натомість часто до

звісних історичних осіб або подій причіпляють ся мотиви казкові, легендові, новелістичні та фацеційні (що до остатнього пригадаю популярні у нас оповідання про пана Каньовського). Та інколи в тих оповіданнях кристалізують ся в беллетристичній формі погляди і осуди люду про певні історичні особи і явища і в таким разі ті оповідання мають дійсну вартість як причинки до характеристики впливу даних подій і осіб на народ (гляди нпр. оповідання про цїсаря Йосифа II. або про конець Люблинської Унї у Львові, в Житю і Слові III, 228, 235.)

7) Байки звірячі, притчі і апологи, т. є. короткі оповідання, звичайно морального або загалом дідактичного змісту, в яких героями являють ся звірі або иньші неодушевлені рїчв. Се твори також переважно чужого, книжного походження.

Коли до сего додамо ще такі твори, як приповідки та образові обороти мови і такі твори, що стоять на границі між поезією і прозою, як рїзні апокрифічні молитви, примови та формули, то будемо мати вичерпаний увесь скарб устної прозової словесности людової.

Др. Іван Франко.

1. Подоріжжє до сонця.

Буў іїдєн вандрóўний. „Хóчу йти ў сьвіт, прахтикувáти, йак сóнце хорóше схóди і йак спочивáйи“. Али йде — здибáйи мєлника, стоїт на жóсьтї. „Де йдеш?“ — „Йду до сóньцá, прахтикувáти, йак воно фáйно схóдит“. — „Скажїть там за мєни: минї дўжи бїдá. Три каминї йде, а йа жадєн хлыбá“. — Кáє: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — вихóди лыўка, сьлыпá. — „Дє ви йдетє?“ Кáє: „Йа йду до сóньцá“. — „Скажїть там за мєне, жи йа такá сьлыпá“. — Кáє: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — бийгь сá горá з горóўу. I не мóже перейтї. — „Дє ти, — кáє — чоловїчи, йдеш?“ — „Йа йду до сóньцá, йак ўоно хорóше схóдит і йак спочивáйи“. — „Скажїть там за мєне: дóки ми бўдим сá битї?“ — „А, йа скажў“. — Акурáт ви приходит — хатїнка стоїт. I він приходит до тєйї хатїнки — нимá нїкóўо, но-тїлько мáти сóнцева. — „Слáва Бóу!“ — „Слáва на нїка!“ — „Шó ви скáжети, що-сьти прийшлї?“ — „А йá хóчу знáти, йак то сóнце схóдит фáйно“. — „Али йак воно прїйде, йа вас ни мáйу де подытї. Дє б йа вас сховáла? Али вльїсьти пїд пїиц“. — Пїиц так нїби висóко стоїт, нїби на тих

лыґарах (на штимпáльах) — і він собі там вльів, піт ту пйїц. І акурáт приходит сонце. — „Е, дé-сь ту ўже шо-сь смердít тут-ўó, душа йакá-сь смердít!“ — А ма́ти ка́же: „Ет, ти, сїну, налáхаў сьа-сь цїлий дéнь по свѣтї, то тибї смердít“. — Далá йїму повечéрати, він повечéраў і льяга́йи спáти (хто? питаюся. — Ньїби Сóнце). От він собі заснуў, і ма́ти льягла́ — і прокида́йть сьа ма́ти і ка́е: „Ти, сїну, спиш?“ — „Ньї, йа — ка́е — ни спльу“. — „А миньї такйї сон, нибóи, приснйў сьа: вйїшоў мѣльник і ка́е: три камины́ мѣле — а він хлы́ба жадéн“. — А він ка́же: „А він такй б́уде жадéн. Бо він ма́йи три пси, — а він йїму хлы́ба ньїґди ни дасьт жадному́ вьїсти. То він такй б́уди жадéн“. — І вони́ постїшили сьа і зноў спльаць. І вона́ зноў йїго́ приб́уджу́йи: — „Спиш ти, сїну?“ — Ка́е: „ньї“. — „А миньї такйї сон приснйў сьа: вйїшла дьўка, сьльїпá, і кава́ла: шчо́ ўона сьльїпá?“ — А він ка́е: „Вона́ йї і б́уде сьльїпá. Вона́ ў недьїльу до схóда сóньця, йак йá маў сходїти, то вона́ мїла сьа, ў субóту вона́ ни ма́ла чáсу ўмїти сьа, ў б́удний дéнь. Вона́ ўбмивáла сьа, йак йá но-тїлько маў сходїти, і вона́ миньї валььáла вóчи, вїльáла миньї тї помйї́и в вóчи.“. — Али вони́ постїшили сьа — і ма́ти приб́уджу́йи зноў — „спиш, сїну?“ — Ка́е: „ньї“. — „Горá з горóйу — миньї приснйло́ сьа, такйї сон: — горá з горóйу бйїть сьа“. — Він до не́йї ка́же: „І б́уде сьа бйїти, аш пóки вона́ кóго ни забйї“. — Али ўже, він ўже на-зáд йде, до сво́о крайў. Йде на-зáд і й акурáт прийшоў до те́йї горї. Бйїть сьа — перевертáй-йуть сьа! Він перейтї ни мóжи, бо дорóба йї — а вони́ бйїть сьа на дорóвї. — „Б́ув-їсь там, у сóньця? дóки б́удим сьа бйїти?“ — Ка́е: „буў“. — „Ну, скажй-ж миньї!“ — „Йа скажў, áли перепусьтйт минé на тамтóй бйк“. — Вони́ перестáли сьа бйїти, і він перейшоў на тамтóй бйк. — „Ну, кажй, йак б́уде?“ — Кáн: „Б́удити сьа бйїти, аш пóки когó ни забйитé“. — „Ко-б йа булá знáла, то-б йа і тибé булá забйла! Чикай дупіру, йак хто будé йти зноў...“ — Приходит — сто́йт та дьўка сьльїпá. — „Спомина́ли-сьти там за мéне?“ — „Спомина́ў. Б́удись сьльїпá, пóки ни ўмреш. Нá шо-сь у недьїльу мїла сьа і до схóда сóньця вїльáла-сь той кўпель?“ — Але він йїдó — сто́йт той мѣльник на мóсьтї. — „Ви ўже повертáйити на-зáд?“ — „Повертáйу“. — А спомина́ли-сьти там за мéни, шо йа вас просйў?“ — „Спомина́ўим. Али кава́у: ма́йити три пси — йак б́удити хлы́б печй, шо на сáмий перéд ўсаджáйити сьа ў пйїц, і той хлы́б добўги і роскройтї йїго́ на трóйи і тям пса́м дáти, по пóрцйїйї. То хлы́ба б́уети ма́ти, шо не б́удети ма́ти дé подьїти“.

(Записано від госп. Гандруха Кравцїцкого 1894 р.)

Основа сеї казки вийшла в казку про Марка Б гатого, записану Ігнатієм з Никлович (Ігнатій зъ Никловичъ, Казки. Львовъ 1861, стор. 39—44, передруковано у М. Драгоманова, Малор. нар. преданія и рассказы, стор. 329—332). Обширну літературу, що вяже ся з сею казкою і ріжними єї паростям, звів до купи і розібрав по майстерськи М. Драгоманов у своїй статі „Славянскіѣ сказанія за рожденіето на Константина Великий (Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжнина. кн. II, 132—184; III, 206—246). I. Фр.

2. Чоловік без страху і упир.

Буў собі такій йіден хлоп на сьвітї, жи він ни знаў, шчо то йист біда і страх. І говори сам до сѣби: „Підү йа — каже — ў сьвіт, а бұду шукати, чи йи межи людьми біда йи страх“. — Вьаў собі торбу на плечі, палку ў рўки, і йде селó вит селá і питаїи страху. Прийде до селá, питаїить сьа: „Чи нема шчо тут де новóго?“ — Так він іде дáлы. Приходи до друó силá, зайшоў до коршми, кае: „Дзьинь дóбрий!“ — Ті витказали: „Дóбре здорóульа!“ таж, йак то у жидіў. Але жиді питаїут йигó, звїтки він (жид зáра на сам перéd питаїи); шчо ви тут рóбите і за чїм шукáйите? — так жиді кóжут до нѣго. А він каже: „Йа ходжү по сьвітї і шукáйю, шчо йист біда і страх“. — І жиді йиму роскáвуйут, йакїй тут йи ў силї страх“. „В нас ф силї хóди шчо-сь по нóчах і дўси лўди і висисáйи в них кроў. Теїи нóчі перейшлойї ў нас госпóдар маў йіднóго сїна і шо-нó бұде тóму три недьлі, йак йигó вженїў, і вони лежали вбóйи ў комóрі і помѣрли“. — Він кае: „Дóбре, покажіть минї, дѣ ті госпóдарї сидьáть“. — Зáра йигó запровадили до теїї хáти, показáли йимү тих двóйи молольáт, жи помѣрли, він подивїў сьа на них і каже до тих старїх: „Ви йїх ни ховáйти, йа заўтра рáно прийдү до вас, і ўни бұдут живї“. — А сам пішоў дáлы. Приходи на цвинтар ў нóчі, сьїў сьибі на грóбі і силїт і дўмайи: „Кáжут лўди, жи на цвинтарї йист страх, а йа ни маїю жáдноо страху“. — Але так в нóчі коло десьáтоїи годїни слўхайи — хто-сь іде до нѣго. Але він ни маїи страху с тóго. Так дивить сьа — пішоў гет до селá. А він стаў та й іде дáлы на цвинтар. Пішоў межи грóбі і дивить сьа: йіднá йáма ростворана йи. Вльївáйи до теїї йáми, ростворáйи трўну, ўльївáйи до середини і лежїт. А ўсе страху ни маїи. Так приходи так коло одинáй-цьáтоїи тóй зі силá, жи вильїз в йáми і пішоў на селó душїти, стаў коло йáми і питаїи: „Хтó там йист ў йáми?“ — А тамтóй в йáмі відзвáйить сьа до нѣго: „Шчо тибї до тóс, хто тут йист! Скажі минї, дѣ-сь ходїў, то йа тибї скажү, хто тут йист, і пушчү тебе сьудї. Ну, йак ни хоч скáзати, то не пушчү!“ — „Пусти!“ — „Ни пушчү, аш пóки не скá-

жеш, де-сь ходи́й!“ — А йи́му ўже час прихо́ди, двана́йцята годи́на, тре хова́ти сьа, півень засьпівáйи. — „Пусті́, тепе́р скажу́!“ — „Пе́рше скажи́, туні́ру пушчу́“. — Їа ходи́й на село́, тамте́йі но́чи дво́йи молодба́т вздуши́й, а те́йі но́чи ходи́й — в них кроў смокта́у“. — „До́бри, зы-сь сказа́у, тепе́р не пушчу́. Їак мині́ ска́жеш, шчо́ йи́м зробі́ти, жи-б вони́ ўста́ли на-за́д живі́, то йа тибé пушчу́“. — „Ны́, не скажу́!“ — „Їак не хо́ц сказа́ти, то не пушчу́“. — Так то́й окрути́й сьа мо́цно, жи ўже час прихо́ди йи́го — припада́йи до те́йі йáми, ни може йак уві́йти! — „Скажу́ тибі́ тепе́р ўсьу пра́уду, пусті́, то йа тибі́ скажу́!“ — „Ну, пе́рши мині́ скажи́!“ — Так він йи́му роска́зуйи: „Пі́деш, йа буду йти́ до йáми, до те́бе, а ти злáпайиш минé за чупри́ну і ві́рвеш дэ́вiть волоскі́у в ме́йі голо́ві і пі́деш до них, до тих дво́йи молодба́т, пі́тпалі́ш йи́х під но́сом йи́м, і вони́ поўста́йут“. — „До́бре, жи-сь мині́ сказа́у, йа тиле́р тибé ни пушчу́! По́ки мині́ ни ска́жиш, шчо́ тибі́ зробі́ти, жи-би ти ни ходи́й по но́чах, не робі́й лядба́м страху́ і ляду́йи не дусі́у і криві́ не висиса́у. Їак ни ска́жиш, ни пушчу́“. — „Пусті́ минé, то йа тибі́ роскажу́!“ — „Роска́зуй!“ — Так зачина́йи він роска́зувати йи́му — „Заўтра ў полудни́, одина́йцяти годи́ни, пі́деш до ксьо́ндза і ска́жеш ксьо́ндзови, жи-би йшо́у с тобо́йи на цвинта́р і мій грі́б запеча́тува́у — то йа ни бу́ду ви́йнци ходи́й і ляду́йи дусі́у. А ти во́зьмиш дэ́вiть колі́у ўсо́икових і дэ́вiть рав по дэ́вiть зеро́н ма́ку і'пси́пш*) мене́ доўко́да ма́ком і заби́йш тих дэ́вiть колі́у коло мо́го грóбу ўсо́икових“. — Так то́й хлоп вы́лизáйи с трю́мла і ка́же до то́го: „Ходи́ сьуда́!“ Так то́й скок до йáми і хты́й сьа схова́ти ху́тко ў трю́млу — то́й злáпаў йи́го за чупри́ну і ві́рваў по́уну жме́нью воло́сьа (с то́го опи́ра). І заберáйиць сьа і йде до села́. Прихо́ди під ві́кно і пúкайи, клі́чи. Так вихо́ди слугá і пита́йиць сьа йи́го: „Чо́о ви хо́чите?“ — Він ка́же слугы́: „Йист йи́гомосьць у до́ма?“ — А слугá ка́же: „Йист, áле спльáть“. „Так йа хо́чу, жи-би іти́ до серéдни“. — Так слугá ка́же: „Йа за́ра збуджу́, то йи́гомосьць ви́йдут на дві́р“. — Пришо́у́ хлоп такі́ до по́койу і ка́же: „Сла́ва Ісусу!“ — Ксьо́ндз ві́тказа́ли: „Сла́ва на ві́ки!“ — і пита́йиць сьа: „Чо́го ви хо́чите?“ — „Йа пришо́у до йи́гомосьцьа, майу́ ма́ти ўзаўтра по́грі́б хова́ти — похова́йиш йи́го, а не бу́дем бра́ти за не́о грóші (ни бу́ди плáтно)“. — Али ксьо́ндз ка́же: „Шчо́ за по́грі́б, жи-би ни було́ грóші? Їа ни піду́ хова́ти!“ — „Їак ни пі́дете хова́ти, так на дру́гу ві́ч бу́дети ма́ти ў си́лі́ та́кий стра́х, і витрафля́йи ко́льйа са́ме до ва́шоо до́му“. — Так ксьо́ндз пита́йут: „А ў котрі́ годи́ни пі́дим?“ — А він ка́же: „Пе́ред полуднем, одина́йцяти А йа́ йду тиле́р да́лы від ва́с“. — Прихо́ди до то́го госпо́дара, де тих дво́йи мо-

*) Обси́плеш.

лодб'ят лежат, і зачинай робіти з ними той гишефт. Запальуй тих дев'ять волоскіў волосья на чиренку і ўпкрутиў до-кола три рази пальцем своїм, поставь коло них, око́ло голови, і дмухай, жи-би йшоў той дим йім під ніс. І дивить ся на них, чи ўони́ будут ўставати. Али дивить ся: рұхайи рукою, рұхайи ногою, зачинайи дихати, підводи голову і — ўстайут. І йідно до дру́го говорить, кае: „То топіру-сьмо спали мо́чно, же аны́ разу не прикинули ся! Бли́ско див'ята год'на, а ми́ спимо!“ — А той чоловік роска́зуи йім (жи ни зв'айи, шо то страх): „О, спали-сьте, али на віки!“ — Так ті старі об'ойи ўтышили ся і прий-майуть йиго за своо́ батька. І питають ся йиго, шчо-б він хтыў за то, жи йіх дыти витхоровиў. А він йім кажи: „Ны́ц не хочу від вас, тілько два злітники (йак то були перши гроші), бо йду далы в доро́гу, робіти кивец“. — І приходи до ксьондза, кае: „Ходым, підемо поховати то́го ўмерлого, дру́гий раз будем йиго ховати. Ві ховали йиго раз, али ни по праўды, а ми́ типер будем ўбидва, поховайим йиго по праўды, жи-би ни ходиў“. — Пішли до цєркиви, зьали кропи́ло, сьвачєну во́ду, і йдут на цвинтар ховати той по́гриб. Так він іде ўперед, а ксьондз за ним. При-ходьать на цвинтар, до то́го гробу — і той гріб йист роствораний, рос-киданий. Так берє ксьондз сьвачєну во́ду, кропить і кидайи штири рази землы, а він лызе до йа́ми, бийи дев'ять восікових коліў, і силе надоў-кола ма́ком. Йак він но зачаў 'псипати ма́ком, так зачаў тамто́й до нео говорити: „Та́к ти миньі робиш!“ — „Так майу тибі зробіти, жи-би-сь по но́чах ни ходиў і льудий ни дусиў — типер будиш тут лижати і твоїи ко́сги б́дут робакі смоктати!“ — І вилызайи з йа́ми і закидайи йиго. Закидайи і йдут с ксьондзом до до́му. Так ксьондз питають йиго: „Шо́ то йист за шту́ка, жи ўжи дев'ять лыт, йак йа́ йиго поховаў, а він до тебе ны́ни говориў?“ — Так той росповидайи ксьондзови ту́ю стори́йу. — Так ксьондз закли́каў йиго на сьны́данья — йак посьны́дали, так ксьондз питають: „Шо́ ви хочити за ту услу́гу?“ — А він кае: „Ны́ц не хочу, но-тілько два злітники“. — Зьаў два злітники та й пі-шоў далы ў доро́бу, шукати страху. Іде доро́гою і здибайи — три му-зики с цимба́лами йдут нисут цимба́ли. Так він питають ся йіх: „Де ви йдите?“ — А ўони́ йиму́ кажут: „Ми йдем нидалєко до сусьїдноо силá (йак ўот село при силы́, йак ўот Берлин — Йазлі́учик — то ўже сусьїдни) — на висы́льа“. — А ті музики питають ся йиго: „Де ви йдете?“ — А він кае: „Йа́ йду ў сьвіт, шукати страху“. — А ўони́ каут: „Ет, шо́ то страху́ найти! От, нас йидє штири (ўуже з ним разу-йут) — то мо́на дістати страху́ ўот йак горіх роскусити“. — І йдут далы гостинцем і бесы́дуйут. Гостинец буў висаджаний деревино́у — і йідєн музика кае до не́го, до то́го подорозьного: „Йа́ хочу йти на стору́ну, а ви́ потрїмайте мойі цимба́ли“. Вьаў подорозьный цимба́ли

в рўку і йїде по-над деревїноюу. Деревїна ма́ла галу́зья дўже нїсько — торкну́ли галу́зья цимба́ли по стру́нах, стру́ни затру́жкали мо́цно, — по-доробны́й вьляка́ў сьа і ўмер. І так закінчу́ свої́ жытя́ зі страхом.

Записано від господаря Юрка Соколовского в Берлині, в 1893 р.

Подібний мотив гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 4. Не дуже численні варіанти сеї казки з європейських та азіатських збірок звів у купу і порівняв Коскен (E. Cosquin, Contes populaires de Lorraine II, 253—263). I. Ф.

3. Чудесна мошенка.

То буў сибі такий хлопець бідний, він у пана стаў овець пасти, на службу. Даў йїму пан той погобїдати, хлы́ба кавало́к і казаў наймитови дру́гому ви́провадити йго де, жи-б він знаў, де віўцы па́сти, на лан. І він ті віўцы пасе́ сибі на по́лы, але дивить сьа так, далеко́: ходять дру́гі віўцы, череда́, і дўже далеко́ поросходїли сьа йїдно від дру́гого. Али прихóдит до не́го ды́д, до то́уо хлопця́, і ка́жи: „Жинї́ мнї доўко́ла ті віўцы до кўпи, бо йа — ка́е — старї́й, ни мо́жу йїх доўко́ла обї́ти“.

Але той хлопець з батогом йак обїшоў доўко́ла них, збиў йїх до кўпи. Ка́е: „Шо-б йа тибї́, сїну, подаруваў за ту шту́ку?“ — А він ка́е: „А йа зна́йу шо? шо дасьтэ́, то те́ бу́де“.

— „Йа ти дам таку́ моше́ночку — а дайу́ тибї́ поробьню́ — а йак схочеш гро́ші, не́йу потрасе́ш, та й гро́ші за́ра бу́дут“.

— Та й той хлопець ара́дуваў сьа, пішоў до свої́х овець, позавертаў, і пробўи́и ту моше́нку, чи бу́дут гро́ші. Потрас не́йу — ма́йи по́ўно; висипа́йи у ша́пку — са́мі червїньцьї.

Але він не ма́йи шо робїти: бу́ду тра́сти кї́лько.. по́ўну ша́пку шо-б натра́с. — Трасе́ зноў натра́с по́ўну ша́пку і не ма́йи де поды́ти. Найшоў кї́ньску го́лову, насїпаў тудї тих гро́ші і закопаў під межэ́йу. — Йак ко́лі прїйду́, то йа йїх возьму́. — Аж він ті віўцы зане́аў і пригнаў до пана, повечераў і лыг сибї спа́ти. Али спїт і дўмайи, ка́е: „Йа ўже заўтра ни жену́ ўове́ц, йа ўже бу́ду поверта́ти до сво́ю ба́гька наза́д, до до́му“.

— Забраў сьа́ра́но і ви́браў сьа, шо пан ни знаў наві́гь, фты́к. Пішоў там на те по́ле, де він сховаў ті гро́ші — не ма́йи де поды́ти йїх; по кишеньбах пороскидаў, за па́зуху, забраў ўсьї гро́ші. Прихóдит до ба́гька — ба́гько бїдний, хаты́нка така́, йак та-ўо Мазе́пова*).

Але йїму ўже ўстїд робїть сьа, шо він ма́йи дўжи ўобдерту хаты́ну. Ка́е ба́гько: „Ни ма́йу хлы́ба“.

— Він ви́кинуў гро́ші: „Іды́ть, купї́ть, а бї

*) Милата Ричар, з прозвищем Мазена, господар у Берлині. О. Р.

буў хлыб. Уже хлыб майн, ше на приварок мукі пшенишної — выкинуў грóші шчэ на мукú. Те й він так сибі вийшоў на двір те й так дúмаи, і віньяў ту мошэнку і каже: Шо-би миньі такий палац стаў ма-льований, аш шо-б усьі здивували! — А палац стаў на тix мйá-стах такий, шо квiти рiвньи, на три пльóнтра (то ўже Гбсподь Бóг ў тi мошэньцi буў, бо то святий отец Миколáй даў йму), вiкна доў-кóла стáли чiсто залiвнi! А він зноў трасé мошанкойу, трасé зноў: Шо-б миньі такi стáли коньi, коньi с карiтоу! — Так він уже хóче йiхати на зальóти — ўже майн мур, грóші майн, ўже звичáйно Пáн-бiг йшкú ўже даў — пiд гiншого царá, до крульá, за вóду. Але він запраг тi коньi сибi i йiде. То він йiхаў до водi, а водóйу йак пойiде? Віньяў мошэнку, затрác тóйу мошэнкайу: А-бi миньi залiвний мiст стаў! — I залiвний мiст стаў на-дúх. Али він прийiхаў до тóю пáна, до тóю крульá. Али той круль вийшоў на двiр, дiвить сьá по коньáх: поўбiранi фáйно — запрóшуи йiгó до покóйу. От він там дайи йму пiти там, йiсти i пи-тáйиць сьi йiгó: Вiтки пан йи? — Али він йиму сказаў, вiтки він — але він каже: Йáг-же пан сьудi мiг зайiхати, кóли тут дорóги нимá до мéни? — Но він кáе: Йáг-же нимá дорóги? А йак йá прийiхаў? 'бо йá пiз дорóги йiхаў? — Али він до нéго кáе: Но, йá ўже звáйу, шо то йакá-сь штúка йи. Звiци с тóго бóку мóжи до мéни зайiхати, хто хóче, але звiци, звiтки пáн, то ни мóже на жáден спóсiб. — Но, та й вони там то роспитáли сьi там, чо він хóче, він йму сказаў. — От, каже — йи, йи, йá майу донькú. Анú тут йiйi заклiчте, нехáй пан подивить сьá, чи сподóбайи, чи нi. — Прихóдит. Убрáна фáйно — варт подивiти сьá. Но, йá дам своiу дочкú за тебе, али тák, йак до мéни йи тi мóри, шо-би-сь вiсадиў садовинú тiм бóком i тiм бóком, вiд мéни аж до сéби; i зáрас шо-би-сь вiсадиў i зáра шо-б зацвiла (багáцько вимагáйи) i зáра шо-б зродiло, шó-би йá йiхаў, зáра йáблока булi! — Али він ўже с тим слóвом вiт пáна вiт тóю пойiхаў. Прийiхаў до дóму i трéба ўже то... берé ту мошэнку, трасé: Абi миньi садовинá тiм i тiм бóком булá на-дúх, i зáра зацвiла i зáра зродiла! — Але дiвить сьá — ўже йи! са-довинá йи i ўже цвiтэ i ўже зродiла! Запрагáйи тi коньi ўже зноў до карiти i прийiхаў а-ж до тóго царá. — Праўда, йи! йáк-iм казаў, i тák стáло сьá! — Но, ўже тепér дам, ўже йá ни мóжу ломiти слóво, коли тi постáвиу сьá с тiм! Йá-би-м сáм ни постарáў сьá так зрóбити! — I зáра на-дúх музiки, росписаў лiсти по мiстáх, по панáх, там де він звáў, по своiх (по фáмiльiйi — додала стара Гананьiниха), та й вже висьiльá рóбльáть.

От по висьiльi він берé ту пáнну на пójazd на свiй i йiде до свóю ўбiйсьгá. Та пáнна так дiвить сьá на ту садовинú, йáблока рiвньи пáхнут, такi шо á! Прийiхаў си до дóму — палáци сподóбали

сьї йїї, ше мудрійші, йак у батька ў йїї! От она з ним була так мџи два, три дньї, штїри, і вона йїгџ випїтуїї: Вітки ти жїїш? йакү ти мїїш професїїу? — Він кае: Мнїї так Пїн-бї даў, йа ни знаїу нїїц. — Али скажї мнїї так праўду, йак! Пїн-бїг так ни дасьт, но трџба де-сь шо-сь робїти. — І він признаў сьа перед неїу. Али вонї нольгаїли спїти ў ночї і ўона від негџ ту мошџнку фкїрала (огџ, будь здорџу, с празнїком! — сказала стара Гананїнїха). Йак хўтко ўкїрала, і ше хўтши фтїклї, до свџгџ батька. Али він прикїдаїїть сьа: та немї йїї! — і мацаїїть сьа до мошџнки — і мошџнки ни ма! і палацїїу нїма уже тих! (берї батїжџк, йїдї ўџвџц пїсти зноў! — сказав молодїї Мїкола Кравїцкїї, а стара Гананїнїха докїнула: То так! Йак колї-сь Пїн-бїг дасьт йакџ дџбре, то ни на дџўгџ!). — Али ўстїїї рїно — йїгџ батько пїтаїїть сьа: А де твоїї тї палацї подїїли сьа? — Пїн-бї мнїї даў, Пїн-бїг вьаў! (Лџхко прїїшлџ — лџхко пїшлџ! — додав парубџк Антџшко Морџз) Ну, ви тїту... йа вандруїїу зноў, ўо-также, йак вандруваў. — Забраў сьї, пїшџў. Але пїшџў аж на те мїсце, де тї вїўцїї він пас. Али дївїть сьа: хџдьать вїўцїї, йїднї чередї і дрўга. Але він тї вїўцїї пїзнаў, жи він йїх пас, али він пїшџў сїбї до тамтїх ўџвџц, шо він завертаў йїх. Прїхџдїт: сїдїт дьїд той самїї. — А шо-ш ти, сїянку? Гарїс тїбї з мошџнкоїу з мџїу? — Та гарїз, али ни на-дџўгџ. А нї-шо ти такїї дурнїї! нї-шо ти жїнїцїї праўду сказаў! Ну, ўже, нїбџжи, пропїло, ўже трўдно, шо-бї-сь тџїї мошџнки від неїї вїдер... Али мїїу надїїїу, шо ти йїї відберџш на-зад. Тут пїдї до лїса, до тџўо лїскї вџзвї-вџ, там над дорџгџїу стџїг йїаблоньа, і то невеличка йїаблоньа, нїзџнька. Там на нїї йї йїаблџка, такї, шо нїїтдџ нїма — і ти тих йїаблџк сїбї нарвї, кїлько мџжїш дџнеїти. — Али він пїшџў. Прїхџдїт до тџўо лїскї — запахли йїїмў. Али-ж дївїть сьа: йї. Вїа тих йїаблџк зачїў рвїти — џджи такї йїаблџка йак грушкї дџбрї! Та й він йїх вїрваў вїсьїм і ни мї дџнеїти. А пїхнут ше далџко, йак ідџш. Али той дьїд йїїму казаў: Йїдї ти там до тџўо мїста, де ўона рав-ў-рїз йї. Али переберї сьа так на-бїдно дўжи, латўн так чџрнїї і с тїм пїдїш, с тїїми йїаблџками. — Та й він прїїшџў там до мїста, сїў сїбї пїд мўром, тї йїаблџка постївїїў, стџїїать коло негџ. Али казаў: три дукїти за йїднџ йїаблџко! — Али прїхџдїт вона самї — він йїїї пїзнаў, шо то йїгџ жїнка, али вона не пїзнала йїгџ. — Шџ ти, чџловїчї, хџчїш за тї йїаблџка? — Три дукїти. — А мџе бўдї мџньшї? — То йїднї цїнї, три дукїти йїднџ. — Та й вона вїньала ту мошџнку, вїньала три та й дала йїїмў. Али вона вїїмїала, а він за мошџнку, вїдер від неїї, хапнўў, тих йїаблџк вїдрїк сьа, йак пїшџў межи мўрї, — пропїў. Она ўпїала посџрїд мїста та й кричїт: Їваўт! — Він з мошџнкоїу прїїшџў аж до дџму — џдже ше не вїрїт сам сїбї, шо він йї хапнўў... А мџжї дўрно?

Можі вона пішла до інших рук, та й вже шобє ни б́ули?... І він віньау́ собі ту мош́енку, вийшоу́ на двір, стау́ собі ў такім куточку і б́уде пробува́ти, чи ўона́ б́уди дава́ти гроші. Али потра́с не́йу — йи! по́ўна! викину́ ті са́мі гроші, шо в ра́зу трас. От, хваліти́ Б́ога, шо йа́ дистау́. Уже на-за́д до не́йи ни пойд́у і ни б́уду ны́ц казау́ наві́ть. Та на-шо́ миньі́ такі пала́ги! — йа́ собі... ха́та пр́оста шо-б́ була́ добра, хлы́ві д́обри, това́ру по́ўно шо-б́ будо́ (то ўже по господа́рски, по па́ньски ўже ны́ — за́мѣтив Микола Крави́цки́й), че́тверо ко́ниї, вові́в два, і йа́ собі ўо́жену́ сьа... — І він собі́ пішоу́ до господа́ра, посва́тау́ і вьзау́ собі жінку. Мужі́к д́обрий... і собі́ жили до сме́рти, та й вже по цілі́ справі. Та й поме́р — та й мош́енка пропа́ла! (Па́ньи до ча́су була́, а б́ида́ то до віку! — докинула́ стара Га́ваньїни́ца).

Від госп. Гандруха Крави́цкого зап. в ма́ртї 1894.

Паралелі гл. Аеанасье́въ, Народныя русскія сказки II, 118—138; IV, 236—248; Hahn, Griechische und albanesische Märcchen I, 109—114; Basile, Pentamerone, übers. von Liebrecht, II, 3—12; Шидди-Ку́тъ, гл. XIII (перекл. в Этнографическомъ сборникъ, т. VI.) I. Ф.

4. Чудесні коні.

Мау́ ба́тько три сині́; два му́дрих, а йіде́н дурни́й (та́ йак то́й Фра́нко Цего́лникіу́). Під мо́реж мау́ поле, — там на ті́м по́льи посє́йїали пше́ницьбу, і ў де́нь та пше́ницьа́ д́уже була́ фа́йна, а ў но́чі шо-сь прійди́ і сќуси ту пше́ницьбу (ны́би зы́сьть) чі́сто. Та й ка́жи ба́тько до то́ю найста́ршоу́ сї́на, до то́ю му́дроу́, ка́е: Пішо́у-би-сь, сї́ну, пішо́у-би-сь на-ні́ч, мо́и бі-сь шо зла́пау́. — Пішо́у то́й син, тр́о́ха там посї́дыу́, посї́дыу́, сон йи́го зморї́у, засну́у; та й засну́у, та й пше́ницьбу зы́ло шо-сь, прійшло́, та й він ни знау́ шчо. На дру́гу ні́ч пішо́у дру́гий син, то́й му́дрий ше. Та́е засну́у, та й та́е ни знау́, шо зы́ло ту пше́ницьбу. А на тре́тью ні́ч ка́е то́й дурни́й: Та́ту, йа́ — ка́е — під́у. Ка́же: Йа́ му́шу зла́пати, шо то зы́да́йи ту пше́ницьбу. — А ба́тько ка́е: та де́, ти та́кий дурни́й, де́ ти там... шо́ ти б́удиш вї́дыти! — Пішо́у то́й дурни́й, пішо́у там до то́ю по́льа, там сто́йала́ така́ йа́блінка́ коло то́ю по́льа. Він вьзау́, вильі́з на ту йа́блоньбу, і ни спау́, так сидї́у, аш прійшо́у кїнь в мї́сяцеж. Прійшо́у пі́т ту йа́блоньбу і стау́ чу́хати сї́. Він по-мале́ньку так за́чау́ злы́зати, і весьі́у на то́ю коньа́ і прійі́хау́ аж до до́му, с тим коне́м. І прійі́хау́ до до́му, — і мау́ коньа́ ў до́ма тако́ю сухо́ю і він зьау́ то́ю коньа́, вигнау́ так на ву́лицьбу, а то́го пусти́у до ста́ннї фа́йного. На дру́гу ні́ч пішо́у і зноу́ так са́мо вильі́з на те дере́во. І прїхо́ди ше кїнь зі со́нцем, — прїхо́ди зноу́ там до то́ю само́ю де́-

рева і зачаў зноў чухати сьі. І він фсыў зноў по-маленьку на него і ўже маіи два. На трэты ніч зноў пішоў на те місце і прышоў кінь зноў в зоройу. І він зноў по-маленьку так на него, зноў ўхопіў сьі і прыіхаў до дому, ўже маіи три коньі, такі йак... — Али йіден цар росписаў лісти по ўсых сєлах, по ўсых містах, і кажи: Мोजи-б такий йакій знайшоў сьі, жи-би на трэты пльонтро с конєм віскок. Подаруйи йимў своёу половину добра і своёу дочку дайи за жінку. Али ті браті мўдрі маіи такі коньики своїі, а той дурний тат-жи маў. І батько каже: Йідте ви ўбїдва, мोजе ви котрий віскочите. — А той дурний каже: Тату, йа поїду. — А батько каже: Дє ти, такий дурний, сїну, куді ти там вийїдиш! — А він кажи: Тату, ви ни дивїть сьі, жи йа дурний, а йа — кє — найхўтше віскочу йак хто. — Али ті мўдрі кажут: Ти нєвїть — ка — ни йїдє, бо ти нам ўстїду наробїш, йак вийїдиш та-кєйу хабєтоїу, йак ти маїиш, сухойу. — Али ті браті поїхали, а він сїбі пішоў до станы, вївїў йїдноўо коньа, зі сонцем, і подивїў сьі йимў ў вўхо. Вївняў в вўха ўсьо на сєбї ўбраньа паныске, ў вўсы сидыло, і ўбраў сьі і фсыў на него, на тоўо коньа, і поїхаў: А йак прыіхаў там, и но-тїлько тудї прїгнаў, і зєра там віскок с тим конєм і хўсточку передєр, вьєаў кавалок сїбі, а кавалок йїї даў, панны, і на-зад поїхаў. Прыіхаў до дому, пустиў коньа до станы, скїнуў той мўндур паныский і фсалиў конєві ў вўхо, і ўбраў сьа те шматьа своїі, те бїдне, і прышоў до хати, сьї і сидїт. Прыїхали ті браті йїго, мўдрі ті, і батько нїтаїи: А шо там, сїнї? Заручїли-сьти котрий — кє — чи нї? — О — кє — тату, дє там! Пєн — ка — прыіхаў йакїї-сь такий, коньа — кє — маїи с сонцем, — кє — 'к там но прїгнаў, так віскок і хўсточку передєр і вє. — А той дурний кє: То — кє — йа сам буў. — А онї каут: Ідї ти, дурний, ти с тєйу хабєтоїу кудї там віскок-їсь (вїліа-їсь)! — А — кє — а-нў, йїдыть-но, братї, подивїть сьі, і вї, тату, йакї йа коньї маїу! А вї менє — кє — дурнїм робїте! — Али той цар росписаў, до него написаў: Жи маїи таких три ўсєбї, жи чи він йїх побїй, йїдєн з двєма гєловами, а другїй с трєма гєловами, а трєтїй зі штирма гєловами. Каже: Йак ти йїх побїиш, то мойу дочку за жінку вєзьмєш. — Так він дўже зажуриў сьі с тєго, каже: Дє-ж йа мєжу побїти таких, жи він маїи три гєловї і штири! — Але пішоў він, влїз пїд мїст, пїд деревїанїй. Йїдє той йїдєн з двєма гєловами бес той мїст, і но-тїлько вїїхаў на той мїст, і фпаў кїнь і адох йїму (і згїнуў на тїм мїсци). Так він каже: коньу мїй, коньу! чи тї — кє — нївкї ни йїў чи ни пїў, чи бес тєго Попельуха маїиш погїбати? (А він писаў сьі Попельух, той). Та й кє: Вилїзай-но, Попельуху, бўдємо сьі трєха бїти — кє. — Той вїлїє с-пїд тєго мєста, ачали сьа бїти, і забїў йїгє той Попельух, тєго з двєма гєловами.

І взяў, вліс під другій міст, під залізний. Аж надїхаў зноў той с трона́ гóловами, і так са́жо, йак вї́хаў, і ўпаў кінь йимў, і звоў... і зробіў сы неживій. Та й він зноў ка́же: Кóньу мій, кóньу! чи ти ниньки ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши тут погібáти? — Ка́же: Вильза́й-по ти, Попельху́, б́удем во́йну то́чити. — Той вільза, зачалі б́ити сы, і той Попельху́ такі забіў і то́ю. Вльз зноў піт ка́мнний міст, ка́е: Кóби ше мннї то́го йідно́го! — Вльз зноў піт той міст і прїйїхаў зноў той зі штирмá гóловами, и но кінь стаў на мóсьты, та й зноў ўпаў. Та й ка́е: Кóньу мій, кóньу! Чи ти ниннї ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши погібáти во́зде д́урно-пусто! — Вильза́й, Попельху́, б́удем во́йну то́чити! -- Йак той вільз, йак зачалі сы б́ити, і то́й забіў зі штирмá гóловами ўже то́го, ўже ни мїг рат́унку да́ти....

Записано від господаря Миколи Кравіцкого в 1893 р.

Паралелі: Игн. з Никловичь, Казки, 46—52; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 262—267; St. Ciszewski, Krakowiacy, monografia etnograficzna I. 186—188. I. Ф.

Б. Вдячні звірі.

Ма́ла ўдовїца́ сїна йідно́го і далá йїму два рїньских, й ка́же: Йди шо купи́ до мїста, жи́би-сьмо ма́ли шо йїсти. Він іде, йде, йшоў до мїста, дївить сы: б́ий чоловік пса. А він до не́о ка́е: За шчо́ ти йнго б́йши? йак ма́йши йнго б́ити на сме́рть, прода́й мннї йнго. — Ну, го купи́ собі ў мѐни, шó дасїш? от, да́й мннї там кїлька ш́усток та й б́ирї собі. — Той взяў, даў йїмў пїать ш́усток за то́ю пса. Ва́зאў, запла́тиў і нисѐ йнго до до́му. Здиба́йи зноў дру́юю́ чоловіка: б́ий ко́та. — Йак ма́йши йнго б́ити, прода́й мннї то́го ко́та. — І даў іи за ко́та та́джи пїадесьáт грѐйцарїў. І взяў та́джи собі до до́му, нисѐ. Здиба́йи зноў... ўже ма́йи то́ю ко́тика і пѐсика, — здиба́йи зноў тре́тього чоловіка на до́ровы, йак ўже йде до до́му: б́ий ву́жа чоловік. За шчо́ ти, — ка́же — чоловіче, б́йши то́ю ву́жа? прода́й мннї йнго́. — Йа йго за те́ б́йу, бо він мо́же кого уку́сити. — Йак ма́йши йнго б́ити, то лы́пши прода́й мннї йнго́. Ка́жи чоловік: Купи́ собі. — От, шче ма́йу йидно́ю рїньского, ўже-м купи́ў пса і ко́та, шче й купля́ў ву́жа, б́уди мойї цы́ли господа́рство. — Даў він за ву́жа та́джи пїадесьáт грѐйцарїў, пїадесьáт шче йїмў зїста́ло сы — то йнго́ йїдзѐня. При́нїс він то до до́му: пса, ко́та і ву́жа. Ста́ла сы з ним мати сва́рїти: Йа тебе́, сїну, пїсла́ла купи́ти шо йїсти, а ти мннї, сїну, наку́пиў такїх двѐвїра́т йакїх,

жи страшно у хаті сидіти. Такого можна злізати де-будь. Типер ані йіго продасіш, нї шó зробиш з ним, і сам йісти ни майиш шó. — Він то віставиў у дома і пішоў шче раз вернуў сї до міста; купиў він пеови і котови хліба і взяў, а гльа вужа купиў грісу. Кушиў грісу і ўсипаў ў дішку той грис і тоўо вужа ўкїнуў ў ту льішку, межи той грис. І той вуж сидиў так чи бив рік і той грис йіў, і так йіго спас, такий сї зробиў глаткий і виликий... І той вуж сї прóси й до неўо заговорїў: Берї мене і неси... А той вуж то буў найстарший віт ўсїх вужїў, він буў так йак крулем межи тїми вужами. — За тойи, жи тї мине викупиў віт смертї, дїстариш типер вилику надгороду. Берї-ж мене і неси, там такі і такі гóри йїст в лїсы, йа вже тибї буду погазувати, і мене тамтї мўсать викупити вужї, бо йа йївдим найстарший. Будут тобї давати грóши, то тї ни берї: будут тибї давати срібло і злото мїшками, кажї: ныц йа ни хóчу, іно минї даїти той перстїнь, жи той вуж майи на сибї (с тоўо вужа той перстїнь), то вони ни схтять тибї даїти. Али тї вертай сї зо мноўу на-зад до-дóму: йа йіго віткупїў віт смертї, йа йіго гудуваў, сї мнї той перстїнь сподóбаў, — то ўони тибї мўсать даїти. Бо йак вóзьмиш грóши мїшок дадўт тибї, то тó будут самї галбї; то ўони тибе — будиш ітї до дóму, то на дорóзї тибé злїзать. (Так до него казаў той вуж, шчо він йіго вігудуваў). Той перстїнь йак з мени вóзьмиш, то будеш шчаслївим: насадиш йіго на палиц, йак ним поверниш, шó сибї замїслиш, то то ўсё будиш маў (так до него вуж говорїў). Тї-сь минї зробиў добре, — так каже вуж до него — а йа тибї зробиў шче льїпши. — От, хтїли вже йїму даїти той перстїнь з него. Йак той перстїнь дали йїму, йак він насадиў на палиц, і спогадў сибї: Жи-б йа, йак йа прїйду до дóму, — йївдим такий бідний, і мойа мама, то йак прїйду до дóму, жи-би-ж маў йїлзєнья і питья. — Прийшоў ін до дóму: Так йак помїслиў, і тó майу. — Типер ше повернуў перстїнь: Хóчу, жи-б минї стаў файний палац, такий, йак то пани майут, грабїóве. — І стаў жи йїму тагжи такий палац, йак помїслиў. Зробиў сї цалком виликий пан, бо усё майи. Мати сї дївуїї: Сїну, шо то йїст такеїї? — А вїдити, мамо, вї-сьти мине сварїли, минї так Бог даў. — І дивуїуть сї навїть йїму і ў тїм силї льўди, шчо перши буў такий бідний, а типер таким паном сї зробиў.

Та й він ўже сибї так буў мóжн з рік, шче ходїў кавальїром. — А типер ўже сї, сїну, ўоженї, чоғó ш так будиш ходїти кавальїром — йїздїсь таким паном богатим, чоғó-ж будиш кавальїром ходїти? — Та шчо-ж, мамо, та йа прóстоїї хлопки ни вóзьму. — Взяў той перстїнь, обернуў, і чўїи він, жи там ў йїдноґо крульа йїст дочка. І спогалў сибї так, замїслиў, шчо йа йїїї хóчу взяти за жїнку. І йак той перстїнь обернуў, і ф тї хвїлї стаў він там, ў тоўо крульа. Так той круль сї

шчудоваў, по йако́му він так до не́го зайіхаў — бо то було за мо́рам. — Йак ти — пита́йце сьі кру́ль то́ю — йак ти сьуда дой́хавись до ме́ни? — Йі де схочу, то йа мо́жу ігі і йіхати. — Ка́жи, так до не́го той кру́ль: То с те́би йист йакий-сь вели́кий фильзо́ф. Ну, йак ті йі такий фильзо́ф, а хочиш мойу́ дочку́ взя́ти, то йа да́м за те́би. Али зробі́-ж ми́ні та́к: ви́муруй-жи ми́ні такий марму́ровий пала́ц за два́йцять шти́ри годи́ни, то йа да́м за те́би свойу́ дочку́. — Він той пе́рстине́ оберну́ў і та́к сьібі за́мислиў, і ў ті хви́лы стаў пала́ц марму́ровий. Ми́нуло два́йцять шти́ри годи́ни, він пішо́в і замельдуваў то́му кру́леві: Вже йист гото́у. — Той сьі кру́ль аш шчудоваў: Шо то йист за коме́дйя, шчо йа йізде́м кру́ль, ма́йу свойі́ во́йско, то ми́ні тре́ба такий пала́ц му́рова́ти без де́сять лы́т, йак він поста́виў за два́йцять шти́ри годи́ни? Ну, то-сь зробіў, шо-м сьібі казаў — так ка́жи кру́ль до то́ю сво́ю зя́тэа — типе́р йа шче хочу, жи́би шче ми́ні було.... до то́ю пала́цу зло́тий бу́рок, то до́піру дам за те́би свойу́ дочку́. — Той пе́рстине́ вляў, оберну́ў, і сьібі та́к за́мислю: Жи-б ми́ні ў ті хви́лы ста́ло (зло́гий бу́рок). — І вже му́сьиў за не́ю да́ти свойу́ дочку́. — Му́шу за не́ю да́ти, бо він йист му́дріи́ший йак йа — та́к той кру́ль казаў. І зробі́ли вони́ вже ве-сьи́ля, і йіму сьі ни сподо́бало та́м бу́ти. Взья́ли шлюб, і він сьібі та́к поми́слиў: Типе́р — (оберну́ў той пе́рстине́) — типе́р йа хочу бу́ти с sweйу жо́ноу на-се́рид мо́ріў, жи́ би ми́ні стаў пала́ц на-се́рид мо́ріў, такий, жи́ шче жа́дин цар ни ма́йи — та́к сьібі за́мислиў. І та́к ста́ло, йак він за́мислиў: пала́ц на-се́рид мо́ріў, і він стаў ж жі́нкоу. Убе́рнуў він зноў пе́рстине́ і сьібі поми́слиў: Жи́-би ми́ні ста́ло кі́лька ре́гі-ме́нтиў во́йска коло ме́ни. — Ста́ло коло не́го і во́йско, кі́лько він хти́ў. Типе́р вже йа сьі ни бо́йў ны́кого. Стаў він лы́цши́й, більши́й кру́ль, йак йіго́ тесьть.... Він сьібі заўсе́гди ж жі́нкоу но́чуваў сьібі ў покóу. Али жі́нка йіго́ ста́ла пита́ти сьі: Шо то йист таке́й, ти йізде́с мій муж, типе́р скажи́ ми́ні праўду, ни ма́йись сьі ми́не чо́го бо́йати, бо ти мій муж, а йа твойа жо́на. — Йак ста́ла йіго́ проси́ти, і він зьяў, сказаў праўду. Ка́жи: Йа ма́йу такий пе́рстине́, шчо йак йа ним пове́рну, шчо сьібі за́мисельу, то те ма́йу. — І заўсе́гди він тримаў той пе́рстине́ на ру́ці, на па́лци. І той пе́сик і ко́тик та́г-жи, шчо він купиў, то та́г-жи бу́ли з ним, де він ішо́у. Польга́ли вони́ ў но́ці спа́ти, і він заснуў тве́рдо; ўзья́ла з не́го жо́на і той пе́рстине́ зде́рла йіму́ с па́льця. І та́к сьібі — ўже ўо́на наса́дила на па́лец на сві́й і та́к сьібі спога́дала: Шчо́-би йа була́ ў сво́ю отця́ на-за́д — та́к сьібі поми́слила. Та й він зістаў сьі по с пе́сиком і с ко́тиком. Прибу́диў сьі він: ни́ма ны́ц, а́ны во́йска, а́ны жі́нки, но-ті́лько зістаў сьі с пе́сиком і с ко́тиком. Подивиў сьі він на ру́ку: уже пе́рстине́а ни́ма! — О, типе́р йа зістаў ўже до́піру бі́дний! — Ка́жи до не́го пе́сик і ко́тик: Ни бі́й сьі, наш па́ни, ти-сь на́с

відратуваў віт смерці, а ми тебе відрату́ймо шче. — Ка́жи пэсик до кóтика: Усьядь.... Ёа буду плісти, а ти ўсьядь на мэні і ёа тебе́ буду вэсти чрыз мэри, аш туді, де вонá йнст, до ййі отцá, то ми ше той пэ́рстинь дístáнемо у не́йі. — Пры́йхали воні чрыз мэри, пэс і кіт, і ка́жи пэс, вже ёак пры́йхали туді, ка́жи пэс до кóтика: Звáйш ти шчо, злáпай-но ти миш. — Пішоў кóтик, злáпаў миш. — І іді ти, сьядь пíd порóгом з мише́й і трима́й ў гúбі (А то б́уло ў но́чі). Уна, та пáны, ма́йш пэ́рстинь ў гúбі —, і слúхай, сиді пíd порóгом — так кавáў пэс до кóтика — ёак-но б́удиш слúхати, ёак хто двирмі́ рíппи, б́уди йшоў на двір, то ти ёак найхúтши іді до покóйу іс те́йу мишо́у, — ўна́ той пэ́рстинь ма́йш ў гúбі, та пáны — ти по-тíху пры́йді до лíшка, і те́йу мишо́у йі так потерні́ по гúбі, і вонá сьі абріді, скáи: тфу, тфу! цо то такі́го! — і той пэ́рстинь ўпадé йі з гúби на зéмлю, а ти ёак найхúтши хапáй за той пэ́рстинь і тисні́ сьі пíd двэ́ри. Ёак она́ пльúнула, той кóтик ўхопíў за той пэ́рстинь. Она́ сьі зі снú д́ужи злáкала сьі, стáла у покóйу крчáти, аш ті слúги почúли, пры́йшли хúтко пíd двэ́ри: шчо то такéйі за крчк? — А кóтик ёак найлúтши с пэ́рстинем утык на двір. А пэ́сик чикаў на дворі. Ка́жи: Ма́йш? — Ка́жи кóтик: Ма́йу. — Ну, сьідáй типéр на мэні — так ка́жи пэс до котá — і йíдьмо на-зáд до сво́ёу пáна. — Сьіў кóтик на пса іс тим пэ́рстинем; али вíйхали воні насéрид мэра, — пítáйить сьі пэ́сик кóтика; Ма́йш пэ́рстинь? — Ка́жи: Ма́йу. — Йíдут, йíдут зноў кавáлок, ка́жи: Ма́йш? — Кóтик хтыў скавáти: ма́йу — та й той пэ́рстинь ўпаў ў вóду. Ну, та й ка́жи кóтик до пса: Та й вже фпаў ми́ны ў вóду. — Іді-ж ми́ны типéр лáпай рíбу і шука́й ми́ны тóу пэ́рстиньа, бо то рíба ўхопíла. — Ёак стаў кóтик шука́ти за тим пэ́рстином, пítáти сьі рíби ітí глубóко ў вóду — ка́жи рíба: Ёа ма́йу. — Йди з на́ми на-вэ́рха, зо мнóйу — так ка́жи кóтик до рíби — той пэ́рстинь віддаси́ш, дístáниш вилíку надгорóду, — Вэ́зали пэс і кіт... та рíба пídйшла до горі, пэ́сик іс котóм вэ́зали ту рíбу роздэ́рли й той пэ́рстинь добúли, і так йíдут до сво́ёу пáна дáлы. Пры́йхали воні до сво́ёу пáна. Пítáйи сьі пáн: А шо, ма́йш? — Ка́жи кóтик: Ма́ймо. І пáн сьі д́ужи ўты́шиў, жи воні йíму на-зáд дístáли йíго пэ́рстень. Насадíў іи на пáлиц і тák сьобі помíслиў: Шчо мо́я жонá так ми́не побідíла, нех вонá до мэні тепéр пры́йді! Убернíў пэ́рстинь й так сьобі помíслиў. Йíхала вонá до не́го, і він той пэ́рстинь абэ́рнíў: Шчо она́ ми́ні б́ула вóрогом, шчо типéр нех вонá у мэрах пропадé, нех сьі вонá фтóпи! — Уже кінéц. Утопíла сьі за ту штúку.

Записано від кравца Юська Захарчука в марті 1894.

Паралелі гл. Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 118—133 і IV, 236 — 248; Cisze wski, Krakowiaczy I, 115—116; Вук Стеф Караджич, Српске народне приповјетке. У Бечу 1870, ст. 10—14; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 89—93; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 109—114. I. Фр.

6. Молодильна вода.

То буў собі йіден круль. Маў три сині. Так він собі казаў спростити паніў, лісти пороспісуваў, што-б зыхали сьа до нео. Али він зробіў той баль собі, пані позыйжджали сьа, і каже до них: „Шо-б то робити, шо йа старій, а йа хочу бути молодій? Угадујти, йак то робити?“ Али жадного ни ма такого і нхито то му ни зробіт. Порузыйжджали сьа пані ўже, і той найстарій син каже: „Татуњу, а-ж за морами йи така стўдньа і там йи така вода; тейі воді дістати і ўуміти сьа, то буди молодій. Али, татуњу, дайти мины вўйска і грўші, то йа пойдю, то йа вам дістану“.

Али вьзаў він, даў йіму вўйска і даў йіму грўші, і пойіхаў. Прийжджайи він на мўри — йи три дорўзы на тїм мўри. Али мїркўйи, на котрў дорўу брати сьа йімў. Али він ўзаў сьа на лыву дорўўу. І йак він пойіхаў, вийіхаў по-серид мўра, вода стала драгльами, и він стаў і стойїт. Шо робити — треба те вўйско цивільни вїтонати, а та старшина то дістанеть сьа з ним, бо не ма сконд годувати тїлько. Він стоїаў на тих мўрах рік і два мїсацьї і ни мїг вийіхати а-ны сьудї ны тудї, стаў та й ўже. Але той батько вичекаў ўже.. вийшоў рік і два мїсацьї, і роспісуий зноў лісти по своїїх папах, шо-б зыхали сьа, и він собі зноў баль буде справляў. Позыйжджали сьа пані, там собі пїут, йїдвать, і він каже: „Мўже з вас такїй йи, шчо хто мўже знаїи, шчо-б чоловік молодій стаў?“ „Жаден — каже — ни знаїимо“. — Уже ті пані зноў порозїядїли сьа, ўже по тїм бальў, а той син кае до нео, той середўшчїй, кае: „Татуњу, йа пойдю, то йа вам ўже привезу. Дайти мины вўйска, грўші, — йа йїду“.

Батько йімў даў вўйска, даў грўші, і він забраў сьа й пойіхаў. Прийжджайи на мўре — йи три дорўзы. Але мїркўйи: „На котрў то мины йїхати с тих, на тих три дорўзы?“.. Але пойіхаў у середньу дорўгу. Йак він пойіхаў, зайіхаў по-серед мўра тїй застановїў сьа. Вода стала драгльами і йїхати ни мўжна. Стоїагь. Шо будем робити? треба троха вўйска вїтонити, а ті старші дістаўуть сьа. Шо робити — ўже стоїагь рік і два мїсацьї. Батько виглядаїи, ўже рік, два мїсацьї ўже — ни ма! Роспісуий зноў лісти по тих папах; зноў баль хоче справити (за кўжди сином мўсит справити, бо ўжї нимá). „Мўже хто жежи ваи

йи, що можете знати, що-би молодий стаў, вісімна́йцьць літ стаў молодий?“ (А вже моє маў шісьдесят — а він хтыў молодий б́ути!) — Вітка́зуйи до не́о, шо н́і, н́іхт́о не помо́же. Ї́ак Па́н-біг ни помо́же, то ў́же н́іхт́о. Поро́выжджа́ли сьа пані́, та й то́й наймоло́тній с́ін ка́е : „Тагу́нью, йа по́йду, йа вам ў́же привезу́. Али ми́ны да́йти во́йска шма́т й гро́ші шма́т“.

І він даў й́му во́йска, даў гро́ші, ін по́йхаў. Ї́ак він по́йхаў, при́йжджа́йи на мо́ри — йи три до́розы. Але й він сибі́ мірку́йи : „На ко́тру то ми́ны й́хати?.. Але по́йду на пра́ву“. — По́йхаў на пра́ву до́роу. Так він по́йхаў, по́йхаў, і за́йхаў посере́д мо́ра, і й́де да́лы — вже ми́нуў по-се́ред мо́ра. Але так й́де, по́ки до кінца́ ни до́йде, на та́мто́й бік. При́йхаў ін на та́мто́й бік мо́ра, ў́же во́ду пере́йхаў. Дивить сьа, сто́йіт ку́зьня на бе́ревы́ під мо́рами, і шо-сь та́м да́енька́йи ў́ ті ку́зьны. Али він сам зьлы́з, во́йско поки́нуў на ті́м, шо й́хали, а сам пішо́ў до ку́зьні до те́йі. „Слава Бо́у!“ — „Сла́ва на ві́кі!“ — Пи́та́йи́ть сьа то́й кова́ль : „А ві́тки ви ту́т за́йхали?“ — „Йа за́йхаў а-ж с та́мто́у кра́йу, за во́ди“ — „А за ч́ім-жи ви ту́т при́йхали?“ — „Йа при́йхаў, йа хо́чу діста́ти во́ди“. — „Йако́йі во́ди? — „Йа хо́чу тако́йі во́ди діста́ти, ста́рий чо́ловік жи́-би зро́биў сьа мо́лодий, вісімна́йцьць лі́т“. — „Ни та́кі бу́ли му́дрі, а те́йі во́ди ни діста́ли, і ви ни діста́нити“. — „Йа — ка́е — му́шу діста́ти во́ди“. — Кова́ль ка́е : „Но, й́ак ти та́кий завь́и́нтий, а-бі-сь та́м досту́пй. Та́м не мо́на досту́пйти на жа́ден спосі́б. Та́м сто́йіт ва́рта, та́м у бра́ми видмі́дь приві́азаний сто́йіт, то ви та́м ни досту́пйти. Али на́ тибі́ чо́ўник і мо́лото́чок і й́ди, на го́ру й́ди, та́м го́ра йи та́ка“... Взьаў він чо́ўник то́й і мо́лото́к і й́ди під го́ру. Али він й́ди та й й́ди та й й́ди, а ти́м мо́лото́ком фу́рт у чо́ўник цо́кайи і да́лы й́ди. Вий́хаў на го́ру, зьлы́з с то́о чо́ўника, дивить сьа : й́акйи́-ісь фі́льва́рок сто́йіт. Він зибра́ў сьа, пішо́ў до то́о фі́льва́рку.

При́йшоў під бра́му, — видмі́дь спит, приві́азаний на за́льзі́нім ла́нцуху́. Жо́мны́ри спля́ть, ва́рта. Так він — ко́ны сто́я́ть, іе сьідла́ми, — він при́йшоў на то́й дві́р і пішо́ў до сту́дны і во́ди набра́ў у фла́шку і пішо́ў під ві́кно : сьві́тйть сьа! Пішо́ў дивить сьа під ві́кно, хто та́м йи. Ни́ма́ н́іко́го, ля́мпа сьві́тйть сьа на сто́лы, ка́ва сто́йіт ву скля́ньцьці́ і рога́льок ле́жйт. Але він пі́с ква́тиру влы́з, каву ви́пйў, рога́льком закусй́ў, дивить сьа — па́нна мо́лода́ ўу посте́лы спит. І він пішо́ў до те́йі па́нни і йи та́м зга́ўтува́ў на посте́лы і вона́ ни чу́ла. І він сибі́ забра́ў сьа, на-за́д с ква́ти́ри вильзы́, сьйў на сто́лы, вьзаў папі́р, написа́ў ка́рточку і на посте́лы кі́нуў ту ка́рточку, (жа́йи́ш приві́а́ку!) і сам пі́з ві́кно і пішо́ў. Вий́шоў ў бра́му — ва́рта спит; ін по-тихе́ньку і пере́йшоў. І при́йшоў до сво-

їх жоньїр: „Вже — кáе — йа дїстаў! Типér йїдьмо у свїй край на-зад!“

Али вони йїдут і йакурáт посéрид мóра прїйїжджаўт. Али дї-вить сьа, пїзнайї: йбо брат стоїт на мóри. Прїйїжджаїи блїшши до них: ўони ўобїдва стоїаьт. Али зачали ўохóту сїравльáти сїбї, шо ўже рїк і два мїсьацы, а йїх не вїдбїў. І ўони до нео: „Чем ти ни йїдиш до дóму?“ — „Йа топїру поїхаў і на-зад вертаїу сьа, а ви ўже пої-хали рїк і два мїсьацы, і на-зад ни мóити йїхати“. — „Коли ми заїїхали у такў рошчїну і ни мóим вїйїхати. Али поможїть нам йак, шо-б ми вї-йїхали“. — Али вони мáли йакї-сь там ланцухї, учепїли, і те вóйско зачалó тьагнути і йїх прїтьагнуло до сéби. Вїйїхали на чїсту вóду, вьзали, забальували — тепér сїбї бóдемо трóха бальувáти. Онї сїбї там пїли, йїли, і той наймóлтшїй ўпїў сьа. І ўонї у нéго ту вóду вїдїкрали вїд нéго, йїгó фльáшку вьзали, ў своїу вїльльали, а ў йїгó фльáшку вьзали набрáли водї ў мóрах і ўсадїли йїмў ў кишéньу. „Но, йїдьмо!“ Поїїхали.

Прїйїхали ўонї до бáтька фсы три на-раз. Ти й бáтько кóнтит: „Де ви ўсьї три поздїбáли сьа? Наймóлтшїй поїхаў на ўостáтку, а ўсьїх прївїў. Ну, котрїй син дїстаў тейї водї?“ — Наймóлтшїй кáе: „Йа дїстаў“. Даў бáтькови ту с фльáшкойу вóду, шó-би молодїй буў, бóди ўмивáти сьа. А тї синї кажут: „Тáгу, ни ўмивáйте сьа тейу водóйу. Возьмїть пса і умїйти тейу водóйу“. — Заклїкаў пан пса, ўубїлїў йїгó, те й той пес потрїскаў цáлком. Та й тїї синї кажут до бáтька: „Вїїти, татўньу, ни будá-б вам смерть зáра?!“ — „Дай вам Бóже здорóўьа, шчо ви мнїнэ вїдратувáли! Так-би йа буў зробїў, потрїскаў!“ — А той дрўгїй: „Нáте но вам мейї водї, умїйте сьа!“ (ту вóду, шо вїн вїдїкраў вїт тóго). Вьзаў бáтько, ўмїў сьа: буў старїй, зробїў сьа молодїй! —

Маў стрїльцьá бáтько своўо, — вїн сїбї ходїў пó льсї, пташїнў бїў. Дайї йїму бáтько тóо наймóлтшого. „На тїбї йїго до льсá і забїй йїгó! З нéўо шó-би-сь прївїс сéрци і мїзїннїй пáлец, на знáк мнїнї шó-би-сь прївїс“. — Но, али слугá, йак пан кáе, мусит слўхати. Вьзаў йїгó, завїў ў льсї. Маў собáчку зї собóйу той стрїлєць, і вїн тóўо со-бáчку вьзаў, забїў у льсї. Вїньаў ножа, распорóў тоўо собáчку, вї-ньаў в нéўо сéрци, завинўў ў папїр і сховáў до тóрби. — „Ну, а ти мї давáй палець вїтнўти, бо шо йа маў тїбї смерть зробїти, то йа псóви зробїў, а мнїнї тесé шкóда“. — Прївїў йїго до пинькá, той поло-жїў палець на пеньковї, той сокїроїу вїтцьаў йїмў палець мїзэр-нїй; вьзаў хлїба і шмáти, йїмў той палець завїазаў. „Ну, те-пер сїбї йди, кудї хóчиш, а йа вертаїу сьа до бáтька до твóго і скажў, шчо йа тїбе забїў, бо ўже знáк маїу“. — И вїн забрáў сьа вїд нéо, пїшóў, а той пїшóў до йїгó бáтька. Прїхóдит до бáтька той стрї-

лєць. „Но, ўже-сь забіў?“ — „Вже“ — „Но, а майш тєйи, шчо йа казў?“ — „Йи“. — Виймайи с тєрби сєрци і пєлиць : бєтько подивіў сьа — „Но, дєбрє, шо ўжє йиго нє ма“.

Топіру тамтє пєнна за мєрами вродїла сьа вжє. Так йїї бєтько випїтуйи : „Дє, йак, по-йакєму?“ — Вонє нє знєйи. Такїй фстид ! І ўонє вродїла, вжє той хлєпець йїї рєстє та' йак в водї. І той хлєпець топіру йак наўчїў сьа лызати, вїн сїбї полїс по пїт лїшками, сьудї, тудї, і здїбаў той папїр. Вилызєйи на-сєрит покєйу с тим папєром, онє кєє : „Дай-но сьудї, дай-но сьудї!“ — Онє перєчитєлє, здивувєлє сьа : с тамтєўо крєйу, за мєрїў прїйїхєў, і вєртє стєйєлє, і видїдє у брємї закєванїй буў, і нї-хтє нє чуў, і прїйїхєў і пїтписєў, йак вїн звєть сьа і йак йїўє бєтько !... Так вонє... росписєлє по цїлїм сьвїтї, шо-бї дє йиго здїбати. Алє вонє вьєлєлє, сьїлє сїбї на мєрє з вєйскєм і йїдє до йиго бєтькє. Алє вонє допитєлє сьа до бєтькє ; прїйїхєлє до бєтькє — царїцьє прїйїхєлє, пєновнє ўутїхє ! Хєть вїн нє знєйи, алє видїт, шо порєднє. Отєм прїйїмайи, зачалї роскєзувати ту штўку... — „Дє вєшї сїнї?“ — „Двє — кєє — йи, а трєтьєго нїмє“. „Покажїть-но тїх двє“. — Заклїкєў йїднєўо пєн ; кєжє вонє : „Тї буў на мєрєх?“ — „Буў-їм“. — „Шє-сє тї тєм дє видїў ? — „Нїц нє видїў-їм, нє заїхєў-їм по-сєрїд мєрє і стєў і стєйєв-їм“. — Заклїкєйи дрўгоўо. — „Тї буў на мєрєх?“ — „Буў“. — „Шє-сє тї тєм видїў ?“ „Нї видїў-їм нїц ; застрєг тє й стєйєў-їм“. — „Дєвєй трєтьєўо“. — „А колї — кєє — трєтьєўо нї ма“. Тупїру трєбє шукєти — нє знєти дє. Алє росписєуть лїстї по ўсїм крєйєх : чї нє ма дє такєўо ? нє-дўх шо-б йиго знєйїтї і нє-дўх шо-б буў ! — Алє найшлї йиго и вїн до бєтькє прїйїшєў. Алї бєтько сїдїў на двєрї на стїльцї ; алє дївїть сьа, по хєдбї пїзнєў своўо сїнє, їдє. Бєтько вїйшєў нє-прєтїў нєўо і кльєкнїў на колїнєх і колїнїєй до нєє дєлїй їдє. Алї вїн прїхєдїт блїшшє до бєтькє, кєжї : „Шє вї рєбїтї ? нє-прєтїў мєнї вї колїнєшї лызєйїтї ? Йє тєўо нї вєрт, шєб вї лызєлї до мєнї колїнєшї“. — Бєтькє пїдвїў, прїйїшєў до покєйу. Тє царїцьє сїдїт, чїкєйи нєо. Кєє : „Тї буў тєм на мєрєх?“ — Кєє : „Йє бўў“. — „Шє-сє тї тєм видїў ? — „Вїдїў-їм ўсї мєрї, і за мєрєми кўзьнєу вїдїў, і нє горў вїлїс чєўнїкєм ; і прїйїшєў-їм пїд брєму, і видїдє буў вївїзєнїй, спєў і вєртє спєлє. І пїшєў-їм до стўднї і водї набрєў, і пїшєў-їм до покєйу, дївїтї сьа, хтє йи. І нє булє нїкєўо : склєєнкє стєйєлє нє столї їс кєвєйу ; йє вїпїў, рєгєлєкєм закусїў, і сїў-їм сїбї : прїйїшєў до свєє вєйскє і пєйїхєў-їм до бєтькє“. — „Нє, тєпєр збїрєй сьа зє мнєйу, пєйїдємо до мєнї!“ — І вїн зїбрєў сьа і пєйїхєў. Прївєзєлє йиго тудї до бєтькє до свєўо ; і дупїру лїстї росписєў, пєєньствє зїхєлє сьа нє висєлємє,

і вони собі пожинили сьа і ўже кінєць (і горілки збанєц — додав господар Соколівський).

Від господаря Гандруха Кравіцкоґо зап. в марті 1894 р.

Паралелі до сеї казки гл. Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, ст. 248—286; II, N. 72 ст. 64 67; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 97, стор. 55—61; J. W. Wolf, Deutsche Hausmärchen, ст. 54—64; Аванасєвъ, Народныя русскія сказки, т. II. ст. 23—65 (8 варіантів) і т. IV ст. (196—202), де вібрано богаті вказівки до порівнювочої студії про сю казку. I. Ф.

7. Три царівни на скляних горах і їх брат.

Буў йідєн цар, мав три донькі і йідноо сника. Але йак він умераў, то росписаў ўсьі добра своїі на дыти. Йідну половицьу даў на три донькі, а друу половину свому синові [сьін такі цьілу половину! — Микола Кравіцквй]. Але ті дыти ше були малолытні, пи міг він шче дати йім ў рўки самїя; так він даў йім упїкунá, жи-би той упїкун утрїмоваў йім те до зросту. Так по бáтьковї голові дыти були дўжи заґрїзьані і сумовáли, і с тейї грязї ходїли собі на óгруд на спáцер шчо вєчера. Але вони спацеруўют собі пізно по оґрòды, фєсі чєтвєро; али найстáрша сестрá вїлїйшла від них на иншу стєшку. І вони зачали йїї кликати, гукати — і немá йїї. Так вони зачали плакати і пішли до покойу і полбаґали спáти. На другїй день рáно ўстайут і йїдут шукати — ни мóжут найти йїї. А злий-дўхи прийшли ў ноцї і ўкрали ту сестру від них.

Так на другїй день у вєчир зноў вони пішли на спáцир на óгруд. Хòдять вони по оґрòды, спацїруўют; ўбґлядаўють сьа — ўже нїмá друґойї сестрї. Так йїх страх великїй зїбраў і пішли ўбòйи зноў до покойу. Так сидьáть вони йїдєн день і друґїй день і трєтїй день, ўже бойáть сьа йтї на óгруд. Так чєтвєртоо дньа вїйшли вони ўбòйи на спáцир, спацїруўют по оґрòды — так та наймолòтша сестрá зїстáла сьа йїгò в вáду, а той панїч пішòў до корчá і зачáў рвáти порїчки. Оґлядайтє сьа — вже нїмá сестрї. Так він кличє йїї, хòди по оґрòды і лòжи рўки. — „Шчо-ж йá бóду типєр робїти сам! Навїть ни маўу комў, жи б минї зґотувáти вичєру!...“ Так прийшòў до покойу с плачєм, лыг на лўшко і заснуў. На другїй день рáно ідє до свòо упїкунá і жáлуйтє сьа перед ним, шчо він бóде робїти, же нїмá йїгò жáдноїї сестрї. Так 'пїкун пішòў, позапичáтуваў ўсьі дòми йїгò, грўнта ўу посєсїю, а йїгò взяў до сєби. Так то ўже тримáло кїлькнáйцьїт лыт; пїдрїс він вже великїй, дїбраў сьа рòзуму, покушїў собі книжкї і зачáў

на них читати. Али сьїу він їднїоу вѣчера, читайи ті книжки, пізно, сам їдѣн, і привирнуў сьа на лаўку і заснуў, вже знимїх сьа. Так їмїу ў сьнїи приснило сьа: „Ставай, сьїдлбай коньа і їдь своїй сѣстри відбїрати. Пѣрша сестра твоїа їист на пѣршї горї скльаннї, друга сестра на другї горї скльаннї, а трѣтья сестра на трѣтї горї скльаннї, пїт самїм чѣрним мѣрем“.

Так він фстайи с того сну і ни каже нїц нїкѣму, сьїдлайи свѣго коньа, запичатуїи своїй дѣми і їїде шукати сѣстриў. Так він їїде десь цїлий день, і захачуїи їїго нїч ў дорѣзї. Але їїди і дїмайи сїбї: „Ко-б минї де зайїхати хоць до сѣла, жи-би-м мїг приночувати, бо дорѣги ни знаїу“. — Їїди він, дївить сьа з далѣка: блишчїть сьвїтло. І їїде він прѣсто на те сьвїтло. Приїадїть до тоу сьвїтла і дївить сьа: такїй велїкий фїльварок стоїт. І каже сам до сѣбе: „Зайїду їа до тоу фїльварку і приночуїу“. Приїадїть він до брѣми, брѣма залїзна; вїйшла слуга, вїчинїла і ўпускаїи тоо панича на фїльварок. Взьали від нео коньа, поставїли на стѣнїи, а їїго взьали до покѣїу. Приїшоў він до покѣїу, привитаў сьа с тѣїу панноїу і питаїи їїї, чи вона їїго пиреночуїи. А ўона каже до него: „Їа-би-м вас переночувала, але їа маїу такоу чоловїка — їак він приженѣть сьа, то він вас пїрвѣ на дрїбнї кавалки“. — Так він зачинаїи її питаїи: „Шчо-ж ваш чоловїк їист?“ — А она каже: „Мїй чоловїк їист злий дух“. — „А звїтки-ж ви похѣдїти?“ — питаїи сьа тѣїї панї. — „Їа мала-м дьвї сїстри і їїднѣо брата. Холїлисьмо на спѣцир на ѣгруд, і пѣршоу вѣчера укрѣї минѣ злий дух“. — І він зачинаїи її росказувати: „Та-ж їа їист ваш брат, їа їїду і своїїх сѣстриў шукаїу.“ — Так она прїньала їїго і каже до него: „Де-ж їа тебѣ сховаїу, їак мїй чоловїк прїлетїт?“ — А він каже до нѣї: „Сховаїиш менѣ пїд лїшко і накрїїиш нѣцьками“. — Так она ўже слїхайи, жи їїї той чоловїк, злий дух, литїт, — садїла брѣта пїд лїшко і накрїїла нѣцьками. Пригѣїи він до хѣти, той злий дух, і фукаїи по хѣтї, ўже литїт. Та її каже: „Дѣ-сь тут прїсна душѣ смерлїт!“ — А она каже до нео: „Та де! смердїт! ти по сьвїтї лїтаїу, напѣхаў сьа, та її тїбї здаїи сьа так“. Так вона їїго питаїи сьа, свѣо чоловїка того, злѣо дїха: „Шчо-п ти робїїу, їак би тут мїй брат прїїшоў, а твїї швагїр?“ — „Та шчо-б робїїу“ — він так уже каже [вїн-би їїго затахѣриў де! втрутив Микѣла Кравїцкїї] — прїньаў-би-м їїго фѣїно, напоїї-би їїго, побалакаў-би з ним, і їак-би хтїїу, то бїї-би ў мѣни, а їак нї, то поїїхаў-би далї сїбї“. — Так вона пїдлїзайи пїд лїшко, пїдїїмайи нѣцьки і: „Брате, вилїзай!“ Він схопїў сьа с крїсла на нѣги, зьаў швагїра за рїку, привитаў сьа з ним і каже до свѣїї жїнки, жи-би дала їїсти. Казаў пїтї натѣчїти горїлки і будїт пїтї ўбїдва (Ужѣ перѣїде на їїго вїру, дод. пѣрубѣк Антѣшко Морѣа). Так

той паніч не хоче горілки піги. А він каже: „Шчо-ж йа тибі дам? 'накшого ни маю до пит'я!“ — Каже: „Скажү тибі наточіги меду“. — Наточіла меду, напиў с'я, пунойіли, і заберайить с'я зноў, йіде далы. І питайить с'я своіи сестрі: „Чи-б йа ўтрафіў до другоїи сестрі?“ — Так він почуў той злий дух і каже до него: „Йідеш до своіи сестрі? — йа маю такү хустіну, йа роздерү йи на двойи і дам тибі половіну, а сибі половіну. Йак тубі буде добре ў дорозы, то мойа хустіна буде чіста і рум'яна, а йак буде тибі кенско ў дорозы, то мойа хустіна стимнійи, то йа тибі прилечү на поміч“. — Али він йіди бес цылий день, і звоў захопила йигó ніч. Так дівить с'я: блишчіть сьвітло на горі. Так він йіде прóсто на те сьвітло. Прийїздїт на те сьвітло, там ше мудрійшій фільварок, йак той буў. Так зноў він вйїздїт до фільварку до тóго і прóсит с'я на-ніч. Відібрали від него кон'я, ті слүги, пустили до стаїны, дали вйўса, с'їна, водї конєви, а сам пішоў до покойу просїти теїи панїи, жи-би йигó приньала на-ніч. Так опá глянүла на него і каже: „Чогó ти, чоловічи, сьудї зайїхаў? Йак мйї чоловік приженеть с'я, то порох с тебе буди!“ — А він кажи: „Нех ўже шчо хоче буди зо мною, ўже ни підү ныгдé“. — Так она каже: „Ну, йак не жалуйиш свого жит'я, то ночуй“. — І зачинайи він розказувати свою бідү. „Йа маў-їм три сестрі, і ўсьї три сестри пікрали злий-духї“. — Так она ўбін'яла йигó з радости і поцьуловала і зачала плакати: жи она йист йигó систра. — А він каже до неїи: „Йа ўже найшоў йіднү сестрү свою, а тебе другу найшоў; і шче хóчу, кó-би йак зайїхати до трéгоїи!“ — А ўона каже до него: „Зайїлеш до трéгоїи сестрі, али дужи далéко, пїт самим чóрним морем; але тамта моц бідүйи, бо ни добрій той злий-дух (найстáршій, а наймолóчшу майи)“. І каже до него: „Де-ж йа тибé сховайү?“ — „Де хоч, сховай минé“. — Підньала она лүшко, перїни, накрїла йигó мóцно, жи-би той дух навіть не виходїў, йак він прилетїт, жи-би хүтко ни ўчуў. Так пригóпи він з вилїким фўком, вичин'яйи двєрі, переступайи без порї, і каже: „Де-сь ту прїсна душá смердїт!“ — А она каже до неó: Тибі так прїдайить с'я, ти пу сьвітїи гонїў (нипосид'яш-чїй), напáхаў сї-сь рївних дүшїў — так тибі шче ў нóсьї сид'ять!“ — А він каже до неїи: „Мóже й бїти то праўда“. Сидїт він а она йигó питайить с'я: „Шчо-б ти робїў, йак-би мйї брат прийшоў?“ — „Шчо-би маў, тїч-би приньаў; і йак-би хтыў добрій швагир бїти ў мени, то буў-би, а йак ны, то нех йіде сибі далы!“ — Так она підньала перїну, випустила йигó на пляц, своó брата. Він скочиў з лїшка з радости, хопїў швагра за руку і привитаў с'я з ним. Так каже жіщцї, жи-би поставила йїм до пит'я. Так она пішла, набрала вина [то богатїйшїи, — дод. Мик. Крав.], братови принєсла мóцнїйшого, а свому чоловікови слáбшого. Так вони випили те вино; так він кажи йти по

други. Напіли сьа вони бідва, поставила вечерати, повечерали і льгайт спати. Каже той злий-дух, швагір йіго: „Ми льгайтмо ўбідва ў кўпі і будем сибі де-шчо бесыдувати, бо йа шче не знаў навітє, жи йа маіу шваіра“. — А ўона каже до него: „Та де ви будети ўбідва спати! Брат йи здорожаний, змўчаний, ни здўжайи, він би льг і спочиў сибі, а тибі сьа хоче балакати!“ — Так він кае: „Ну, то добре, то стелі йімў окрўме“. Так рано ўстайі і береть сьа йіхати далы ў дорўгу до сестрі до свейі. Вийшоў він за ним, вивіў йімў коньа зі станы і каже: „Ну, йдыть сибі шчасліво ў дорўгу! Але йа маіу такий нўжик, дам йа тибі йіго половицьу, а половицьу зіставляйу сибі. Йак тибі буде біда ў дорўзі, то мойа половицьа нўжика зрўбить сьа дўже заржаўльана, а йак буде тибі добре, то мій нўжик зрўбить сьа йасний“. — І йіде далі. Вийіхаў за браму, сестра виноси йімў скльанку такоїи води моцнойі. „На тибі, сховай йі ў кишеньу і йак прийдіш до свейі сестрі, то йак прийді йііи чоловік зі свїта, то він буди зачинати з тобоўу борўти сьа, бо він йи моц нидўбрїй. І йак він буди казати, жи-би іти з ним борўти сьа, то ти виймиш ту скльанку з водўу і кажї до него: „Вийїймо пєрши могорїч, потїм будим борўти сьа!“

Так йїхаў він до свейі сестрі наймолотшойі три дўбі. Приїздїт на ту горў, вийїжджайи на той фїльварок, — на тїм фїльварку таких слўгїў, жи ни мўна зльїчннн (самї злий-духї!) Так вони йїго опустїпнн до-кўла, так кажут до него, жи мї тибє тут шїрвєжў! Так він прўсннн сьа — ннма жадного ратўнку!... Але тамтўму шваіровн, жи він відївдїў від него, зрўбїў сьа нўжик дўже заржаўльаний. Так він зараз натнх-мїаст прильїтїи на той фїльварок. Прилетьїў на фїльварок, порозгонїў ўсї тї слўгн, пустїў коньа до станы, даў конєвн йїстн, а йїго запровадїў до покоўу. А сам полетїв далї.

Так він пришоў до покоўу: так та сестра йїго зльакала сьа і каже до неў: „Шкўда тебє, чоловічн, жи-сь сьуда пришоў. Йак він прилетїт, то він тибє своїм дўхом лнгне!“ (Подуфалїй! найстаршїй, той, жи кльўчї носн вїт пєкла). А він каже до нєї: „Раз мене мати родїла, раз буду гннунн! Нн-ма мойїх сєстрїў, забрали злї дўхн, то ўжє йї во мноўу шчо схтять, то зрўблять“. — Так она подивїла сьа на него, жаль йї велїкїй 'бгорнўў і заплакала. „Йа знайу дўбрє, жи він йак прилетїт, то він тебє забїй, — алн йа тибї дам трўха ратўнку“. — А він йї розказуйн: „Йа нчуваў уже ў двох сєстрах, і вони поцрїлї-талн, прнвнлї менє файно і коньа мўго нагодувалн і вїслалн менє далї ў дорўгу, а твїй такий неспокойнїй...“ А ўона каже: „Внн не маїн жаднойї вїрн, з йїго рук шче нїхтў не ўтїк. Але йа тибї дам такоїи водї — йак він прилетїт, так він зара буде братн сьа до тебє борўтн. Але тн нн бїй сьа, но гўстро до неў говорї; виймеш воду і кажї: „напїймо сьа могорїчў пєршн“.

Так при́го́ни то́й зі сві́та, при́ходи до ха́ти і про́сто леті́т до не́го і ка́же: „Типе́р йа тибе́ зьі́м!“ — А він ка́же: „Ни шу́ка зьі́сти, мо́же йа тебе́!“ Так він хви́лку постóйау́, ви́н'яа́у скля́нку с кишéны і дайі́ йі́му пі́ти; ви́н'яа́у дру́у скля́нку с кишéны і напі́у с'я сам. Так він зроби́у с'я віт те́йї води́, шо напі́у с'я, такий си́льний.... а той зроби́у с'я моц сла́бий. Так ка́же той бра́т йі́йї: „Ну, ходы́м боро́ти с'я!“ — А він ка́же: „Ны́, не пі́ду, нех но йа напі́у с'я све́йї води́!“ — Так поси́лаи́и йі́ по ту́ во́ду і ка́же: „Принесі́ ми́ні дві́ фля́шки води́: йі́дну си́льну́, а дру́у слабу́“. — Так вона́ пішла́, принéсла дві́ фля́шки води́; ту си́льну́ дала́ бра́тові, а ту слабу́ йі́му. Так він напі́у с'я те́йї води́ і не змркува́у, жи то слаба́. „Ну, ході́, пі́дем на по́йиді́нок!“ — Йак бра́т зла́пайи́ зли́й-духа́ за чупри́ну, йак тара́хне йі́го ў зе́млю, — те йно́ ті́лько смо́ла поте́кла... А са́м бере́ сестру́ і йі́де до мо́ра. Прийі́жджа́и до мо́ра і диві́ть с'я: пасéть с'я ко́біла з лоша́м. Так те лоша́ скóчило ў во́ду, а ко́біла за вні́м. І вихо́ди да́лі на бе́риг. Прийі́жджа́и він до то́го лоша́ти — на немú́ йі́ст золо́ты вуздечкы́, і воно́ гово́рит до не́го: „Чолові́че, пусти́ сво́ю коньба́ па́сти с'я, сьйда́й на ме́ни і садові́ сво́ю сестру́ і по́йідемó, бу́дем забира́ти ре́шти тво́йї сестри́“. — Так він пуска́и сво́о коньба́ під мо́ре па́сти с'я, сьйда́и на те лоша́ і йі́де да́лі. Так воно́ ка́же до не́о: „Ті́, мій при́ятельу́! пусти́ мене́ шче́ раз до ме́йї ма́ми, нех йа по́писсу́ шче́ раз си́бі ци́цьки“. — Але він бойа́у с'я йі́го пусти́ти, бо бойа́у с'я, жи-б ўоно́ ни ўты́кло. Воно́ ка́е до не́о: „Ни бій с'я, за п'я́ть мінут йа бу́ду на-за́д коло́ те́би“. — А він ка́же: „Де-ж за п'я́ть мінут по́вернесь с'я, коли́ до то́го мо́ра сто ми́ль!“ — Так він йі́го пуска́и і ўоно́ побі́гло. Але він зачина́и с сестро́ю розмо́уляти, — а ўоно́ прибі́гаи́ до не́го [ста́ло с'я на сло́ві, дод. па́рубок Анто́шко Морóз]. Диві́ть с'я — бу́ло ма́льни́кы лоша́тко, а тепе́р вели́ки! — І ка́же: „Сьйда́й ти типе́р на ме́ни, а бу́дим йі́хати да́лі“. — Прийі́жджа́ют вони́ до те́йї сестри́ дру́гої́, жи бу́у пе́рши, бере́ сестру́ на се́би і йі́де да́лы. Али́ відйі́здит кавало́к, а лоша́ ка́же до не́го: „При́ятельу́ мій! пусти́ мене́ шче́ раз до ци́цьки, а йа за де́с'ять мінут бу́ду тут“. — Так він доўго́ не спере́чау́ с'я і пуска́и йі́го. Та за де́с'ять мінут прибі́гаи́ на-за́д — пе́рши бу́у лошачо́к, а типе́р зроби́у с'я кінь! Фі́ст йі́го зло́тий, грыва́ зло́та, ко́пита злоті́, а пі́ткови́ ді́аментóві. І ка́же: „Сьйда́йте на ме́не, а бу́дем йі́хати до тре́тьої́ сестри́“. — Так прийі́жджа́ют вони́ до тре́тьої́ сестри́; ви́кликау́ сестру́ с ха́ти і ка́же: „Сьйда́йти на ме́ни, а бу́дети́ йі́хати на сво́ю ба́тьки́ушчину́“. — Так сьйда́йуть фсы́ три сестри́ і той бра́т і йі́дут. Там чим рас то́й кінь ступа́и лы́пши, лы́пши, так роспусти́у но́ги і так бі́жить, жи на́віть зиньлы́ не дотирка́иють с'я. Приві́з він йі́х до йі́х до́му; оні́ зра́довали

ся і дайт їмў їсти, за то, жи їх привіз. А він каже до них: „Ныц ни жадаїу від вас їдзєнъа, но їдў до свєїї маїи і поїсєсў шче раз цїцьки. А ви сибї тут господартї і типїрка ни бїйти сьа нычогó злогó, бо до вас ни маїи прáva. Минé Пán-бї пїслáў, жи-б їа вас завїз на мїсци“. — І покинуў їмў такў ксьоншку молитвóву, і каже: „Ныц, но Бóгу моли сьа, а бўдиш маїи, шчо сибї загадаїиш“.

Так той брát ўженїў сьа, спровáдиў сибї велику мўзику і зачинаїи висьїльá. І їа буў ти-ж на тїм висьїльá, давáли минї їсти і пїти, і ў кишиньу далї ї за пáзуху, і ў хустїну навїазáли і ў тóрбу паклáли... Але їа буў пїанїи — і лежáло ў куткў ў комóрі клóча — і їа льїг ў немў її заснўў. Але там дўже стрїльáли з гармáтїў, і брáли се клóча і набивáли до гармáтїў. Там їдєн сват молодєвнїкїї приїшоў, загорлўў те клóча зо мнóїу і забїў ўу гармáту. Їак вїстрїлили с теїї гармáти, і їак вїстрїлили, та ї їа льтїў та ї льтїў та ї льтїў, та ї прилєтїў ту до вас, до хáти, і на лáвцьї сьїў і вáж оповїў. І тї бáїцьї кїнєц, і горївки збанєц, і хльїба дробїáска, і кобáс вїáска, і цибєр кїсьїльбў, і ўсьї гóсьтьї подьїльбў. — Те шчо минї там далї то їа те ныс.

(Записано від госп. Юрка Соколовського з прозвискем „Горобец“ в мартї 1894.

Паралєлї гл. Nahn, Griechische und albanesische Märcchen I, N. 25, стр. 180—185; G. Basile, Pentamerone II, N. 33.

8. Дурень і царівна на скляній горі.

Маў бáтько три синї, і бўло два розумних, а їдєн дурнїи. Ну, так той дурнїи фцьонш сидїў за пїїцом, а тї розумнї маїи кóнї, фурмáнили. І буў старїи бáтько і маїи шче. Али тї братї приїхали с фурманки ї розказўїут свóму бáтькови стóриїу. Каже: „Ми булї-сьмо ў мїстї і ми чўли такў стóриїу, же наш цар маїи їднў донькў і казáў вївєди її на склянў горў, і їак хто вїїди на ту горў склянў і поцьулўїи ту пáнну, то бўди царєвнїм зьáтим. І так приїшлó ў кáртах, кáрти написáў по сьвїтї, на цьїлий край: чи то бўди нан, чи жид, чи хлоп, нех нáвїтї і дурнїи бўди, аби вїїшоў на ту горў с конєм і поцьулєвáў їїї, то бўди царєвнїм зьáтим“.

Так найстáршїи брát гóвóрит те, а дурнїи за пїїцом слўхайи. Пїшóў на їáрмарок, купїў коньá за три-сто рївских, окувáў їнго стальовїми пїткóвами, купїў субї мўндур дóбрїи, ўбрáў сьа і поїїхáў. А маїи кажи до нєго: „Шо-ж ти поїїдиш, сїну, на ту горў, і тебє цар

Їозьме за свого з'я́т'я — кому-ш ти покинеш сво́ю жінку?“ — А він ка́же: „Та йак-би йа діста́у с'я царём, то-б йа присла́у грóші до жінки, і жінка жила-би“. — Али йак ви́й відїзді́у, то каза́у ма́тері, шчо-би то́о дурно́о ны́де ни пусти́ти с хати. Али дурний сиді́т і мірку́йи: „Йак-би йа ви́йшо́у с хати?“ Ка́же: „Ма́мо, йа хóчу на двір, на сто́рону“. — А ма́ти ка́же: „Йа тибé ни пушчу́, аш по́ки брат ни при́йди“. — Али він скруги́у с'я мо́цно і ка́же: „Ни хóчите мнє́ на двір пусти́ти?“ — Спуска́йи з се́би шта́п і с'їла́йи на-се́рид хати. Ма́ти дивить с'я, жи ни жарг, бирé кавáлок патика́ і вигóни с хати. Ви́йшо́у він с хати на двір, пішо́у до хлы́ва, ви́провзди́у ца́па, с'їу на ца́па і по́йха́у в лы́с. Приві́у ца́па до лы́са, пусти́у па́сти с'я йи́го, а сам збира́йи позы́мки. Али збира́йи він позы́мки (йа́годи), слуха́йи, шчо-сь шумі́т за ним. Він ўгладáйиць с'я — іде кубі́та. Али то ни бу́ла ко-бі́та, во тілько бу́ла чарногло́ва (чарі́ўниц'я, відьма). Пита́йиць с'я йи́го: „Шчо ти, сї́ну, рóбиш?“ — А він ка́жи до не́йі: „Наш цар ви́провзди́у дов'ьку́ на скля́ну гору́; хто до не́йі за́йди і по́ццу́лїи йи́ї і зді́йи в йи́ї пальца́ срі́бний пє́рсти́нь, то бу́ди йи́го з'я́тим“. Вона́ ка́же до не́о: „Твій брат та́ж по́йха́у; а́ли йи́ха́у на гору́ і підї́ха́у тілько чверть ме́тра (йак то йи кі́льоме́тер на мї́цу, то по чверть), — і кїнь ві́счу́у с'я з ним на-за́д на доли́ну. А во́єско сто́їт ў два раткі́: ны́м він ўты́к на-за́д, то так йи́го списáли нага́йа́ми, йак с'явату́ зє́мљу. І йи́де на-за́д до до́му. А ти с'їда́й на ца́па і йи́дь до до́му [лы́зь ў за́пич, сиді́, дод. госпóдар Мико́ла Краві́цкїй]; а при́йдиш аж на трє́тїй де́нь с'юдї — йа тибі́ дам сво́го кон'я́, то ти по́йдиш до не́йі і по́ццу́лу́йиш йи́ї“. — Так він с'їда́йи на ца́па і йи́ли до до́му. При́йзді́ть до до́му, пуска́йи ца́па до хлы́ва, сам іде до хати і лы́зе прóсто ў за́пич. При́йзді́т тамто́й брат йи́го. При́ходи до хати — пита́йиць с'я йи́го ма́ти: „А шчо ж, сї́ну? ви́йїхав-їсь, чи ны́?“ — А він ка́же: „Там ни такі́ ко́ны ма́йут, йак йа — жа́ден не ви́йїха́у, а йа ўо́ушим ны́“. — А ни роска́зу́йи, жи там йи́го бїли.

На дрúгїй де́нь ста́йи ра́но середу́шчїй брат, с'їдла́йи кон'я́ сво́го і ка́же: „Йак йа сво́йїм конє́м не ви́йїду ўже, то-б ўже́ бу́ло зле“. — А той дурний за пї́нцом сиді́т та й ка́же: „Йи́дь, йи́дь, то так наберє́ш, йак мї́й брат набра́у“. — А той ста́ршїй ка́е: „Ти йак відьв-їсь, жи йа бра́у?“ — А він ка́же: „Йа відьвї́у — йа відьвї́з на сво́ю тоно́льу, на са́мїй верх, і дивї́у сї́, йак тибé нага́йа́ми кропі́ли“. Ка́же: „Мо́же не пра́уда?“ — Скида́йи той сорóчку, а йи́го тї́ло так йак са́джа чо́рне від нага́йок. Али той середу́шчїй ка́е: „Ег, йи́го кїнь л'ядáшчїй бу́у“. — Ка́же: „Йа по́йїду, то йа ўже пє́ўны ви́їду“ (ўже чу́йи сво́ю кон'я́). — Так він йи́де і ка́же ма́тері: „А ни пу́сьтїть дурно́го на двір“. — Али він по́йха́у, дурний ка́же: „Ма́мо, йа йду на двір“. — Так йи́го ни

хоче пустити. Кає: „Ни хочити пустити?“ — Скідаїи штани, лїзи на стіл і сїдаїи. Мати за палку, дурноо по плéчах і вигнала с хати. Дурний пішоў до хлівá, вигнаў цапа, сїдаїи на папа і йїди зноў до лїса. Приїхаў до лїса, пустїв цапа пасти сьа, а сам зноў збираїи позьўмки. Али прихóди зноў до нéо та чарноглава і каже до нéо: „Приїдеш заўтра до мéни, а йа тибі дам коньá і поїїдеш на скляну́ горó і поцьдұлїш ту пáнну і здїймеш з нéїї срібний пéрстень. Бо твїй брат сирдúшчїй то гїрши збїтїй, йак учéра стáршїй“. — Так вїн сїдаїи на цапа і йїде на-зáд до дóму. Приїздїт до дóму, загóни цапа до хлівá, сам іде до хати і лїзе ў зáпїч на своїй мїсци. Приїздїт йїго брат і росказаўи своїў бїдó. — „О — каже — тáжка ни йїдво пáнство йїде (і нагаїў берé, — дод. Микóла Кравїцкїй) і не мóже вїїїхати, а йа óўшїм ни вїїїхаў“. — А дурний каже: „Али-сь набраў дóсїть!“ — А той каже: „Ти йак за пїїца вїдыў?“ — Вїн каже: „Йа буў на дворї, вїльїз на хату, та й дивїў сьа“. Ну, так на трéтїй день іде дурний на двір, ўжé ни ўспїнаїўт йїго, і каже: „Мáмо, йа ведó цапа пасти“. — А матї кає: „Ведї“. — Вївїў вїн цапа, сьїў на нéо і поїїхаў ў лїс. Приїхаў до лїса, пустїў цапа пасти сьа, а сам пішоў малинїў рвáти. Але прихóдит до нéо та чарноглава і каже: „Лїї телéр зо мнóйу“. — Прихóди вїн за нéїу і лїзе ў печéру (такá дэвурá, печéра) і показуїи йїмó коньї. — „Котрóо-би ти коньá хтїў, жи-би-сь вїїїхаў на горó?“ — А вїн каже: „Котрóо мїнї пáнї дадóт“. — Так вонá вивóди йїмó коньá шчо найкращчóго, насьодлáла йїмó і ўбрáла йїго ў свїй мўндур, далá йїму чáко, чипїла йїму пáлаш, далá йїму чóботи злóтї і вївела коньá йїмó, фїст буў позлóчаний і грїва позлóчана і копїта були позлóчанї, а пїткóви булї дїяамéнтóвї (то дїяамéнт чиплá-йїть сьа, ни пúстит; мáгнес, мáгнесóвї) — і каже до нéго: „Йїдь на ту горó, али хúтко, і йак приїдиш на горó, то приженéш до тéї пáнї і поцьдұлїш йїї с коньá і здїймеш з нéїї срібний пéрстїнь, і вїїмеш своїў хúсточку, перелóмиш пéрстїнь на двóїи і хúсточку передерéш на двóїи, половїну хúсточки і перстїньá дасї йїїї, а половїцьу сховáїис сїбї, і йак найхúтшї бóдиш ўтыкáти з горї, жи-би тибé ни поравїли.“ — А цар наказáў, йак вїїїде котрїй на горó і поцьдұлїи йїїї і йак бóди ўтыкáти на-зáд, то жи б від нéо взьáти знак. Али вонá йак вгльáнула, жи вїн ўтыкáїи на-зáд, махнóла палáшом і вїтьáлá йїму йїдéн пáлец, на знак; взьáлá той пáлец, завїну́ла ў хустїну і сховáла до кнїшéнї. А вїн йак потїснe коньá з горї, то кїнь аж ровї повїбїваў ф тї склянї горї. Так вóйско ни мoглó йїго злaпáти.

Так цьїсар росписáў по цьїлїм своїїм країў і каже: „Дe-сь тут такїй йї, пан чи хлоп чи жид, жи вїн мoїў дочкóу поцьдұлывáў і знак покїнуў, а йїго нхїкто ни мїг зловїти“.

Так він приїздить на-зад до тейі печері, віддайї тóо конба́ ті чарногло́ві, скида́йи ўсьо́й мунду́р, ро́вдага́йиць сьа в не́го, а свйй на-зад бирé, ті лахмані́. Вихо́ди на лѣс, ла́пайи ца́па, сьйда́йи і йіде до до́му. Приві́у ца́па до до́му, пу́стиу до хлы́ва, сам пішо́у за пйі́ц зно́у до ха́ти. І ка́же до ма́тери: „Типéр нех ваш цап здохне! Їа рва́у траву́ і годува́у йи́го, а він зла́пау́ ми́не за па́лец і віткуси́у. У́же типéр йа ни поведу́ йи́го, но бу́ду сидѣти за пйі́цом“.

Али за па́ру час післа́у пѣсар по крайі́у во́йско, шчо́би шука́ти тако́го мижи наро́дом, чи то по жи́да́х, чи по пана́х, чи по хло́пах, кілок віт кілка́, ха́та віт ха́ти, таки́х льуді́й, котрі́ не ма́йи вели́кого па́льця, то́го пе́ршого, жи-би на́віть бу́у і жи́бра́к, йак не ма́йи па́льця, так йи́го бра́ти сьудлі́. Так хо́ди ві́зита ха́та віт ха́ти і ка́ждого візетеру́ють, шчо́ но йи́ у́ ха́ты хло́пйу́. Али прихо́дять туди́ до тейі ха́ти, де то́й дурнйй, і визетеру́ють, чи ма́йи котрйй зна́к. Али ни ма́йи жа́днн. Али ті ша́ндарі́ ка́жут: „Мо́же шче ма́йите йако́го тут у́ ха́ты?“ — А старá ка́же: „Ми ма́йимо шче йі́дно́го, у́ за́пичу ў́цнонш сиді́т, дурнйй, він на́віть ни хо́чи на двір вййти, бойі́ть сьа“.

— „А пока́зйіть но нам йи́го!“ — Вййшо́у він в-за́пича; дйі́влять сьа на не́го — а він та́кйй на́глий (го́лий), за-сма́рований — вильза́йи в за-пича. Али вони́ ни дйі́влять сьа, жи́ він та́кйй засма́рований, беру́т йи́го за ру́ку і дйі́влять сьа, чи ма́йи ў́сьи па́льцы. Так ў́звля́лі йи́го іс собо́йу, са́дйли на ко́льйи́у і везу́т до цѣ́сара. [Мо́е трóхн оу́хйбрали йи́го, ў́брали? — за́мйтнв Мико́ла Кра́вйцкйй]. Так приво́зять йи́го до цѣ́сара — цѣ́сар за́ра ка́зау́ вйнести шчо́ найкра́шчйй мунду́р в ма́газйну, зробйгн пожо́нднйй купі́ль, і жи-б він до́бри вйкупа́у сьа, да́ти доро́гйх ма́сьцьйу́, жи-би він насма́ровау́ сьа, жи-би па́хло (жи-би подо́бау́ на шчо́сь, дод. Мик. Крав.). Далі́ йіму бі́лу бі́льйну і мунду́р шчо́ найкра́шчйй, і ў́вели йи́го до цѣ́сарско́го трóну, і пита́йяць сьа йи́го, чи то він сам бу́у, чи ны́? А він ка́же: „Йа сам, бу́у“ (шче ни до́вйра́йут).

— „А йак ти ни сам, то ми тебе стра́тнм, бо ти ло́мнш віру“.

— Він ка́же: „Йа на́віть ма́йу зна́кй“.

— Так ка́жут до не́го: „Пока́жй“.

— А він ка́же: Йа ны́ко́му не пока́жу́, но тй́лько само́му ца́реви́ і йи́го доньцьй“.

(Він мйсли́у: ті ў́хо́плять і ска́же: то йа ма́у).

— Так вййшо́у ца́р і ца́ре́ва дочка́ на трон і пита́ють сьа йи́го: „Пока́жй значкй“.

— Так прихо́ди він до ца́ра, кла́ньайиць сьа ныве́нко, цѣ́луйи йи́го но́ги і ка́же: „Про́ши наййа́сьнййшого мо́на́рхи, нех ца́рйна вййме сво́йй значкй“.

— Так она́ вйпала́ по́лови́цьу пе́рстйня́ і по́лови́цьу ху́стйни́ і па́лец. А він вййма́йи зно́у по́лови́цьу пе́рстйня́ і ху́стйну́ і по-ка́зуи́ сво́йу́ ру́ку, свйй кйхоть [жи вйтѣ́ате, то кйхоть, — пояснйв Мико́ла Крав.). Так ца́р ў́зьяу́ те в ру́ки, прйрй́мньюи́ до кў́ни — прйй-щóу пе́рстйнь до пе́рстйня́, ху́сточка до ху́сточкй, а па́лец до ру́кй. Так він ка́вау́ вья́ти йи́го до сво́го покóйу, згу́тува́ти йі́му цѣ́сарскйй

мінаж, поставити йому вина, жи-б він собі попойіу і напиу сьа, зробити йому пожовдне лўшко, і жи-б він собі лыг спочиу [бо ў заічку бѣки подавиу — заміт. Мик. Крав.] і доўко́ла поставити варту, жи-б нѣхтѣ туди ни заходиу в мунѣстріу, жи-би часом йго ни стратиу хто (бо йи такі мунѣстри, підбиваіуть сьа). Так на другій день роселиаи цѣсар листи по своїх крульах, цѣсарах, жи-би позивіли сьа, бо він буде своїу доньку видавати за-муж і буде зьатѣа коронувати. Так повіаідали сьа крулі, царі, паньство, войскова музика, і зачинаіут висильа. Так ўони зьали сьльуб, садовлять йго на трѣны на цѣсарскім і віддайи цѣсар йому своїу кору́ну і запи́суи йому свій край, і ка́же до не́о: „Усьѣ твойі, шчо во́ком загля́неш; бо йа ўже старій, так то́го ни зможу́ робити“. — Али трива́ло то бес на́ру лыт. Іде́ три крулі на не́го войну то́чити. Але приходи́ цар старій до не́го і ка́же: „Сїну, будиш зачина́ти пер́шій во́гнь“. — Так він ка́же: „Дѣ́бре, йа піду — али ви за мно́ю ти-ж му́сити йти“. — Так старій іде́ — відау́ ро́сказ мунѣстрам, мунѣстри відали до корпу́су, корпус відау́ до шта́бу (до пля́ц-коме́нди), жи-б уўсьѣ на гальа́рму збира́то сьа і йшло́ до вогню́, жи-б ўсьѣ повіаіди́ло сьа, бо йди́ молодій цар до вогню́. Но так позбира́ли сьа, і іде́ войско йак вода́ плинѣ. Али він собі ка́зау́ да́ти шчо найгі́р-шій му́ндур і шчо найпідльі́ший кінь і пойді́ до вогню́. Али йди́ він вже доро́гою, в-раз ві́ старім; приїа́дїт до йидно́о ба́гна, до го́вера, і ка́же до старо́о цара́: „Ви, тату́нью, йітьти на войну, йа вістаіу́ сьа коло то́о ба́гна і бу́ду біти жа́би“. — Так цар ни спереча́у сьа з ним: „Войнуа́у йа пер́ши, йак бу́у сам, і те́пер му́шу“. — Так забрау́ сьа і по-йіау́. Али переі́хало ўсьѣ войско ўже, помину́до йго, — сьїдаіи́ він на коня́ і жинѣ́ до те́йї печѣ́рі, де чо́рногло́ва. Приго́ни до чо́рногло́ви і питаіи́ йїї: „Йа хо́чу войска на по́міч“. — Так даіи́ вона́ йому́ цѣ́лий ку́пус войска (цѣ́лий ку́пус, то бу́ди кількана́йцять регіме́нтиу) і ўбира́и йго ў за́льзний му́ндур і свої́ войско ти-ж ў за́льзний му́ндур, і висила́и йго до войни. Так він йіде́ с тим войском свої́м, ба́нда гра́и, і стріча́іут сьа с свої́м ба́тьком. Так йго ба́тько за́гальтува́у свої́ войско, валькаа́у сьа і мисли́, жи то гінши́й йго зайшо́у. Так старій цар стоі́т, — він приїа́дїт до старо́о цара́, привита́у сьа з ним, дау́ йидѣ́н дру́гому се́рвус, і ка́же: „Куди́ найіа́сьнїйший мона́рха йіде́?“ — А він ка́же: „На войну. А куди́ ви йїдити?“ — до то́уо мо́лодо́о ка́же, до сво́о зьатѣа́ — ни пі́знау́. А він ка́же: „Йа йїду до найіа́сьнїйшого мона́рха на по́міч“. Так той цар ўты́шиу́ сьа, ка́же: „Таки́ знайшо́у сьа та́кий, жи іде́ до ме́ни на по́міч“. — Так приїа́дїт блі́сько то́о пля́цу, де ма́йи бу́ти во́гнь — та́к молодій цар ўберта́иить сьа до старо́о і ка́же: „Йа би-м про́сиу́ вас, жи-б ви с свої́м войском віста́ли сьа тут, а йа с свої́м йїду до чо́ла, на са́мій перѣ́д“ (голоу́льана ку́лька до

нео ни пристане, — заміт. Мик. Крав.) — Так він йіди; прийіхаў під гра-
ниціу — так він... тамтৌ зачинайи до него вогонь. Так він пустіў раз
с своїм войском йідну сальву — так йідноўо крульа від раву положіў
ўсьо войско [добрае шморгнуў — приміт. Мик. Крав.). Так тамтৌ вий-
майи фану, показуйи, жи спокій, жи пардон буди. Завертайи своїй вой-
ско на-зад і йіде до староўо цара. Прийіздіт до цара — а йиго ўсьо
войско лижит ў льогру. І каже завернути на-зад войско, а-ж ўзаўтра
підут зноў войувати, другоо. Так він росходить сьа йіден від друўбого
зноў. Так цар запрашайи йиго на кольаційу, а він каже до него: „Аш по
тім усьім спокійу“. І йіде на-зад до тейі печері. Прийіхаў до печері, відаў
войско чарноглаві, сам сьїдайи на свого коньа і йіде на-зад до того багна.
Прийіздіт до багна і бйи жаби патичком. Але цар йіде с своїм войском.
„Праўда, татуньу, вибили-сьте войска трѳа?“ — А ін каже: „Ет, шо ми-
ныі с тоо, жи йа вибаў, — али ти ныі!“ — „Али подивіть сьа, йакў йа
кўпу жабіў набіў! То ви такў кўпу войска вибили!“ — Так на другій
день йідут зноў на войну. Так зноў він сьїдайи на тоо коньа і зноў
дістайи сьа коло тоо багна біти жабіў. І каже: „Йідьт ви на войну, —
кілько йа вибіў жабіў, тілько ви войска положите“. — А старій каже:
„Добрае миньі ўчера Пан-біг даў йакого-сь гіншого цара з боку та й за
мене войуваў — хто-ж миньі ниньі прійде на поміч?“ Так він зноў
сьїдайи на коньа і йіде до тейі печері. Прийіздіт до печері, прѳсит тейі
чорноглаўойі, шчо-би йімў ниньі зноў позичала войска, бо ниньі на мѳни
йїст більша сїла. — Так вона дайи вйинце войска і сильнійше; 'бе-
райи йиго зноў залїзний мўндур і своїй войско, і висплайи на войну.
Так він йіди дорѳгойу і зноў стрічайи сьа с своїм батьком. Так цар
питайи йиго: „А кудї так панѳве йідут?“ — А він каже: „Йа йїду до
вас на поміч“. — Так вони віддали йідѳну другому сѳрвус, і каже моло-
дїй цар до староґо: „Йа ниньі йїду сам на войну, а йак миньі буди за
тьашко, то йа пішлў йідноўо войака своґо, жи-би-сьти миньі піддали
сїлу, поміч. — Так він зачинайи вогонь до тамтоґо. Пустіў йідну сальву,
пало половїну войска, пустіў друґу сальву — ўпало ўсьо. Так тілько
йідѳн круль дістаў сьа шче. Так тамтৌ вистаўляйи фану і дайи спо-
кій на двайцїт штїри години, на цїлў добу. А йигѳ войско ўсьо ді-
стало сьа, а-ны йідному ныц ни шкѳди. Зачинайи банда грати — при-
йїздіт до староўо цара, відлайи сѳрвус, і відїїздіт с своїм войском
на-зад до печері. Але прийіхаў до печері, відаў войско, сьїдайи на ко-
ньа на своґо, йіде до тоо багна і зачинайи біти жаби. Але йіде старій
цар та й каже: „Дѳбри тибї, сїну, тут біти, але миньі бїда на старї
лыґа!“ — А він каже: „Али-сьте побили! — Йа ниньі два рази тїлько ви-
биў жабіў, йак учѳра, а шче дістайи сьа двї частї ў воды. А ви ма-
йїте шє біти двї частї войска“. (Шо нѳ трѳту вибіў за два дньї). —

Так вони прийїжджають до дому, а на другий день йдуть зноў до вогню с своїм батьком. Приївдїт до тоо багна, сїдайи коло багна і бий жаби. Каже старий: „Так, так, сїну! Приньаў-їм зьагьта, та й сам мўшу войувати“... — Так поїхаў цар засмўчаний дўже, каже: „Маў-їм два дьнї помїч до себе, — а нїнї, Господь то знаїи, чи будї“... Так той сїдайи на тоо кривобо коньа і йде до теїи печерї зноў. І каже: „Шанї ласкава! приходжў ўже третїй раз до вас і прошў вас шче раз помочи, жї-би минї дали вїйнци войска йак фчєра, бо нїнї вїйнкшїй вогонь будї, йак тїх два дьнї, гострїйшїй“... — Так вона виводї йїмў войско, ўсьо ўбрање, позлочане, і конї ўсьї позлочанї, блишчать йак сонце, і дала йїм мўндур головїанїй (з глова вже ни пристўпи нїц, нї кўлька, нї нїц) і випровадила йїгo на войну, до вогню. Так він йїди дорoгoйу, догoни царя, свoгo батька, блїськo ўже тоо вогню, привїтаў сьа з нїм, вїддаў сєрвус і каже до нєo: „Тїпєр ви с своїм войском поступайте на-зад, у тил, а йа с своїм рокуйу до чoлa; будї вилїкїй вогонь“. — Так він приходї ўже до чoла, зачинаїи вогонь; тамтї зачалї пускати вогонь. Пустиў раз — мaло шчо ўпaло, пустиў другїй раз — ўпaло половїцьа, пустиў третїй раз — і шче войско пїтхoди, бїи; так вїйшли сьа ўсьї ў кўпу ўже, йїднo до другo. Так зачалї вопї палашамї рубати, сьчї; али йїдєн, найстаршїй межї тамтoгo войска, прїгнаў сьа до нєгo і ўгьаў йїму рўку, перетьаў, знaк зрoбїў. Так він вїньаў хусточку свєїи жїнки і завїзааў рўку. Так ўбернў сьа він до войска, крїкнў гoстро до нїх — так пустили йїднў сальву і побїли ўсьо войско. Так завертaїи він на-зад свoїи войско; зачинаїи грати бaнда, зачинаїут сьпївати, — ўже закінчили вогонь. Приїздїт до старoгo царя і розказaїи, жї ўже спокїй з войнoйу. Так старїй цар свoму войсковї даў рут, вїстаўлaїи свoїу бaнду і зачинаїут грати марш. А сам йїдє на ту самў дорoу, де він ўзьаў войско. Али той цар старїй прoси йїгo ў гостїну до себї, а він не хoче йїхати. „Ми колї-сь гїнше бўдежo частoвати сьа. Мoїи войско змoрдoване, йа мўшу йїгo запровадїти до дому, дати йїмў рут — а за пaру дєнь то йа прїйїду ў гостїну“. — Запровадїў войско до печерї, вїддаў чарноглавї, подьакуваў йїїи — сам сьїдайи на кривобо кнїа і йїде до багна. Берє патчoк і бїи жаби. Али йїде цар старїй та й каже: „Дoбри тїбї, сїну, бїти жаби, але гїрко минї булo на вїйнї“. — „Але йа вїбїў ўсьї жаби, ўже немa жаднoї ў водї — а ви вїбїли ўсьо войско, ўсьї три крулї“. — І прїйшли до дому і льагаїут спaти с теїи мєнтрoгї. Али ў нoчї він спїт, той молодїй цар; ўже розвїднaїи сьа, ўже блїськo бўде полудєнь — такї й він спїт. Але царїцьа, йїгo жєна, приходї до покойу, шчо-б пoдивїти сьа, шчо він рoбї, жї він так доўгo спїт, чи він шче йї живїй — мoжї ўшєр... Але пїсьльа вoїни він буў мoцнo змўчаний і лїг, так спaў, йак нїживїй.

Віткинуў рўки віт сэбн — она гльанула на нэго, і дівить сьа на йіго рўку, жи йіго рука завйязана йіні хустінойу. Приході до батька і каже: „Ви казали, жи він ни буў на войны — а чоґо-ж він такіи пораньаний?!“ І питаїть сьа йіго, а він каже: „Ви-сьте йіхали три рази на войну, а йа діставаў сьа коло багна. Ным ви ўбйіхали, то йа с своїим войском нагнаў вас і точиў войну. А третью дньа буў великіи мені скрут і ўгьали мені рўку. А йа рўку завйязаў і лыг-им спати, спокійно спаў.“ — Цар ноцьудуваў йіго ў гóлову, і спровадиў йіму банду велику, но тім спокійу, і видаў йіму ўсьо царство своїи. І йа буў на тім балу; і там йіли і пили. Але йа найіў сьа і напиў сьа, і лыг спати меже порохом. Той порох лопатоўу брали і канони насипали, і котрий-сь менэ загорнуў і ў канон торнуў (кинуў); і йак вистрілили (с тоўо канона), то йа литыў, литыў — сьіў вóзьди коло стола і вам оповіў...

Записано від господаря Юра Соколовського з прозвищем Горобец, в марті 1894.

Паралелі: Jan Świątek, Lud Nadrabski. Kraków 1894, N. 26, стор. 354 до 357; Ciszewski, Krakowiaczy I, 194—195; в основі другої половини сеї казки лежить оповідане про покуту і военні діла Роберта Дявола, гл. Ad. Keller, Altfranzösische Sagen. I. Фр.

Невдячний брат і живуца вода.

Маў батько два сини і вони у дóма ни хтьаьт б́ути. Каже: „Йа йіду ўу сьвіт вандрувати“. — Сьидлаїут сибі кони і с тими кіньми сибі йідут. І вьзали сибі пєсика зі собойу. І ўони сибі йідут. Вйіхали в лыс, йи дві дорозы. І каже один: „Йа йіду йідноўу дорóгоўу“, а другий: „А йа йіду дру́гоўу. Али даймо сибі такіи знак...“ — Стойала деревина, клен файний, -- і той старший вйньаў сибі нóжик і ў ту деревину застроміў — вильз і застроміў. І стали сибі, радьаьт сьа: — „Знайиш шо, йак йа б́уду жиў... йа пойдіу те́у дорóвоўу, а ти йідеш те́у дорóвоўу; йак, борони Бóе, йак би йа ўмєр, то ти прийдіш до те́ї деревини і подивись сьа на той нóжик, — йак на тім нóжику будэ кроў, то ўжэ мене нимá. Но, бувай здорóў!“ — Дали сибі рўку, йідєн дру́о́му, і той пойдіаў туді, а той пойдіаў сьуді.

Али йіде лысом і далєко вйіхаў в лыс, — стойіт пáлац. І він прийдіаў с тим пєсиком; а там була така чарівницьа, жи ўона йиму зробила, і він стаў камєнем і собáчка та'-же і кінь. Но, та й вже йіго немá.

А тамтої поїхаў. Приїхаў до йідноўо мiста, пішоў си на шиньк, віпнiў си горiлки, взяў си закуску, і кáже жiдова: „Даї мнiнi вiвса конiвi“. — Даў жид вiвса, ўнi коневи даў...

— Де ви так йiдите? — питаїть сьа жид.

— От, йiду сибi ў сьвiт.

Али вiн сибi поїхаў і поїхаў сибi... Вiйїхаў знов за мiсто, і йiди сибi і йiде. От вiн приїхаў зноў до селá, зноў сибi до коршнiй фстунiў і зноў сибi віпнiў, взяў сибi закуску, і зноў вiн сибi закусiў, конiвi вiвса зноў казаў дáти, попáс коньá, сьдáйн на вiго і йiде. Але вiйїхаў до йiдноўо мiста, здiбáйн йигó двi пáньнi, йiднá старá, дрўга молодá. Але вiн склоннiў сьа і помнiў. Але ўонi йигó... та пáньнi та молодá до мáтери до сьвeйi кáже: „То йáкий-сь поїхаў, áле вiн мнiнi сподобáў сьа“. А та старá мáти йiйi кáже: „Абó же ни мá фáйнiйшого нiгдe, но той, шо поїхаў?“

— Ньi, не вiдьдiлa-м фáйнiйшого, йáк той ўо.

Мáти кáе: — Ну, то завернiм йигó.

Але крiкнули, і вiн завернiў сьа с конeм. — Ну, шо пáньнi скáжут?

— Ат, ми шо-сь бiдемó ўогорiти. Вiтки пан так йiдут?

— От — кáже — йiду, йáк по сьвiтi шо рóбiть сьа.

— Мóже пан чáсом голóден?

— Та шо, йáк йá голóден, — хто-сь мнiнi дасьць? — Але добу-вáйн флэшчiну, та пáньнi старá: „Напiйте сьа сибi“. Добувáйн закуску; так той чудўйiть сьа: за шчо вонi мнi дáйўт?!

— Перекусiм, поїiдемó до свiго дóму.

А вiн кáже: — Аї, до жiго дóму далeкó, áле де там!

Та старá пáньнi кáе: — Ньi, до мóўо дóму поїiдемó.

Так вонi сибi, тiйi йдўт, вiн сибi влiс с коньá і з нiмi йдe. А ўогорáть сибi, ўогорáть: „Шó-би то пан знáў, шо мoйá пáвнa вас сподóбáлa, і мўсiте йiхати до дóму“. — А вiн кáе: „Ну, йáк трeбá, так йá йiду“. — Приїхали вни до дóму, а пан вiйшоў на двiр: „Що то там за йiден с кóньнi?“ — А та пáньнi старá кáже: „То — кáе — вандрóвнiй, от сибi йiхáў і сподобáлa сибi“. — А пан кáе: „Ну, то дóбрe.“ — Закликáйн йигó до покóйу, питаїть сьа йигó, вiтки вiн; вiн йiму рeкáзўйн вiтки вiн. Дáйўт йiму йiсти, а та пáвнa до вiтцьá: „Татўньу, такi то мiй бiдe чолóвiк“. Пан лiсти рeспiсўйн, і шо-б пáнi вьiжджáли сьа, бiдe вeсьiльá. Пузьiжджáли сьа пáнi ўжe, йн бáндa, то, грáйўт... От вонi ўжe сибi вьáли вот шьлyб, от ўонi ўжe сибi так ўо по вeсьiльi, ўжe порозiжджáли сьа, і ўонi сибi так дóбрe жийўт обóйн, і вiн кáжи: „Йá мўшу йiхати ду свiўо брáтa“. — Вонá кáе: „Ну, та йiдe“. — Уувáў сибi коньá, убрáў сьа, взяў сибi пáлaш, рушнiцьу

і йіди на-зат тейу дорóўоу, шо він йіхаў. Али прійіхаў він а-й до тейі дорóги, шо ўоні розлучаі сьа, йакурат дівить сьа на ту деревіну, на той нóжик, -- на тім нóжику ўже кров йи! --- „Ну, ўже моўо брата не ма, ўже йіго смерть де-сь спіткала...“ — Йакурат прійіжджайи до тейі зноў, де ті стаіі каміньям, дівить сьа: йіго брат йи, али каменем стоійт, і кінь стоійт і пес та-же. Але він приходит до тейі каменіцы, сидіт та чаріўніца. — „Шо ти тут — кажи — прійшоў сьуді?“ — „Анў мині відробляй на-дўх, шо-би мій брат ўстаў, бо зара тибі гóлову вітну!“ — і стаў над неўу с палашом. Она кае: — „Зара йа зроблю, а не рубай!“ — Стала і пшла сібі до друўоу покойу і вьзала сібі фляшчину і вийшла на двір і вьзала йіго, покропіла тейу водоўу чи там чим, і він сібі встаў, вже ожйў, і кінь і пёсик. Тупіру йак він вже вжиў, і він ту чарівніцу зарубаў. І ўоні сібі ўбідва вже йідут, той йіде, той йіде. І кае: „Ну, брата, праўда, шо-б смёрти бўў-би-сь ўже пожиў, шо-б ни йа?!“ — Ну, та й вони йідут, прійіхали вони сібі а-ш туді на місци, де він ожениў сьа. І они сібі ўже там контентўйуть сьа, ўже сібі балўйут. І росказуйи, шо йа своўо брата віт смёрти віткупйў. А йго жінка кае: „А то дóбре“. — І він кае: „Пойідемо на польованьи ўоби-два“. — Вони вьзали і пойіхали. Али вони пойіхали далёко в лисе, забіли сібі там пару ківліў і пару спльухў, забіли сібі, і ўоні... кае: „Йак би то ми йіх донесли?... Трёба до дому давати знати, фіри.“ — Йіден дїстаў сьа ко́ло то́о, а то́й пойіхаў до до́му. Запрагли сібі ко́ны, йідут сібі ўбидва, посьадали і йідут. Али вони ўбидва йіднакові булі, так йідно лице йак тоўо, так тоўо. І він вьзаў тоўо, шо той ныби ожениў сьа там, — він поганьяў ко́ны, а той заду сібі йіхаў, — вїньяў шабльу і вїгяў йіму гóлову; скїнуў з во́за йіго, і сам пойіхаў. Прійіжджайи туді, прїводит ті ківлі, спльухї; вийшла та пánна і пán. — „От, дóбре-сьти спольували!“ — Але вона не мо́е пїзнати, чи то йїі чоло-вік чи не йїйї? Пїтáйить сьа: -- „А де тамто́й дру́гїй?“ — „От де-сь — кае — пїшоў і де-сь заблудйў. Йа кричаў, кричаў, гукáў — ни ма!“ — „Ай, то шкóда. Мóи-би-сь пойіхаў і йіго де вїтпїтаў.“ — Кае: „Трёба йіхати, мо́е де вїтпїтаў йіго.“ — А-нў, пойіхаў він, вьзаў іс собóйу зноў брунь; прійіжджайи він ай-їш туді, до він йіго забйў, — лїжїт цыліїй, али вже живийй, — та шо ўже з неўо бўди?... Так він сібі дўмайи: „Шо йа зробйў!...“ Прїтульуйи ту гóлову до не́го, али на дереви крук сидіт. Кае: „Шо ти дўрно прїтульуйиш, йак вона ни прїтулить сьа! Ти мине попросї, то йа тибі йіго зроблю живóго“. — Але він, то́й брат, кае: „Но, зробї минї, шо-п фстаў!“ — Пулитйў крук. Прїноси води у давóбові і вьзаў, йїну напустйў тейі води, і він фстайи. Він устаў, кае: „Дóбре-м — кае — вїспаў сьа!“ — А то́й брат кае: „А, дóбре-сь вїспаў сьа, бо ти вже неживий бўў“. — Али вони сібі вже ўбидва ідут.

Прийшли собі ай-ш туди до жінки те й там собі поубідали. Йіго жінка питаїть ся: „Де ти — кáе — буў?“ — „Йа — кáе — трóха спаў там. А то — кáе — мій брат то зробіў. Кáе: вьзаў минї, вітьаў гóлову, і по-тім зноў пошкодуваў мене і прийїхаў, менé зноў відратуваў.“ — „Кїпскоўо брата мáйш!“ — Кáе: „Треба йи́му та-же так зробіти, йак він тибі зробіў.“ — Али кáже... радьать ся старóўо пáна: „Шо то йи́му зробіти?...“ — „Та шо йи́му — кáже — зробіти, — тако́му нема шо робіти. Вивести ўóгира і привїазáти до фостá і пустїти ў́ поле“. — Вївели вóгира, привїазáли йіго, йак пустїли йак пішоў, на-зàт приходит і костюáхи нїгдé на-зàд ни приньїс. І вони ўже собі обóйи жили, а-ш пїрвáли ся жили... Уже кінéць. —

Записано від Андруха Бравїцкогo літом 1894 р.

Параллелі гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 60, ст. 278—299 (початок скомпікований іншими мотивами і кінець троха відмінний); Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, 166—173, N. 22; I. V. Zingerle, Kinder- und Hausmärchen aus Tirol. Gera 1870, N. 35, ст. 178—183; Ciszewski, Krakowiacy I, 47—51, N. 51. I. Ф.

10. Мерцеві дари.

Буў собі такий чоловік йїден, маў три синї. Йак умираў, то казаў: „Ти, сїну, шо ти хочеш?“ — Йїден кáже: „Тáту, даїте волá.“ — Дрўгий кáе: „Тáту, даїте коньá.“ — А трéтїй кáе, той найдурнїйшїй: „Тáту, даїте минї хлїба.“ — Той, шо даў йи́му коньá, поїїхаў ў́ свѣт; а той, шо дїстаў волá, — тїлько йіго вїна.

Та й той бáтько помér та й казаў наймо́лòтшoму сїновї, жи-б на грїб прийшоў до нéго. І той прийшоў на грїб. Вітчїньáйить ся грїб йи́му і кáже: „Йи́ ти, найстáршїй сїну?“ — Той кáже: „Ньї.“ — „Найсереду́шчїй?“ — „Ньї.“ — „Наймо́лòтшїй?“ — „Наймо́лòтшїй.“ — Вїй-мáйш с себе сївїй волосьїнь з гóловї та й даїй йи́му й кáже: „На, отáм круль однў дочкў видаїй. Ти потернэш — бóдеш мáти сївогo коньá. Тим сївїм конéм прóсто на склянў горў вїїдеш, бо хто там вїїде, то той буде зьать тóгo крульá й крульўство йіго.“ — На дрўгу нїч казаў, жи-би сїридўшчїй прийшоў до бáтька. Але той наймо́лòтшїй син прийшоў, зачáў стóгнáти. Пїтаїють ся брáтья йіго, стáршїй і середу́шчїй: „Чогó, брáте, ти стóгнеш?“ — Кáже: „Йа прийшоў там на вáрту, на грїб до тáта — гробї повїтчїньáли ся та й мерцьї зачáли камїньями на мéне кїдати, а йа лéдвї ўтык. І каза́ли, жо-б найсереду́шчїй прийшоў, на дрўгу нїч тудї на вáрту.“ — А тóгo наймо́лòтшoгo

зробили дурним. Та й той допіру каже так до тих мудрих, каже: „Йа ледви свойй відбуў. Але казали тату, жи-би-сь ти, брате найсередущчий, прийшоў на гріб.“ — Так найсередущчий каже до него: „Брате йди ти за мене, йа тобі заплачу.“ — Той пішоў — вітчиньайть сьа гріб, питайить сьі: „Котрої сын? Найстаршій?“ — „Ньі.“ — „Найсередущчий?“ — „Ньі.“ — „Наймоло́тший?“ — „Наймоло́тший.“ — Берє с своїй голові чорний волосынь й каже так тепер: „Будеш йїхати, потернеш той волосынь, то буде чорний кынь, ўбйор чорний. Йак прийїдеш до того круля, то прѣсто выїдеш тим конем, то ти будеш раховати сьа крулем.“ — Так він прийшоў, знов засмутиў сьа; і питаиь йиго найстаршій: „Чогó ти такій смутний, брате?“ А він каже: „Менє дуже мерці били камїнами і казали, жи-п ти прийшоў на трѣтью нїч.“ — А той допіру каже: „Брате, йди ти за мене, йа тобі заплачу, шчо скóчеш.“ — А той каже: „Ну, то йа піду.“ — Приходи він на гріб — витворьайить сьа гріб і каже батько в грѣбу: „Найстаршій сын йи, чи середущчий?“ — Той каже: „Ньі.“ — „Котрої? Наймоло́тший?“ — Каже: „Наймоло́тший.“ — Той допіру выймайи рїже волосынце с своїй голові і каже: „На, потернеш — будеш мати рижого коньа. І тоды буде рѣсказ на цѣлком край, жи-би хто хоче, жи-би йїхаў і йшоў і дивйї сьі, нехай найбїднїйші йдут — хто на туйу гору выїде, то за того своу цурку дам і йиму крульїўство цѣлком запишу.“

Але враз і враз, ўсьуди по мїстах витрубили, шо-п тугды і тугды йїхати на той бал до круля. Так тих два йиго братї згòхмали сьі собі (набрала ўохóти) і мати старá собі, а йиго на господарствї вїстáвили. І кажут: „Ти будь ў до́ма й доглянь гуси, худобу, ўсьоб майиш доглянути, покї вони приїдут.“ — Але він запѣўне припустиў йїх так чверть мїлы і сам ўьаў, замкнў хату на колѣтку і худобї подаваў йїсти куждому і зачинйў хату, замкнў і сам выйшоў, вынѣаў сїве волосыньци і потернў те волосыньци — приганьайить сьі кынь сївий і ўбйор сївий на него, сїгнѣти (перстѣны) злѣти, шабля злѣта, нагайка сїбна. І ўсьїу на того коньа і йїде. Моц наро́ду йде туди і на колынах уклякнули куждий, йак той пан йїхаў. Він дїгнаў свойїх братїў рїдних і мать, вони кльакнули і кажут: „Прѣши пана, де ви йїдете?“ — А він выймайи канчук сїбний і давай йїх по плечах бїти і матыр. Там приїжджайи ўже блїсько — моц войска йи і вартá велика. Кынь знысь сьа ў гору йак той птах і выскок на ту склянú гору, а вара круль выйшоў, ўьаў йиго за руку і привйў йиго до покойу та й каже: „Знайиш ти, мйй аба́ту, шо — шо ти йи тепер мйй, а мойа дочка то тобі жонá.“ — Вона ўьалá сѣгнет в руки і дала йишў той сѣгнет на йиго руку й пїтпис. Він забавляў сьі но тїлько три годїны там і за три годїны він звїттам выїздыў. Потиснў коньа, кынь знысь сьа ў гору вараз, ныхтѣ

Йіго не відиў, не бачиў, і приїхаў він до до́му і ўваў те волосы́нцє, потернуў — кінь полетїї, а волосы́нцє віста́ло сьї у не́го. Поки́м братї йіго попрїїжджа́ли, і ма́ти показу́и тóму сїновї наймо́лòтшому: „Сїну мїй, йакий-сь пан йїхаў і ми поўкльака́ли перед ним і пита́ймо сьї: ку́ди пан йїдут? — а він йак віньаў канчўк, йак зачаў бїти, ни питаў, чи голова́ чи ни голова́, но бвў на смерть! Менє покинуў бїти, зачаў твої́ брата́ бїти.“ — А той ка́же: „То то йа, — ка́же — ма́мо, буў.“ — „Е — ка́же — ти дурнїй, де-б ти, жи-би ти такїм па́ном буў!“ —

Поки́м позаго́йувало сьї, зачали́ зноў витру́бљувати, жи-би зноў приїзди́, нїби той кавальїр. Допїру зноў го́хòту підбра́ли тих два брата́, зго́хмали сьї і ка́жут: „Йїдьмо зноў!“ І та́йа старá ка́же: „Йа підў з ва́ми, дыгоньки.“ А той допїру ка́же: „Йа підў з ва́ми.“ — „Е, ти — ка́же — дурнїй, ти чо́го підеш? там тебе́ — ка́же — потребу́ють!“... — А він ка́же: „Оўва́, йа хўтше б́ду йак ви.“ — Та й ті забра́ли сьї, пішли ўсї трóйи, ма́ти і с сива́ми, а той дістаў сьї ў до́ма. Так він запевне́ погоньу за нїми. Вийма́и чо́рне волосы́нцє, потернуў — чо́рний кінь до не́го прилы́таи, ўбїур чо́рний йїму несе́ той кінь. Той ўбраў сьї, ўсьї на коньá і доганьа́и свої́ брата́. І ті ка́жут: „То не той пан, шчо йако́-сь йїхаў — пита́ймо сьї мн тóго па́на: ку́ди пан йїдут?“ — А він вийма́и канчўк, дава́й бїти дру́гий раз. І приїхаў тудї піт ту скля́ну горó — снїсь сьа кінь до горї і вілетїў на ту горó. Так йіго та принці́зна ўхонїла за пітпа́хви і до покої́ку з ним, забавля́ли сьї. Приїшоў круль то́ди до них, до свої́х дытїй, ўваў за рўку і привитаў сьї з ним йак звїклї у па́нствї: поцїлуваў сьї. Так вони́ там забавля́ли сьї шьїсть годин, а по-тїм він ўже маў вийїдїти. Так круль крїкнуў на войско, жи-би вістрїля́ли віват де́вїть раз. Йак вістрїлили віват де́вїть раз, так ўсьа му́нїстерї́йа хты́ли йіго стрáтити, але кінь звїсь сьа ў горó і пішоў під го́блоки. Так спустїў сьа він на-за́д до землї і приїхаў а-ж до до́му і даў худóбї йїсти, попораў собі́ йак він знаў. Приїжджа́ют йіго братї і ма́ти прихóди. — „А шчо-ж ви там чу́ли?“ — пита́и сьї. — А ма́ти ка́же: „Йакий-сь пан такїй йїхаў чо́рним конє́м і — ка́же — бїў, твої́х братїў набїў, і менє набїў.“ — А той допїру ка́же: „Жи-би-сь, ма́мо, зна́ла-сь, шо то йа, Йаку́б.“ — Ка́жут: „Е, ти дурнїй, де-б ти — ка́же — жи-би ти такїм па́ном буў!“ — А той ка́же: „Оўва́, а йа ше кру́лем б́ду!“

Так він даў тóму кру́леві рўки і свої́ наречєні, шчо йа то́ди і то́ди б́ду. Але той час минуў, а він там ни буў; чика́ют, а той круль ўписаў по цїлі губєрнї́йї: шо то тако́го, шчо йіго не ма! мо́же йіго хто забїў! Описаў ўсью́да, жи буде баль сиравля́ти, жи-би при-

Йивділи на той баль і найбіднійші, нех буде сьліпі, нех буде криві. Але то разом ўдарило, жи де но йакій, жи би йакій, жи-би буў кіл віт кола — виганьайут, жиби йшли. І той Йакуб — прийшли до Йакуба: „Збирай сь, Йакубе!“ — віт кае. Так йіго братьа повивальували вочи: „Шо то такійи, ідымо ми!“ — Але він запевне ўзяў на себе панчў і прийшоў туді на той баль. Він там горівки льубіў випити — випіў горівки і так во голова йимў закрутила сьа — де безроги зробили йаму, йак звійкльи, і він ў ті йамі лыг. Але там ішли і кажут: „Йакій-сь чоловік лежи“ — і зара кажут: „Шо то такійи?“ — Прийшла пэтроль войскова. Питають сь йіго: „Звітки ти йи?“ — А він каже: „С того і того села йист.“ — Допіро дали знати до крульа, може то йакій-сь розбійник йи? Давай йіго візитерова́ти, по кишеньях, чи ни ма́йи йакійи збро́ни при собі. Зачали йіго гляды́ти — маў червоненьку хустінку і гудзок завйязаний. Зачали того гудца розвйязувати — то перстень крулівни злотий і пітпис. Так запевне дали до крульа знати. Казаў-жи круль йіго привести. Бирут від него той сэгнет і дивлять сьі, шчо то те́йи крулівни той перстгўнек (бо то високо йде, то трошки дилыкатнійше трэба ўда́ти). Так ўзали йіго на ага́мент: „Шо-ш ти йи тако́го, шчо ти такий перши буў, а тепер такий йистесь?“ — А він каже: „Йак хочете так йа буду.“ Усьі заштрофува́ли сьі, а він каже: „Пустьгы́ть мене на двір — йакій йа перши буў, і тепер такий буду.“ — Вйняў він рйже волосы́нле, потернуў — рйжий кйнь прилгы́ў до него, ўбйор йимў приныс, ше красший йак муны́стерійи. І стаў він, затупгы́ў — він на конь сиды́т, той шо буў — ўже ни ма́! І каже: „Ну то шо-ж! — хоть йа перши ў гно́йвцы буў, а тепер дывгы́ сьі, шо з мене йи.“ Так той круль угы́шыў сьі і ўже йіго ни хоче пусты́ти до до́му. Великий баль зачаў справля́ти, і він там ўжениў сьі. І йа, Ону́фрй Сто́льбар там буў — йак зачали там стры́ляти с кно́нів на вйват, але йі, Вону́фрй Сто́льбар, вйна́ напыў сьі бага́цько й меду, і йа собі лыг трошечки у каноны. Йак на вйват зачали стры́ляти, йак с того канона вйстры́лыў, йак йа зачаў лгы́ты — а-ж до Берліна ўпаў. Йа ўжениў сьа, і тўтенька ту пра́хтыку ўсьу сказаў, шо йа вйдыў.

Записано від господаря Онуфрія Столяра з прозвищем Плецало.

Паралелі: Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 68—77; IV, 202—209; Худяковъ, Русскія сказки II, N. 50; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195. I. Ф.

11. Дівчина-каліка.

Буў ійдэн цар, молодий шче, кавальір. Али ни мих сибі дібрати такої дьўчини, жи-би була така на здобу, йак він сам. Писаў листи по крайу по цылім своїм, може де найдеть сьа така на ўблича, йак він сам. Вйбиў фотиграфійу свойу і пслаў ў край — можи буди йака хлópка, або с паньского лóжа, або можи йака кўхарка, жи слўжат по панэх, по жидэх, де ў хлóпа, шчо-би придала сьа до тейі фотиграфійі, — так нех зара до мени прислаўют, то йа присельу своо муньістра і привезут йійі до мени. — Так ходило то по крайу бес пáру лыт, ным то знайшли. Приходит та фотиграфійа до йідноўо мистэчка, зачало паньство дивити сьа на ту фотиграфійу — али йідэн лысничий маў йідну доньку, і та придала сьа до тейі фотиграфійі. Так він написаў до цара, жи: „Йа маў йідну доньку йидиницьу, і та придала сьа до наййасньнійшого монáрхи.“ — Так той цар послаў муньістра, запрагайи чётверо коний, шчо-би йихати по нью і привести йійі до самоўо цара. Прийихаў муньістер до тоўо мистэчка і питайит сьа: „Де тут сидит той лысничий, шчо він маїи йідну доньку?“ — Показали йиму, запровадили йигó на подвіра до того лысничого — вийшоў лысничий, привитаў сьа з ним і запровадиў йогó до своўо покойу і показуи йиму свойу доньку. Али жаль великій йиму буў, шчо-би він йідну йідноўу доньку маў і ту вйт сёби віддаў. Так він бойаў сьа йійі пустити саму. Маў кльўчицьу свойу і казаў йійі, жи-б вона з йигó донькоўу ййхала до монáрхи. Али вийихали в дорогу, кильканайцьит миль — так вона ни знала йідна ў другі, йакў котра маїи мисельу. Муньістер сидьў ў переды, погоний коньі, а ўоні ўбидьви сидьили в залу ў бутьцы, тихо; а кльўчицьа ўсе сибі мркувала: „Шчо-б йа зробила йійі, жи-би йа ййі викинула с того повóза, а сама прийихала до цара! Йа йист слугá, лыпше-б миньі було бйти царйцеўу йак йійі. Она маїи бáтька і матьір і йист богáтї, уна могла-б бйти при своўу бáтькови і матері, — а йа бідна слугá, хтыла-би-м, жи-би-м була царйцеўу, шчо-би миньі лўди кланьвали сьі.“ — І йидут дáлї ў дорóгу. Так прийихали ў лыс великій — так та пánна заснула; она добувайи ножа, повиймала йійі вóчі, повидризувала рўки, видризувала нóги [мáтко Бóжа! скрикнула старá Гананїниха], казала фўрманови стáти, бо ўна хóче злысти в лысы на стóрону. Фўрман стаў і не дивить сьа, чи вони бўдут ўбидьви злызати, чи ны. Нич була тёмна, нивидна — вона вьвала йійі на-перит сёби, тўйу калыку, занесла йійі в ломáки, накрїла, і сьїла на повг і ййде дáлї. Прийїжджайи до цара, злызайи і ййде прóсто до царёвого дзядзыньцу. Виймайи цар фотиграфійу свойу, дивить сьа на тўйу панну і каже до дóо фурмана: „То не йист та сама, жи йа тибé

післаў по нью.“ — А вона каже, говарит до него: „Я віз-им дьві йіх, алі йідна у лысыі умерла, і таіа йііі вікинула.“ — Так казаў цар замкнути тўю до темніцы, а посілати лист до того лыснїчого, жи-би він прійіхаў сам сьуді, чи то йіст йігò донька, чи ньи. Та за пару день прійіадіт лыснїчій, — випускайи цар тўю с темніцы, кльўчницю, і показуйи тому панови. Али лыснїчій подивіў сьа на пью і каже цареви: „Прóши сьвітльїйшоўо царá, то не йіст моїá донька, то йіст моїá слугá. Яá післаў сьвоїу слугу з донькоїу, бо моїі доньцы булò смўтно йіхати.“ — Так той цар ровгнїваў сьа мòчно на того лыснїчого і казаў йігò замкнути до темніцы.

Так сидіў той лыснїчій без десьать лыт у темніцы. Але йідноўо рáзу вийшоў бідний хлоп до лыса за ломáками. Зберайи він ломáки, кладé на вїáску, але каже: „То минїі йіст шче мáло, піду яá до тейі кўпки, а паберу вїйнци.“ — Прихòди блисько тейі кўпи ломáк, слўхайи — шчо-сь там пишчїт! Так він налькааў сьа і зачаў задом поступáти сьа. Але вона, бідна калыка, лижáла ў тих ломáках, ўжé пару день, і почула гóлос того чоловіка і прòси йігò: „Татўньцу, возьміть минé до сьвейі хáти!“ — Так той хлоп змидоваў сьа над бідноїу калыкоїу, віткідайи ті ломáки і берé йііі до дóму. Принòси йііі до дóму, посадїў на лаўцы, а жінка зачинайи з ним сьварїти сьа. Каже до него: „Яá тебе післáла по дрóва, а ти приньїс біду до хáти. Яá самá ни маїу шчо йїсти, а ти приньїс таку калыку — чим йііі бўдеш годува́ти?“ — А він каже до жінки до сьвейі: „От, чикáй, жінко, йяко-сь Пáн-бї дасьть! Вона йїст бідна калыка, тёмна, без рук і без нїг, ми бўдем йііі шанова́ти, а нам Пáн-бї дасьть за то бога́цтво.“ — Так сидїт вона бідна на лаўцы, — той чоловік принòси йііі кусòк хлыба сьухòго, мачайи в вóду і дайї йї пїткропїти сьа. Так вона 'бзивáяьть сьа до того старòго: „Татўньу, возьміть моїі ті сьльòзи, жи яá маїу ў фартушкú, йї-дьїть до мїста, а за них накупїти, чогò схòчити.“ — Так пішòў він до мїста, прихòди до йїдноўо склèну, виймайи ті сьльòзи — так йяк горòх, сáмі влòты. Али жид питайи йігò: „Алé, Йївáне, де ти вьзаў того?“ — А він каже: „Бог минїі даў!“ — „Шо-ш ти хоч за то?“ — А він каже до него: „Дай минїі двáйцьїть фўнтїў муки, шо найкрашча, і дай минїі пару фўнтїў мньáса!“ — Набраў мїшòк хлыба, накунїў будòк, меду, вина дльа тейі калыки; принòси до дóму, поставїў на столы — жінка зрадувала сьа, жи ўжé йіст шо йїсти. Дайї ті бідні поживїти сьа трòха; ўона поживїла сьа, і він рòби йііі лўшко, кладé на лўшку на мньахкїм, шчо би йііі ті рáни ни болыли. А дїстáло сьа йїму шче сòрок рїнских с тих сьльїз, і ті віддайи йііі, ті калыцы. А вона до него каже: „Татўньу, купїть сибї корòву за ті грòмї, бўдети ма́ти чим сьвоїі дьїти живїти.“ — Так вона перебула у него без рїк і зробїла йігò велїкким

мужиком. Али ў рік кажи вона тому старому: „Ідзьте, татуньу, до міста, а купіть мині такэ йапко і принесіть мині йіго.“ — Пішоў старій до міста, купіў йапко, приніс йіго і положиў на постэлы. Уна вьзала те йапко, убернула три рази, і вийшоў с того йапка такій шаток (хусточка), жи шче на сьвітѣ ни було такого. Каже вона тому мужикови зібрати сьз, наньаги собі залыаницьу (кóлыіу), вьзати ту хусточку і йіхати до самого царя. „Йак прийдити до царя, так просіть царя, шчо-би він вас пустиў до темниці — там сидят кльучниця моїа; дайте йіі в рўки, а йіі просіть, шчо-би она мині дала дьві вóці.“ — Так він приїхаў до царя і прóси йіго, шо-би він йіго пустиў до темниці, до тейі кльучницѣ. Так цар казаў кльучникови вѣсунути темницьу і пустити того хлопа до тейі кльучницѣ. Приходит до тейі кльучницѣ, виймаїи хусточку і дайї ті кльучницѣ в рўки, а йіі прóси у дьві вóці. Так та кльучниця вьньала дьві вóці с кишэні, завьнвані ў папэрі і дайї тому хлопови. Вьзаў хлоп вóчі ў кишэню, завьнуў ў хусточку свойу, сьїдаїи на кóлыіу і йїде до дому. Приїздит до дому, виймаїи вóчі с кишэні і дайї ті темні калыці. Та калыка вьзала ті вóчі, приложїла йїх до чола, і ўонї так йіі пророслі, йак пёрши булі. І зувидыла вже сьвіт і каже: „Дьакуйу вам, татуньу, жи-сьти принесли мині вóчі, нех йа виджу сьвіт. Тепер бóду просїти вас: ідзьте до міста, принесіть мині друге йапко, шчо-би йа за него шче дїстала своїі рўки.“ — Пішоў старій до міста, приніс йапко, положиў коло нєїї, 'на ўбернула три рази, і вїбїў сьз з него шаток, шче крашчий, йак пёрши буў. І послаїи вона зноў йіго до свєїі кльучницѣ: „Йїдьте, татуньу, зноў до тоо царя, опадьїте перед ним на кóлыіна і просіть йіго, шчо-би вас пустиў до темниці, до кльучницѣ; а йак увїдїте до темниці, виймїть шаток, дасьтє йїї до рук, і просіть йїї, шчо-би вам дала рўки. А йак бóде питати сьз вас, на шчо вам, та кажїть, жи: мині такїй сон приснїў сьз — йа до теби приїхаў, жи-би-сь мині дала.“ — Так дїстаў він ті рўки, завьнуў у панїр, ўложиў до тóрби і приїздит до дому. Так приїхаў до дому, приїшоў до хати, — так вона дўже зрадовала сьз, жи вже бóде маїти рўки. І зачала гóворїти до него: „Татуньу мї найдорóжчи! дїстали-сьте рўки, — мóжу робїти нїми; а шче хóчу просїти вас, жи-би-сьти дїстали мині нóги.“ — Посалаїи до міста старóго, шчо-би приніс зноў трєтїя йапко. Так приніс він те йапко, — ўбирнула три рази на-доўкола, і вїдбїў сьз від него шаток три рази крашчий, йак пёрши буў. — „Тепер ідзьте зноў до тейі паны, до кльучницѣ, дасьтє йїї той шаток і просіть у нóги.“ — Так він поїхаў зноў до царя, попросїў царя, жи-би пустиў до темниці, виймаїи той шаток, і дайї йїї до рук і прóси йїї у нóги. Так вона пішла до куфєрка, вьньала нóги і дала тому хлопови. Хлоп завєнуў

Ї папір ті ноги, кинуў до торби (то но по кольіна відрізала), і сьїдаїи на кольїїи, відїїздїт до дому. Сьїї на кольїїу і зрадоваў сьа дуже весело і говори: „Господу Бóгу дяковати, жи-м їа дісїаў вже своїй калїци ноги. Може минї Пán-бїг надгородїт за ту калїку“... — Приїздїт до дому, вїймаїи ноги і даїи їїї до рук. Так вона взьїла, притуїла до сьїби, і ноги приросїи так, їак пьрши буїи. Так вона дужи ўтышїла сьа. Ынаїа на кольїна, ўклонїла сьа нїзенько, поцьбуловаїа старóго в рўки, в нóги, і дякуїи їїмў за їїгó услўгу. І вїймаїи торбїнку сьїлїз, тих злóтих, і даїи їїмў до рук і каже: „Идїть сїбї до мїста, а за то накупїти, жи бїдїте мїти на цїле жїтїа гїля сьїби і гїля своїїх дьїтїї, — бо їа вже бїду від вас відїїздїти а-ж до найїасьнїїшого монархї.“ — Так тої старїї зачаў плакати, зачаў їїї просїти: „Де-ж ви поїїдети ф такў дорóгу! то їїст сїльно далєко, а вас на дорóвї шче збавльїать зноў — так минї бїде жаль за вїми!“ — Так вона дужи зачала плакати і жалувати за своїм рїднїм бїтьком. „Їа мўшу їтї до царї і просїти їїгó, шчо-би вїпустїа мóго бїтька с темнїци, бо він ўже сидїт дєсїїть лїт ў темнїци, і шчорнїў їак чóрна землїа! А їак їа ни пїду туїи, так за два мїсьїацї бїде мїї бїтько стрїченїї чїриш-шївїннї!“ — Так сїдаїи вона на кольїїу і їїде до тóго мїста, де сидїт сам цар. Приїздїт блїсько тóю мїста і наймаїи муїарї, шчо-би вїмурувати такї дóми коло сїмою цїсарскоо бўрку і вїбїти злóтї лїтери на немў: „Хто бїде їтї тим бўрком і бїде ступїти до тєїї камїїаници, бїде їїсти і пїти, а не бїде платїти!“ — Так їїдноо рїзу їде цар с своїм вóїском на марш; дївить сьа — стоїт камїїаницїа. І говори сам до сьїби: „Шчó то їїст за дїво, жи їа ўже кїлько тут їїжджу тим бўрком, не вїдїў камїїаници тўтка, а типьр стоїт!“ — Так пїдїймаїи вóчї до горї, глїанў на камїїаницїу — але вїбїтї злóтї лїтери! Перїчитаў він їїх і закомендеруваў своїй вóїско фсьó до камїїаници. Вїїшли до камїїаници і зачали там їїсти і пїти, і зачали платїти — але нїхтó не хóчи приїмїти грóшї. А цар пїшóу дїлї ў середїну. Прихóди ў середїну і дївить сьа: сидїт молодєнка пїнна і вїшивїаїи хўсточку золотїми лїтерами. Але він фсе на ньу дївить сьа, говори до нєїї, а вона нїц не вїтказуїи на тóїи і ни пїднóсит своїїх вочїї до горї. Так він стаў і дўмаїи: „Шо-сь то їїст такою штўчног“... — Так він зачинаїи до нєїї гóворїти дїлї: „Прóшу вас, вїльможна пїнї, звїтки ви їїст рóдом? і з їакóїї ви фамїїїїї похóдити?“ — Так вона зачала їїмў росповїлати, пїднїлїа вóчї до горї і росказуїи їїмў своїу бїлу: „Мїї отєц рїднїї їїст лїснїчїм і сидїт у найїасьнїїшою монархї ў тимнїци, а моїа слугїа, кльўчїнїцїа, приїїхала до царї і хтїла бїти цаїїцєїу, алї ти-в сидїт ў тимнїци. Так-би-м просїла найїасьнїїшого монархї, жи-би монарх бїў такїї

ласкавий і престаиву їх мині до вочій.“ — Так наййаснійшій монарха вибрау десьть мужа і післяу, шчо-би випустити тих двох с темниці і привести с суду. Так пішли тих десьть мужа і привели йїї батька і йїї кльучницю до тейі каміанки. Так вона звидыла свого батька, пала на кольіна і зачала кланьати сьа і цыловати в руки і в ноги, жи вона вернула сьа с тамтого сьвіта. І росказуи ту фьсу прахтику свому цареві: „Мій батько родзоний післяу мене до царя, а йа йїхала в дорозы, а мойа кльучниця, та сама, жи передо мпоу стоїт, йїхала в дорозы, добула мені вочі, відрізала руки і відрізала ноги, занесла мене в лис і накрїла ломакми. Але йа була в йїдного хлѡпа, йа йїго посіла і він фьсо мині поприносїу віт тейі кльучниці. А мій тато буу замкнаний ф темниці за те, жи то... за мєни, бо цар казали, жи то ни йїст ўсьо праўда.“ — Так цар вїнбау с кишєні фотиграфїю, і дивить сьа на ту фотиграфїю, чи то йїст праўда. Так глянупу на нью і на фотиграфїю — акурат йїдно до друго приходит. Так вибрау він трийцять мужа і казау тїу кльучницю взьати і замкнути зноу до темниці. А своїм мунїстрам казау запрашті гѡсєро коний, і взьати йїї і йїї батька на повїз і завєсти йїх до йїго палацу. Так вони приїжджают до йїго дому — так цар дужи розвиселїу сьа, жи йїго згуба повернула сьа назад до него, шчо він собі жадау. Так по-тому піше листи і посілайи по ўсьїх крайах і спрѡшуйи своїїх камратїу, крульїу, царїу, на своїї висїльа, бо він дістау вже ту панну, шчо він йїї жадау. І зробїу висїльа, звінчали сьа обѡи, і він йїї батька, тоу лисничого, зіставиу ў себи за найстаршого мунїстра. Так по тїм бальу зібрали сьа овї ўбѡи на спадир, і вийшли онї на поле — але та кльучниця сидыла ў тимниці, була засуджана на смерть. Так наѡвила мунїстріу, шчо-би мунїстри пїтсадыли пїг той мїст канѡнїу, де вона буди йти, і нарїхтувати пунтум на той час, йїак вона ввїде на мїст, жи-би тї канѡни вїбили і розвїли мїст, і жи-би йїї забїло, а ўона буди царїцїю і будє ўсьо мунїстрам догоджати. Так пїткупляні мунїстри злакомили сьа на велїку сѹму, пїтсадыли два канѡни пїд мїст, і шчо-би йїї пїрвати на кавалки. Али ў полуднї — ішли зі спадїру до дому і но ўходїти на той мїст, так тї канѡни розвїли той мїст, і ту панну оглушїло. Так цар дужи нальакау сьа і зачау дужи нарїкати на свої мунїстри, шчо ўонї таку молоду царїцю, три мїсєацы в неїу прожїу, і ўбїли йїї. Так він казау вїмуровати кльаштор. Вїмуровали кльаштор і казали йїї поховати ў тїм кльашторї, жи-б вона там лїжала. Казаву змуровати такий катофальок висѡкїї і на тїм катофальку положїти і той кльаштор запечатувати, а сам пішоу до покѡїу і засмуїу сьа. Так с тейї гривї цар загрїсь сьа і не йшоу нїгдє нї на спадир, но ўцѡнш сидїу ў дома і грїсь сьа. Але та кльучниця нїгїдна просїла мунїстріу, жи-б йїї

випустити тріа на спáцир, на той óгруд, де стоїт кльáштор. Так вона вийшла на спáцер, скóчила хúтко помéжи деревино́ю, пішла до то́го кльáштора і віньала сёрце с те́ї царі́цы (то дупі́ру йакá-сь відліна! дод. старá Ганан.). Так віт то́о ча́су ни була́ она ўже за́мкнана до темни́ці, но ходіла вже скривь. Так минúло вже пúтора ро́ку, так царéви зробило сьа дúже великíй жаль, і пішо́ў на той óгруд на спáцир. Так вийшо́ў він на óгруд — зробило сьа йимú дúжи фáйна доро́га до то́го кльáштора: рíжні квіти позацьвітали, жи він ни віды́ў таких квіти́ў, йак жийй. Так прихóди він до кльáштора, під двéрі, і загляда́йи биз дэ́ўрку, де сьа кльуч стрáмляйи, шчо сьа рóбит з йигó царі́цею. Так придивля́йить сьа він дóбре, áле надовкóла то́го катофáлку бiга́йи малéнька дитiнка. Так він мóчно загрíсь сьа і кашельну́ на тiм гáнку. Так почúла та дитiна той гóлос у кльáшторі, прибiга́йи до двéрiй і прóси: „Татúньцьу, вітчынiть!“ — Так цар вітчынíў двéрі — так та дитiна скóчила до нéго, поцьуловáла йигó в рúки, в нóги, і прóси йигó, жи-би пустiти до кльúчни́ці. Так наййаснíйшiй монáрха взьа́ў ту дитiну на рúки, зача́ў цьулува́ти ту дитiнку, ты́шити сьа нéю, і привíў йiй до покóйу. Так цар в ночi засну́ў, áле тá дитiнка фстáла і пішла до покóйу до то́го, де та кльúчни́ця спит, і вихопила йi за пáзухи свéйи мáтери сёрце. Та кльúчни́ця ўчúла і зачала́ бiти ту дитiну і видирáти те сёрце. Áле дитiна злáпала мóчно в рúки і зачала́ дúжи пла́кати і кричáти, же а-ж цар прибуди́ў сьа. Йак цар прубуди́ў сьа, прибiга́йи до покóйу і зача́ў кричáти на кльúчни́цьу: „За шчо бийиш дитiну?“ — Так та дитiна скóчила хúтко царéви на рúки, притули́ла сьа до нéго і прóси йигó, шчо-би завéсти до кльáштора. Так прихóди вонó до кльáштора, цар засну́ў двéрі і дiвить сьа, шчо вонó бúде рóбити. Áле прихóди та дитiна до свéйи мáтери (онá мáла йигó ф кльáшторі), виймáйи сёрце за пáзухи і ўсáджуи до свéйи мáтери. Так зáра вона... йигó мáти стайи́ с то́го катофáлку і вихóди на кльáштор, такá лáдна, йак найкράшча рóжа. Так цар вітсува́йи двéрі і пита́йить сьа йi, шчо то було́. Так вона́ йимú роска́зуи, жи: „Тво́я кльúчни́ця, та ни-гiдна, віньала з мéни сёрци і йа не могла́ ўстáти; а йа за пúтора ро́ку привелá сiна у кльáшторі і той син відобу́ў мо́йи сёрци, і відда́ў мнни́ йигó до грудий...“ — Так цар взьа́ў йiй до свóго покóйу, а кльúчни́цьу казáў вiвести ў чiсте пóле, і ви́проводи́ў регiмент вóйска, і зли-б до нéйи стрiля́ти, на дрiбнi куски пiрвáти там. А сам спровáди́ў вели́ку бáнду, вели́ку мúзику — і тáмки музика́ грáли, танцьува́ли, йiли, пiли (і йа тáк-же йiў. пи́ў), с канóнiў стрiля́ли... Áли ни мáли чим канóнiў набивáти (пóрох бу́ў, но ни мáли чим заткáти), — йа лежáў ў лiсьтьи, і вони́ менé взьали́ з лiсьтьям до канóни і нiсли́ мнiю; і йак вони́

вістрілили с тоо кавона, то йа литьу, литьу, литьу, і сьїу вольде на лаўцы, коло стола, йї вам оповїу.

Записано від Юрка Соколовського в марті 1894 р.

Параллелі: G. Basile, Pentamerone I. 1—18; I, 238—245; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 89, ст. 13—19; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 193—201 (N. 28); Schott, Walachische Märchen, N. 25. I. Ф.

12. Дівчина записана злому.

То йак буў йіден бідний чоловік, а він ни маў дьтїй, і такий буў бідний, жи вот жили сибї — пішоў він сибї на йармарок до міста, купова́ти чобїт. Али йде сибї, кунїу двї парї чобїт. іде до дому — здїбаїе йего панич та й каже до него: „Ти такий бідний — каже — запиші минї то, шо ти в ньїм ни знаїеш, будеш велїким богачем.“ Так той чоловік записаў йїму те, шчо він в ньїм не знаїе. Прийшло за пару лїт, зайшла жїнка в цївнжи, так привелá йїму дитїну, лївчїну. Той вже сїї вьїбї зробїу богачем, вже йїму той злий даваў, шо він хтьїу, гроші маў, худобу, дуже собї гоїні хрестїни справнїу. Та дївчина росла черес шїсьть рокїв, посїлаїе до шкóли йї. дуже красно вчїть сї, дуже була ровумна; жїла та лївчїна шїснаїцьїт лїт — приходїт злий дух по ньїу. Прийшоў під вікно, застугаў та й каже: „Ну, йїва не — каже — йди, ти знаїеш, шо ти мнї записаў-їсь, чому ти мнї того ни даїеш?“ — А та дївчина дужи була мўдра і вона ни далá сї злому духу вьзãти, бо колї він прийшоў, то вона мала сьвачеву вóду і вийшла в покропила, та й той полетьїу, зьлькааў сьа води. Так злий дух — той косїу траву, а він прийшоў до него та й кажи: „Йак ти мнї йїї ни дасїш, то йа тїбé возьмїу.“ — Так той старий залькааў сї дужи, пошкодуваў свої душі, таї каже: „Прийдї на другїй день на ту дїбрóву. шо йа буду косїу, а йа йї вїведу сїно громадїти, йа тїбї йї дам.“ І каже: „Йак же-ж ти мнї дасїш, коли вона ни даїеть сї приступїти?“... — А старий батько каже до того злого: „Йа йї возьмїу рўки 'бїтнїу, тогдї йї возьмеш.“ — Так казаў тї дївчїнї забївãти припїн (жи сї коньї припїнаїе. кóлик з лерева) і рўки воштьаў сокироїу йїї. Йак уштьаў йї руки, й та дївчина пішла в лїс таї злий дух ни вьзаў йїї, бо Бог ни допустиў злому. Так йак та дївчина пішла в лїс, ходїла вона по лїсї і йї так Пан-бїг даваў крїпосеть, жи вона живїла сї тїми корїньчїками по лїсї: шо зїгнула сї там сибї, то пригорнула корїньчик там де кїхтьами тїми і так живїла сї. Прийшла до йїдної хатїни

в тім лїсы, а там сидїла така баба, чарівниця, і вона їйї дала та-
коїї водї, шчо їйї руки зїстали так йак жали бути. І вона їй взьала за
своїу. Али їйден пан — вна дуже була ладна, письменна, дуже мудра
була — али їйден грабїа сидїу ф тім лїсы і він мау сина і той син
їйздуу на польуванья сибї. Але вона ходила сибї там по сунїцї, по
дє-шчо, там за губами по тім лїсы, і вона зблудила в тім лїсы, прий-
шла аж до того палацу. Прийшла вона аж до того палацу і той дуже
їйї сподобау сибї, грабїого син, і кліче їй до себи; али вона, хоць
ладна дуже, файна, але їе бїдна і вона встидаїеть сї їти до него.
Али він кажи: „Не встидай сї — каже — доню, ходї до мєни сьудя
— кажи — йа тебе дужи сподобав.“ — Отой сий взьав їйї, той гра-
бїого, до себи і вона була рік за покойївку; він шчо дїстау у свого
батька, то він все їй давау. Але-ж батько йак дїзнау сї, шчо вона вже
з ним зїзнаїеть сї, шчо вони так добре вже сї кохайут — а то бать-
кови дуже зївстїдно було, жи с такоїу йего син перестайє, нї-би с слу-
гїу — і казау їй виправїти. Каже син до батька: „Йак ви їй випра-
вите, то й йа пїлу від вас.“ Так сї закохав з неїу дуже. І йак він
їй виправїв, батько, казав слугам випровадити їйї, і він казав батькови
так: „Йак ви їй випровадите, то йа пїлу в сьвіт, а при вас ни буду“
— той син — „бо йа їй дуже в серцьї майу.“ — І батькови сї жаль
зробїу, жи сина шкїда, жи-б він йего покинуу, і казау сї їйї поже-
нїти вїдвом. Оже йак вони сї побрїли, то там було гїйне весїльїа.
Вже рахувати по тім висїльїу і він поїхав з неїу в сьвіт; казав зало-
жити свої конї, набрав фїтрашу і поїхав у сьвіт. Йїхав він чирис
кїлканаїцїть миль і прїїхав до того села самїого, зайїхав на-нїч до
того самїого батька, шо та була дївчина. Тїїру той батько, вона йего
нї-би зїзнала, батька, жи то він, а він їй ни пїзнав, шо вона їе за їйїна.
Тїїру йак вона їїму розказала, шчо вона їест і йак їй було, той батько
дїшїру впау їйї до нїг і став дуже плакати с того жальїу і в ночї вьау
і повїсїу сьа. І кїнец. Шо мау дїшу дати дїтїнїачу, то своїу дау уже
штанїови, с того жальїу, шо вона такоїу панїїу востала. І вони відїї-
хали до свого дому, с своїїм чоловіком, і пануїут до сєго часу.

Від госп. Софрона Возьного з Боратина, пов. бродського, запи-
сано в авг. 1894.

Паралель: Grimm. Kinder- und Hausmärchen I, 149–156 (N. 31). I. Ф.

13. Дївчина міжє сиройїдами.

Була сибї дївка і служїла ў пана за кїхарку. Али-ш ў тоу пана
буу сад фїйний, шо були дужи крїсні йаблока, шчо нїгдє такїх не

було. І з неїу так пан сваріў сї — хто-сь ті йаблока рваў: — „Ти повинна йїх пилнувати!“ — І пішла ўона, на ту йаблоньу вїльїзла і сидїла на ті йаблонї. Але ф тим силї цїгани стоїали, так... йїхали вїтки-сь. Та дьўка називала сї Марўса, шо на ті йаблонї сидїла. І прийшли ті цїгани до неїї: „Продай нам йаблок!“ — „Ни можу вам дати, бо пан мнє сварїт.“ — І та Марўса дўжи була файна. Кажє цїган до неїї: „Пригни мнї гильаку, нех йа сибї йаблок вїрву.“ — Уна взалала, вїрвала кїлька йаблок, кїнула йимў на зємльу. — „Йа так не хочу, пригни мнї ногўу гильаку, йа сибї сам вїрву, і пїду і вїйнци тут ни приїду до тебе.“ — Та пригнула Марўса гильаку і той цїган злалаў йї за ногу. І прибїгло, прийшло вїйнци цїганїў — а ті цїгани бїли йакї-сь сиройди, шчо йїдно друўого йїло. І взалалї йї с собойу, і с тоўо сила вони вїйїхали в ночї, с тейу Марўсейу. Заїїхали вони ф свїй край і зачинили йїї до пїўницї і давали йї горїхи йїсти і вино пїти — так вони йїї пасли, а-бї ўона була тлўста, то ўонї сибї годували на такїй празник. Бис кїлька час ўона так сидїла, аж до тоўо празнику, йакїй ўонї спраўльали. Вїбрали сї ўонї ўсї до церкви, до такої божницї свейї, покинули но тїлько стару цїганку за господїню ў свойїм дому. „Ми йдемо ўсї до божницї (а та стара цїганка називата сї Ганўска, то казали ті до тейї Ганўски, до тейї господїнї:) „напали дїбре ў пїйцу, шчо-би бїло дїбре гарачо, і випусти йї с тейї пїўницї і кажї до неїї: сьїдай Марўсу на лопату, поїдемо за хату.“ — А ўна хтїла йїї спечї ўу тим пїйцу, тим цїганам на балї. Кажє Марўса до тейї Ганўски: „Нї, ви перши сьїдайти, пїднесу йа вас, чи ви дўже тьашкї.“ — Сїла та стара цїганка на лопату, а та шур ў пїйц йїїї, спеклала стару цїганку. І хўтко взалала, спеклала йїїї, потальувала на тальїркї — покї ті поприходили з божницї, она ўжє изготївила йїм те йїдзєнїа. Кажє та Марўса сама до сєбе: „Бач, ти менє мала спечї, то йа тибє.“ — І сама взалала, вїйшла на двїр і вїльїзла на дўба. А ті сибї повиходили на двїр і стали те йїдзєнїа йїсти, ті цїгани. — „Смачнє мнїасо їс тейї Марўси, но тїлько твердє дўже. Бис кїлька лїт йїїї-сьмо годували, а така худа!“ — Убзивайить сї та Марўса на дўбовї: „Твердє, твердє, бо то ни з Марўси, но тїлько з Ганўси, старойї цїганки.“ — Пішли ўонї до тейї пїўницї, подивїли сї: ни-ма ани Марўси, ани Ганўси. Чўли гїлос, а ни знали, де. Приглядайуть сї — а вона на дўбовї сидїт! Шчо мали робїти — стали тоўо дўба грїсти зубамї. Грїзали, і поломїли зўби, і ни могли тоўо дўба звалїти, шчо-би ўона ўшала с тим дўбом. Пішли ду ковальа сталїти зўби. — „шчо ми мўсим тоўо дўба типєр пїдгрїсти!“ — бо жадного спїсїбу ни знали. Уже той дуб так грїзлї, маў ўпасти. Литїли гўси такї дїкї. — „Гўсоньки — кажї ўона — либєдоньки! возьмїть мнє на крїлонька, занесїть менє

на крильонька, занесыть женé до бáтенька, бо тут менé смéръть чикайи. Даж вам корéц пшеницы і цебёр вóди за то́йи выгóди!“...

Записао від Андруха Кравіцкогo в марті 1894 р.

Паралелі: П. Кулішъ, Записки о Южной Руси II, 17; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 353—355; Рудченко, Малорусскія сказки II, N. 15; Аванасъевъ, Русскія нар. сказки I, N. 62 і IV, ст. 62—67; Haltrich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen ст. 156—162. I. Ф.

14. Дівчина і розбійники.

Маў йіден бáтько дванайцьцять синіў і ўсі були злодыїи. А зноў йіден чоловік маў дочку но йідну йідним. І ўоні дужи на нью ўважили, хтыли йу сьвіта згубити. Али пойіхаў бáтько тейі дыўки із матырйу, пойіхали на весыльá, і вона вийшла с хáти, і тих дванайцьцять злодыїиў чатува́ли на нью і ўлызли до йї хáти. І вона пішла на двір, а вони ўзвали, поховáли сьи по-під лішками, по-під ша́фами, досить, жи ўсі сьи змістїли, так, жи вона йїх ни видыла. Ну, й вона ни знáла, шо вони йист у хáты, і ўона сибі пішла до дрўгойи дыўчини, хтыла закликати до сéби на вичéру, бо йї самі було смўтно вечéрати. І вона йак прийшла, та дыўчина ни хтыла прийтї; та й вона вьзала самá собі сьїла вечéрати за столóm і кажи: „Ни хтыла до мéни жáдна сусыда прийтї на вичéру“ — і вона сказáла: „ўсі сьваті йдыть до мéни вичéрати, і йа самá бóду ві сьватїми“ — так сказáла. Та й вони рáзом вилызли, — йїх дванайцьцять вилызло с-під лішкїў й с-пїт шафїў і сьїли рáзом з нейу вечéрати. Та дыўчина самá йіднá, — а йїх вилызло дванайцьцять. Вона сьи мóчно пирилька́ла, та й йак вони з нейу поссыдáли і казáли: „Давай тицёр, шо хочиш, йїсти!“ та й вона вьзала, ўсьо постáвльувала пїти і йїсти. Та й вона бáчит, шо так на нью вáжать, хтыать йїйи смéръть зробїти, та й вона вьзала, ўтыклá до комбри, кажи: „Шчо-сь вам фáйного вїнису шче с комбри.“ Та й вона йак замкнула сьи ў коморї та й ни далá сьи чўти. Та й вони кажут до нейї — а вона звáла сьи Марўсва: „А ну, Марўсву, вихóдь ўже, вихóдь!“ — А ўона сьа до вих ни ўбзи-вáла, та й вони сьи стáли до нейї добувáти до комбри. Та й вона на-рихтувáла кóсу, ту, жи кóсить сьа, — а двéри були ўсьи зилызні і зилызні замкї — то він жáдин ни мїг сьа так добу́ти. Стáли до нейї лысти по-пїт пїдвáлинойу. Та й по йїдному лызли, а вона, шо котрий улыз, так вона кáждому вїттьвáла гóлову косóйу. Вїттьвáла оди-найцьвáтом, а дванайцьвáтий дїстаў сьи. А той дванайцьвáтий шчудуваў

сья, жи йїх ни ма ўсых і ни ма чўтки. І той дванаїцятїй ўзьаў, вїльїв на гору і вона нагльїнула йїго такї — а він хтыў поднїаїти сья, шо то за кумедїя, жи йїх ни ма ўже. І вона ше й того нагльїнула і хтыла ше й тому голуву відрїзати, та й махнула йїго но трόшки по шїї та й він ўтык від неї ўже. Так вона ўже так сидыла ў тїм дόмі, аш пόки тато й мама ни прїїхали. Та й йак прїїхаў тато й мама, то ўона сьї так мόчно перельякала, жи навїть ни хтыла вїгчнїїти йїм. Вонї стїли йї клїкати, і вона ни відївала сья, аж мўсыли двєрї відлупувати. Відлупїли — і вона такї перестрашєна, жи сьї самї польякали, такї стїла перестрашєна...

Так він до неї за пїў року — той самїй — прїїхаў на зальόти. І вона йїго ни пїзнала, шо то він той самїй, і пїшла за него, бо вїп дўжи влїкїм пїном зробїў сьї й вона йїго ни могла пїзнати. І вона пїшла за него і він йїї вьзаў, бўло веселья; і вона йак ўже була ў него, і він йїї хтыў такї смєрть зробїти. І він ўставїў гόршчїк ўкропу до пїїца (так-жи гўнцвот буў), хтыў йї ўпарїти. Али була йї свєкруха дўжи дόбра і кїжи: „Збїрай сьї, дїтївонько, та й ўтыкаї, пόки мόжїш“... Ай, нї, помїїла-м сья... Та й він кїжи: „Марўсу, пїськаї-но менє трόшки!“ — Та й вона йїго стїла ськїати та й здїбала йїму той шрам на шїї, шо ўона йїго зачїпїла косόїу. Та й вона кап: „Ти, шо тїбї такόїи на шїї?“ — Та й він кап до неї: „А ти не знїїш, йак ти мнє косόїу зачїпїла ў коморї?“ — Та й вона, йїк той йїї сказаў, аьлякала сьї, вїмльїла. Та й він кїжи до неї: „Ти знїїш, йак ти згубїла мόїїх одїнаїцїть братїў, а менє-сь дванаїцятόго хтыла згубїти? Йа тїбї тїм ўкропом ўочи вїпару!“ — Та й вона пїшла до рїкї і ўбрала сья ў шмїтья, та й вона ўьзала, ўбрала стовп кόло рїкї ў сьвонї шмїтья, а самї дїстїла сья но ў йїднї сорόцьцї. І ўона стїла ўтыкати до сьвонїго бїтька. А йї бїтько так далєко від неї буў, дванаїцїть мїль... Та й вона ўтыкала, а він за неїу; сподываў сьї, шо ўона ни ўтечє. Нїч йїї захопїла, і вона вїльївла на дєрево й на тїм дєрєвї ночувала. Та й він йак гнаў за неїу, і вона сидыла на тїм дєрєвї, а вїн ни знаў, шо вона йї на тїм дєрєвї. Та й вона дўжи плакала цылў нїч і так тїхо була, а сьльόзи йї капали с тоўо дєрева на зємльу, так плакала, такї прїїстрашєна була. Та й він йак тї сьльόзи капали на него на дїл — а вона сьї ни дала чўти, шо ўона на горї сидїт — і він — стїло сьї ровнїднїати, — та й маў пїку такў, хтыў йїї прїїбїти, він мїслиў, жи то пташкї цвїрїнькаїут, та й йак махнўў пїквойу, йак йїї кольнўў ў бїк, т' а-ж йїї прїїбїў. Та й вона те ўсє вїтерпїла. Стїло ровнїднїати сьї, прїїхаў йїдєн чоловїк зї сьїном, та й вона до того геспόдара кїже: „Возьмїть мнє, геспόдаре, завезїть мнє до монїго тїта, — шо ви схόчите, то вам заплаьтїть.“ — І він ўзьаў, завїз

їїї аж до їїї батька, і вона стала ту ўсьу свою бідү росказувати батькові й матері, то ўсьо. Й вони їїї сховали, а той їїї кавальїр то ни знаў, шо вона ўже йїст у батька; вона сї сховала, а він прийшоў до їїї дому. Ну, прийшоў, а вони їїго питаўт: „А шо-ш там наша Марўса робит?“ — А він каже: „О, ваша дочка майи шо робити ў мени... такє богаство! такє ўсьо!“... А він затаїў сьа, шо їїї такї мўки робїў. — Та й вони їїї ўзвали та й ввели до него с комори, і вона стала те ўсьо росказувати перед їїго очїма, — та й він дўжи сї мочно знаў на тїм ўсьїм... гльануў, жи правда, та й вони звели ўсьу громаду, кажи: „Шо то с тим робїти теперїчка?“ — „А — каи та громада — нїц їїму ни зробїти — кажи, — коли він тїлько її мўки робїў рїзньої“, — та й казали їїго вївести ў чїсте поле і рострїлити. — Ну, і зробїли їїму смерть, а вона сї вїстала. І вона по-тому пішла ў-за-муж за другоґо чоловіка; і по тому дўжи вилїкоїу богачкоїу дістала сьа і господїнеїу, добри її було по тїм ўсьїм.

Записано від служниці Маґди в Берлинї в груднї 1893.

Ся казка зложена з двох мотивів. Першїй: жїна в льоху підступом убиває богато ворогів, пор. Жате і Слово III, 228; другїй: розбїйник женїть ся з дївчиною, котра втекою ратує ся з его рук і опїсїя видає его на кару. Паралелї: Иґн. зъ Никловичъ, Казки ст. 7—13; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданїя и рассказы ст. 307—311; Świętek, Lud nadrabski 395—398; Аванасьевъ, Русскїя нар. сказки III, 227—234, N. 199 і 200; IV, 481—486; Рудченко, Малорусскїя сказки I, N. 77; Schleicher, Littauische Märchen, стр. 9—10, 22—25; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 190—194, N. 40. I. Ф.

15. Дївчина і юбиляча голова.

Буў то дїд і баба, мали вони дьвї дьїўки, дїд маў свою, баба свою; ходили вони 'бидьві на досьвітки. Ходили на досьвітки, та й та бабина була льадашча дуже, а дьїдова робїтна; і дьїдова понапрадала шмат почїнків, а бабина нїц не напрадє, бо льадашча була. Та й ка (бабина каже) — бес перелаз перельзайт: „Дай ми нї почїнки, йа потрїмаїу, тїбї але перельзати“... — Та й та закїм перельзе, а та возьмє та й втїчє до дому с тїми почїнками; та й прибїжїт до дому та й каже: „То, мамо, татта льадашча! ни хоче прастї — а йа прадү — каже — йа понапрадала шмат почїнків, а вона нїц“... — Та й баба з дьїдом сварїть сьа, каже: „Возьмї сїбї йї де на слўжбу вїжень — каже — на шчо будем годувати, льадашчу такү“... — Ти й дьїд каже: „Ходї, доньу, пїдеш во мноїу, йа тебе заведү.“ — Та й доньа вьвала

сибі пшона́, круп і муки с собою́ і ўзьала́ сучку і півничка́ тай іду́т лы́сом, іду́т обидво́йе та й найшли́ в лы́со́й хатынку́ мале́ньку. Та й вони́ пішли до те́й хатыни те й там_посы́да́ли сибі те й дьі́д ка́же: „Ти будь, доньу, тут уже, ў́ ті хатыны́, а йа́ йду, бу́ду дрóва рубати.“ — Та й дьі́д причепи́в до́шку до бу́ка, а сам пішоў до́ дому. Та й вітер дошкойу́ те́йу ло́нав те й вона́ дума́ла, жи́ то дрóва ба́тько руба́йе. І вона́ зва́ри́ла вже ве́чэрати, бо́ вже буў́ ве́чер, та й ви́йшла на дві́р та й клі́че — ка́же: „Ходы́т, тату!“ — Кликáла, кли́кала, а ба́тька ни́ було́; та й вона́ вже са́ма взы́ала́, пове́чэрала со́бі та й вже со́бі лягла́ спати, сучка ў́ хаты́ та й півничо́к у хаты́ коло́ не́йі. Та й вона́ вже спит, а тут шо-сь стука́йе та й тала́пайе в дві́рі. Она́ ви́ходит — а то ко́бильча́ голова́. Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Та й ды́вка вітчыннйла. Вна́ ка́же: „Ды́вко, ды́вко, пересади́!“ — Ды́вка пересади́ла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й мене!“ — Ды́вка зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплети́ мене!“ — Ды́вка заплела́. „Ды́вко, ды́вко, ходи́ таньцьува́ти!“ — Ды́вка ка́же: „Йа́ не ма́йу в чім таньцьува́ти, йа́ не ма́йу вбра́ньа.“ — Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, подиви́ сьа ми́ны в пра́ве вухо!“ — Ды́вка дивы́ть сьа в те вухо, а там 'бра́ньа розма́йітого йе... Вона́ повиты́га́ла те вбра́ньа, всьо́: спідни́цы, ко́жухи, спенце́ри, пасо́ваньцы́ (такі спенце́рики в нас робля́ть), кара́лі, дукачі́, хусткі́ і на востáтку бри́чка й коні́ — вона́ і те виты́гнула. Та й тим ча́сом ка́же голова́: „Ходи́ вже таньцьува́ти, ды́вко!“ — али́ півничо́к заку́ри́кав та й та голова́ розильля́ла сьа коло́ма́зеу. Та й вже сьа розвı́дныло, та ды́вка вбра́ла сьа красно́ та й сы́ла на бри́чку, запра́гла сибі коні́ та й прı́йхала́ вже до до́му. Та й ба́ба дуже сьа студо́вала та й пита́йе йі́, де вона́ того́ набрала́? Та й та зачала́ роска́зувати, жи́ ййі́ голова́ понадавала́ всьо́го. Та́й ба́ба ка́же: „Старий, заведи́ мойу́!“ — Та й дьі́д уже взы́ав, повı́в ту ййі́; вона́ та́к-же взы́ала́ сибі́ круп, пшона́, муки́ і сучку́ і півничка́ знов ўзы́ала́ сибі́. Те й вона́ — дьі́д знов йі́ покинуў́ у ті хаты́ самі́ — те й вона́ сибі́ запали́ла в пı́ецу, зва́ри́ла ве́чэрати сибі́, пове́чэрала сибі́ та й лягла́ спати. А́ж тут знов стука́йе та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Ды́вка ни́ ви́ходит, 'но ка́же: „Сучко, йди́ там вітчыннй!“ Вна́ була́ ляда́шча. Сучка́ вітчыннйла. „Ды́вко, ды́вко, пересади́!“ — „Сучко, пересади́ там!“ Сучка́ пересади́ла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й!“ — „Сучко, зми́й там!“ Сучка́ зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплети́!“ — „Сучко, заплети́ там!“ Сучка́ заплела́. — „Ды́вко, ды́вко, ходи́ таньцьува́ти!“ — А ды́вка с постельки́ ки́цу! ки́цу! таньцьува́ти. Зачала́ таньцьува́ти, та й в не́йі кісточкі́ порозно́сила́ голова́ вже. Те й ба́ба прı́йшла́ на другı́й де́нь те й 'но кісточкі́ позберала́... те й за шу́стку жы́дови́ прода́ла.

Записано від Маланки Кірік з Боратина пов. бродського в авг. 1894 р.

Паралелі: Рудченко, Малорусскія сказки II, 19, 20 і 21; Данилевскій, Степныя сказки, Спб. 1852; Худяковъ, Великорусскія сказки I, 13 і 14. I. Ф.

16. У чорта в наймах.

Маў батько три сині: два було розумних, а йіден дурний. Той дурний каже так: „Чо йа буду вас тримати сьа! Дайте миньі — ка — сплат, йа йїду ў сьвіт.“ Даў йїмў батько сплат та й він іде ў сьвіт сьбі. Йде ў сьвіт і шукайн сьбі слўжби. Али йде і дивить сьа: такий йи велікій фільварок. Приходи на той фільварок і каже: „Може-б йа ў вас служйў, за найшита буў?“ — Каже той до него: „Но — кае — добре! ти будеш ўу мени за найшита, али йа тьбі ни дам ныц йїсти, но йїден бїб зальїзний.“ — Бо то були енцїпри. І вьзаў йїгў, замкнў до такої комїрки на-нїч, жи-б ўже ни ўтык (булі грати, жи-б він ни ўтык). На другїй день рано ўстайн той пан і каже до него: „Івасьу, йа тьбі дам роботу. Йак ту роботу зробиш, то вьзьмиш мойу дочку за жеву. На тьбі — кае — зальїзний дручўк і сокїру і лопатку, іди — каже — на ту високу гору, там така висока гора йи, там йи лыс — жи-би-сь той лыс за день викорчуваў чїсто і ў сажнї порїзаў і ломакї спалїў і колоди вїрїзаў і матерїал потесаў і фьсо до кўпи позвозїў і жи-би чїстїй пльац лїстаў сьа.“ — Ну, та й він каже доїру: „Ну, йа пїду, але котру миньї пан дочку дадўт?“ — Він маў три. А він каже до него: „Йа хўчу ту молўтшу, наймолўтшу“ — та була найкрашча. Він кае до него: „Ну, добре, йа тьбі дам наймолўтшу дочку, али зроби миньї те, шчо йа тьбі кажў. Йак ни зробиш, то ми тебе розїрвем.“ — Так він ўзьаў сокїру і лопатку і зальїзний дручўк і йде на гору. Али йде, йде на гору вже, вже сонце пїт полўдень, а він ше не вїльїз навіт третої чїсти. Так він мўчно змїх сьа, і стоїаў лозовий корч, і він пїт тим корчём лыг і заснўў. Али вже дванаїцьата годїна дохўдїт, — так каже той пан, той енцїпер до найстаршїй дочкї: „Несї йїму йїсти.“ А ўна каже: „Йа ни понесу йїму йїсти. Він молўтшу польубїў, то нех йїму нїсє йїсти!“ — Молўтша ўзьала ў баньак той йїден зальїзний бїб і понєсла йїму йїсти. Али приходи до него — а він спїт пїт корчём лозўїм. Тї й клїче йїгў: „Йївасьу! ўставай!“ — Він стаў, зачаў плакати. Она каже: „Чо ти плачеш?“ — А він кае до неї: „Бо йа плачу тоўо, жи йа шче ни зробиў того, шчо миньї пан казаў.“ — А ўна кае: „Ни журї сьа, Йївасьу! за двї годїны будеш маїи ўсьў готўе.“ — Принєсла йїму бохоньа хлыба, принєсла йїму фунт мьваса, принєсла йїму

батьку пива, принесла йому пачку тьтуну і сирників, і кає до него: „Йїдж і пий і не смуті сьа, а за дві годїни будеш мати ўсьо готове. На тобі мою палку залїзну і ўдарїш три рази ў скалу — так будиш маў робїтники тисьачами.“ — Він вїльїз на гору, підняў палку і ўдарїў три рази ў скалу — назбїгало сьа робїтників, жи ни мїг зльїчїти їїх, і шчїстїли лїс за дві годїни. Так він по полудньї, четвєрті годїни, зльїзїи сїбі з горї, роби сїбі дўтку з вєрби і зачинаїи грати її сьїпвати. Так приходї він на той фїльварок до своєо пана і віддайї ўсьу роботу своєў, шчо він зробїў. Той пан ўзвєў від него роботу, причїтаў і кає до староїї: „Дай їму вечєрати, нех їде спати.“ — А самї пїшли ўобїи старї радїти сьа, шчо-б з ним зробїти, жи-б за него дочкї не дати свєїї, жи-б їїго стратїти. Так старá кає до него, до старого: „Шчи ў заўтра їїго вїпровадим на роботу. Їак він пїди на ту гору зноў і ту гору погорє і васьїи, і ўсьї ломачкї позбїраїи, і вїжне і ў стїрти поскладайї за вїсьїм годїн (так вїзначїли), і принесє ўсьо на папєрї снїсано, то дамó своєў дочку за него, а їак ни зробїт того, ми їїго стратїи.“ — Али старї говєрат те ўсьо, їїдно друєого радїт сьа, а наймолотша дочкá ўсьо слўхайї. І приходї до него ў ночї і питайїть сьа їїго: „Ївасьу, спїш?“ — А він кає до неїї: „Не спїлу, мою панно, но дўмку думайу, їак у свїтї жїти майу.“ — Вона кає до него: „Ни журї сьа, Ївасьу, будєм жїти ў кўшї. Мї тато говорїў з мамоў, жи ўнї тобі дедўт роботу на заўтра. Ти пїдиш на ту роботу, то заїдиш зноў під лозовїй корч і льажїш сїбі спати, а їа ў полудень принесу їїсти, то їа тобі скажў, шчо майїш робїти.“ — І акурат приходї дванаїцьата годїна і кає той старїї пан до середўшчої дочкї: „Нсїї їїму їїсти.“ — А ўона кає: „Носїла вона ўчєра, нех і нїнї несє. Він їїї польубїў, а вона їїго.“ — Так она зьалá залїзний бїб і повєсла їїму їїсти. Али вїїшла на дороўу, вїкинула бїб залїзний і зьалá їїму того самого шчо ўчєра. Приходї до него, а він спїт. Кає: „Уставай, Ївасьу! будїш ўобїдати.“ — Він ўстаў і плачи. Она питайїть сьа їїго: „Чо ти плачїш?“ — Ін кажи до неїї: „Їа плачу, бо-ж ни зробїў того, шчо мнї пан казав.“ — „Ни журї сьа, Ївасьу, за двї годїни будиш мати ўсьо. Іди на гору, на тобі палку залїзну, моцнїшу їак фчєра, і вдар три рази ф скалу, а будиш мати вєсо, шо тобі потрібно.“ — Вїльїз на гору і ўдарїў три рази ў скалу, і назбїгало сьа робїтників, шчо ни мїг зльїчїти. Їїднї горут, другї сїїут, трєтї ломакї збїраїут, четвєрті за ними жнут, пїятї снопї зносьать, шєстї ў стїрти складайут, — а Ївась сидїт на крїсьльї і пїше на папєрї, кїлько майї робїтників і їакў майї їїм дати плáту, кїлько збїжа майї, кїлько стїртїї і кїлько їїго коштўїи ўсьа робота. У четвєрті годїни по полудньї зробїў сїбі зноў вербєву дўтку і зльї-

зайи в горі і граїи на дутку і таяцьцуйи. Приходи до пана і віддайи своїу роботу. Взяў пан від нео роботу, перичитаў і каже до старойі: „Давайи йму вечерати!“ — І зноў замкнуў йнго до тейі самойі комірки. Так у ночі зачали сьа обойи старі радити: „Йаку-б ми роботу йму дали, жи-би він ни потрафиу зробіти ййі, шчо-би нашойі дочкі ни взяў за жену, жи-б ми йнго стратили?“ — А дочка наймолотша ўсьо слухала, шо старі говорили. Каже: „Взаўтра вислем йнго на ту гору, шчо-би він нам ўсього пригнаў по сто пар, шчо но йи ў сьвітї: дичинї, зьвиринї, гадинї, ўсього, ўсьойі тейі худоби, шчо вот йи ў нас, так вот товар, свинї, вівци, ўсьо, ўсьо“... — Так у ночі вона приходи до него і питаїть сьа йнго: „Йивасьу, ти спиш?“ — А ін каже: „Ньи, ни сплю, но думку думаю: зайшоў в вилїкїй сьвіт і найшоў сїбі службу смертнў.“ — А ўона кае до нео: „Ни журї сьа, Йивасьу! ўсьо будеш маїти, шчо тобї кажут, бо йа ўсьо слухайи і знаю с тим шчо зробіти.“ — На другїй день рано висилаїт йнго до тейі робіти, а ўна каже до него: „Іди, Йивасьу, піт той самий корч лозовий і лбажи спати, а йа ў полудень принесу тобї йїсти, то роскажу тїбї, шчо маїиш робіти.“ Али вже доходи дванаїцята годїна — приходи той пан до свейі дочкі, до наймолотшойі, і каже до нейі: „Носїла-сь без два дньи йїсти за сестри, нїнї неси за сєби.“ — І взяла ўна зальїзний бїб і понєсла йму йїсти. Али вийшла на доругу, викинула той бїб, а купїла йму тоўо самоўо, шчо бес тамтї дньи. Приходит до нео і буди йнго: „Ставай, Йивасьу! будиш йїсти.“ — Ін стаў і зачав плакати. — „Чогó плачеш, Івасьу?“ — А він каже: „Йа плачу, бо-м не зробїў тогó, шчо менї пан казав.“ — „За двї годїни будеш маїти ўсьо перет собойу і приженеш свому панови на фїльварок. На тїбї трубочку, і вилїзь на гору, затрубїш на три чаети доўкола сєби, так будиш маїти ўсьо коло сєби.“ — Вїйшоў на гору Івась, затрубїў ў трўнку — повбїгало сьа ўсьо до нео, позлытало сьа, і він сїбі враховав, списав на папєрі, шчо маїи ўсього по сто пар, і шче дєсїть пар на -звїш. І схода він з горї на долину, взяў трубочку і зачинаїи сєбї граїти, і йїде просто до свогó пана до фїльварку, ўсьо за ним рокуїи. Так вїйшоў пан с свогó покоўу і каже до свейі старойі: „Тó-сьмо приньали сїбі бїду! Він йи мудрїйшїй йак ми, шо но ми сказали, так він ўсьо зробїў!“ Привоси до пана папїр, положиў на столї і каже до нео: „Прóши вильмóжного пана, нех йїде сїбї пан порахуйи, чи йїст так, йак маў-їм приписано.“ Вїйшоў пан на доругу і зачав ітї межи те... раховати, межи ту дичину. Али вїйшоў блисько, зачали вужї шипїти, гадї до тоо пана, зьвиринá до него литьїти, птїцы, хтїли тогó пана розїрвати. Так той пан налькав сьа і каже до него: „Возьмї сїбї те ўсьо і пороссилай там, де-сь йнго набрав.“ Так Йивась обернув сьа, затрубїў на трубочку, і те ўсьо пїшло

ў свойў дорóгу. Пти́цы политьли, га́ды, ву́жі пішли ў кра́ки, а звьірни́а ў лы́с. І заклікаў пан Їва́сьа до поко́ю, казаў ї́му да́ти до́бре пове́чэрати і замкнўў зноў до те́й само́й ко́мірки. І ў но́чі зачали́ сьа ра́дяти ўобóйи старі́: „Ї́ак-би ми мо́гли ї́нго стрáтити?“ Старá ка́же до не́го: „Ма́ймо три дочкі́ — поста́ймо ї́х на ста́йны і зроби́м ї́х коби́лами мо́цними, а ра́но ї́нго збу́дм і ска́жем, жи-б він прова́диў ї́х на па́шу. А йак він сьа́де на котру́, так вона́ пе́ўны ї́нго ко́сти рознесé.“ — А та дочка́ наймо́лтша ўсьо́ слўхала, шчо́ ти старі́ ўогорили́. Прихо́ди до не́о і пита́йить сьа: „Чи ти спи́ш, Ї́ва́сьу?“ — А він ка́же: „Ни спльу.“ — „Та ўзаўтра́ ра́но бу́де тебе́ пан буди́ти, зьйоби́-сь віў лоши́цы на па́шу. Ї́ак прій́деш до ста́йны, то бу́деш ма́ти за дверми́ зальі́зний дручо́к, а ми ўсьи́ три бу́дим сто́яти лоши́ца́ми. Так старша́ бу́де сто́яти на лыві́м бо́цы, середу́шча ў́ середи́ны, а йа, наймо́лтша, на пра́вм бо́цы (кры́лы). Ї́ак прій́деш до ста́йны, так наро́биш кря́ку, во́вмиш дручо́к в ру́ки і бу́диш рахува́ти з льво́' крила́ до пра́воўо. Бу́деш кава́ти: йі́дна, дві́, три, — так на ме́не бу́деш сьа́дати. Ї́ак ўсьа́деш на ме́не, то ци́тпасайи́ш свої́ но́ги по під живо́том по-під мо́йм. Вийі́деш на подві́ра, то ми с тобо́ю бу́дем литы́ти ў́ гору́. Але памня́тай, шчо́-би-сь до́бре трима́ў сьа, і ў́сé тим дручо́к зальі́зним тих дві́ коби́лы бу́деш биў.“ — Так він вийшоў на подві́ра, вийі́хаў, так зачало́ тих дві́ коби́лы ду́жи крути́ти сьа, зачали́ ду́ба ставáти на не́го, фі́ргати, кусáти, а він ў́сé но́ тілько́ зальі́зний дручо́к підноси́ў і по голо́ві биў. Так ї́нго висо́ко носили́, пі́т са́мі облоки, а ў́на ї́нго трима́ла. Так він припровáдиў на-за́д до фі́льва́рку ті лоши́цы, запрова́диў до ста́йны і зачаў́ ду́же ла́йати на них, і шче попра́вляў ў́ ста́ны тим дручо́к зальі́зним. Прихо́ди до па́на і миле́дуйи, жи́ він прывіў лоши́цы с па́ші. Так той пан казаў́ да́ти ї́му йі́сти і замкнў́ти зноў до те́й само́й ко́мірки. А сам пішоў до ста́йны подиві́ти сьа на свої́ лоши́цы. Прийшоў, забраў́ ї́х до swéй хáти і пита́йить сьа: „А шчо́ там бу́ло з ним?“ — А ўо́ни гово́рать: „Та шчо́, бідá! Ї́ак ў́хопйў́ сьа на нас, йак зачаў́ гна́ти на́ми, йак зачаў́ кулако́м по-ме́жи ву́ха б́ити (вони́ ни зна́ли, шо́ пáлка, но кула́к кава́ли), позабивáў на́м памороки́, шчо́ ми ни памня́тали́, де ми йі́ст.“ — І завіў́ ї́х до поко́ю і покляў́ на лў́шках сла́бими́. І ў́ні лежа́ть ў́сьи́ три ў́ лў́шку, йак смертні́. А мо́лтша мі́ркуйи́ свб́і: „Вас дві́ сла́бих, áли йа ны́! Но тілько́ му́шу сьа зроби́ти сла́бо́ю, шчо́-би та́то ни стрáтиў Ї́ва́сьа.“ — Пішоў пан до поко́ю і ра́дит сьа с старо́ю. — „Шчо́ ми бу́дим робі́ти з ним, шчо́-би ї́нго стрáтити?“ (Таки́ ўсьо́ жада́йут стрáтити). Ка́же старá: „Йа́ піду́ на ста́йню, зроби́ў сьа коби́ло́ю, а ти ї́нго ра́но збу́диш і ска́жиш, жи-б він шне́ віў на па́шу. То йа́ му́шу з не́ю ко́сти повитрасáти!“ А та наймо́лтша дочка́ ўсьо́ слўхала, шчо́ старі́ гово́рили́. Пішла́ до Ї́ва́сьа і ка́же до

него: „Йівасю! заўтра рано поведеш кобілу на пашу, і та кобіла — то буде мойá ма́ма. Бúдеш ма́ти за двермі зальвний дручо́к, йак фсьа́деш на ньу, то так бúдиш б́ити, жи́-би аш ко́сти трішча́ли.“ — Так на дру́гій день рано приходи́ старій пан і б́уди йи́го: „Йди́, Йівасю! веди́ кобілу па́сти!“ — Так він у́стаў, пішоў до ста́йні, вضاў дручо́к і зачаў б́ити ў ста́ны шче. В́ибиў ў ста́ны, сыў на ньу і й́де. Але в́ийіхаў він на подві́ра — та й вона́ йак зачала́ гна́ти ним, в гору́, по-над во́ди, переверта́йить сьа в ним, жи́-би йи́го за́бити. А він ўсе́ підно́сит дручо́к і по-за в́ухами (б́иш по-за в́уха). Так не змо́гла т́илько стерпі́ти і спусти́ла на-за́д йи́го на до́лину. Приві́ў до ста́йні, і пішоў до па́на, замельдуваў, жи́ він приві́ў кобі́лу с па́ні. Так пан даў йи́му повечера́ти і замкн́уў вноў ў ту са́му ко́мірку. І приходи́ до ста́йні і пита́йить сьа свей́і старо́йі: „А шчо там бу́ло з ним, жи́ ти привезла́ йи́го живо́го?“ А ўона́ ка́же до не́го: „Да́й мнй́ споќій! йа́ ледво́ жива́. Він йак фсьи́ў на мени́, йак зачаў́ мене б́ити кулако́м, то йа́ не памн́ята́ла, де йа́ йист. Приньа́ў-ісь сиб́і б́иду́, він поб́иў мой́і до́чки і менé поб́иў, а ти типéр шчо хоч то роби́ в ним!“ — Так при́йшоў до поко́ю, мо́цно розло́стиў сьа і ка́же: „Чика́й, заўтра, то йа́ з йи́го ко́стиў зроблю́ мо́зок!“ — Прихо́дит до не́го і ка́же: „Йівасю! заўтра ране́нько у́ста́виш — йа́ ма́ю на ста́йні го́гира, він ў́же сто́йт ќілька лы́т, ў́же аж но́ги йи́му повроста́ли сьа, — жи́-би-сь йи́го в́ивіў трóха на спа́цер!“ — А дочка́ фсе́ сл́ухала, шчо він говори́ў. Приходи́ до не́го, ка́же: „Йівасю! памн́ята́й, рано поведеш го́гира на пашу. Бúдеш ма́ти па́лку за двермі зальвну́, три ра́зи мо́цнй́шу, йак бес тамт́і ра́зі, жи́-б тиб́і сьа ни зло́мала, бо пропа́деш на в́іки.“ — Так він вихо́ди рано, в́ичиньа́йи ста́йню — сто́йт го́гир на ста́ні. Приступа́йи до не́го, йак він зачина́йи ф́иргати, куса́ти, квича́ти — він зла́паў за ту зальвну́ па́лку, розло́стиў сьа і зачаў́ б́ити. Так ны́гдé не би́ў, но по но́гах. Йак він мо́цно йи́го вже в́ибиў, в́иводи на двір, ф́есида́йи на не́го і прова́ди йи́го на пашу. Йак він фсьи́ў, та зачаў́ той го́гир д́уже гна́ти, зачаў́ переверта́ти сьа і хоты́ў йи́го стрáтити. Али він ўсе́ те́йу зальвно́у па́лко́у би́ў йи́го по-за в́ухами. Приві́ў йи́го до ста́йні, пу́ста́виў і пішоў сам до поко́ю. Сыў у поко́ю на кри́сьлы, пítпéр сьа руко́у і д́ума́йи сиб́і: „У́жé м поб́иў ўусы́х, мо́жи ў́же б́уду типéр тут па́ном.“ — Али сид́ит він на кри́сьлы — іде́ старій пан до поко́ю, шо-но́ шо-но́ ступ, так помале́нько — і пита́йить сьа йи́го: „Води́ў-ісь го́гира на пашу... на спа́цер?“ — А він ка́же: „Води́ў, про́ши па́на, а́ли д́ужи ниспоко́йний. Тамт́і бу́ли спо́кй́нй́ші.“ (Він знаў́ до́бре, а́ли вже ни маў́ страху́). „Мо́же пан б́уде свар́ити на мени́, бо йа́ йи́му ў́сипаў́ ќілька лы́сок.“ — „Ны́ц то йи́му лы́ска ни шкóди“ — ка́жи той старій — „в́ин до́ўго сто́йаў́ на ста́йні те й здича́виў, а ти трóха йи́го при́учиў, то мо́же б́уди трóха

спокійнійшій. Бері собі повечерай, бо йа не здужаю. І йді до комірки, льягай снати.“ — Пішоў до комірки і лых собі й дұмай: „Шо-сь то буде с тоо!“ Али чикайи йіден день, чикайи другій і третій і читвертий, ўже й тїждень і двї нидьлі — і тїхо в ним. За двї нидьлі вїадоровіли ті трόхи і вакладайут собі раду, -- (ўонї так такї наповажили на него, жи-б йигό стратити). „Шчо-б ми зробили в ним, жи-б ми йигό стратили, жи-би він вāшої дочкї ни вьзаў за жену?“... Замкнїм йигό до тейї комόри, а ў ночї пїдемо на стрих і стрїпнемō стрїхом, і сўфїт упадє й забїй йигό.“ — Так дочка слўхала ўсьо, наймолотша, пїшла до комірки, вїнвала грати, вїпустила Йивася іс тейї комірки і заправила йигό далєко на поле, до такόї бѹтки. Кāе: „Сидї тутка, а йа вьзўтра прїйдў до теби, бо ми тато хόче тебє забїти.“ — Так у ночї, дванайцята годїна, првхόди, бѹдит дочки, берє стару і йдє па стрих, вальбати сўфїт. Так онї стрїпнўли тим сўфїтом і ўсьо камїня ўпало до тейї комірки. Прихόди до покόю і кāже: „Типєр ми збули сьа Йивася, ўжє-сьмо там йигό забїли.“ — На другій день рāно стайї каймолотша дочка, идє на поле до тейї шόпи. „Типєр, Йивасю, бѹдим утыкати.“ — Али фтыкайут вони ўбόйи і кāже ўона до Йивася: „Тыкаймо дόбре, бо за нāми женє сестра.“ Так вона ўбгльāнула сьа — ўжи сестра блїсько них, -- а старїй наказаў свої доцьцы, тї найстарїи: „Шчо здїбайиш на дорόзы, то берї — то ўона бѹди в ним.“ — Так ўона ўже мāла йїх догонїти — так зробила сьа ўона телицьейу, а йигό зробила старєньким пастухом. Прилытайи ўона до него і питайиць сьа йигό „Старушко, ни видьїў ти тут двόйи молодьбāt, чи ни йшли тут дорόгойу?“ — А він кāжи до нєї: „Йа видьив-їм двόйи молодьбāt, йак йшли тєйу дорόгойу, али йа пче буў малєньким хлōпцем, а та корόва булā тельбātко, йак вони йшли, а йа ўже вїстарїў сьа, уже сївий йак гόлуб а та телицьа то ўжє зробила сьа старόйу корόвойу, ўже зѹба жадноўо не мāйи. Так вже йїх не доженетє!“ — Так она вернўла сьа на-зад до дόму. Прихόди на-зад до дόму і кāже, же нигдє не дїгнала-м. — Так він кāже тї середўшчї зноў догонїти. Кāже: „Женї, а доженєш йїх, — шчо бѹдє стойати на дорόзы āбо лежати, так берї, то ўонї бѹдут.“ — Так вона зачалā гнати, āли ўже блїсько них — так вона стāла каплицейу, а він у тї каплицї сьватїм. Пригони до тейї каплицї і стāла. Хόче вьзати каплицьу зї собόйу, і не мōже приступїти блїсько до нєї. Так вертайиць сьа на-зад до дόму. Прихόди до дόму і кāже бātькови, жи пѹц ни здїбалā на дорόзы, но йїднў каплицьу і сьвятий буў ў нї. А він кāе: „Чомў-ш ти ни брāла?“ — Она кāже: „До нєо ни мōна булō приступїти.“ Так старїй кāже: „Тепєр йа сам полечў, то йа йнō мўшу злāпати з нєйу.“ — Так ўона кāже: „Типєр утыкаймо дόбре, Йивасю, бо за нāми женє бātько, то він нас злāпайи. Але тыкаймо йак найхўтшї

до воді.“ — Так біжать оні, диўлять сьа: біжит річка. Так коло тої річки старій догони йїх. Али ни відьїу йїх, жи вони утыкалі — так воцá зробїла сьа млинóm, а йїгó зробїла старім мѣлником. Приходи він до млина, пригавняйїм, і дивить сьа — стоїт млин. Взьаў-би той млин — шчо-ж буди з ним робїти: такїй полóманий, без гóнтії, і но тїлько йїдно кóлесо йї, так шо-но шо-но ўобертáйить сьа. А той старій мѣлник бїгайї, ўсѣ напраўляйї. Він питайїть сьа йїгó, каже: „Паньї майстер! не відьїли ви тут двóйї молодьáт, чи ни йшли тѣїу дорóгоїу?“ А він каже: „Йá відьїв-ем, йшло двóйї молодьáт, али вже даўно — йак шче той млин зацаў сьа стáвити, а мїї дьїд мѣлником буў тўтка, а та річка то така булá велика, жи ни мóна булó зоглянути йїї. А типѣрка ўже млин поломїў сьа, річка вїсхла, й йá буў малѣнькїй хлóпец — типѣр старѣнькїй, сивѣнькїй, зубїў ни маїїу... То ви йїх не доженетѣ, вертáйте сьа до дóму.“ — Так він вернў сьа на-зãд. Пригони до дóму і роскãзуйї старї. Старá питайїть сьа йїгó: „А шó-сь здїбаў на дорóвї?“ — А він каже: „Ньїц-ни ни здїбаў, но полóманий млин і старóїо мѣлника.“ А ўонá каѣ до нѣо: „Чому-сь не браў! то то ўонá самá з ним булá, ўнá булá млинóm, а він мѣлником!“ — Так ўонá каѣ: „Типѣр йá самá побїжу за нїїи, йá йїх злãпаїу.“ — Так ўонї зачали обóйї фтыкати, а старá йїх догонїти. Так онї дївлять сьа, жи ўжѣ ни ўтычўт, жи ўжѣ старá злãпайї йїх, так ўонї ўтыкалі йак найхўтшї до водї. Так пригони ўонá до водї блїсько і каже: „Тыкайїмо, Йївãсьу, йак найхўтчї, бо ўжѣ лапáйї мáти нас.“ — Вонá но до водї з ним, а мáти за плїчнã. Каже: „Чѣрес тѣбе, шѣльмо, він нас побїдїў, покараў так, ти йгó наўучала на ўсьо! Типѣрка ни ўтычѣш!“ — Так онá зãра зробїла сьа кãчкóїу, а йгó зробїла кãчором, і пїшли на вóду. Так старá пригони, дивить сьї — ни ма нїчóго, но двóйї кãчóк. Так старá пригони до тїх кãчóк і хóче брãти. Шо старá до кãчки зїгнеть сьа, то вонї ўпїрнўт, ў вóду нуркá дадўт. Старá дивить сьа, де ўонї вїплинут — то ўонї вїплинут, то старá зноў за нїїи. А на-рѣштї ни мáла шчо з нїїи робїти, вїнãлa три йãпки с кишѣньї і кїнула на вóду. Каже: „На тобї вїно твоїї. Ужѣ-с типѣрка утыкла, зловїти сьа ни дасї, а йá знáїу, жи ми проãли на вїки чѣрес тѣби.“ — Так вонá зачала з ним машерувáти до йїгó бáтька. Приходи до йóїо бáтька — бáтько зрадóваў сьа, жи йдѣ йїгó пропáўшїї снї. І справїў йїнїў весьїльã, ўженїў йїгó з нѣїу і дўже бáтько пануваў при немў, він бáтька-мáтер шануваў і ўнá зробїла йїгó лїкарѣм.

І йак муїки грãли і сьпївãчи, гульãли, і там з мовьдзїрїў стрїльãли — на те висьїльã — а йá лежãў ў папѣрї завїнãаний, а йак ўонї брãли тї папѣри те й ўсадїли мнѣ ў мовьдзїр — те йак вїстрїлили, то йá литьїў, литьїў, сьїў вóзьди на лаўцї і вам ту каску ўоноўїў.

Записано від Юрка Соколовського в авг. 1894 р.

Основою сеї казки є стара грецька повість про Ясона і Медею. Паралелі гл. Basile, Pentamerone N. 17 і 29; Grimm, Kinder und Hausmärchen II, 118—126 і 358—368; Wolf, Deutsche Hausmärchen 286—300; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 295—300; Ciszewski, Krakowiaczy 73—75. I. Ф.

17. Як чорт у бідного служив.

Буў собі тепер зноў такій бідний чоловік і поїхаў до ліса по дроба. Приїхаў ін до ліса, взяў, розв'язав сь, — і спекла йому жінка паланичку маленьку там ўот на полудинь. Ту паланичку положиў на пінку, а сам пішоў шукати за дровами якіми. Прийшоў злий дух, взяў ту паланичку, ўкраў ї нею, і взяў, і вьї. І приходи він там до тих своїх компаньїстїх і каже: „Йа — каже — ў їднбо хлопа ўкраў — каже — паланичку, і взяў — каже — і-м зьї.“ — А вони каут до него: „Той хлоп бідний, він їсти — каже — сам хтьї — на шо ти їму — кае — зачіпаў! Тепер — каже — мусиш їти до него, за ту — ка — паланичку цілий рік дурно служити; і шчо він тобі — ка — скаже зробити, так — кае — ти мусиш їму то ўсьо спобунити.“ — Приходи він до тоо хлопа і каже: „Приймі мене — кае — господаря на службу.“ — А він кае до него: „Чим же йа — кае — ни маїу чим заплатити тобі, бо йа — каже — бідний.“ — Каже: „Йа ў тебе плати жадної не хочу, но — кае — йак вїбуду рік, то но тобі дам їднбо шчїгла в нїс, і йа сибї підї.“ — Так той господар — шо то бідний, шо то то. „Дасїш минї їднбо шчїгла в нїс, то йа вїтримаїу.“ Взяў він до жінки... ж жінкоюу сьа радити: „Буде — кае — робити нам цілий рік, і шчо йа скажї, так він муси минї зробити... плати жадної від нас ни жадайї“... Каже: „То може ми шо сьа доробимо. А тоўо їднбоу шчїгла, жи він минї дасеть ў нїс, то йа заўше вїтримаїу тїїн.“ — Але пішоў ін — так буў пан блїсько, такій урядник — пішоў він до того ўрадника порадити сьа, шо він такоо наймита дістаў, шчо плати жадної ни хоче і рік буде дурно. Каже той пан до него: „Скажї їмїу, нехай він приїде до мене, і скажї їмїу, шо йа вїнен тобі їднїу стїрту сїна. А йа маїу такого бугайа, — йак він те сїно буде нести, йак йа випущу того бугайа, то він їгї забїї.“ Прийшоў він, той господар до того наймита, каже: „Той пан минї вїнен стїрту сїна, підї, нехай минї відасеть, і привесї минї сьудї.“ — Пішоў він до того пана, пан їму показав, котрїу взяти, він ўзяв, крутїї перевесло с того сїна, ўшмугав ту стїрту доўкола і завдав на плечї і несє. Взяў той пан, випустї того бугайа, той бугай прийшоў та й там їмїу шипортати колн

тоо сына, бұцым йнго хоче біти, той бугай. Він каже: „Пане, возьми собі бугайа, бо ўозьму йнго задушю.“ — Пан ни слўхаў, хтыў, жи-би йнго забіў той бугай. А той слуга злїпаў за рїг, закинуў на плечі і несє сыно і бугайа. Приньїс до госпóдара. Каже: „Майнш — кає — сыно і мьвасо.“ — Пішоў він зноў до пана на пораду, каже: „Йака-сь бїда!“ — Каже: „Пане, шчо йа буду — каже — робїти з ним? Ко' він — каже — приньїс стїрту сына на раа і такоўо бугайа велїкого, — то йак він мнї дасьть шчїгла в нїс, то йа не витриваю!“ — Каже пан до него: „Возьми — каже — йнму дай пїать мїшкїў половнї і нех твїбї поїїде до млина і майн привєсти твїбї мукў такў йак сòнце йасне. А ў тїм млинї, там йнст багацько злїх дўхїў, і — каже — він йак там... він не будє дивїти сї, шо він повезє.“ — Він прїйшоў вїт пана і каже до него, до того найнїта: „Майнш там пїать кòрцїў пшеницьї, їдї, ўложї і поїїдє до млина, там і там; а мукў жи-би-сь мнї привїз так йак сòнце йасна жи-б була.“ — Взьаў він, вложїў тих пїать мїшкїў половнї і поїїхав до млина. Прїйїхаў він там до млина, скїнуў... Каже йнму мєлник: „Зара ни бїнш молòти, бо кошї засїпанї, а вьаўтра в-рано насїпнш. А возьми, скїнь і зложї сїбї на кўпу.“ — А він кає до тоо мєлника: „Йа твїбї скїдаїў і ў твоїї рўки даїў — жи-б йа ту хїбї жадной не маў на немў! Майнш пїать кòрцїў пшеницьї — йа льгаїў спати, а ти мнї майнш змолòти, жи-б мнї була мукá йак сòнце.“ — Мєлник подивїў сї, хтыў ўсїпати на кїш, — так то полòва, згòннїнї! і не майн шо молòти! Прїхòди, будї йнго, каже: „Шо-ш ти привїз-їсє до млина! полòву молòти?“ — А він каже: „Йа твїбї привїз пшеницьу, йа полòви не вїз! Шчо мнї до того — мнї мукá мўсї гòтова бутї!“ — Дївїть сї, стоїт пїать мїшкїў мукї, пшенишвоїї, файноїї. Взьаў тих пїать мїшкїў нарас так загорнўў на-прòтїў сєбе і несє на фїру. Мєлник фчнпїў сї мїшка, ни пускаїн — він і мєлника нїсє. Вложїў на фїру та й поїїхаў до дòму. Прїйїхаў він до дòму, до госпóдара до того, пвтáїнть сї — каже: — „А де-ш ту мукў скїнути вам?“ — А госпóдар каже: „От, скїнь там пїт плòтом!“ Кає до жїнкї: „То полòва — кає — ни мукá, с полòви де мукá будє!“ — Взьаў, скїнуў пїт плòтом; прїйшлá бизрòга, мїшòк роздєрла, та й йїсєть мукў. Госпóдар вїїшоў та й каже: „Жїнко, та-ш — кає — мукá, така файна!... Спòўнїў — каже — то, шо йа йнму казаў!“ — Взьаў мукў до комòри, а сам пїшоў до пана зноў сла радїти. „Взьаў-їм — каже — даў йнму полòви, — привїз мукў!“ — Каже тої пан до него, до того госпóдара: „Кажї йнму, нехай їїде до льїса по дрòва. А там ў тїм льїсы йнст багацько мєдвїдїў, то воїн — каже — йнму вжє... йнго там конєчне зїдьаьт.“ Прїйшоў госпóдар, кає: „Запрагаї воли, прївезї мнї сáмїх штахєт до горòтьбї, сосновїх гиллáк.“ — Прїйїхав їн до льїса і постáвїў воли,

і вільіз на сósну і спускайи гильáки на штахéти. Прихóди мидвїдь і в баў, задушиў вола і тьáгне до йáми. А він кае: „Ни руш, мидвѣдью, вола, бо буйш — кае — сам тьагну́ти дрова́!“ — Али мидвїдь тоо ни слўхаў, таки задушиў вола. Пришоў дру́гий, задушиў дру́ого вола. А він кае: „Ни руш, мидвѣдью, вола, бо буйш сам тьагну́у дрова́!“ — Али він ни слўхаў, таки зноў задушиў. Али він на то ни пита́йи, жи вольіў ни ма, но тілько рубáйи ті штахéти, кладé на фіру. Наклаў дóсить, ўбвйазаў фіру, і пішоў до йáми по тоо медвидьá. Вїтьагнуў медвидьá за вўха, запраг в йармо, пішоў по дру́ого, алапаў зноў за вўха, запраг зноў до йарма, і вже ма́йи два. Ка́же-ж до них: „Ге! — ни хтьáть слўхати! Вїрваў дупчакá молодóго, ка́же: „А йа тибі казаў: ни руш вола, бо мўсиш сам тьагну́ти дрова́!“ — І йак зачаў тим дупчакóм йїх смарувáти, і мўсили тьагну́ти. Прийїхаў до до́му і ка той госпóдар: „Жїнко — кае — вьбаў воли́, а привїў йакé-сь чудóвиско на двір!“ — Вьбаў він, вїпрах ті медвидї і пустїў на ўбóру; ті медвидї вьзали́, подуши́ли фсьу худóбу, шо була на ўбóри. Прийшоў госпóдар в-рано до худóби — так ни ма́ жáдної худóби, но тілько тих два медвидї! І прийшоў до пáна, ка: „Привїз дрова́ і — кае — йакїх-їсь два медвидї привїў минї. Фсьу худóбу подушили́, і шчо йа бóду робїти?! Нех пан минé порáдять! Вже — кае — блїсько... блїсько рїк ўже ўо — йак дáсьть шчїгла ў нїс, то хто знайи, чи бóду жити нáвїть“... — І ка́жи той пан: „Скажи йїмў, нехáй йїди до нáшоўо цы́сара і скажи, нех там скáже, шо вінен штіри бóчки грóші, а пїáту ма́йи дáти за привїзїю.“ Ка: „Цы́сар ма́йи вóйска досїть, то йнó там забїй“... — Пойїхаў він до цы́сара... запраг два медвидї, пойїхаў по грóші. Прийїхаў він там, — стоїт вáрта, пита́йиць сьа йнó: „Де ти йїдиш?“ — А він кае: „Йа йїду до самоўо цы́сара, йа тибé ни знайу! Цы́сар мóму госпóдареви вінен штіри бóчки грóші, а пїáту ма́йи дáти за привїзїю, жи тілько чикаў.“ — Так йнó пустїли і він пойїхаў далї. Прийїхаў до дру́гой вáрти, ті йнó спиньáйут і ни пускайут, каут: „Тибі до цы́сара ни вóльно приступїти!“ — Він ка́жи: „Пусьтыть минé! жи-би вас шче тілько раз було вóйска, так йа вас ни бойў сьа. А шо цы́сар минї вінен, то вїдáти мўси!“ — І пустїли йнó. Прийїхаў він пїт трéтьу вáрту і спивїла йнó і пита́йи йнó: „Де ти йїдиш?“ — Він ка́жи: „Йїду до самоўо цы́сара; мóму госпóдареви вінен штіри бóчки грóші а пїáту за привїзїю.“ — Тї йнó пита́йут: „Шо-ш то йи за госпóдар, жи наш цы́сар мїг їти до нéго, грóші позичáти?! — Кáже: „Стїй! і нех... ми напїшемo лист, і цы́сар вїйли на трон, і ўдалекї — кае — буйш казáти.“ — Вїйшоў цы́сар, стаў там на трóны, а він бес тих фсьих нерескóк, бес ту ўсьу вáрту, і приступїў до цы́сара. І ка́же: „Цы́сар вінен штіри бóчки грóші, пїáту за привїзїю, — і прóшу зáраз від-

дати. “Каже цы́сар до не́о: „А шо-ш ти — ка́же — за йі́де́н?“ — „А йа́ — ка́жи — йі́стим на́йма́т.“ — Кажі́ цы́сар: „Йа́ ни ві́нен гро́ші. Ві́тки йа́ -- ка́же — при́ході́ў гро́ші — ка́е — позича́ти! Ми́ны йа́к хібуйі́, то йа́ си́бі — ка́ — кажу́ зробі́ти — а позича́ти йа́ ни йі́ду на си́ло.“ — „Ах — ка́жи — про́шн доўго́ во мнóйу сьа́ ни дражні́ти! Вжи́ мены́ — ка́е — рік блі́сько, далéко ше ма́йу йі́хати; рік ми́ны ўже́ блі́сько, тре́ ми́ны йі́хати — дава́йти!“ — Цы́сар ві́ди, жи́ ни жа́рт, жи́ си́ ни мо́жи збу́ти ўже́ — і ка́заў йі́му дві́ бо́чки тілько́ да́ти. А ві́н ві́чиніў сьі́ той ма́газні́ там, с ті́ми грі́шми — так ві́н при́йшоў до то́го ма́газі́ну, і взя́ў три бо́чки під йі́дну пчхву́, а дві́ під дру́гу, і ту жо́мвы́ри йі́го рвут, ни да́йўт, польга́ли на тих бо́чках — ві́н не пита́йи, гро́ші не́се і ті жо́мвы́ри не́се за собо́йу і на фі́ру. Вложи́ў на фі́ру і йі́де до до́му. При́йхаў ві́н до до́му і ски́нуў ті гро́ші, даў го́сподаро́ві та й ка́же: „Па́ны го́сподару́! шо-сьти́ — кан — си́бі зага́дали, то йа́ вам спо́ўниў. Типе́р жи́-ж ўже́ ми́ны рік ни́ньки ви́ходи, і шо ви́ зага́дали-сьте́ — нех́ йа́ вам спо́ўню та́-же шче́, шчо́ йа́ вам ма́йу при́ кіньцьо́ року́ та́-же шче́ да́ти.“ Та́ й взя́ў, даў йі́дноо́ шчі́гла в ні́с, та́ й го́сподар пере́верниў сьі́, а ві́н забро́ў сьі́ та́ й пішо́ў. Та́ й жі́нка похова́ла за ті гро́ші.

Від Юрка Соколовського зап. в авт. 1894 р.

В сій казці сплетено до купи два мотиви: про чорта, що за кару мусів відбувати службу у мужика і про сильного та простакуватого наймита. Перший з тих мотивів оброблений гр. Толстим в однім із его народніх оповідань, а також (в звязку з винайденем горілки) у нас Львом Трещаківським в оповіданю „Село Липовиці“ (Зоря Галицка 1851 і осібно). Другий мотив осібно від першого гл. L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der starke Gottfried“; Haltlich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande 61—64; А е а п а с ь е в ь, Народныя русскія сказки I, 410—414 і IV, 147—156; Wenzig, Westslavischer Märchenschatz стр. 124—127. I. Ф.

18. Дурень і Біда.

Бу́ло си́бі три бра́ти, два розу́мних, а йі́де́н дурні́й. Али́ ті розу́мні́ поку́пили си́бі ко́ны і фу́рма́нили, а́ли не ве́ли сьа́ йі́м ко́ны до́бре; шчо́ ку́пит ко́ня, то ві́н йі́му згі́не. Так д́уже во́ни зробі́ли сьа́ бі́дні, сьтьа́гну́ли сьа́. Так ка́же йі́де́н до дру́о: „Лы́пше ті лы́ди жи́ўт, жи́ рука́ми ро́блять, йа́к ми́ кіньми́. Йо́ўо ни́ды́льа ві́льна і ні́ч йі́го ві́льна, ві́н ў де́нь напра́цьуйи́ть сьа́, ве́чир при́йшоў, споко́йни, лы́х спа́ти і ни́хто́ йі́о ни за́чипа́йи. А йа́ цы́лий де́нь то́ўчу́ сьа́ с кіньми́, ве́чир при́йду́, му́шу сы́чку рі́зати, йа́к йи́ ш чо́го, а йа́к ни ма́ ш чо́го, так му́шу ле-сь і́ти шу́ка́ти, в лы́ты по цы́тих но́чах на ні́члі́' воді́ти ко́ны,

і нїгди ни на спокійу! Так тоўчу сьа йак чорний вїл, і ўже тепер так-ім збїднїў, жи й сорочки ни маўу на сибї! Закїну йа ті коньї, а бїду ходїти в рукамі. [І в рукамі так сáмо, — додаў госп. Микóла Кра-вїцкїй]. Знáўу трóшки грáти на скрїпку [о, то алé бїди госпóдар! дод. старá Гананїнїха; бїди музїка! дод. Микóла Кравїцкїй], бїду ходїти по висьльáх грáти, бїду мáти заўжди свѣжий грейцар і пвїржиўлў сьа. По-тóму куплў сибї жóрна, бїдут лўдї йтї до мени молóти і далўт минї мїрку і с тóўо бїду жїти.“ [Йак буде мáти ўсїпаньцьї, то бїде жїти! дод. Мик. Крав.] А дрўгїй кáже: „А йа сибї куплў бас і бїду с тобóу ходїти ти-ж по висьльáх. По-тóму куплў стўпу, бїдут лўдї йти до мени тоўчї прóса і бїдут давáти минї мїрку. То йа жїти бїду тї-в с тóо.“ А дурнїй кáже: „А йа пїдў до лыса, бїду дертї в лїпї лыка і бїду плéсти мотўзьа, с тóўо бїду жїти. Лыпшїй мїй талáнт бїди йак ваш.“ — „О, не видáў хто твоїх мотускїў!“ — І заберáють сьа тїх два братї і йдўт на висьльа. А той дурнїй ўдыгаїть сьа ў свої лахманї і йде до лыса, дерї лыка і плетé мотўзьа. Али вїн сибї смдїт на пенькў, прихóди до нéо дїявол і питáють сьа йнó: „Шчо ти рóбиш?“ А вїн кáе: „А тибї шчо до тоо, шчо йа роблў!“ Кáже: „Тибї не рехт? — Зробї сибї рехт!“ — А той злий дүх кáже до нéо: „Али заўжди запїтаньа мóже бўти.“ — А дурнїй кáжи: „Та шчо роблў — плетў мотўзьа, і шчо но вас йи ў свѣтї, так ўсїх вївїшáйу!“ — Злий дүх зльáкáў сьа і кáже до нéо: „Ет, ти даї спóкїй с тим, тóго ни робї!“ — „Та шчо маўу давáти спóкїй! Мóже маўу стpax с тебе! Чэрїз вас то бїдá ў свѣтї, бо ви чоловїка пїдвóдїти на ўсьо кéпекї, до бїжкї, до крадьїжїй, до пїаньства, йїдén дрўоо вїшáйи, идén дрўоо забїйї, идén дрўо' зарїжи, идén дрўоо ўтóпи, лайкї провáдять, проклёони, а ви ўсьо намоўльáйїте на то. Йа ўже даўно на тебе чикаў, жи-бї тебе злáпати і повїсїти!“ — Так той злий-дүх кáжи до нéо: „Ти, даї спóкїй, ни вїшáй, ми тибї дамó грóшї, кїлько схоч, а-бї-сь нас ни вїшáў.“ — Вїн здїймáйї с сéби капильўх чóрнїй: „Дасьтé минї той капильўх пóвен грóшї, то йа вас ни бїду зачїнаў.“ — „Ну, то ми тибї дамо. Йа йду до тамтїх стáршїх і скажў йїм, жи-б зносїли до тéби грóшї.“ Вїн пїшóў до тамтїх; дурнїй вїконаў йáму глубóку й шерóку, в вёрха наклáў щчїтинї, накрїў вїшлéйу, і но тїлько такў зробїў дэзурў, жи капильўх вльáе. Зьаў нóжїка, вїрїзаў капельусьї дэзурў на дьнї і постáвїў на тї йáмї. Так злий-дүхї нóсять грóшї, сїплять і не мóжут насїтїти капельўхá дурнóо! Дївїт сьа дурнїй, жи ўже йїст грóшї дóсїть ў йáмї, — заткáў капельўхóвї дэзурў, і насїпали пóвен капельўх ўжé. І кáже дурнїй: „Вже дóсїть в мени тїх грóшї, йа ўже маўу пóвен капельўх.“ — „Ну, так типер пїтпїшї сьа нам, жи ни бїдїш нас вїшáти.“ — А

дурний каже: „Йа пітпишу сьа тибі, жи ни б́уду вішати, а́ли ти пітпиши сьа, жи ни б́удиш н́і́кому зле робі́ти.“ Дурний пітписа́у, жи ў́же ни б́уди й́их вішати, а вони́ дурно́му, і забра́йуть сьа і й́дуть від не́о. Дурний ќида́и могу́за на пиньку́, скида́и с се́бе штані́, завя́зуйи могу́зочка́ми і сипле по́ўно грóші. Затягну́у в ве́рха гучкурóм, поста́виу на пиньку́, берé на карк і несé до до́му, так й́ак козéлец (жи звива́йут ў́ мітки баб́і, або те́рлицьа й́ак й́и на двох нога́х, жи тьупа́йут коно́плі). Прино́си до до́му — браті́ мисли́ли, жи він нисé чоло́ві́ка без голо́ви, — от дурний, ни ма́у ро́зуму! Кажут браті́: „Напха́у штані́ мо́ху та й́ нисé, мисли, жи нас зду́ри, ска́жи, жи то грóші.“ Він штані́ с карку́: тара́х! на зе́млю, штані́ трі́сли, грóші росипа́ли сьа! А 'ті браті́ ка́жут: „То пе́ўні дурний де-сь коу́о-сь заби́у, грóші забра́у та й́ ў́тык — шче ва ті грóші то б́уди б́ида́“... А дурний ка́же: „Ми́ны ни б́уди жа́дно́ї б́иді, али тибі́ а-ж на карк сьа́ди! Бері́ть но ви м́ішки а й́ды́ть за мно́у, то й́а шче й́ і вам дам.“ — „О, дурний би-м бу́у ти й́ й́шо́у за тобо́у!“ — „Ни хоч і́ти, й́а найму́ сусь́иду. Й́а дам й́му́ штані́ грóші, та й́ він помо́жи ми́ні поно́сити.“ — „Хто́-сь би то хты́у на се́би б́иду бра́ти!“ — Забра́у сьа дурний та й́ пішо́у Прихо́ди до сусь́иди: „Дьа́тьку! іды́ть во мно́у до лы́са, а помо́жити ми́ні шишо́к носі́ти!“ — „Шчо-ж й́а б́уду робі́ти ш ши́шка́ми?“ — „Б́удеш ма́ти хлы́б за них, бу́лку б́удеш й́істи, мнья́со, коба́си, підеш до корши́и, горі́лки напй́сь сьа“... „Дурна́ жиді́ука да́ти горі́лки за ши́шки!“ — „Б́удиш ви́дыти, жи дасе́ть!“ — „Ту лы́пши бу́ло взя́ти свої́х браті́у.“ — „Е, де та́кий льада́шчий пі́де! Він волі́т спа́ти, й́ак й́істи!“ — Сусь́ид помі́ркова́у і пішо́у в дурний до лы́са. Прихо́ди до лы́са, скида́и с се́би штані́, лы́зе дурний до й́а́ми і сипле й́иму́ ў́ штані́ ши́шки. „Каза́у-ісь: ши́шки — а то грóші!“ — „Й́а тибі́ каза́у, жи бу́иш пі́ти горі́лку.“ — Насипа́у й́иму́ по́ўні штані́ і сибі́, заўда́у та й́ й́дуть до до́му. Сусь́ид пішо́у до се́би до до́му з грі́шми, а дурний до се́би. Прихо́ди сусь́ид до swéй хати́ і кри́чїт до жінки́: „Вичиня́й двéрі!“ — А ўо́на ка́же: „На шчо ми́ны до хати́ нисéш ті ши́шки? Кинь у сы́нях там у кутóк!“ — „Й́а тибі́ кажú: вичині́ двéрі!“ — Вичині́ла жінка́ двéрі, той й́де до хати́, а-ш сто́гне. — „Вичиня́й скр́иньу!“ ка́же до жінки́. — „Чи ти ска́зй́у сьа, чоло́ві́че, чи тибі́ шчо приплі́до до голо́ви! Б́уди сьмі́тьа́ сипати ў́ скр́иньу! Й́ак зля́па́йу за ті штані́, то ви́кину а-ж за воро́та!“ — „О, й́ака ми́ны мо́цна! Жи ви́кине а-ж за ворота́! Ти но вичині́ скр́иньу — й́ак й́а ви́сипльу ши́шки, й́ак зач́иниш скр́иньу, й́ак сьа́деш на ньу, то не схóчеш ў́ступі́ти сьа!“ — І вичині́ла жінка́ скр́иньу, розрва́у гучку́р, ви́сипа́у грóші ў́ скр́иньу — жінка́ а-ж у до́лоны́ сплэ́снула. — „Де-ж ти ў́зя́у?!“ — „Шчо ти пита́йиш? Де ў́зя́у, то ў́зя́у, а-б́ї булі́!“ — Берé штані́ на плéчі і зво́у й́де до лы́са. Прихо́ди до лы́са — дурний

Їже берé грóші. От помага́йи сусы́д йи́му носити. Заны́с йи́му два ра́зи, а шче там ў йа́мі дста́ло сьа трóхи по кутка́х. Ка́же дурни́й до не́о: „Іди́ собі́ там забері́ рéшти ті грóші, бо йа ўже... мины́ сьа ни хóчи ўже йт́и по них.“ — Сусы́д приб́іг до до́му: „Іди́, жінко, во мнóйу, шчо йа ма́йу так тьа́шко не́сти, помо́жеш трóхи.“ — Прийшо́ў ін до йа́ми, насипа́ў грóші штани́ і ви́браў рéшти ба́бі ў за́паску і йду́т до до́му. От, в ве́чир берé сусы́д жи́ньу грóші ў кишэ́ньу, наві́ть ни раху́йи, шчо там йи, і йде́ собі́ до коршні́. Прихо́ди до коршні́ і ка́же: „Ха́йко, дай горі́лки ква́рту!“ — Жиді́ўка ка́жи: „Іди́, йди́ до до́му, ти ни ма́йиш грóші!“ — Сади́ў ру́ку ў кишэ́ньу, вьза́ў грóші без раху́би: тара́х на сто́лик. Жиді́ўка берé, дай́и горі́лки. Завлика́йи він до се́бе свої́х сусы́дїў па́ру і пйут ту горі́лку. Али йі́ден до дру́оо ка́же: „За шчо-сь то він пйи́ так горі́лку!“ Ка́же: „Пе́ўны кавало́к по́льа прода́ў!“ — Віпнў́ ту горі́лку, підно́си він лы́тру. — тара́х у сті́л! — „Ну, чо хóч?“ — „Дава́й горі́лки!“ — Жиді́ўка дай́и, ни пита́йи за грóші... От віпнў́ він три, пита́йи сьа: „А ўже́ пла́тно?“ — А жиді́ўка ка́же: „Вже, шче трóха дста́ло сьа; али йди́ до до́му, то ўже заўтра́ віпнйш.“ — Прихо́ди він до до́му, дала́ жінка вечéрати, він собі́ фа́йно попо́йў і ды́х спати́. На дру́гий де́нь ра́но ка́же жінци́: „Ві́жи — ка́же — до горенда́ра, там від учéра дста́ло сьа па́ру грéйцарі́ў, वो́зьмеш горі́лки, посьны́дайи́м, пойдéм на йа́рмарок.“ — Пішла́ жінка до коршні́, прино́си ква́рту горі́лки, два фў́нти мнъ́аса, ста́вила мнъ́асо до вогню́, жи-б зготова́то сьа, а горі́лку беру́т і пйут. Віпнйи́ кї́лька кї́льшкїў горі́лки, пообї́дали і йду́т на йа́рмарок. Так він берé торбї́ну грóші і йду́т. Прийї́дїт на йа́рмарок і йде́ ме́же това́р. Купи́ў дві́ корóві тильба́чих, купи́ў два во́лі до робо́ти, поста́виў жінку́ з бо́ку коло́ йа́рмарку, сам пішо́ў ме́жи свї́ньи, купи́ў ве́прика гудо́ваного, клў́стого, привї́ў до жінки, поста́виў, а сам пішо́ў до скле́пу, вьза́ў кї́ло му́ки, кї́ло пшо́на, найма́йи фі́ру, кладе́ ве́прика на фі́ру і ту му́ку, те пшо́но, даў дві́ корóві жа́нци ў ру́ки, сам вьза́ў два во́лі, і йде́ до до́му. Прийї́здїт до до́му, берé грóші ў кишэ́ньу, іде́ до кува́ля, купу́йи віз. плуг, тельшкї́ і бо́рони, ўсьо́ ремесло́, шчо тре́ до господа́рства. І зачина́йи но́ве господа́рство. Ра́би ў по́льї, до коршні́ ни йде́ пї́ти, статку́йи і зроби́ў сьа вели́ким богачéм.

Но тепéр вирни́м сьа до дурно́о на-за́д. Йак дурни́й поно́сиў ті грóші, попра́таў йї́х і зачина́йи собі́ ти-ж господа́рство. А тих два бра́тї мо́цно роспї́ли сьа, свої́у часть про́дали, пумарні́ли і беру́ть сьа до кра́дыжи. Але найста́рши́й з них пішо́ў до йї́дної́ ўдовї́ци у садо́к і хты́ў убї́рвати зьі шче́пи йа́нка. Али вильїз він на ту шче́лу, натра́с йа́блок, зльї́вати, а йа́блїнька ни пуска́йи. Така́ йи́му бї́да на ті йа́блїньци́, жи ни мо́жи зльї́сти з не́ї. Так вихо́ди с те́ї ха́ти та ўдовї́ца,

загляда́йи на щéпу, а він сиді́т. А ўо́на ка́же до не́о: „А ві́дши, йа тибé зла́пала!“ — Так він йі́ про́си, жи-б она́ йго́ ссади́ла. Так вона́ йго́ попусти́ла трóха, жи-би він зльы́з нисче, жи́-б она́ могла́ йго́ злапа́ти. Та він спусти́ў сьа нисько, ўна́ ўхопи́ла йго́ за но́ги і ка́же: „Типéр йа тибé злови́ла!“ Так він про́сить сьа, жи-б йго́ пусти́ти, али вона́ ны́ц ни пита́йи на то́йи, прувáди йі́о до ха́ти. Привелá до ха́ти і привй́азáла йго́ до постéлы. А сама́ сьла пít пй́йцом. Він лы́г на змйлы́ і бұ́цым спит. (А то Бидá булá). А вона́ спéрла сьа лы́ктем на прй́пчок і задрй́мну́ла сибі́. Він вй́ньяў́ нй́ж с кишéны, видрй́заў́ по-тихо́ могузо́к [дай́и сибі́ рату́нок, зам. старá Гананы́нйиха], стаў́ по-тихéнько і йде́ до двéрйй. І мй́сли сибі́: „Ко-б но мй́ны двéрй вй́чинй́ти а вй́йти на двй́р — то йа ўты́чу!“ — Али він вй́чинья́йи двéрй, кльáмцнула кльáмка вона́ прибуды́ла сьа та й за нй́м. А він в но́ги. Она́ да́лы за нй́м. Він ўты́кайи до лы́са, — вона́ за нй́м до лы́са. Али він бй́жит лы́сом і ўгляда́йи сьа, чи вона́ далéко. Али вона́ — туй туй йго́ злапа́ти. Він дй́вить сьа на со́сну, а ў со́сьны́ стремй́т сокй́рка золотй́м топорй́ском. Він мй́сли сибі́: „Йак йа зла́пайу́ за ту сокй́ру, то йа йі́ не дам сьа ўже́ зла́пати; хоць-би она́ мене́ зла́пала, то йа рұ́кы повй́тй́найу́ ййй́ і ўты́чу.“ Али він ўхопй́ў за ту сокй́ру, та й рұ́ка прикй́пи́ла ййму́! Берé він, сьй́найи, грй́зе зу́бамй, і не мо́же видрй́вати сьа, а ўо́на з далéка йде́ та й сьмй́йить сьа. Та й ка́же: „Вй́дши, ти казаў́, жи ўты́чéш, а йа тибé зла́пайу́!“ — Пры́ходи до не́го, зла́пала йго́ і провáди до до́му. Ка́же: „Типéр йа тибé зьй́!“ — Привелá йго́ до до́му, привй́азáла йго́ ланцұ́хом, забй́ла скóбиль (такй́й знак) ў порй́г, прыно́си до ха́ти два ўберéмки дроў́, кй́дайи ў пй́йц і палй́т. Але нагорй́ло ўже́ дóбре ў пй́йцу — вно́си вона́ лопáту, видвй́азу́йи йго́ від ланцұ́ха, сáдовй́т на лопáту і бұ́де сáджáти ў пй́йц. Али він пй́дньяў́ во́чы до горй́, дй́вить сьа, жи ў ко́мйны́ дзьу́ра велй́ка, слóпйть сьа з лопáтй, йак шурне́ ў ко́жйн, скóчйў на сьй́ни і ўты́кайи. Так бáба вй́рвала сьа за нй́м і женé [Бáба мұ́дра! дод. старá Гананы́нйиха; То Бидá! дод. госп. Соколóвськйй]. Так вона́ жй́не за нй́м та й жй́не, ўганья́йи йго́ до лы́са. Ты́кайи вй́п лы́сом і дй́вить сьа: стремй́т сокй́рка зноў́! Скóчйў він до тейй сокй́рки, хтыў́ ййй́ ўхопй́ти і му рұ́ка прикй́пи́ла! Рве він ту рұ́ку — ни мо́жи видрй́вати! [ўже́ сұ́дыть сьа смéрть такй́, дод. старá Ганан.] куса́йи зу́бамй — ни мо́жи видгрй́сти! Бáба йде́ з вáду та й сьмй́йить сьа. Та й ка́же: „Типéр йа тибé ўже́ зла́пала, типéр ўже́ ни ўты́чéш!“ — Дй́вить сьа він, жи бұ́ди бй́дá, жи він ни ўты́чé з ййй́ рұ́к, вй́ньяў́ нй́ж с кишéны, видрй́заў́ рұ́ку і ўты́кайи. А вона́ за нй́м. Так він ўты́каў́ та й ўты́каў́, заплұ́таў́ сьа ў тернй́нья, змй́х сьа та й упáў́. Бй́дá прыскóкла до не́го, сьла на карк те й вй́зе. Ну, так ўже́ ййму́ бй́дá цáлком, Так він пры́ходи на-зáд до свойй́х братй́ў с тейу́ бй́до́йу. При-

ходи до дому биз руки, голій, босій, подрпаній, і росказуїи, йакá йїму бідá. Середушчїй кáже: „Ет, бідá — шо то бідá! Ти дурнїй, жи даў сьа-сь Біды! Ти потиснї Бїдú, жиби сьа а-ж ўсьцьáла!“ — А вїн кáже: „Йá не так тиснуў, те й йї ныц ни стáло сьа, ни то ти зробиш!“ — А той середушчїй кáже: „А ну но йá пїдú до лыса шукáти Бїдї.“ [Ни йдї за Бїдоу — Бїдá самá йдé за тобóу! такї то прáуда дыйснайá, дод. старá Ганан]. — А той кáи до нéо: „Дурнїй, Бїдá ни ходї по лысы, но по льудьáх.“ I кáже йїму: „Ти, бїжї минї — кáе — там ў лысы йї садóк — кáже — там йї фáйнї йáблока, а принесéш минї во штїри.“ Приходї вїн до лыса, лызе ў садóк, вильзáйи на шчéпу [то бóде йїму такá чóрна бїдá, дод. старá Ганан.] i трасé йáблока. Натрас уже дóсить, зльїзáти з йáблїнки — йáблїнка ни пускайи! Так вїн рветь сьа — на жáднїй спóсїб ни мóжи зльїсти! Виходї та бáба с хáти, заглядáйи на йáблынку — „А, ўжé ти там сидїш!“ — А вїн йїї прóси: „Бабуньу, здїймтї минé з йáблїнки!“ — „Ну, ну, зльїзáй!“ — Вїн зльїзáйи на долину, ўнá злáпала йїгó за рúку i провáди до хáти. Привелá до хáти, привязáла йїгó ланцухóм до порóга, пїтпáлуйи ў пїйцу i кáже до нéо: „Йá тебé спечú, булú мáти на сьньїдáньá.“ — Нападїла дóбре ў пїйцу, вїгорнула жар на прїпїчок, вїчїпльуйи йїгó з ланцухá i садовїт йїгó на лопáту, бóде саджáти ў пїйц... Вонá посадїла йїгó на лопáтї, вїн ўбернуў сьа, ўонá кáже: „Так сьадь!“ — А вїн кáе: „Йáг-же сьїсти?“ — „Так сьадь, йак йá тїбї показуйи.“ — „Йá ни знáйи, йак сьїсти. Йдїть показїть минї, то йá бóду знáти.“ — Зльїзáйи вїн з лопáти, бáба сїдáйи на лопáту i показуйи, йак то сїлїти. А вїн: шур! бáбу ў пїйц, крушкóм затулїў, кáжнїм пїтпéр, наклаў дроў на прїпїчку, а сам ўтыкáйи. Бїдá вїрвала сьа с пїйца, на здогїн за ним та й женé за ним. Так вїн ўтыкáйи. Уже мóжно змїх сьа — дивить сьа, жи ни ўтычé вїд Бїдї, вїтьáгнуў гучкúр зї штáнїў, чїпїў до бэинї i повїсиў сьа, а-бї йїгó ни пеклá!

I йá там буў i вїдбыв-им ту Бїдú i тих вїддїў, жи ўтыкáли, — али минé страх вилїкїй злїнчáў i йá бойáў сьа, жи-б минé Бїдá ни ўчїпїла сьа, i йá ўтыкáў та й ўтыкáў i ни мїг потрафїти до сéби до дому, прїбїг-им сьудї до хáти i тут сьїў, за ту Бїдú ўповїў...

Записано вїд Андруха Кравїцкóго в сент. 1894.

Казка зложена з двох мотївїв: 1) дурень обдурює чорта при насыпуваню грошей у капелюх, паралелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmárgen II, 371—372; Wolf, Zeitschrift für deutsche Mythologie, Bd. II, 147—148; И. Боричевскїй, Повéсти и предáвїя народовъ славянскáго племени, стор. 66—72; Аеанасьевь, Нар. русскїя сказки I, 410—417; IV, 147—156; 2) другий мотїв, як чоловїк тїкає вїд Бїдї i завсїгдї попадаєсь йї в руки, схожий з численнїми оповїданнїми про Бабу-Ягу, гл. Аеанасьевь, Нар. р. сказки, Рудченко, Южно-русскїя сказки Чублїя-

скій, Труды II, 85—86. Ся казка лежить також в основі великоруської нар. піснї про „Горе-Злочастіє“ гл. Рыбниковъ, Русскія нар. пѣсни I, 484—485; Н. Костомаровъ, Памятники древней русской литературы, изд. кн. Кушелевымъ-Безбородко СПб. 1862, т. I, 1—4, і его статья про сю пісню „О мифическомъ значеніи Горя-Злочастія“, Современникъ 1856, т. LIX, 113—124. I. Ф.

19. Як брат брату за дві чвертки життя, очи вибрав.

Буў собі такій бідний чоловік і маў брата багатаго. І він ни маў за чим жити і прийшоў: „Брате, дай мині чвѣртку насѣннї йакѡйї, бо йа ни маю за чим.“ — Али брат кажи: „Знаѣиш, йа ти дам, али йа тибї добу́ду ўоко йїдно.“ — Йї даў йїму і добуў ўоко за чвѣртку жыта. Прийшоў він до дому, принїс ту чвѣртку жыта, дыти зыли ж жінкоюу, — ўока ни ма і ни ма ўже вийнцї шо йїсти! Али прийшоў він на-вѣд до тоўо своўо брата. „Брате, дай мї чвѣртку жыта!“ А він кажи: „Йа ти дам чвѣртку жыта, али ше й други ўоко добу́ду.“ — „Ну, і дасьтѣ ми?“ — „Дам, али добу́ду другѣ.“ — Він йїму ўзяў і другѣ добуў і даў. Йї так він ту чвѣртку жыта йїму даў другу й він зноў добуў йїму. Но, та й він допіру до дытїй кажи: „Ну, йа ўже ўочнїи ни маю ўобѡх, жыто-сьти зыли, гнїньшого то вам ни дам, — типѣр минѣ бирїть і вивезыть минѣ де пїд фі́гуру, і йа б́уду Бо́гу молїў сѣа, мо́же де-хто б́уде йїхати і йтї і минї хлы́ба кавальчик дасьтѣ або грѣйцар.“ — Али йїго жінка взя́ла, вївила йїго пїт фі́гуру, і він сибї там ўже стаў, йїго покїнула й самá пїшла до дому. Али він сидїт до двана́йцѣатоїї годїни, ни ма ны́кого. Прилы́таїи три пта́хи на ту фі́гуру і радьѣть сѣа сибї ўсї три. Кажи: „Хто йї сьлы́пїй, він ни знаѣи, шо робїти. Али типѣр по пїўночі росá на травї йї, рївньнї зы́льѣа, росá, — він шо-бї руко́юу потьѣгнуў по ті росы́, так він би за́ра сьвїт вїдыў.“ Али тої зрадѣваў сѣа, та й руко́юу потьѣгнуў і замїтаїи тѣньгоў долѡнеюу по ўсї росы́, шо мо́же дїстáти, і по твару́, по ўочáх то ма́цькаїи. Али він трѡшка, кáнку ўже вїдїт. Али а-но́ він потьѣгнуў другїй раз, ўже лы́пше вїдїт. Али потьѣгнуў трѣтїй раз, і ўже ўочнї маїи цы́лі. Али ти пта́хи на горї зноў такѣ ўогорáть. Кажи: „У такім у такім мїсьты йї пáны д́ужи слабá, тї пáны ны́хто ни знаѣи, шо йї за брак йї. Али шо-бї буў такїй а най-шоў сѣа, то ни вїлы́ка рїч то зрѡбїти, но тїлько ўзя́ти, пїдло́гу зирвáти пїд йїїї лїшком, там йї така́ шкарáба (ны́-би так така́, шо ў нас назв-вáїть сѣа жáба, така́ вїлы́ка, шкѡдїт: йак ўо́на надїхáїи, то ўже буваї зрѡроў); ўо́на там сидїт і дїхáїи, і йїїї то шкѡдїт.“ — Кажи другїй: „Там а там йї мїсто, а ў тьїм мїсьты нїмá водї і ны́хто ни знаѣе, де йї ўзя́ти. Вїлы́кі грошї да́ют і ны́хто ни знаѣе дати рáди. А то ни вїлы́ка рїч. Треба но серед рїнку вїкопати йа́му і вїважїти плїту шо там

йи, то вода буде. Той чоловік, що він уже зувидиў на ўочи, нех він іде до тоўо міста, і він уже буди за дохтора.“ — Али приишоў він до йидної коршми і — „Дай-но минї пїўкватїрок горїлки і бўлку!“ — Али той жид даў йїму пїўкватїрок горїлки і бўлку, і він сибї йїсть то, випїў, йїсть і закусиў і сидїт. Али питаїить сьа йїго жид: „А вітки ви?“ — „Йа йїстем вандроўний.“ — „А шо-ж, ви шо мѳжи знаїйти, йак ви вандроўний?“ — „Йа знаїу, йак хто слабїй мѳжно, і йа йїго знаїу відратувати.“ — „А дѳбри! альї ту ў нас йи така паны, альї богата, — йак-би йї хто відратуваў, половина майѳнтку ўона-б своѳго дала.“ — „Альбо-ж у вас ни ма дохторїў?“ — „Алї булї дохторї павїть в Відня, с Кракоўа, — і йї ни помоглї!“ — „Но, жїде, дай же ми пїўкватїрок ше горїлки і дай бўлку! Типер жи дай знаїти, -- пїшки ни пїду, но маїи заїїхати пѳязд по мени; то йа сьаду і поїїду.“ — Йаг-жи той жид на дух патїнки на нѳги і сўрдут на сѳби і пїшоў. Йак жи він пїшоў і акурат приїжджайи. Приїжджайи, — він сидїт. — „Ну, йа вам ўже привїў пѳязд.“ — „Ну, та йа, жїде, так ни поїїду на-тшчи!“ (Він най прѳсит Бѳга, жи сьвіт повїдлїў! замїтив госпѳдар Микѳла Кравїцкїй). Даў жид йїму пїўкватїрок горїлки аноўу і даў бўлку, і він сибї ўже-то зьїў, — а той льѳкаї чикаїи нал ним: „Но, їдлїть жи сьадаїти, поїїднї!“ — От-жи той ўже сьадаїи на той пѳязд і їди. Приїхаў, йїго привїз а ж до тѳїї паны. Но, вїйшоў пан і — „Шо ви йи, лѳхтор, чи шо?“ — „Прѳши пана, дохтор.“ — „Мѳжи ви минї так порадїти, йак тї дохторї ўсьї, — йа йїх маў ўже мѳжи сѳрок — пїатдесьат (а кажїдї дїсьатку ўьзаў, додав Микѳла Кравїцкїй), грѳшї забїали, і паны рїмно слаба лижїт!“... „Прѳши пана, йак йа пораджу, минї пан заплачьать, а йак ни пораджу, то минї пан ни заплачьать.“ — „Ну, та ходїм до тѳїї паны.“ — Пан їде на-перѳд, а дохтор за ним. „Ну, маїити звїтсї ўступїти сьа! но йа дїстаїу сьа сам с панѳїу.“ — Али пан на-зад до покоїу вїйшоў сибї і двѳри зачинїў і кльучѳм каваў замкнїти, той кльуч дати покоїѳвї, і йак буди кїнец, то допїру йа скажу вітчїнїти. От-жи-ж він зара ту паны зрўхаў, лїшко віднїс на бїк с тоўо мїсьцьа і зїрваў двї пїдлѳги, і жаба силїт там пїт тѳїу пїдлѳгоїу. Йак він йїїї ўьзаў і зара запўкаў у двѳрї: „Вїтчїнї!“ — Али покоїѳва почўла, вїтчїнїла. „На-ш тїбї те ўо і занїсї далѳко гет від мїсьцьа!“ — Вона занѳсла і кїнула, — зара паны ўже ўстала; така була слаба, шо ни могла лижїти навїть, а йак він ўже йїїї вїкинуў, так паны ўже здѳрова стала! І хѳдит, спацѳрїїи сибї по тїм покоїу і кажи: „Пан-бїў вас наднїс! Шо булѳ тїлько дохторїў і шо сўми ўьзали, нїхтѳ не потрапнїў, йак ви!“ — „Али йа від Бѳга присланий! ви дўмаїити, шо дохторї... али ўонї так не ўо шо.. ўонї ни від Бѳга“... „Йак ви від Бѳга присланий, ходїм-но до вилїкоо покоїу.“ — Уже паны хѳдит, ўже ўогѳрит, пан кутѳнтин, шо йїго жїнка

Їже ўста́та. „Но, дава́й йако́у тру́нку. бу́дим ше сибі́ забаўля́ти!“ — Арба́ти, йі́сти, пйта́. — йи на сто́лы ўсе́. Той до́ктор забаўля́йить сьа, пйи й йі́сьть, і ўо́ні ўсы́, пан і па́ні і ўсы́. Йак ўо́ні сибі́ ўже ўо́ понапыва́ли сьі, понайдáли сьі, зачали́ сибі́ у ка́рти гра́ти; гра́йут ті ка́рти і зноў пйут. От йі́х ўже заха́плуйи́ день. „Но, прóше посьны́-дати!“ Уно́шуйи́ (там кúхарка, покойóўа) сьны́дати, посьны́дали. . „Но, і шо вам бу́дить сьа... шо ви бу́дйти жада́ти за то ўсьо?“ — „Ну, а-бó-ж пан ви зна́йут, шо мнй́ налэ́жить сьа? Йак ви ма́ли тілько́ дох-торі́ў, а нхтó ни порáдиў, — а йа порáдиў!“ — „Ну, а́ли прóшу ска-за́ти, шо налэ́жить сьа.“ — „Шо па́ньска ла́ска шо мнй́ даду́т, то йа те прййму́.“ — „Шту́ка, шо ти прййми́ш шо-ви-бу́дь, — йа вам дам шо-нибу́дь, а ви по-тím мо́жи шо зрóбити, ше будé гíрши. Йак ви дале́ко сиди́те?“ — „Ой — ка́н — бу́ди с пйатдеся́т миль до до́му до мо́у.“ — „Шо йа вам дам, то ви то ни занисі́те; йа вам скажу́ запрахч́і трóйи ко́ний і тілько́ гро́ші вам дам, шо трóйи ко́ний завизé. Но, за-прага́й ко́ны, фúрман, і зайі́дь до мага́зину, йа там за́ра йду́ с кльу-ча́ми.“ Прййшоў пан, вітчйи́ў мага́зін: „Вйи́нци фу́рмані сьуда́, бирі́ть тми́ бочка́ми... тйх три́ дйшкй (бóчки) гро́ші і клады́ть на віз [три бóчки! ни спасува́ў з ним!] Но, ко́ньам обр́ик на пйадеся́т миль да́ти, фúтраш, гро́ші фúрманови, шо-б маў за чмй йіхати́! Льóкай, ко́ны чéтверо запрага́ти, йіго́ відвэ́сти (па́ра ко́ний то мýсит вэ́сти гро́ші, а льóкай мýсит йіго́ само́го вэ́сти). „Ну, йа вам ўже даў гро́ші три бóчки!“ — „Дóбри, жи ви далі́ три бóчки гро́ші, — а йа зна́йу, йакі́ то йи? мо́жи мідьакй?“ — [Най бу́дут і мідьакй, то ўже йи; йак би буў сьлы́пий, то би буў ни віды́ў ны́ц! дод. Мико́ла Крав.]. — „Прóши па́на, чи ви зна́йти пйсьмо́?“ — „Ны́, ни зна́йу.“ — „То ма́йти: йі́на бóчка ср́бло, дру́га злóто, прййáли, там на тйх бочка́х йи пйтис.“ — „Ну, дóбри, нех бу́ди так, дзы́якўйи́ па́нові! То-ўж йа на-сéред дорóги бóчки ни бу́ду розбива́ў! Нех мнй́ пан даду́т на ўопх́ід, у кишэ́ні!“ — Насы́паў йі́х поўну кишэ́ньу. „Ше бу́ди ма́ло тйх, ше хúстку трéба.“ Ше насы́паў йі́мү поўну хúстку. „Но, фу́рмане, ті гро́ши забира́й на по́езд!“ — Прййшоў, забраў, так він йі́хаў а-ж до сво́у до́му. Гро́ши прыві́з, жінка а-ш шчудова́ла сьі, де то він сьлы́пий і ўзьаў і відит зноў! — Али там він ўже прыві́з ті гро́ші, скйну́ли йі́мү, і льóкай ўже на-за́д йі́ди до до́му. Уже льóкай по́йіхаў до до́му, йі́го́ жінка пйта́йи: „Де ти, чолов́ичи, буў?“ — „Шо ти зна́йиш, де йа буў, а-бй́ булó! Па́н-бйг мнй́ даў і йа ма́йу. Ше ў йі́дно́ мй́сце ма́йу йі́хати, до йі́дно́го мй́ста.“ — Йі́де він, йі́де, ўже наньаў сибі́ фі́ру, ўже фі́роўу йі́ди, ўже ма́йи за шчо. Силó від силá, коршма́ віт коршмй́, — так він йі́ди, кажй да́ти сибі́ і фúрманови. Прййжджа́йи до йі́цнóйи коршмй́: „Да́й-но горі́лки, пйўкваті́рок мнй́ і фúрманові, по бу́льцы!“ — „Альй́, вітки ви?“ —

„А, йа в далéка.“ — „За чим ви йївдяти?“ — „Йа дóктор.“ — „Али тут у йїднім мїсцьтї, тут недалéко, альи вун так у тїм мїсцьтї дўжи вода дорога́, ни ма ле водї дїстати... Можи б ви поїхали, йак ви знайити, — ай, сўму-би-сти дїстали!“ „Знайїу від уўсьогó.“ „А йак-би так таж дати знати“... „Ну, абó-ш ти ни знайиш, йак? йак так дўжи минé потрїбно, дай знати, майї по мéни тут приїхати.“ — „Та-ж ви майити свойї фїру, мóжити йїхати.“ — „На шо минї! Мойї кóны нїхай ту стоїать, спочивайуть і йїдбать!“ „От-жи ви ту зачїкайити, а йа пїду, дам знати.“ — Ни ма жїда, ни ма жїда, — йїде пóйаад зноў, зайїжджайи пéред кóршму: „Но, будим йїхати.“ — „Ну, та шо будим йїхати так! Та трéба шо-сь вїпнїти, звїсти, — хто знайи, йак далéко там.“ — „Ну, ну, шо хочати, ў мéни йи ўсé: мед, вино́, тейи.“ „Ет, то ни хочу, вина́; мед-вино́ пїют вилїкї панї, а йа мужик, дóктор звичайний, ўжé йа собї горїлку пїу.“ — Даў жид пїўкватїрок горїлки йїму. — „Дай фўрмановї мóму! по бўльцї! Но, йа ўжé йїду, орендáру, звїсти, али кóны шо-б мойї стоїали тут, шо-б... йим тут трéба дати, фўрмановї шо-би-сь даў, кїлько він схóчи, шо йїсти, пїти, шо-би-сь йїму даў; а на-зад йак бўду повертати, то тибї бўди платно ўсé“... Сьадайи на пóйаад, йїде. Приїжджайи до тóго мїста, де вода дорога́. Привїз йїгó там до тóго старшóго там, шо нат цїле мїсто, запровадиў йїгó до покойїу. Али пéрши йїгó питайи: „Чи ви знайити, шо-би-сьти нам зробїли, шо-би була вода ў мїсцьтї? На цїле мїсто, такé мїсто велики, водї ни ма на лыкарство“... — „Знайїу вид ўусьогó.“ — „Мóжи пан голóдин? шо-сь трéба перекусити“... (Хлоп-мужик, — а ўже на нéго ўже кажи „пан“). „Та, прóши пана, та пан знайут, шо йа вандрóуний. Та за мнóйу кўхня ни йдé, но йїсти йа хочу!“ — „А дайти но шо перекусити, дайти-но сьудї!... А шо ви, йакїй трўнок пїитé?“ — „Горїлку прóсту.“ — „Та йа майу лыпше від горїлки.“ — „Йа смаку не звайїу ўу тїм!“ — Унїс йїму фльáшку горїлки, хлїб, вїпнїў сибї пáру кїльшкїў і — „Дайти шо звїсти!“ — Нисé покойоўа ўо мньясо, капўста смáжена [сьмїх; на те оповїдач: „Но, но, йак панї йїдбать, ну шо-ж, ну!“], — óтжи він сибї попойїў файно і си по-тїм по обїды — „Ше мóжи-би пан вїпили скльáнку пїва?“ — „А, та дóбри, пїво по обїды. Ну, тим часом, шо-м звїў, вїпнїў, — али Пáн-бїг знайи, чи бўди за шчо... Йак йа те спóуньу, то годї бўдемо лыпше пїти. Ну, ходьїм на те мїсто!“ — Мїсто велики, — ведé йїгó пан (майстрáт, так йак ўу нас у мїсцьтї, завїдуий мїстом). Перейшоў пїс те мїсто здоўж, по-перék, розгльáнуў на ўсї бóки. — „Но, телér минї дайти тут пáру хлопцїў!“ — „Кїлько хлопцїў?“ — „Дванайцять... Тут минї давати шаканї!“ [Дзїганї, тї, шо камїньа бїют, дручкї залїзнї, — пояснив Микóла Крав.]. А, зачалї тї хлопцї... „Тут минї кльўй на-сéред мїста!“ — Бїут, бїут...: „Бий!“ — Бїут... „Дру-

ка́ми зава́жуй! зава́жуй!“ Зача́ли друка́ми зава́жувати. Йак ту плі́тоґу відва́льа́ли, так вода́ на цы́ли мі́сто за́топи́ла! Так — рату́нку ни мо́на да́ти, так бухти́т до го́ри! — „Ну, типе́р йі́шти і пйі́ти! Али ма́йти, пра́ўда? Пе́рши-сьти бу́ли жа́дні во́ди, типе́р мо́жити ку́пати сьа, ше й плі́вати по во́ди!“ — Так той пан берé йго́ до до́му зно́ў. Пішли до до́му, па́ны пита́йи: „А цо там?“ — „Ай до́бри, до́бри! сам Па́н-бі́г... кі́лько бу́ло... во́ди ни бу́ло... ны́хто́ ни зна́ў, йак діста́ти, куди́ путя́, — типе́р на тілько́ йи во́ди, шо мо́жут ку́пати сьа по місьты́ ўсьу́да. Ну, типе́р тре́ба за ту шту́ку... ўже хо́чемо йі́сти. Ну, дава́й-но нам шо тут йі́сти!“ — „Ну, йак йі́сти! йа йі́сти... а́ли пе́рши тре́ба пі́ти, йак йі́сти.“ — Поста́виў пан фля́шку го́рилки зно́ў. Ві́пну́ па́ру кі́льшкіў: „Ну, про́ши па́ны шо да́ти переку́сити.“ Принéсла па́ны йі́сти на сті́л: пйі́т, йі́дба́ть. „То вас Па́н-бі́г спрова́диў сьуди́! Чи ви йі́хали мй́сни, чи то...?“ — „Йа — ка́и — так йі́ду собі́ по сьві́ті, а́ли ми то́й жи́д... ми́не тут зра́йіў; ну, йа шо мй́у, те зро́бльу́.“ — „Ми ту во́ду то ми возы́ли сьы́сьть миль до то́ўо мі́ста; котри́й бі́дний, то пі́з во́ди гй́нуў“... — „Но, тепе́р ві́тпрова́жайте ми́не йак!“ — „Шту́ка ві́тпрова́дити, ну, а́ли скажі́ть-но, шо тре́ба вам за ту шту́ку да́ти?“ — „Но, та ўже пан зва́йнут, шо за таку́ шту́ку тре́ба шо-сь да́ти“... — „Но, а́ли тре́ба... сво́йі гро́ші йа так ни мо́жу да́ти; йа-би-м мй́г да́ти сам, а́ли ўсьы́ ма́йнут ужи́ток. То́піру ми́ны́ тре́ба пі́сла́ти палы́цайі́ў, ві́т ку́жного до́му, від ну́мера, ви́бира́ти... Но, а заклі́ч-но ми́ны́ тих палы́цайі́ў сьуди́!“ — Пішо́ў, — йі́ду́т. — „Шо́-би-сь ми́ны́ пішо́ў ну́мер від ну́мера, тре ви́брати́ дльа́ то́ўо чо́лові́ка гро́ші!“ — „А кі́лько-ж йа мо́жу від ну́мера сказа́ти?“ — „Так по сто рй́ньских.“ (У місьты́, йак йи́ му́ри та́кі, жи́ди́, па́ни, то то́ му́си да́ти...) — „А йа́к-жи котри́й бі́дний, а він тілько́ ни мо́жи стьа́гну́ти сьа?“ — „Кутри́й найпи́льня́йі́шый, пйа́деся́т, а котри́й бога́тий, по сто.“ — Так жи́ пішо́ў палы́цай на мі́сто, шо йі́х пі́шло два́-три, і: „За́ра на тих мй́а́стах, но прй́йди́ш, ска́жиш, за́ра шо-п то́бі да́ў, а йа́к-жи він ни схочы́ да́ти, то він ни́ха́й ни ўва́жайи, шо во́да́ мі́сто за́топи́ла, йа йі́му скажу́ за́пиви́ти на-за́д.“ — Пішо́ў, — да́йу́т, а й ше ка́жи: „То ше йи́ ма́ло“ — з вохо́то́у да́йи. „То тре́ба то́ўо чо́лові́ка ві́тпрова́дити.“ — Йак ўо́ни за́ча́ли хо́ди́ти, то ўо́ни хо́ди́ли три́ дьны́! Йак во́ни за́ча́ли ті гро́ші зно́сити, то ку́жен ма́йи́ принéсти до па́на, ку́жен ну́мер, і він йі́му за́писаў, шо він да́ў йі́му. Та йа́к во́ни назно́си́ли йі́му тих гро́ші, цы́лі покóйи́ за́ложи́ли грі́шми, йа́к він йі́х ўже ўсьы́х зй́браў чы́сто. Но, ўже ўсьы́ ну́мери зй́браў, так той пан ка́жи до не́го: „Йа́к ви занеси́те йі́х?“ — „А то — ка́и — му́сит бу́ти фі́ра.“ — Йа́к за́ча́ли ті гро́ші паку́вати у мі́шкі, та й на́пакува́ли йі́х пйа́тнайі́цьба́ть мі́шкіў. Но, та й типе́р тре́ба фі́ри; тре́ба та́к-жи за́труби́ти по місьты́, шо́-би фі́ри да́ли. Йа́к ві́трубили, — фі́ра йи́. Фі́ра кошту́йи ба́гато гро́ші, но бу́ди пла́тно;

шо ти хочиш, йісти, піти фўрманові, — мўсит бўти. Узьали ті мішки, піклали на фіру, поїхаў. А той дóхтор кажи: „Ну, то фіра поїхала з грішми, а йа на грóші сьадати ни бўду; ше-б ўпаў де с фіри.“ Мўсит бўти пóязд пiд нéго, так, йак пан [Фіі́акир — дол. Мвкóла Крав.], айá! Крикнуў: „Анў, по фіру, заказати!“ — Йи фіра. Сьў на фіру й йiди. — „Ну, та йа йiду від вас, ўже ма́йти ўсе добрó ў сéбни; а ше мўсити дати на дорóгу, за чим зайихати, окрім твх грóші, шо ў мішках.“ — „Но, ўже то мёнши с тим, шо ми ўже коштўйи вийици, нихáй мёнши! Тигер йа даўу своїй, пó-тим то йа роскину зноў.“ — Даў йимў пан грóші своїй, і набраў, видьакуваў сьа фáйно, даў йидев дрўгому рўку, с пана-Бóгом до сéбни! — Прийжджайи він ўо до тéй корши, де йигó конь спочивáют. „А шо ти тут, фўрмани, рóбиш?“ — „Ай, шо рóблў! Мóжи і конь нáвить ни вáши бўдут тут“... — „А дльа чоўо?“ — „Бо-м найў-напйў ту дóсить.“ — „А йди-но, ўорендáру, бўдимо рáхувати сьа. А шо тибі тут бўдить сьа налэжати, орендáру?“ — „Ну, те конь... даваў-им йісти, а фўрманові тák-жи даваў йісти, окрім горiлки. Али йа тут ма́йу списано ўсе, шо йа видаў.“ — „Но, дай-но той квитóк (ту кáрточку) сьудй! бўдим сьа дивйти, шо набраў, тре заплатити.“ — „А йа й так хочу.“ — „Покаваў кáрточку, дивйть сьа пан: ой, два мильйóни! „Давáй-но, ше коньям фўтраш і фўрманові!“ — Даў пйўкватйрок горiлки фўрманові, булóк, коньям чвэртку вйўсá ись сьйчкойу. Вйплатйў чйсто жидовй, чйсто вйкидаў грóші йимў. — „Но, жиде, ўже спокóйни-йісь?“ — „Уже, прóши пана.“ — „О, ше дай но миньй ше на дорóгу, бо ўже бўду вйдйжджати.“ — Вйпйў пан, бўлку... закусйў — „Мои то бўди тринкель, шо йа тйлько сўми висипаў?“ — „Ай, прóши пана, ньй, мйпé коштўйи“... — „О, йак йа ўже тйлько даў, то ўже й то дам тобй.“ — Натхóди тамтá фіра ўже з грішми. — „Но, бўдимо ўже вйбирати сьа, паньй ўорендáру, бо ўже йиди фіра.“ — Ну, видьакували сьа чйсто ўже, сьйў, — прийихаў він а-ж до дóму до своўо. — „Ай, йак, чоловічи, ма́йиь сьа? де ти буў так дóўго?“ — „Но, де-м буў, то буў, али д' дóму тákй прийихаў-им“... Надййжджайи фіра тамтá з грішми ўже. — „А де ті грóші скидати?“ — „А до хáти.“ — Скидáют; поскидáли, даў йим на дорóгу, налызно — „Бувайтй ви здорóвй!“ — По-ййхали фіри й той пóязд поїхаў, а він ўже дйстаў сьа ў дóма. — „Ну, жйнко, ма́йимо ўже грóші дóсить.“ — „Богу дяковати, йи. Де ти, чоловічи, тйлько набраў?“ — „Пан-бйг миньй даў! Вйдиш, бўў-им сьлыпйй, і тйпéр ўóчи ма́йу і грóши ма́йу... Пйди-но ти миньй (вй-би сйнкá маў) до брáта, позйч чвэртки; а йак бўди питати сьа тйбé дятько, на шо чвэртка, то скáжиш йимў: „Тáто купйли жйта с корéц, чи бўди с-пóўна, чи дóбра мйра.“ — Несé чвэртку. — „Но, бўдемо мйрати ті грóші.“ — Вйдывáйи ті бочкй, вйбйў дно, вйсипаў на хáту й бйрэ па

чвѣртку міри... Но, ўже перемірили ті ў бочках грóші, ше с тих мішкй... Ну, перемірили ўже ті грóші чісто — „Занесі на-зад ту чвѣртку! і подьакуй дьацькові за чвѣртку.“ — „На-ти вам, дьацьку, чвѣртку.“ — „Шо ти міриў чвѣрткоў?“ — „Жіто.“ — „А де бaтько купиў?“ — „На йáрмарку.“ — „Де твій бaтько грóші ўзвaў?“... А тейи... чвѣрткоў бресь! — кинуў до підлоги, і два прийáли (імперіáли) витрасли сьа за обручй — де-сь застрйáли і він так заньс. — „Добри твій бaтько стойг, йак він грóші міриў!“ — „Будьти адорóві!“ — „Йди адорóў!“ — „Ти, жінко, — сказйў сьа, дивй сьа, і сьльпий буў!... Та-ж йа йимў вóчи добувaў, — по йакому він вйди?! А-нў-но, йа до него йлў сам.“ — Али трѣба пiтй до коршми вьвати фльáшку горiлки, трѣба квáрту горiлки ўвaтн. Узвaў ту фльáшку горiлки, йде до брáта. — „Слaва Бóўу, брáте!“ — „Слаў на вiки! гóсьцы до нас!“ — „Гóсьцы дьвйнкўйи!... Брáти, де ти ўзвaў ўочий?“ — „А-бо-сь такі ўсьи, йак ти? Ти за чвѣртку зiта миньй пiднó ўóко добóў, а за дрóгу дрóге-сь добóў! А миньй так Пáн-бiг даў — й ўóчи мaйу і адорóў-им“... — „Дáйтн-но кiльшкa!“ — Вiпили по кiльшкy горiлки — „Здорóў, брáти!“ — „Дай Бóжи адорóўльa!“ — „Видиш, брáти, ни гвйвaй сьй, йак йа ты так зробйў, — йа ўже пóтiм кáйаў сьа. Мiн Пáн-бiг минé ни бiди карáти... Али дурний рóзум так зробйў... От, адорóві булй!“ — ше раз. От йак вонй ту квáрту горiлки вiпили, і ўонй ўже мaли собй ў голóви трóха — „Покажй-ж миньй ту пасьвaў, жи ти міриў.“ — „Та йа — кáже — купиў сибй корéць жiтa, та йа — кáи — ўот переміриў, чи дóбра мiра.“ — „Ни прáўдa. брáти, шо ти міриў жiто, — ти міриў грóші!“ — „А йак-жи ти знáйиш?“ — „Бо йак йа кiнуў чвѣртку, то два прийáли в-за 'бручá вилитьили миньй на хáту.“ — „Ну, мóжи-ш то ўже так бiди“... — „Ну, скажй-но миньй, брáте, будь такий дóбрый, — йак йа тибй вiвнaў ўóчи, вййи й і миньй так.“ — „Йа до тóўо ни до-пускайу сьа, брáте, тибй робiти!... Ти миньй зробйў, — а йа тибй ни бiду.“ — „Ну, скажй-ж миньй, йак ни хóчиш, йак тубй, шо-б миньй так булó“... — „Ну, видиш, брáти, мaйу грóші дóсить, прáўдa? Йак хóчиш, то йа тибй тaг-жи скажў... Йа тибй ўóчи завйвaжў хўсткоўй і завпрáвджу тибé пiт ту фiгўру, шо йа сидьвйў.“ — Завйвaзaў йимў ўóчи хўсткоўй і завйў йiгó до тейй фiгўри: „Сидй-ж ту, пóки тибй шо-сь ни скáжи шчо.“ — Збрáў сьа, пiшóў від него, йiгó покiнуў. Прильtáйи три птáхи посьадáли на фiгўри на тi, сидьáть. Кáжи до него, йидén до дрóгого: „Тут пiт тейу фiгўроўй сидiт той самий, шо брáтовй ўóчи подобувaў.“ — А той дрóгий кáжи: „А чóўо він тут прийшóў сидьти?“ — „Бо він хóчи то дiстáти, шо йóго брaт дiстáў. Ми йiгó брáтовй тaлáн далй на цьли йго житьá і на йго дьiти, а богáч дóсить мaйи, й він ше вййици

хочи! А-ну, йімú тут за́ра смерть треба робіти!“ — Йак разом спали, так розірвали, — і ўже ківець.

Від Юрка Соколовського записано в сент. 1894.

Паралелі: Świątek, Lud nadrabski 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, 131—136; L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der Blinde und die wissenden Thiere.“ I. Ф.

20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо.

Буў собі чоловік і жінка, дўже великі богачі, не мали вони межи собойу жаднойі дитіни. Але поі́хаў він до лыса по дрóва й акура́т рубайи дрóва, слўхайи: дитя́чий го́лос в лысы, малёнькойі дитіни. Йак він зача́ў і́ти на той го́лос, приходи́ а-ж до те́йі дитіни: йак він прийшо́ў і глянóуў на ту дитіну, дўжи йиго хіньць вилі́ка взы́ла, жи то свойі́х ни ма́йи, Па́н-бiг ўіму даў, в лысы знайшо́ў. Лежашче та дитіна в лысы під березойу. Так він ўже відрі́к сьа дроў рубати, дўже сьа зра́дуваў, йак найхўтші, о, ко́вы до до́му, жи-би ўохрестіти. Прий́хаў до сьвашчённика хрестіти те́йі дитіни і сьвашчённик оповіда́йут, йак йиго назва́ти? „От, оповіда́йи він, йак йиго назва́ти? Неха́й бу́ди „Березо-вабій“ — йак знайшо́ў під березойу, то так треба назва́ти.“ От, він йімú росте́, дўже такий красний хлóпец і скóро так росте́ йімú; маў він шісьть лы́т, зачина́йи йиго поси́лати до шко́ли. Але так сьа він ўчи́ў ф шко́лы, жи ті ўже по три ро́ки, то ше так ни ўмі́ли чита́ти-писа́ти, йак він за йі́дну зиму, так сьа пилно ўчи́ў. Але ходи́ў він до де́сьить лы́т до шко́ли і скіньчи́ў свойі́ шко́ли. Йа' скіньчи́ў він свойі́ шко́ли, — от, хлóпцы ўсе́ йиго за́чипа́йут, йімú до́пика́йут: „Ти такий, ти зна́йда, ти шо“... Йімú сьа то ни ўподо́бато: ну, на-шо йиго назива́ти, коли він йист до́сить на ўсы́м му́дрий і зна́йи до́бре письмо́... Приходи́ він до до́му і повіда́йи до сво́о то́о отца́: „Йа від вас підú у сьвіт.“ — Оте́ц йіму повіда́йи: „Сы́ну, шо види́ш, шо йи, майо́пток мій, то ўсьо йи тво́йи.“ — Він ка́е: „Ни хóчу ны́ц від вас, жа́дно майо́нтку, іно́ да́йти мнóй и́днóо конья́.“ — „И́ди собі́ до ста́ны, ви́бери, котро́й ти́бі подо́байи́ть сьа.“ — Взы́аў він собі́ и́днóого конья́, найста́рйшого. Йі́де він тим ко́нём доро́гоў, злиба́йи таке́ золоте́ пйу́ро. І повіда́йи до не́го той кінь: „Березовабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де би́да.“ — Він зноў до то́о пйу́ра, схи́ляйи́ть сьа бра́ти, те́ кінь зноў до не́о: „Березо-вабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де би́да.“ — Той за тре́тым разо́м зноў. „Березо-вабій, ни руш пйу́ра, бо бу́де би́да.“ — Але той та́ки за тре́тым разо́м ни слўха́ў, взы́аў, то сьа йімú дўжи сподо́бало і взы́аў зі собойу. Але він йі́де, йі́де,

прийжджайи до їднвоо парá. От, повідáйи їиу: „Мóже-б йá ў вáс буў за найгíршого слугу“... — От даў вiн їиу páру кóннi, бо то ше буў невелiкiй хлопчiна. Тi йдúт сiбi до кóннi чiстити там, з вéчiра то ў-дó-свiта, берúт свiчкi, лiхтарнi, жи-б то вiдно йáк вiпуцовати коньá, а вiн iдe сiбi так, нiц не берe. Але тi кóннi, жи то до них берúт свiчкi, лiхтарнi, то там такi позакúрованi, те, а тóо кóннi аж льялькi стоiять. Ну, то булó пару час так, але булi то вúдрi ўже фурмáни до тóо, жи то кiльканайцiць лiт служили, то вони ни мóгут так вдáти глáвцу на худóбi, йáк вiн... 'Пiру зачалi йiго пiдглядáти, шо то такóйи, жи вiн ни берe нi лiхтарнi, нi свiчкi, тупiру ўстерегли йiго. Далi до парá знáти, цар йiго покликáйи до сeбi. — „Покáжи мнi то, шчо ти нáйши“... — Но, показáў вiн то, цар дуже тии уврáдуваў сьá, повідáйи до нeго так: „Скоро ти то дiстáў, то мýсиш мнi дiстáти, шчо вá мóрах хóдьть такi огыри“ — 'Пiру вiн прихóди до свóо коньá до стáни i зачмiйи плакати. А той кiнь отповiдáйи до нeго: „А вiдиш, — кáе — Берeзо-вabий, йá тiбi казáў, жи ни руш пiурá, бо бóде бiдá“... — Але кáе: „Знáйиш ти шо? Кáжи цáровi, нех дасьть чвeртку червiньцiў.“ — Прихóди вiн до царá, кáе: „Ну, йáк дасьтe чвeртку червiньцiў, то мóе йá дiстáну.“ — Цар зрáдуваў сьá тии — „Шо то — кáе — чвeртка червiньцiў.“ — Намiриў таки, даў йiму. — „Берi си ту чвeртку червiньцiў i фсьiдáй на мeнi, пойдáи до велiкoo мiстá.“ — Пои́хáў до мiстá, казáў кiнь: „Накупi дóсiть прáдiвa!“ Накупiў вiн прáдiвa i казáў сiбe ўобвинúти чiсто фсьо, нóги i вúхa i кóпiтá, фсьо, шче накупiти дóсiть смолi, жи-би ту смолу в велiкiм коцьóлку ростонiти, так йáк на вóду, i вбiльзлáти йiгó раз вiд рáзу по тii прáдiвi. — „I фсьiдáй на мeнi, йiдьмо до мóра. Йáк йá — кáже — прийiду до мóра, ти сховáй сьá; зaiржú раз — ни йди до мeнi, зaiржú дрúгий раз, тáг-жи ни йди до мeнi“... Йáк зaiржáў трeтий раз, той óгыр з мóра вискáкуйи, хтýў йiго фкусiти, йáк алáнаў за те прáдiво зубáми, застрáг та й вже стоiт коли нeго. Ну, так той йáк найлúтчи фпаў сi на коньá i тóо óгыра вьзэáў, привóди а-ж до царá. Цар дуже зрáдуваў сi — де то такiй хлопчiна жи-би такú рiч мiг зробiти!... „Ну, дóбре — кáже — коли ти мнi то дiстáў, тóо óгыра — так цар повідáйи до нeго — мýсиш мнi дiстáти такóго птáха, шо по мóрах лыгáйи.“ Тáг-же йiму рiзьню кáру давáў!... — Прихóди вiн до тóго коньá i дúжи зачмiйи сирдeчни плакати, а кiнь їиу то ўсьó вiтповiдáйи: „Йá тiбi казáў, Берeзо-вabий, ни руш пiурá, бо бóди бiдá!... Ну — кáже кiнь до нeго — знáйиш ти шо, цить, йá шче тiбe с тóо вiратуўи.“ — Прихóди до мóра, вiн зльiз, сховáў сьá; но-тiлько тi птáхи повихóдили, повипливáли на мóре, йáк кiнь скóчит — дiстáў вiд рáзу. — „Но, фсьiдáй йáк найлúтчi, гоньi!“ — Прийжджайи до

царá, но, сам ўобрадовáний і цар ўобрадовáний. „Дóбре!“ — ка́же. Даў й́му вiгпочи́ти три днi. Оповiда́йи до не́го цар : „Ну, йак ти женi ше ту йiдну́йу рiч iзроби́ш, то буди́ш iз ме́йу дочкóйу на мойiм царствi царéж. Дiстань мивнi ше ту пáнну, жи йак мóре гра́йе, то вони по мóрах сьпiва́йут.“ — Прихóдит той до коньá, знóу злáнаў коньá за ши́у, зачина́йи сердечни пла́кати. А кiнь й́му ўтповiда́йи ўу третiм разi : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, — йа тиби казáў, жи ни руш пiура́, бо буди бiдá... Iдi ти до царá i кажi, жи нех дасьть пiўкóрца червiньцiў!“ — Прихóдит до царá i повiда́йи, жи : тiлько i тiлько мивнi грóшнiй. Цар сьа зрадува́ў i з великóй охóти даў й́му. — „Но, фсьiда́й ти — ка́же кiнь — на мéни — пойдeм до мóра. Але — ка — пёрши йiдьмо до мiста до велiкoo.“ — Прийiхали до мiста, ну, рускáзуйи й́му кiнь, шо мáйи купiти : „Купi сибi таку ша́фку“... Купiў вiн ша́фку. — „I накупi вивá, рiзьних бутельóк — були червóни й чóрнi й бiлi ; купi рiзьних сукнiок i рiзьних панчóхiў (то ўже с тим то вiн дiуже маў затруднiньа), рiзьнi штiбiльнiа жи-б бiли i жи-би булi рiзьнi чiпки, такi, жи то на гóлову пани́, — вiнкi, капельу́шники, то фсьо там“... Прийiхаў вiн до мóра, поста́виў ту ша́фку i йак поста́виў, самi взьали, поховáли сьа. Оповiда́йи кiнь до не́го : „Йак йа заiржу́ раз, жи-би сь ни рiухаў, йак заiржу́ дрóгий раз, тáт-же жи-би-сь не рiухаў, йак заiржу́ трéтий раз, жи-би-сь йак найхiтшi хапаў сьа.“ — Але сто́ять вони коли мóра, вiшниц йак мóри зачина́е гра́ти, мóре переграло, то вони, тi пани́, зачина́ют сьпiвáти. Но, йак зачали сьпiвáти, але поприхóдили вони так пiд бéриг. та й ўглáнула йiдна, жи сто́йт такá дiужи золотá, хорóша ша́фка. Йак вона вглáнула, жи ў тi ша́фцi рiзьнi брáньа йи, штiбiльнiа, сукнiкi, на сáмiй перéд ухони́ла сьi до тéй ша́фки i до флiашки, до винá. Покiшала з йiднóй флiашки винá, з дрóгой, с трéтой, йак вже пани́ла сьа винá, сьiла сибi i зачала звувáти панчóхи i черевiки на нóги. Зачала сьа вбирáти — траск та ша́фка, i зачинiла сьа. Йак зачинiла сьа, заiржаў кiнь раз — ни прхóди, заiржаў дрóгий раз, заiржаў трéтий раз — той прибiга́йи, фхони́ли то на сéбе, ну, вже йи, вже йiдут, тьагiр такий мáйут на сибi... Прийiхали до царá, дiужи цар з великóй радóстийу вiдбiраў вiд не́го, знóу даў й́му три днi спочiти. За три днi ўповiда́йи й́му цар, жи : „Мáйу... буди́ш мойiм настiпником, таким сáмим йак йа, жи мáйу дочкóу... Али мáйу сóрок пiять кобилiў — йак тi сорок пiять кобилiў подóйиш, ў коцьóлок молоко... буди мóцно ки́пти, мoц кипльáче, жи-би-сь ў нiму́ скупаў сьа.“ (То ўже перед сьлyбом, буде мáти сьлyб брáти). Прилóди вiн до коньá i зачина́йи пла́кати сердечни, жи вже тепér то буди й́му смeрть... А вiн фурт й́му вiткáзуйи : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, йа тиби казáў : ни руш пiура́, бо буди бiдá“... Кáже до не́го : „Ну, але знáйиш шо, iдi ти до лiса, вiрубай ти дóброо дiуба,

так шо зду́жайиш в рука́х утрима́ти, і ка́жну коби́лу тим дубо́м в лоб, жи-бі-сь сказа́у: А до до́у!..." Їак вда́риу ка́жну коби́лу в лоб: „А-но́ до до́у!“ — ка́жна коби́ла пішла́ сама́ і ви́дойіла́ сьа́ сама́ ф той коцьо́лок, сорок п'ять коби́ліу. — „Тепе́р — ка́же кинь — ході́ зо мно́ю і бері́ мене́. Їак ѝа́ прийд́у до то́о коцьо́лка, заіржу́ раз, жи-би-сь скида́у сподни́, заіржу́ дру́гий раз, жи-би-сь русьсьцьо́бува́у сьа́ шма́тєа с се́би, ѝак заіржу́ тре́тий раз, жи-бі-сь скака́у ў той коцьо́лок.“ А той цар фсьи́х царі́у посклика́у і дивить сьа́ на то́йи. Їак той ско́чиу ў той коцьо́лок, то ви́плиу ў са́мих злоте́х на-ве́рха с то́о молока́ [та то ны́-хто́, но Іа́н-біг да́у, мо́е то коли́-сь і пра́уда була́, дода́в один з прису́тних]. Тупі́ру вони́ сьа́, ті фсьі́ царі́, дуже́ ѝи́жу́ сьа́ задивува́ли, жи́ він ви́плиу ў са́мих злоте́х, ше́ мудрі́йший ста́у, ѝак ті фсьі́ царі́. Вже́ вва́ли сьлю́б за́-раз і по-віда́йи той цар: „Но, тепе́р ѝа́ зда́у на тебе́ — за-раз по сьлю́бі — фсьо́ сво́йи́ ца́рство, шо ѝа́ ма́у на сибі́.“ — Тепе́р ка́зау́ цар са́бі зно́у слуга́м уфсьі́ сво́йи́ коби́ли подо́йіти. Їак подо́й'ли ті коби́ли фсьі́, зачалó мо́ц молоко́ кипі́ти, розібра́у сьа́ цар, ѝак ско́чиу — ино́ бі́лі костюма́шки спли́ли. Ну, тепе́р вже́ ѝи́го́ коронува́ли, того́ молодого́ цара́, (а фу́рт с тим коне́м... вже́ такий ста́рий бу́у, жи́ 'но скла́д бу́у на німу́..). І ви́дали ѝи́му три царі́ во́йну. Вже́ ни́шут ті царі́ до не́го, жи-б става́ти до во́гню, до во́йни. Приходи́ він до коня́, ше́ до сво́го, і зно́у зачи́на́йи пла́кати. Але по́віда́йи ѝи́му той кинь: „Ни́ бі́й сьа́ — ка́же — ны́ц, фсьо́-сьмо́ — ка́же — діста́ли і ле́хко тибі́ те́йи пі́ди.“ — По́віда́йи до не́о той кинь: — „Нех́ вони́ ста́йу́т на-пе́ред, ті царі́, шо ма́йу́т во́йува́ти, готу́йуть сьа́.“ — По́у́става́ли вони́ там вже́, наготува́ли сьа́ чи́сто до во́йни, по́віда́йи до не́о кинь: „Їак бу́дди́ гна́ти, над доро́гою сто́йи́т криж, фі́гура — жи-би-сь зла́пау́ сьа́ за ту фі́гуру, ўона́ сьа́ ле́хко ви́йме"... — Зла́пау́ сьа́ за ту фі́гуру, ви́нєау́ і пре́ биз ны́чо́о, шо мо́же кинь ви́скочити́, без во́йска, без ны́чо́о. Їак ті ўгльа́нули, жи́ той пре́ с кри́жом с та́ким вели́ким, коне́м, і так ѝак ві́тер жине́ на то́му коне́ві, при́гони́ бли́сько них, ті ўгльа́нули, по́укля́ка́ли і ча́ки фсьі́ позди́ймали́, зачалі́ сьа́ Бо́гу мо́літи і по́віда́йут ті царі́, жи́: „То ѝист са́м Го́сподь Бог"... І забра́ли сьа́ так на-за́д, кирт-а́йх, так ны́ц, ни́ було́ во́йни (ви́дыли́ сі́лу...). Їак вже́ по́ тим ўсьи́м ви́рну́у сьа́ на-за́д, отпові́да́йи до не́го кинь, жи́: „Зна́йиш шо, жи́ ти́пер ўже́ ми́ны́ приходи́ смерть... Їак ѝа́ — ка́же — згі́ну, вове́ми́ мене́ спали́ і то́о по́пілу вове́ми́ сибі́ ф ху́стїнку: шо ти́ сибі́ зага́да́йиш, то так тибі́ бу́ди"... — І вже́ кіне́ц — нех́ вони́ ше́ жи́йу́т до котро́го ча́су.

Від Андруха Кравіцького записано в сентябрі 1894 р.

Паралелі: Аванасьевъ, Народныя русскія сказки IV, 207—208; S. Grundtvig, Dänische Märchen II, 2—23. I. Ф.

21. Дуб-береза і его подорожє до сонця.

Буў госпóдар, ни маў дьвигий та й пришьаў сибі наймита. Та й той наймит поїхаў до лыса по дрова та й знайшоў хлопця; та й приїхаў до дому, сказаў госпóдареві, а госпóдар казаў, жи-б пішоў привіў. Та й пішоў, приніс (бо то маленъкій буў) та й охрестіли йго „Дуб-береза“, бо буў межи дубами й межи березою. Те й він ходіў до школи те й йго називали „Дуб-береза“. А він казаў: „Йа — кае — ни б́ду ходіў до школи, бо минні жнба дали-сьте паскúдне.“ Те й кае: „Йа йду сибі ў свѣт.“ Те й пішоў ў свѣт та й знайшоў коньба те й сыў на коньба те й ііхаў. Те й йде: горá з горóйу б́ить сьа д́жи. Та й перейхаў за ті гори та й кае: „А, йак сьа ма́йш, Дуб-береза, а де ти й́деш?“ — Кае: „До сóньца переконáти сьа.“ — Кае: „Спомйані за мене: доки ни б́дем сьа так ўже б́ти?“ — Та й ііхаў далы, без м́ре, та й р́ба везла кіпец на сибі земл́, та й вона кае: „А, йак сьа ма́йш, Дуб-береза! Де ти й́деш?“ — Те й кае: „До сóньца переконáти сьа.“ — Та й кае: „Спомйані за мене: доки йа ўже б́ду ту земл́у на сибі возити?“ — Та й й́де далы, зноў м́льник виб́га́йи. Та й кае: „Йак сьа ма́йш, Дуб-береза? Де ти й́деш? — А він кае: „До сóньца переконáти сьа.“ — Він кае: „Спомйані ўже зноў за мене: йа на ш́тири каміньци м́елу, а не ма́у ч́су кавáлка хл́ба з́сти.“ — Та й він ііхаў, приїхаў гет до сóньца того переконáти сьа. Те й там сидыла така старá баба ў за́пичу (то йго ма́ти, того сóньца) та й та ма́ти кае: „А чогó ти пришоў-ись? Бо йак м́й син при́де, то тиб́ й́дчим волоскóм спалит.“ — Те й він пришоў, той син, та й она кае: „Такий минні й́ден сон сн́у сьа, жо горá з горóйу б́ить сьа.“ Та й кае по-тóму: „Минні такий д́ругий сон сн́у сьа, жи р́ба на собі кіпец земл́ по м́рови вóзв.“ — „Дóти не перестáнеть сьа горá з горóйу б́ти сьа, аш пóки межи соб́ю когó ни заб́й“... Те й він зноў: „Р́ба — кае — дóти те́й земл́ не скине, дóки когó на собі не перевез́ без м́ре.“ — По-тóму кае: „Минні сьа такий сон сн́у сьа, жо м́льник м́ле на ш́тири каміньци, ни ма́йи ч́су хл́ба з́сти.“ — Та й він кае: „Він ма́йи двавáйцьте пс́у, оже йак дасеть тим двавáйцьте псам п́рши й́сти, допру буде маў час сам з́сти.“ — Те й той й́де на-зáд, д́вить сьа — м́льник виб́га́йи. Кае: „Йак сьа ма́йш, Дуб-береза?“ — Кае: „А шо-ж там, спомн́ануў-ись за м́ни?“ — А він кае: „Спомн́ануў. Він кае, жи ви ма́йити двавáйцьте пс́у, ни хочити й́м д́ти й́сти. То йак дасеть, то й сам́ буд́ти ма́ти час з́сти.“ — Те й він приїхаў до м́ра, та й р́ба кае: „Йак сьа ма́йш, Дуб-береза?“ Та й кае:

„Споми́нати́-сь за мене?“ — А він ка́же: „Споми́нати́.“ Та й ка́же: „А шо-ж ка́зати?“ — Він ка́же: „Казати́, йак перевезеш кого́ без мо́ре, допіро скінеш.“ — Те й вона́ ка́е: „Сыда́й, йа тебе́ перевезу́.“ — Те й перевезла те й скінула ва́ра ту зе́млю с себе́. Ну, та й йіде да́лы, та й гора́ в горю́ бйть сьа так — ни на йак перейхати. Та й пере-скочу́ без них те й стау́ на тамти́м бо́цы; та й вони́ ка́ут: „Йак сьа майи́ш, Дуб-береза?“ — Та й ка́же зноу́: „Йак кого́ меже собо́йу за-бйте, то допіру перестанете сьа бйти.“ — Вони́ ка́ут: „Жи-б ни були́ зна́ли, то ми́-би-сьмо́ були́ тибé забйли“... — І прийіхау́ до цы́сара і ка́е цы́сар: „Йак ти такий, переконау́ сьа-сь до со́нцьа, так — ка́е — будеш брау́ мою́ дочку́.“ — Та й ка́же: „Ну, йа буду́ брау́“... „Але перше скупайи́сь сьа ў моло́ці ше.“ — Та й дуже заки́піло моло́ко та й він думау́, жи ўже́ йму́ буде́ смерть. Те й той ка́е: „Чека́йте, йа ше піду́ на сво́го коня́ подивлю́ сьа“... — Та й ідо́ до коня́ та й пла́че. Та й ка́же: „Дуб-береза, чо́го пла́чеш?“ — Те й той ка́же: „Йа майу́ сьа ў моло́ці купати́ нинька.“ — Та й ка́же: „Поведі́ мене́ до води́.“ — Той повіу́ до води́ те й той шмат води́ набрау́ ў себе́, те й привіу́ до то́о моло́ка, зачау́ нвухати. Ну, та й підливау́ фсе во́ду, жи-би́ було́ зини́йше йму́, жи-би́ мау́ сьа купати. Та й фсе шчо́ скупайи́ть сьа, то ше кра́шчий. Те й той скупау́ сы́, те́й ка́же: „Ну, тепе́р нех во́ма купайи́ть сы́.“ — Те й те моло́ко заки́піло те й вона́ вльзла те йно шкварка в не́йі зробила́ сы́. — Вже́ фсьа.

Записано від Юська Захарчука в марті 1894.

Слабо розказаний і спутаний варіант казки про Марка Богатого і вандрівку до сонця, гл. N. I отсеї збірки. Початок нагадує трохи оповідання про Знайду-Крово-сумшника (пор. М. Драгомановъ, Славянски-тъ приправни на Египтовата история, Сборникъ на нар. умоворенія, т. II), а ко́нець похожий на ко́нець поперед-ньої казки.

I. Ф.

22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став.

То було́ собі́ два браті́, йіден буу́ трóхи мўдри́й, а дру́гий трóхи буу́ дурни́й. Вйи́нц уме́р йи́м ба́тько — ма́ти, діста́ли сы́ вони́ сами́. Йак діста́ли сьа сами́ — ну: „Шо ми́ — ка́е — тепе́р буде́м робйти сами́ на господа́рстві?... Возьми́м — ка́е — то пу́стим у́ посеси́ну“... І пу-стѣли те́йи ў посеси́ну. — „Ходы́м у́ свѣт вандрува́ти, мо́же ми́ знайде́м шча́сьтя си́би, бо ми́ на свої́ ба́тькї́шчини́ ни мо́же́м сьа ро́жкити“..

Етнографічний збірник, т. I.

6

От ідуть вони, йдуть, ідуть, вже захапуєи їх ніч. Захапуєи їх ніч, йакурат адібайут таку маленьку хатинку. „Будеж ночувати там“... От прихобдять — ни ма ў ті хатиньцы і-но тілько йідна йідним дыўчина. Повідайт до неї: „Добрі-вечір тобі!“ — Она вітказала: „Дай Божі здоробула!“ — „Може-б ти нас переночувала? Ми йи подоробьні людзі“... Уна каже: „Йа-би вас переночувала, але — каже — йа така ўбога йи, жи ни майу нї шкорінки хлыба, вас погодувати.“ — „Чекай — каже — йа майу пару грейцаріў, піді ти, мо' ти знайиш тут де купи ти хутчі шо“... Пішла вона так на госпóду — на гостиньцы госпóда була — взыала сибі три парі булок — вже йих трóйи буди — і взыала три селетцы, то ўже буди спраўляти на вечеру йи. Ну, переночували вони, вже повечерали, переночували, пофставали рано, поўмивали сьа і повідайт до неї: „Ти йист така бідна сиротá, йак і ми, може-б ми сьа с тобóйу котóрий вженити?“ — Она каже: „Йа така дуже йист убога, а ви прибрані — так йак ўот павіч, так йак ўо шльахтичі, — то мині ни вальóрно з вами“... Повідайт той старшій до молóтшого, кае: „Знайт ти шо, — йа йи трóшки хитрійшій, а ти майиш мэншу гóлову від жéни, то жéні сьа ти — старшій до молóтшого каже — то жéні сьа ти із нёйу, а йа — кае — буду штудерова́ти і буду гльады́ти, а-бї ми малі з-вітки жы́ти.“ — А той молóтшій каже, хоть дурний буў, але повідайт: „Брате, ни йде так — каже — жи-би ти, старшій, ходиў за мноўу, молóтшим, а менé-сь оженіў. Тілько — каже — так іде, по Христу сьвато́му: йак ти старшій йи, заўжди тобі подобайи перши жиніти сьі, а йа буду при тобі так йако слугá, твій брат“... Ну, перебули вони вже бес пару час і там от уўсьó йи так Бог дайи, шо вони сибі замішьяльа, у ті хатиньцы. Ну, вже вони сибі раду майут: „От ідым до ксьондзіў, чи то нам узво́льаць вже жéніти сьі“... — Прийшли й акуратні зара́дили сьі сьвашчэни́кы, вже то так трафіли, дóбре йи пішло, жи віт першого разу сьвашчэни́ки лад зробили так йак майи бутн. Взыали вони шьяуб сибі, от Бог даў ніч і польга́ли спáти. Польга́ли спáти, повідайт той старшій брат: „Брате, льягай — кае — ти з йідного бóку коло жéні жінки, а йа з дру́го бóку.“ — Отповідайт той молóтшій брат: „Ни приказуєи так Бог, шо-б ми так льяга́ли, бо присьагаў ти йийі і Бóгові. Ти льягай спáти, а йа засьвичу сьвичку і буду сьа Бóгу молити“... Він засьвигіў сьвичку, молить сьа Бóгу, — прилытаи птах і кае: „Цáру-царі́це, ти спиш, ныц не чўйиш: за тобóйу дуже веліка кáра іде. Але хто те ўчўйи і свóму камратові скаже, по колына каменем стáне.“ — А той брат сибі сидіт і читайи тейи і то ўсьó чўйи, жи так той птах говóри. Прибудиў сьа той брат і повідайт до не́го: „Брате мій коханий, дья чо́го ти ўже ни льягайиш спáти?“ — „Йа ішчé сьа виспья.“ Положиў сьа він спáти, переспáли, поўставали рано,

зварили сьнідати собі, посьнідали. — „Отó — повідáют — будни сьа ми вибрати вже з-віци дáлы ф сьвіт, бо й тре нам заробáти на шко-ринку хлыба.“ — Але йдúт вони, идúт вони, идúт — захоплуйи йix уже полудень то, обід. От, йак то в дорóвi чоловiк, то там вони сьби мали такú машинку, раз-два звинула сьа вона i зготувáла ўобiд. Ну, йак вони поўобiдали — „Забраймо сьа зноў, идым дáлы вже, поки ше часу стайи нам.“ Вандруйут вони, вандруйут, вже й захоплуйи йix зноў нiч. Прихóдять, зноў такá маленька сáмо дúже ўўбóга хатинка, ни на ныц ў тi хатиньци, стоiála пустиньа. Ну, той старшii ка: „Будем тут ночувáти.“ — Там зноў йáко йигó жина ровложiла вогонь, звинула сьа сьуди-тули та й вечеру зготувáла, повечерали те й зноў той старшii брат повідáи до молóтшого: „Льагаймо фсьи три на йднiм лiшку.“ — Повидáи той молóтшii брат: „Ни йист то так лáдно нам — кáже — ни буди Гóсподь давáти нам нычó. Льагай ти сьби зi сьвёйу жонóйу в лiшку.“ — Ну, полъагáли вони, порозберáли сьи, полъагáли в лiшку, той молóтшii брат засьвiтiў сьби сьвiчку i вьзаў книшку, зачáў сьи дúже Бóгу молити. Прильiтáи птах, сьидáи на ўкреньтi (плóты) i повідáи: „Цáру-царiце, ти спиш, нычóго ни чуйиш. За тобóйу дúже велiка вóйна йде. Але хто те ўчуйи, а сьвóму пáновi скáже, по пóйас кáменем стáне.“ — Дúже брáтовi велiкii жаль зробиў сьа i зачáў плакати. I прибудиў сьа брат йигó той, жи снаў в лiшку ж жонóйу, i повідáи йигó: „Брáте мii кохáний, шчо ти так тужиш? Мóже ти тóго тужиш, жи йа сильу зi жонóйу? Иди, йа — кáже — ўступльу сьа, а ти льагай iз мёйу жонóйу на льiшко.“ — Вин кáже: „Брáте мii кохáний, ни приказуи Гóсподь так, шчо-бм йа с твёйу жонóйу снаў, i ти Бóгу присьагаў i йийi, бо то йист жонá твоиá сьльубна, жи-и тибi на перешкóды бúти“... Ну, лыг вин спáти, заснуў. Даў Пан-бiг день, поўставáли рáно, зготувáла сьниданьа йим, посьнідали. — „Ну, забраймо сьа дáлы, в дорóгу йдым!“... От идúт вони, идúт, идúт, нахоплуйиць сьа вже час, обiд, дванáйцáтá — ровложiли вони на дорóвi сьби вогонь i зготувáли раз-двá сьби обiд. Поўбiдали, забрайуть сьа, идúт уже дáлы. Идúт, идúт, захопуи вже й нiч йix. Прихóдять вони зноў до лыса i йакурáт зноў так трáфiли такú хатинку маленьку, йак бес тi нóчи ночувáли. Повидáи той старшii брат: „Тут будем ночувáти.“ Ну, вьзалá вона, запалила ф пiйцу, зварила вечерати, повечерали, та й прóси йигó брат: „Брáте мii — ка — кохáний, шо ти? Чи ти — ка — йи на вáрти коли нас, шо ти ўже трёту нiч ни хочиш спáти?“... — „Ти сьби льагай, а йа засьвiчу сьвiчку i по-вольу сьа Бóгу.“ — От, сидiт вин, Бóгу сьа мóли — прильiтáи птах, сьидáи на окреньтi i повідáи: „Цáру-царiце, ти спиш, нычóго ни чуйиш. На тéби дужи велики нишчáсьтьи спадáти мáйи. Але хто те

фчуйи, а свому панові скаже, то цілком каменем стане.“ — Прикидають ся брат та й уповідаїи до него: „Брате мій коханий, шчо ти нас так жалуйиши? Йи уже третья ніч, ти нас вартуйиши... Положи ся сибі уже і спочивай!“ — А він отповідаїи: „Йа ішче ся висплю.“ — От кўри заїли, йакурат дванайцята, він загасїў, положиў ся. Ну, даў Бог день, він кае: „Фставай, жонб, бо вже найи день.“ — Фстала вона, зготовала сьниданья. „Вже забераймо ся, далї вандруймо!“... Вже три ночи в доробї... От идут вони, идут сибі, акурат дивлять ся, — вже сонце так, дохдїт дванайцята — розложили сибі ўгобн, там жина звинула ся сьудї-тудї, зготовала ўбїд, поўобїдали. — „Забераймо ся далї!“ Вандруїут і вже то вони змагаїут так хўчї. — „Мо' то ми дїйдем до такоо, де місто йи альбо шо-сь“ — Бр то чоловік, знаїте, в доробї загїбайи... О, приходьть на-ніч аж до йидноо царя. „Може-б ви нас приьвали на ніч?“ — „Ну — ка цар — дбре, йа йиднако дїтїй ми маїу, то йа вас прийїу так йак за свої дїти“... Али далї йи окрім такїй покоїи, а ф тим покоїу була змїя. Була змїя і йак вони польгаали, і та змїя хтїла йи зїсти. Польгаали, а той брат прбсит, кае: „Брате мій коханий, льгаї — кае — ти з йидноо бoku, а йа з дрюо бoku“... — 'Пїру ті польгаали, а він вьзаў, лїг сибі під лішком, той дурний брат. Польгаали, той на лішку, а той під лішком лїг, але ў тим покоїу дрўгїм буў такїй сторож. І та змїя по прийшла до них і йак хтїла так йи разом обох ўкоўкнїти, а той с-під лішка йак маў меч, йак фтїаў, так фсы сїм голови разом зїтїаў, від йидноо разу. Йак зїтїаў голови, ну, 'пїру сам ў своїй голові радїть ся, де то подїти йи... Вьзаў, вїрваў помостїну і фсидїў ту змїю під помостїну, а с тих голоў вїрваў сїм йазїкїў. 'Пїру дївїть ся, на пїлгобї дўжи побрїскана кроў. Засьвїтїў свїчку, то чїсто пїдлогу стїраїи, жи-би вони поўставали, ни полькаали ся. Але дївїть ся: на йнго братовїй так йак він зїтїаў — біла сорочка, і побрїскана кроў була. І він вьзаў, схилиў ся сибі так — вона лежала вїт сьтинї — він схилиў ся і вьзаў йазїком ту кроў зачаў зїзувати. Той сторож черес той ключ. де то дьурка йи ў двєрах, і дивїў ся на тойи. Ну, вже то він поробїў то, чїсто попратаў, загасїў свїтлу і сам положиў ся спати під лішко. Поўставали рано і той сторож цїшоў до царя, жи такїй, жи з ним буў, чїрес него браў ся до його жинки. Ну, рано поўставали, викладаїут, цар, жи-би буў баль.. справити баль. По тим бальї бїдут йнго тратити, йнго брата. А той брат ўу зїм ни знаў нїц, жи спит. О, росписали по рївньїх парях, жи-б ся позїїгдїли на той баль. Позїїгдїали ся, сїльно паньства, царїў і спраўляїут сибі той баль, — то йи так йак вїнчати буде ўже той цар. Йак онї там позасїдали за столм, зачинаїут сибі там рївньї радї робїти. Вже йих поблагословиў той цар. Йак йих поблаго-

словіў ті й кае: „Ну, тепер ви так йист, йак мої рідні дьти, даїў вам своїй царство, в вік віка.“ — Приходи той локай, вже по фсьім, і повідайи йим: „Йа вас, панове госьти, припрошайу, буду йїдну вам каску казати: шчо він браў сьа ў ночі чьрез вего до йїго жонї.“ А той повідайи, брат йїго: „Ни може так бїти — каже. — Він менє віт фсьакоїї бїдї ратуїи, — шчо-би він браў сьа до мєїї жїнки!“... Ну, та й допіру вже там сїдять йїго: такі смерть тре зробїти йїму, тому молотшому братови... А той брат оповїдайи (шо йїму майи бїти смерть): „Шчо йа із ним ночував-їм по лїсах“... Але каже так: „Вже минї фсьо йїдно, чи менє будити вїшати чи рїзати, фсьо йїднакоўо!“ Зацаў він казати, йак першу ніч ночуваў, жи дїже велїке нишчасьтє на него чикаїи, на брата і на жонї братову. Йак він то розказаў — по колїна каменем стаў. Піру зачинаїи розказувати другї ніч йїи, — а ті ўсї сїдять і слїхают, ті царї і ті госьпи, — шо на него дїже велїка вїйна майи бїти, на йїго брата. Вже стаў по пїяс каменем. За трєтїю ніч, йак прийшло вже на трєтїю ніч, то йїмї казаў, шчо йїго змїїа і йїго жонї майи зїсти... Але допіру ка так: „Йа вам то ўсїо покажї, то тепер минї смерть іробїте“... Виймаїи тих сїм йазїкїў із бїлоїї хустїнки і кладє на столї; положиў на столї і шче пїшоў, вїнїаў тих сїм голоў с-пїд пїдлогї. Йак вїнїаў тих сїм голоў с-пїд постєльї, і допіру отповїдайи йїи, шчо то йїх мала бїти смерть — і стаў сам цалком каменем. Йак стаў він каменем, та й вже він... вже ни майїт йїмї жадноїї смєрти ше робїти. Дупіру ті фсьї радять, жи йїго тре поховати. Але йїго брат повідайи: „Нїи!“ — каже. Йак він так стаў каменем, то він стоїаў сїм лїт, ў тїм куткї ў покїю — ни хтїў йїго нїгдє ховати. Але за сїм лїт ішла йїго жонї, братова, і зачїпїла сьа за него, йїго звалїла. Йак йїго звалїла, він фстайї і каже: „Ай ай-ай! але-ш то йа спаў доўго! Чо йа тїлько спаў?“... Тупїру вони сїбї царствовали вже а-ж до смєрти.

Вїд Миколи Кравїцкогo записано в сєнтябрї 1894 р.

Пєржедї гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 34—42 (з інїшим початком); Basile, Der Pentamerone II, 116—134; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 201—208. I. ф.

23. Заздрїсна мати і єї дочка цариця.

Була ўдовїца і мала дочкї так-же ўже тлїкї, шо ўже бїло час давати за-муж. Али-ж йакї прийшли кавалїри до староїї, то йак поди-

вїли сї на дочкѹ, то — бо та її дочкѹ була дѹжи фѣйна — і кѣжи так, котрїй прїйшоў, то: „Дѣйти — кѣжи — своєю дочкѹ за мѣни, бо сї мнї льпши — кѣжи — дочкѹ сподобала, ѣак старѹ пѣни, пї-би ѣак мѣти їїї.“ — І допїру та мѣти була на своєю дочкѹ лихѹ за тѣи, жи мѣти хтїла йти за-муж, а чириз дочкѹ ни моглѹ. Вона вѹжди, та дочкѹ, йїхала на спѣцер сибї. Од-жи-ж кавѣла та мѣти їїї до льѣкаїа, кѣжи: „Ти ѣак йїдиш з неїу на спѣцер, завезї йї так у льїс далѣко, шѣ-би йѹ йїї не вїдїла вїйнци. Йїї забїй там у льїсї, і привезї мѣнї прѹву рѹку з неїї, вїдрїж, і добѹдь сѣрци... привезї мнї такий знак. Бо йѹ шче самѹ молодѹ — так кѣже мѣти — бо йѹ шче самѹ пїду за-муж, а чѣрез нѹ не мѣжу.“ — Так казѣла до льѣкаїа та йїї мѣти. А покоїѣва почѹла тѣи, шчо до льѣкаїа мѣти казѣла, шчо-би вїн йїї стрѣтиў, і дупїру казѣла тї пѣннї. Вїйїхаў той льѣкаї з неїу на спѣцер, далѣко в льїс. Йїдут та й йїдут, та пѣнна с тим льѣкаїом. Кѣже пѣнна до льѣкаїа: „Шчо то такѣїї, жи ми нїгди так ни йїхали далѣко на спѣцер ў льїс, а-ж нїньки?“ — „Шче — кѣжи льѣкаї — шче поїїдемо кавѣльчик, то сї пѣннї так здаїї.“ — Взяў льѣкаї завернѹў ўже брїчку, далѣко у льїсї, і дупїру кѣжи до пѣннї: „Знѣїти ви шчо, йѹ ваш мѣїу зробїти смѣрть тѹтаї.“ — Стѣла вона дѹжи плакати і йїгѣ просїти: „Йѹ йї шче така молодѹ, йѹ шче хѣчу жити ў сѣвїтї!“ — Шкѣда тѣму льѣкаїѣ сї зробїло за тѣїу пѣннѣю. — „Йїгѣ-жи бѹди — так кѣжи льѣкаї — шчо йѹ мѣїу привѣсти із вас знак, прѹву рѹку мѣїу вїдрїзати і сѣрце добѹти їс пѣннї.“ — Стѣла пѣнна їшчѣ дѹжши плакати і йїгѣ просїти. На тѣї час литїли пси льїсом. Вїн взяў стрїльбѹ і застрїлиў йїднѣго пса і тѣго пса роспорѹї і добѹў з неїо сѣрце, їс пса. „А — кѣже — а ви, пѣнно, мѹсите дѣти рѹку вїдрїзати, йѹ знак мѹшу привѣсти. Сѣрце бѹди с пса, значїт собѣче, а рѹку вїдрїжу і скажу, шчо йѹ пѣннѹ забїў, ѣак прїйїду до дѣму.“ — А йїїї рѹку ѣак вїдрїзаў, і вна сибї пїшла, а вїн поїїхаў до дѣму. Ту рѹку йїї завїазаў калїку, прїйїхаў вїн то... і прївїз тѣї знак ўже до дѣму і показѹў йїї мѣтерї рѹку і сѣрце. А та йїїї мѣти бѣчи, жи йїїї рѹка, і сѣрце то не моглѹ пїзнѣти, чи то йїст з нѣїї, чи то йїст ѣакѣ. І далѹ льѣкаїѣ вїру, шчо вїн так йїїї забїў вже. І понѹхала мѣти те сѣрце: „Псѣа креф — кѣже — она псеж смїврдзѣла!“ — І ўнѹ сибї так йїшла, йїшла льїсом, так зайшла а-ж у дрѹгїй край, а-ш пїд йїдѣн ѣгруд такий, йїднѣго крѹльѣа, де бѹў дѹже велїкїй сад. І знѣйшла сибї таку лїпу дуплѹву пїт тим ѣгродѣм і там сибї сидѣла ў тї лїпї, та пѣнна. А там, ф. тїм ѣгродѣ дѹжи бѹло дѣсїть йїблѣк, і ўона ни мѣла шчо йїсти і ходїла сибї до ѣгродѹ по тї йїанка, зробїла сибї таку... пїткѣпала сї пїт тѣї паркѣв, тѣїу дѣзурѣїу ходїла до тѣїо ѣгродѹ і зберѣла йїблѣка. Але там бѹў

огрідник, жи то доглядаў тоўо огрѳду — і він шчо прійди рано до тоўо огрѳду, піт кáждоу йáблонеу значіт лежáть йáблока, а тоўо блісько паркану́, піт т́ими йáблоньами ни ма йáблок, шо вже хто-сь зби-ра́и, так огрѳник півнаў. І вьзаў, засыў у но́ці, хто то такий зби-ра́и йáблока? І злáпаў ту пáнну, шчо без рукі. Але вона́ б́ула д́ужи фáйна, подѳбна така... — А той огрѳник служиў у кру́льа, і той круль маў с́ина і той син, той панич, тоўо огрѳника... об́идва л́убіли с́и сибѳ. І той огрѳник й́и тримáў, ту пáнну, бес ќілька день і вьзаў, ска-заў тому паничѳви. Кáже: „Йа... шо йа скаж́у!“ — так огрѳник. „Йа злáпаў д́ужи фáйну пáнну ў огрѳды.“ — Кáжи той кру́льу́ син: „По-каж́и сьудá й́и!“ — Йак й́иму́ огрѳник показáў, д́ужи с́и тому спѳдѳбала тáя пáнна. Він вьзаў ту пáнну і з огрѳду с собѳу до покѳю́ і так й́и тримáў у т́им покѳю́ своїм, де сам мѳшкаў, шчо нáвѳть й́игѳ рѳдичи ни знáли, шчо він ту пáнну ма́и. Шчо він значіт пн́у й́идну́ кáву сибѳ пѳрциу́, ўже пѳ-тим казáў покѳю́ви нѳсти дьви́, і так сьни́дá-вья і об́ид, шчо пѳрши й́и ў й́идну́, то ўже пѳ-тим дьви́ сибѳ казáў принос́ити. І та с́и покѳю́ва чудѳвала, áле рѳдичам не спѳмина́ла, жи вона́ дай́и дьви́ пѳрци́и, а він й́и́и тримáў ў шáфі, ў своїм покѳю́у. Понѳсла ўона́ раз об́ид і п́идглáнула й́и́и, шчо ўона́ й́ист ў шáфі, а-сь с́и самá ф́ты́шила, шчо й́ист така подѳбна пáнна. Але прос́иў покѳю́во́и, шчо-би ўона́ ни казáла й́игѳ рѳдичам. То так тривáло биз р́ик, шчо він й́и тримáў, а рѳдичи ни знáли. Вже й́иму́ с́и бу́ло час і жен́ити. Кáжут й́игѳ рѳдичи: „Жени́ с́и вже с́ину, де-сь тре тоб́и шукáти пáнни.“ — Кáже він до свої́х рѳдичи́н: „Шчо йа вам скаж́у? Йа вже ма́у пáнну собѳи ў свої́м покѳю́у, ўже-м... шукáти нв́гдѳ не б́уду др́угой́и.“ — Кáже до нѳго, рѳдичи: „Покаж́и-ж но й́и́и.“ — Він й́и́и тримáў без р́ик, і та рука́ й́и́и в́irosла др́уга. І й́ак т́и с́и рѳдичи подив́или на ту пáнну, і так-жи с́и й́им спѳдѳбала, рѳдичам. — „Де ти й́и́и вьзаў, тѳй́и пáнни?“ — „В огрѳды́-сьмо й́и́и злáпали, áле вона́ с́и мен́и д́уже спѳдѳбала.“ — Кáжут рѳдичи: „Ну, й́ак спѳдѳбала с́и тибѳ, то бер́и з нѳю́ шльуб.“ — Зроб́или ўони́ висы́ля й́и́и вьзали́ шльуб с тѳю́ пáнноу́. І стáла вѳйна у др́уги́м край́и і він пшѳбу́ там на пѳм́ич, а й́и́и з́истáвиў при свої́х рѳдичах. І ўна́ заступ́ила ў цьáнж́и, вже від нѳго, і пѳ-тим, й́ак він ше там буў на вѳйны́, мáла ўона́ два хлѳпцы́, бу́ли блвзв́ьнуки́. Т́и й́игѳ рѳдичи бу́ли на ньу́ лих́и чо́го-сь і написáли ўони́ до нѳго, шчо: „Ма́и пса́ і котá тво́я́ ж́инка.“ — А то ни б́ула прáўда, но т́илько два хлѳпцы́, а написáли, жи пса́ і котá ма́и. Писáли той лист а-ж до нѳго на вѳйну́, шчо с т́им роб́ити, чи то потрáтили й́и́и, бо нам стѳд, чи шчо с т́им роб́ити? А він в́итписáў: „Нех б́уди́, шчо хѳчи, то то й́ист мой́и, мой́и дь́ити. А-ж й́ак йа́ до дѳму пр́ий́иду, нех йа́ то побáчу.“ — І по-даў́ лист п́исланцѳви́ і той п́исланѳн ны́с ў́же від нѳго а-ж до й́игѳ рѳ-

дичіу і захопіла йнго ніч, то́го післанцьба, шо він пішоу с тим лістом, і трéба йнму ночувати так у силі. Акуратні трафіу той післанец на йїї матер, шчо йїї казала стратити. І питайить сьа йнго тайа паны: „Де ви так ходіли?“ — „Іду з листом віт пана, круля“ — так каже післанец той. Взяу він, той післанец, васуу, бо сьі змучіу, і взяла той лист причитала і вже догадала сьі, шчо то йн йїї довкка, і взяла написала той лист, приписала йна́кше: „Стратьте йїї і тії дьіти, бо навіть ни хочу то слухати.“ — Той післанец приніс той лист до йнго рідичіу; йак ті родичи причитали, шчо: „Піше наш син вітам, шчо-би йїї стратити і ті дьіти.“ А то не була пра́ўда, він написау добре, але тайа паны переписала кіпско. Та й родичи — кажут: „Ну, то трéба йїї стратити. Йак наш син піши, то ми йи так зробимо.“ — Але та покойова дуже йїї лубила і то слухала, шчо йїї родичи кажут стратити, і сказала ті паны молоді: „Паны мойа, шчо йа вам скажу! Шчо написау ваш пан, жи-би вас стратити і ва́ші дьіти. Али йа паны то кажу, бо мині дужи шкóда паны.“ — У ночі, ўсы поваспильали, та паны молоді взяла ті дьіти, ті близьнюкі, і фтыклá: „Йак мині майи б́ути смерть і мойім дьітам, то трéба тьікати.“ — Пішла ўона сибі далéко в лис с тими дьітми. А він йак йшоу йїї чоловік на войну, то мау два перстény і такую хустинку злотиши лытерами і зіваствиу йи дома йіден перстень, і ту хустину передер на двойи, дау йїї половину, а сибі взяу половину тейи хустини: покинуу йїї такий знак, бо він йїї дужи лубий. Він повертайить сьі на-зад з войни — ўже ни ма дьітій, а-ны йнго жоні. Питайить сьі він там свойіх рідичіу: „Де ви йїї подыли і мойі дьіти?“ — „А на шо-ж ти писау до нас, жи-би йїї стратити і дьіти?“ — „То не пра́ўда — так каже той — йа писау до вас: нех б́уди, шчо хоче, то не робіть йїї ныц.“ — „Ми-ж йїї не робили ныц — так кажут родичи до него — а ўона забрала дьіти і фтыклá від нас.“ — „Мусьіла вона тьікати, йак ви йи хты́ли стратити! Не ма мейі жоні і мойіх дьітій, то йа іду від вас у сьвіт на-зад і б́уду йїи шукати.“ — Взяу він сибі с собойу льокайа, набрау сибі йідзеньа і так фсього́, а-би він мау на рік за чин у сьвіт йихати. І вийіхау ныби сибі ў доро́гу, свейі жінки шукати. Йїздуу він без доўгий час по сéлах і по мїстах, і не миг йїї де знайти. Шче стау йихати лыса́ми. Йїхау він лысом так-жи доўгий час. Йїде він так доро́гойу, лысом, али бу така ланьа, така... ныби дзвир такий, али ўона сьі дойла так йак корова, і пасла сьі на' доро́гойу, тайа ланьа. І він йїї хтыу застрелити, ту ланьу. Вона ўзвала, стала ўтыкати, шче так кавалок у лис від доро́ги; він за нейу стау іти, де ўона сьі подысьть. Аш прийшла ўона і сховала сьі ў такую нурú, була така гора, ў ті горі така там йама була, і та ланьа туді увийшла. Він сибі мисли: „Піду йа туді, до тейи йаши, по-

диўлў сьї.“ І вона там була, та йигó жонá і с тїми дьтїми. Так сьї ўонá с тейу лánиїу присвоїла, шчо вона йї доїла так йак корóву, і тиж молоком жїла і йїї дьти. Але йак та лánьа тудї увїйшла, і він пішоў за нейу, і вона йигó пїзнáла, та йигó жїнка, шчо там сидїла, де та лánьа. Але фетицáла сьї до него вїйти, бо ўже б́ула такá нагла, шчо з нейї одéжа ўблетьáла, шчо на себї мала. Кáже до него: „Мўжу-ж мїї, шчо ти тўтай рóбїш?“ — так до него вїтповїла, ў тї норї. Він вїтповїў до нейї: „Хто-ш там йї? ходї сьудї, бо йа не мóжу тебе пїзнáти, хто такїї?“ — А ўонá до него вїдповїла: „Та-ш ти мїї муж, а йа твоїá жонá!“ — Сказаў він так шче раз: „Та ходї сьудї, бо йа тебе не мóжу пїзнáти!“ — Подалá ўонá той пёрстїнь йїмў, шчо він йї покїнуў у дóма, і тейї половїну хустїни: — „Йак не вїрїш, то на знак!“ — так ўотповїла ўонá. — „Та ходї-ш сьудї до мени!“ — Дўжи сьї він фтїшиў с тóго, шчо йїї здїбаў. — „Ни вїйду до тебе, бо йїздїм дўжи нагла, одéжа з мени ўблїтыла, бо йа ўже дóўгий час тўтай мешкайу, в тї норї.“ — Зьаў він с себї одéжу скїнуў своїу і подаў йїї: „На, ўберї сьа!“ — Убрáла сьї она ў йигó одéжу і доїру вона вїйшла до него. І дўже сьї він фтїшиў с тóго, шчо вже своїу жонў здїбаў і своїїми дьтїми. Узяў він йїї на брїчку на своїу і тих два хлопцї, шчо булї з нейу і дўжи з велїкоўу хїньцьїйу йїхаў до дóму, до своїїх рóдчїў на-зáд. Прїйїхали ўже онї до дóму, до сво́юо палáцу. „Спрáўмо тенер баль такїї велїкїї, роспїшїм по цáлїм країу такї газети, шчо мóжи на тїм бальу б́удут с твейї фамїлїїнї і з мейї.“ — Спрáвили ўонї той баль, багацько народу булó на тїм бальї с цáлого країу. Стáла ўонá казáти межї тїми ўсьїма гóсьтьами: „Шчо рóбїти такїї мáтери, шчо мáти казáла дочкў стрáтити, бо хтїла йтї самá за-муж, а дочкў сгрáтила?“ — Обзївайїть сьї та мáти йїї, шчо йї казáла стрáтити тóму льóкайовї, завести ў льїс... шчо той льóкай приньс знак... Та мáти ни спóдывáла сьї, жи то йїст йїї дочкá, бо та йїї рукá ўже вїросла дрўга, шчо йїї казáла вїдрїзати, а то акурáтнї б́ула йїї дочкá. І кáжи так дочкá: „Шчо такїї мáтери рóбїти за тейї?“ — Кáжи так мáти: „Панóве гóсьцьї! церепрашáйу вас, шчо б́уду казáти — взьáти таку мáтыр, прївїзáти óгїровї до фостá і пустїти ў чїсте пóле!“ — Так самá сїбї мáти засудїла; áле вона сьї не спóдывáла, жи то йїст йїї дочкá живá. Трáфїла акурáтнї на своїу дочкў, і сама сїбї засудїла такў тьашкў смерть! Ужє кїнец йїї.

Записано від Андруха Кравїцкого в юлї 1894.

В сїй казцї спутанї два мотїви: мати задрїсна на красу дочкї каже вї стрáтити, гл. Musäus, Volksmärchen der Deutschen „Der redende Spiegel“; O. Kolberg, Lud III, 129; XIV, 69—72; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 237—246; Аванасьевъ, Нар. русскїя сказки II, 240—244; Худяковъ, Русскїя сказки I, N. 16; III. N. 90;

Nowosielski, Lud ukraiński I, 245; Gliński, Bajarz polski I, 165; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 134—143; Schott, Walachische Märchen N. 5; порівнай також Аванасъевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу II, 715—716, — і мотив середньовікової повісти-поеми про св. Геновефу, гл. K. Simrock, Die deutschen Volksbücher I, 381—439 і численні рефлексії сеї повісти в устах люду, гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 342—347; II, 51—55; Wolf, Deutsche Hausmärchen 168—177; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 40—49, пор. Renaud, Vie de sainte Geneviève в журналі Romania, Revue trimestrielle, XVII, 331. — I. Ф.

24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся.

Буў то йіден швец дўже бідний, він не маў вітки жити; але вваў, записаў сьі злому дўхови. Та й іак він записаў сьі, на двайцьцять і штіри роки, от прийшло, досьть, жи він майи вже на тилько [оповідач показує рукою на горлі] фсьогот: і йісти майи шо і піти майи, подостатком фсьогот. Так йіму лўди завидуўт, тому шеўцеви. От, пережив ін гоїно сибі черес тих двайцьцять штіри льіта, так ужé скінчить сьа йімў ті льіта. Али ішоў сватий Петро і Паўло і Сус Христос, ішли ўони ўсьі три і ніч йіх захопила, та й кажут до него: „Може-б ми ў вас переночували?“... — Але швец злому піписаў сьі, то ўжé ни стойаў ў йіх ласку. Али жінка була дўже милосёрдна (добротой во́лы) та й каже: „Та переночуймо ті льўде“ — до него. От, та й він каже: „Ну, то переночуймо“... Але-ж Сус Христос знаў, жи він ўже піписаний злому, бо він ўсьі мїсли знаў йігот. І кажи: „То льагайти -- каже — спати у шопі, ў стодолы“... Але жінка каже: „Треба тим льўдьям дати вечерати“... — От спражила ўона молока і дала йім по скляньцы молока і хльїба по кавальчику. Вони то повечерали і подьяковали; на другий день поўставали рано, то кажут: „Шо-би вам. паньі господару, дарувати за тойи, за ті нічлыгы?“ Але він каже: „Шчо ва́ша ласка“... — А вони каут до него: „Ну, та шчо-ж би ви сибі жадали?“ — А швец каже: „Йа-б сибі то жадаў, жи-би хто сьіў на мойім стільчику, то жи-би ни ўстаў, поки йа йіму ни скажу: ўстань. Друге: хто-би прийшоў ў мій сад, а потрас мейу слиўкоўу, то жи-би ни поступиў сьі, поки йа ни скажу. А третья зноў, жи-би хто прийшоў під мойі вікно, йак прійде, то жи-би сьі ни поступиў, поки йа ни скажу“. І ті дали йіму тойи і забрали сьі і пішли. Ну, і пунтом вийшло тому двайцьцять штіри роки, те й вже приходит злий по шеўца. Приходит та й каже: „Ну, ти ўже знайиш, жи ті льіта вийшли, жи ти буў записаний“... — Але швец каже: „Ну, то прошу сьісти сибі на стільцы трощки, закїм йа повечераўу“. — Так злий той дух йак сьіў

на стільці, так той сидіт, швец повечераў, — той сидіт, крутіт сь; та бо той злий каже: „Ну — каже — ходьім!“ — Швец каже: „Ну, то ходьім, збираймо сь“... — Та бо злий ни може ўста́ти. Та й він от сидіт, та й вже прубуйи, прубуйить сь раз — ни може ўста́ти. Та бо вже й дивить сь й прубуйить сь дру́гій раз та й каже до шеўця: „Пусті мене!“ — А той каже, швец: „Йак ти ше мині придоўжиш на тім сьвіты штіри ро́ки, то... то ты пұшчу“... — Каже злий до него: „То придоўжу твбі, ни буду ты зачипаў штіри ро́ки, али пусті-ж мене!“ — Той пустіў.

Пунтом жиў швец зноў штіри ро́ки, го́ино жиў сибі; але скінчи́ло сьа йіму штіри ро́ки, приходіт зноў до него той шатан — але ўже ни йшоў до ха́ти, тілько стаў сибі під вікном. Та й каже: „Ну, шеўче, збрай сь!“ — Каже: „Добре, добре, йа ўже знайу сам, почекай“ — каже. Каже: „Нех йа повечераў, та й — каже — будемо йти.“ — От, за-кїм то швец повечераў зноў, той стоїт, стоїт такі під вікном. Та й каже швец до него: „Ну, то ходьім ўже!“ — Вийшоў на двір, а чортїско ни може поступи́ти сь від вікна. Той кліче йіго, а той ни може поступи́ти сь. Та й просьить сь в него, каже: „Та-ж пусти мене живого!“ — Каже: „Йак подаруйиш ше мині штіри ро́ки тұтай жити, то тибé пұшчу.“ — Так він каже, чорт, до него: „Ше будеш жиў штіри ро́ки, пусти мене!“

Ну, перейшло тих штіри лыта, приходіт зноў трэ́тій до него, ўже той старший сам прийшоў до него, кривий той, жи на йідні нозы. Те й каже: „Шеўче, ну, чому́ ти сь ни збрайиш ўже?“ Каже: „Кілько-сь крутиў, то крутиў, а тепер збрати́ти сь мусиш іти вже.“ — А той швец каже до него: „Награсым ми собі сливо́к на доро́гу!“ — Кае: „Йа буду збрай сь, а ти піди награсі, будим ма́ли шо йісти.“ — Йак стаў чорт трасті слиўкоюу, трасé та й трасé та й трасé та й трасé та й бес перестаньа ўже трасé. І просьить сь шеўця: „Вже пусти менé, ўже до́сить бу́де!“ — Він каже: „Йак ти мині ўсьо́ подаруйиш, то йа тибé пұшчу.“ — А він каже до него: „Всьо тибі подаруйиу, пусти мене живого!“ — Та й швец каже: „Ну, то йди́ собі!“ — Та й злий той пішоў. — Али мину́ло то́му ше рік чи два швец прожиў, два ро́ки ше прожиў по-тім те й помёр. Йак помёр, так він, швец, прóсто йде до не́ба. Але сьвятий Петро́ йіо — він йде ў бра́му — сьвятий Петро́ йіго за плéчї та й не пускайи, кае: „Та ти зло́му дұху піписаў сь, де ти тут можеш влы́сти до не́ба?“ — Али швец такі напер сь, такі форт, йак жид. Але пішоў сьвятий Петро́ до Ісуса Христа́ та й каже: „Господи́ Бо́же, шо ми будем робіти с тим шеўцем?“ Каже: — „Він піписаў сь — каже — шатанови, а він тепер хóче до не́ба — кае — досту́пїти“... — А Ісус Христос каже до сьвато́го Петра́, каже: „Та ти до́бре знайиш,

Йак він нас пиривочуваў. Пусти там йго за браму, нех чоботи роби"... — (То коли-сь було праўда...). — І такім способом швед прійшоў до царства небэснаго.

Від Миколи Кравіцкаго записано в марті 1894 р.

Паралелі: Ciszewski, Krakowiacy I. N. 115, 116, 118, 121; Аванасьевъ, Нар. русскія сказки IV, 249; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и рассказы стр. 120—123. I. Ф.

25. Христова похресниця.

Булó двóйи такіх старéньких, ни мáли доўго дýтій, пó-тiм ўже мáли ў старіх лытáх дýчынку. І вiн такій дуже бiдний буў, жи нiхтó навiть ни хтiў йтi за кумi. Та й вiн вже вьзаў, бáба йi вiн, та й идут обóйи до ксьóндва, вже нiхтó ни хтiў йтi. Та й идут та й здiбали на дорóвы дýда старéнького, та й вiн того дýда прóсит, нi-би за кúма. Той дýд ни вiдмагаў сьа та й вже идут фсьi трóйи, идут, вже та бáба і той бáтько і той дýд, фсьi трóйи идут. Али идут та й здiбали пáньi такú дýже фáйну; та й той дýд кáже: „Просi тéйi пáньi, то ўонá пiде за кумú.“ А вiн сьа стидáйи, кáе: „Та де ўона до мéне пiде, до такóо бiдного!“ Той дýд кáже: „Пiде, пiде, но просi, то ўонá пiде.“ — І вiн попросiў і вонá пiшла. А то той дýд буў Сус Христóс, а та пáньi то пресьватá Дýва булá. Та й вже ўхрестiли те дитиньáтко те й вже идут до дóму; те й вiн йiх не клiче, тiх кумiў, до сéби, бо ни мáйи до чогó. Те й той кум кáе: „Ну, то ми, кúме, пiдém з вáми“... Кáже: „Чогó-ж йа вас бóду клiкаў с собóйу — кáже — коли йа ни мáйу навiть шкiрочки хлiба ў дóма“... — Ну вiн кáже: „Не гризi сьа, ми так пiдém, а-бi-сьжо своiў кумú вiдвiдали і твiй дiм вiдвiдали.“ — Те й вонi приходiли те й посидáли, той кум сьiў і та кумá, коло столá посидáли, те й вiн кáже, той кум, до тóо свóо кúма: „Бiжi-но до комóри, може там дé-шчо мáйиш, то нас приймеш — кáже — трóхи.“ — Вiн кáже: „Кúме мiй вiрний, чогó йа пiдú до комóри, коли ў моiй комóри ни ма нiц, хоць розвалi йi, то ни ма нiц, нi кришки, нiчогó“... — А вiн такі йго ўчепiў сьа, кáже: „Бiжi-но, бiжi, там шо-сь йи“... — Та й пiшоў кум до комóри, а там ўсьо йи, шчо душá забáгнэ, ў комóри, на ўсьi бóки: і хлiб бóхонцьами і коўбáси і мнъáсо і ўсьó, шо душá забáгнэ, шо потрéба, то ўсьó сьа ў комóри напоўнило, поўна комóра... Те й вiн сьа в-рáзу трóхи зльáкаў, трóхи зрáдуваў, жи то так пёрше нiц не бóло; а пó-тiм вьзаў ўже, нарiзаў тоо мнъáса, кобáс, те й приймаў сибi тiйi кумi. Тi й вонi... вже вiн йiх приймаў, вже сi найiли дóсить, та й той

кум каже: „Ну, тепер-би-сьмо віпили або вина, або піва пісьльа того йидаєнья“... — А він сьа зноў скривіў, жи ни майи грэйцара, жи ни майи за шчо принести [коли-сь добре було: Сус Христос ходіў по землі, за кума буў!...] Каже: „Віжи-но до кобори, там де-шчо надіблеш віпннї“ — той кум сказаў до него. Та й той кум пішоў, але дивить сьа: стоїт піўбочок піва і вино ў бутельках, ўсьо. шчо душа забагнє, ў коборі. І вони ўже сибі напіли сьа і куму своіу покарили, і вже по-тім посідыли сибі, подьаковали, і на вітходы каже той кум, Сус Христос: „Йа тибі ўже, куме, йакій-сь подаруночок дам, ті своїі похрєсници“... — І ныц він ни даў, но берєзовий прўтик, і каже: „Вона... вона буде тибі дўже спокійна, ныґди ни буди плакати — але будеш йи бити тим прўтиком, ныґде, но по чіколотках“... Каже: „Ти ни будеш мати шчасьтья за нейу, но до дванайцьты лыт, а по дванайцьятых лытах ти йи продаси.“

От оно так собі росло і дўже спокійне було, та дитина, ныґди ни заплакало, такє спокійни було, жи ныґди ни заплакало. От так вже бес пару лыт оно росло, росло і ныґди ни заплакало, такє добре було. І вони сибі за пару лыт нагадали за той прўтик, жи то той кум даў, вони йго положили де-сь були, те й вона кажи: „Ти, чоловічи, гляди-но того прўтика, шо той кум нам даў“... Те й він найшоў той прўтик де-сь на полицы, де-сь буў заложіў на полицы, і затьаў ту дитинку по чіколотках і оно зачалє плакати грїшми. Дўже сьа зрадуваў тим і шо раз ўже по трішки ту дитинку биў і оно ўсє йму плакало грїшми; і він до такоґо майонтку дішоў, жи йму а-ж льуди завидували. Вже йак дішоў дўже до майонтку, зачаў сибі такі палаци муровати, такі мўри розмайїти, палаци, такі доми, — а ўже ті дьўчинни ны-би кінчіў сьа дванайцьятый рік, ўже йшоў йи дванайцьятый рік. По-тім йак зачалє йму льуди... на него зыпати, на него нарикати, далє йго до цысара, жи він сам грїши рїбнн. Дупіру цысар вїйхаў до него зі своїими міністрами і хтыў йго гарештувати, ны-би фсьі говорїли, жи він сам грїши рїбнн, жи він таким дўже майўчим стаў, ны-хто не знаў, шо то сьі стало. Та й він вьаў ту дитинку, — вже дьўчина була, ўже дванайцьты лыт йи стало, ўже дьвѡшка була, — він йак ту дьўчину поставіў на-сєред хати, йак затьаў йи тим прўтиком, йак вона зачала плакати тими грїшми, то сьа так сплакала по бѡки тими грїшми, таку кўпу наплакала тими грїшми. Той цысар йак на то подивіў сьа, та й каже: „Дай шнны йий за невістку, йа йий озьму за невістку“... Те й вони за-раз сибі нагадали, жи то той кум йи казаў, жи то: „До дванайцьты лыт будете мати шчасьтья“ — та й вони вже ни збороньали йий за невістку до цысара. Те й він сказаў там, котроґо дня там: ни прийде сам по ньу, но пришлє своіу вірницьу і пришлє йи сўкны розмайїтїи і вона йи вберє і возьмє

її, та вірниця, ны-би до цысара. То вона по ньу прийїхала, та вірниця, привєзла їй шмáтьа, сýкны розшайїті, ўбрала їйї, і хтыў їй бáтько да́ти на до́рогу йакé-сь йндзє́нья, ны-би то їйї рїдны́й бáтько, а вона ныц ни хты́ла, та вірниця, ка́же: „Йа ма́йу свойї фсьо, йндзє́нья і пнтьá, на до́рогу“... Ка́же: „За-дóсить ўсьогó ма́йу, ни трéба вам ныц да-ва́ти“... Та й вийїхали вже та й йїдут та й йїдут, вже в далéку горóгу йїдут; та й вона ўже дýже зголодны́ла, бїдна та дыўчинка, а вона їй ни дайї, та вірниця. Та й вона ка́же: „Йа йїсти хóчу“ — та дыўчина. Те й вона ка́же: „Дай жи рýку відрїзати, то йа тибї дам йїсти!“ — ка́же та вірниця. Та й вона їй взы́ла трóшки зы́сти, ни дала їй шмат, но трóшки перехопїти їй дала́ (то то вже по ті руцý, шо відрїзана бу́ла). Те й зноў йїдут та йїдут, зноў ў далéку до́рогу, те й вона зноў зголодны́ла (жи-б бу́ла терпїла, бїдна, ўже...). Вона́ зноў сказа́ла: „Йа хóчу йїсти!“ — А вірниця кае: „Дай-же дрýгу рýку відрїзати!“ Те й вона дала́ дрýгу. Ну, та й дала́ їй зноў трóшки йїсти, ни дала́ їй шмат, жи-б сáа дýже найїла... Ну, та й зноў йїдут та й йїдут та й ўона́ зноў зголодны́ла те й зноў прóсит: „Дайте мны́ зноў ше трóшки йїсти!“ — Те й вона ка́же: „Дай-же во́ко вїньати!“ — Те й вона́ дала́ во́ко вїньати, бо дýже йїсти хты́ла; те й вона́ їй дала́ трóшки зы́сти, али ни багáцько. Та й зноў йїдут та й йїдут, ўже там пару миль ўйїхали зноў, та й ўона́ зноў ка́же: „Йа хóчу йїсти“... Тїй вона́ ка́же: „Дай-же дрýге во́ко вїньати!“ Те й вона́ дала́ друге во́ко вїньати те й вона́ їй нагодува́ла трóшки — бо вона́ ўже ни вїды́ла і ни ма́ла рук, то вона́ їй нагодува́ла. А вона́, та вірниця, ма́ла такý дочкý, йак вона́, така́ воўсы́м до не́йї бу́ла подóбна. Те й ўже блїсько цысара те й та дочка́ їй вїбїгла, теїї вірницы, вїбїгла в лы́сє, та дочка́; та й та вірниця взы́ла с те́йї шмáтьа те ўобдє́рла, ті сýкны, те й їй взы́ла те й в лы́сы скїнула, ту бїдну, ту без рук, без нїг, ту тє́мну. Вона́ взы́ла свойý дочкý вбра́ла те й привєзла до цысара; те й цысар там не прубуваў, чи ўона́ плаче грїшми, чи ны, бо йїмý ни тре грóшї, вїн ма́йи. Та й взыаў, поже-нїли сьа, тої цысарїў син з не́йу; а та собї лежа́ла ўже бїдна в лы́сы без рук без нїг, от бїдна лежа́ла. Те й вона́ лежит, але прийшлó шчо-сь ворóхайи не́йу; те й вона́ сьа зы́лакáла бїдна, бо вона́ тє́мна. І пїта́йи — ка́же: „Шчо то такé менé рúхайи?“ — Вїн ка́же: — а то пустє́льник прийшоў до не́йї, такїй, жи вїн собї сидыў в лы́сы на такї хáты, на пýсьты — та й ка́же: „То йа йи пустє́льник, ни бїй сьа!“... Уна ка́же: „Возьмї-ж менé с собїў.“ А той взыаў їй та й прыы́с до те́йї свє́йї пýстки. Те й вона́ ка́же: „Дай мны́ шчо йїсти, бо йа йїсти хóчу“ — до то́го пустє́льника. А вїн ка́же: „Шчо-ж йа тибї дам, коли йа ныц ни ма́йу, йа но тїми корїнчыками жийў, шо в лы́сы“... Она́ ка́же: „Вїжи де йакý птáху забий те й зварїш та й будемо йїсти“. А вїн кае: „Чїм-же

їа забіу, коли їа ни маїу нї піштольїта, нї рушніцї, нї нїц“... Уна каже: „Шо-сь підо мноїу лежїт, давїт менé возьдé“. А він подивїу сьа, а то рушніцьа під неїу лежїт! (Так Бог дау, вона така була мучаницьа, так їїї мучили). Те й він вьау ту рушніцьу, пішоу та й забїу пáру птáхїу, та й вже зварїу те й вже сїбі покáрмїли сьа ўбóйи, їїї нагодуваў і сам зїу, вона ни мáла їак, бїдна. Те й зноу лежїт вона, лежїт те й каже: „Возьдé шо-сь підо мноїу зноу їи, їдї-но возьмеш“. Він дївить сьа, а то під неїу рúки лежáть. Те й він а-ж зьлáкáу сьа те й каже: „То їакї-сь рúки, де-ж їа їїх подьїу?“ Онá каже: „Возьмї їїх і підї, там на долїнї їи кринїчка, і возьмї тї рúки розмочї“ (вонї дúже засушанї булї, тї рúки). І він так зробїу, послúхау їїї; приньїс тї рúки і каже: „Де-ж їа їїх подьїу?“ А вона кажи: „Притулї мнї до тих кїктїу!“ Та й він попритульовау та й вже она маїи рúки. Та й она зноу каже: „Шó-сь возьдé зноу підо мноїу лежїт.“ Вже рúки маїи, вже беспéчна. Те й він дївить сьа, вїньау с-під неїї — а то ў пацэрі вóчі. Вона каже: „Возьмї ж підї і тї вóчі там розмочї.“ Та й він пішоу, розмочїу тї вóчі ў тї кринїцї і приньїс. Онá каже: „Возьмї-ж мнї попритульуй“ — (до тих їамók, шо то булї повїрїзуванї). Та й він вьау, попритульовау та й она ўже маїи вóчі. Та й пó-тїм вже она каже, мóже за два дньї ўже, за три днї: „Возьмї-но тї їакóго прúтика, бúдеш мене бїу по чїколотках.“ А він каже: „На шчо-ж їа тебé бúду бїу, ти така-сь бїдна булá, кáльїка, такú-сь мýку терпїла — за шчо їа тебé бúду бїу?“... А вона каже: „Ни питáй нїц, но послúхай менé, то фсьо дóбре бúде.“ Ѓак він її зачáу тїм прúтиком бїти, затьáу її так по-мáлéнько по чїколотках, онá зачалá плáкати грїшнї; то так наплáкала тих грóшїй жи ўже дóсить. Та й він поїхау до мїста, во так до Брóдїу, їак то там де до мїста мóже, та й накупїу їндзéньа розмáїїтого... дóсить, жи ўсьогó накупїу, шо трéба до гóсподáрства. Пó-тїм... та й она фсье казáла сьа бїти, чáсто, тїм прúтиком; от він їїї фсье вже бїу бїу і вже дúже сїбі... вже грóшї шмáт вже мáли, те й она казáла такї пáлáци, їак у їїї бáтькa ў рїдньогó, такї казáла вїставити. Ѓак він такї повїставльáу, фсьо такé самé, їак в їїї бáтькa булó, ў тóго рїдньогó, такї брáми залївнї, — та й цьїсар поїхау на польвáньа та й поїхау та й зблудїу з дорóги, запїзнїу сьа, — чи зблудїу чи запїзнїу сьа, те й прїїхау з лóбкаїом с тїм своїм пїт тї брáми та й каже: „Застúкаї-но, мóже-б ми тут переночувáли, шо ту їи за їакé тут пáньство їи“... Те й він застúкау, той лóкаї, а той вїйшоу, гóсподáр, та й каже: „Мóже-б ви нас переночувáли?“ — Кáже: „Дóбре, дóбре, прóшу, прóшу на нїч“... Та й вонї прїїхали те й вже там він їїх приньáу фáїно, чим мау, то приньáу; на дрúгїй дeнь цьїсар вїдїздїу і просїу їїх дúже ўбїдвóйи до сéбе на баль, те й на котрóй-сь там ўже,

він уже сказаў на котро́й час, йа там не зна́ў; те й вони по́йіхали на той балъ до цысара. Те й там ўже ўот позасы́дали доўко́ла ў цысара за столѡм, шват гѡстий було́, та й вже сьа там балъували та й дѣ-йакі стѡрїїи казали, так ўсы ў ко́лыїу, йак то на балъу́. Те й прийшла ўже до неї́ ко́лыїа, казати ту стѡрїїу, до теї́, шо то ўона́ була́ биз рук, биз нїг. Те й вона́ ка́же: „Йа́ буду казати стѡрїїу, але про́шу позамікати ўсы́ двѣрї!“ Там бу́ла та невістка, та ўже вірниця по́-тім догадала сьї. Те й вона́ допіру зачала́ росказувати стѡрїїу те й зачала́ росказувати, жи: „Там в і́днім силы́ йа чу́ла, шчо і́днѡ дьўчина плакала грїшнї.“ Та й ка́же: „Йїї цысар вьзаў за сво́їу невістку; али цысар не йїхаў сам по ньу, но вїпровадїў сво́їу вірницю. (А та вірниця а-ж мїнїть сьа, зна́їи, жи бу́де йї цемброхнї, — а то такі ни бѡйка бу́ла, но праўда ко́лї-сь). Те й вірниця ни дала́ йї йїсти, вона́ дўжи зїхты́ла йїсти, казала́ йїї дати́ рўки повїдрїзувати. Она́ йї дала́ трѡшки йїсти те й йїдут те й вона́ зноў зголодньїла дўжи, те й вона́ ка́же: „Йа́ хѡчу йїсти“ — она́ ка́же: „Да́й-же во́чї вїбрати.“ Та й вона́ вїбрала во́чї, дала́ йї трѡшки йїсти; ну, та й вже прийїхали блїсько цысара, тї й вїбїгла йїї дочка́, теї́ вірницї, те й вона́ вьзала́ в неї́ тї сўкнѡ йобдѣрла, ўбрала́ сво́їу дочку́, те й вьзала́ йї, ту, скїнула́ пїд дерѡвїну в лїсьї, те й вона́ так лежала́, а-ж прийшоў пустѡлнїк та й йї вьзаў. О-же так Пѡн-бїг даў, жо вона́ по́-тім ма́ла во́чї і рўки ма́ла.“ Те й ка́же: „Ош-то йа вам тепѣр, мїлї гѡсьцы́, ка́жу, шо то йа йн сама́. Тнпѣр-же про́шу бїти ту нївїстку по чїко́лотках, чим она́ бу́ди плакати.“ За-чали́ йї бїти — ўона́ плаче такі сьльѡзѡми, та нївїстка цысара (йак дѡбре скропїли). „Ну, тепѣр-же про́шу бїти мене́ по чїко́лотках.“ Ту-піру затьгали́ йї по чїко́лотках — вона́ вьзала́ плакати грїшнї, наплакала́ дуже шват грѡшїй. Оже тї гѡсьцы́ дўже сьа ўсы́ адивували́ с тоўо. Тупіру цысар вже ўвїруй, жи то йнго́ то ўже нївїстка ма́ла бу́ти. Ту-піру цысар казаву́ кїнути... запалїти кўцу тѣрну, кїнути ту вірницю сво́їу на спїд, а ту йїї дочку́, а сво́їу невістку на вѣрха, ў той во́гонь. Тупіру ўожениў сї той син с те́їу такі, шо плакала́ грїшнї, вьзаў шльуб... І так капарайут і дѡсьї.

Вїд Юрѡа Соколовського записано в авг. 1894 р.

Б се варїант казки „Дївчина калїка“ (ч. 11). До поданих там бїблїографїчних вказївок додай ще: М. Драгомановъ, Малор. нар. преданїя і разказы стор. 304—307; Аѡнасьевъ, Нар. русскїя сказки, III, 31—41; IV, 368—377, де подана богата лїтература, а надто Жїтє і Слово III, 377—381 і статью Л. Р. (М. Драгоманова?) Корделїя Замарашка (Вьстїягъ Европы 1886). I. Ф.

Показчик казочних і інших мотивів, ужитих в казках NN. 1—25.

(Зладив др. Іван Франко).

Баба ненавидить свою пасербицю, велить дідови відвести її в ліс, а коли ця вертає з ліса з богатим віном, велить дідови за-вести там і свою ледачу дочку, котра там гине	51—52
„ збирає кістки своєї дочки і продає їх жидови за шістьку	52
Батько лізе на колінах напротив сина, котрого вперед був скривдив	20
„ вмираючи велить синам, щоб кождий за чергою прийшов у ночі вартувати на его гріб	36
„ встає в ночі з гробу і дає вартуючому синові волосок із своєї голови, що уможливляє синові добути королівство	36
„ покидає дочку в лісі таким способом, що завішує дошку на дереві, вітер лопає дошкою, а дочка думає, що батько дрова рубає	52
Березо-забій — хлопець знайдений у лісі під березою, гнівається за те, що его називають знайдою, покидає прибраного батька і іде в світ	76
„ помило триразової остороги коня піднімає знайдене по до-рові золоте перо	76
„ стає у царя на службу за конюха, цар завдає ему три тяжкі роботи, котрі він сповнює при помочи свого коня	77—78
„ ловить морського о'єра, морського птаха і морську панну і за те дістає царську дочку за жінку	77—78
„ перед сльбом має скупати ся в кіпучому молоці з 45 цар-ських кобил, сповнює се при помочи свого коня і скупавши ся робить ся ще кращим, як був уперед	78—79

- Березо-вабій** воює в трьох царями без війська і змушує їх до відвороту хрестом вирваним в землі при дорозі 79
- Березовий прутик**, дар Христа, має таку силу, що коли вдарити ним дівчину (Христову похресницю) по чиколотках, то вона плаче грішми 93, 94, 96
- Біда-вдовиця** ловить кожного, хто вилізе на її яблінку 67
- „ гонить за втікачем, а зловивши хоче его спекти і звісти 97
- „ всаджена в піч вискакує з неї, здоганяє втікача, вскакує ему на шию і каже ся везти 67
- Біди** не шукай, вона сама йде за тобою; вона не по лісах ходить, а по людях 68
- Бідний чоловік** записує злому те, о чім сам не знає 46
- „ за пару літ має дочку 46
- „ згоджуєсь дати її злому і обтинає їй сокирою руки, щоби злий міг її взяти 46
- „ вішає ся дізнавши ся, що его дочка, отак скалічена, зістала уздоровлена і зробила ся великою панею 47
- „ за чвертку жита для жінки і дітей дає собі око добути, за другу чвертку друге, опісля каже себе сліпого вивести під фігуру як жebraка 69
- „ коли ему вродила ся дівчина, не може найти кумів 92
- „ здибає Христа в виді старого діда і Богородицю в виді пані і просять їх за кумів 92
- „ не просить їх до себе на гостину, бо не має чим їх гостити, та вони самі запрошують ся до него 92
- „ на жаданє кума-Христа йде до комори і находить там богато всячини до їди і питя 93
- „ від кума-Христа одержує в дарі березовий прутик, котрим має свою дочку бити по чиколотках, від чого вона плаче грішми і він робить ся богачем 93
- „ віддає ту дочку цісареві за жінку для его сина 93
- „ обмовлений зависними сусідами, що робить фальшиві гроші
- Бог** не допускає злому духови взяти душі вевинної, скаліченої дівчини 46
- „ дає кріпость скаліченій дівчині 46
- Богач** вибирає брату бідному очи за дві чвертки жита 69
- „ переконавши ся, що той бідний не тільки провидів, але й великі гроші роздобув, просить его, щоб і ему очи вибрав 75
- „ з завязаними очима сидить під тою самою фігурою, де сидів его сліпий брат, і гине розірваний птахами 75—76

Богородиця в виді гарної пані пострічає ся бідному чоловікови і на его запросини йде до него за куму	92
Брат невдячний стинає в лісі підступом брату голову, щоб жити з братовою жінкою, але опісля жалує сего і бажає віджити вбитого брата	35
„ чинить се при помочи крука	35
„ гине привязаний оґерови до хвоста	36
„ старший повинен уперед женити ся, ніж молодший	82
„ молодший уважає себе слугою старшого	82
„ старший предлагає молодшому лягати коло своєї жінки з одного боку, а він буде з другого	82, 83
„ старший хоче молодшого пустити спати з его жінкою, а сам ему вступить ся	83
„ молодший пильнує 3 ночі сплячого брата і братову, і довідує ся, що їм грозить небезпека	83, 84
„ не може їх остерегти, бо ему загрожено, що стане каменем, для того вартує далі лежачи під ліжком і вбиває змію з семи головами, що хотіла пожерти сплячих	84
„ заховує вбиту змію, а з сімох голов відрізує язики і ховає собі на знак, опісля стирає кров з підлоги і злизує язиком з сорочки сплячої братової	84
„ оскаржений перед царем за чужолозство і засуджений на смерть оповідає все, показує язики і стає каменем	84, 85
„ по сімох літах потручений братовою опять оживає, немов зі сну прокидає ся	85
Вандрівний , що хоче бачити, як сонце сходить і як спочиває	3
Вбитий , оживлений живущою водою, встає і каже, що спав	35
Військо на царський розказ стріляє девять разів на віват на честь будущего царського зятя	38
Вікно , під котрим хто стане, не може відійти без дозволу властивця дому	90, 91
Вірниця царська за страву відрізує дівчині, що має бути царською невісткою, в дорозі руки, ноги і виймає очи, по чім викидає каліку в лісі, а в її оліж убирає свою дочку і віддає єї за царського сина	94
„ здемаскована на царськїм балю гине разом з дочкою спалена на терновім огні	96
Вода така, що вмивши ся нею 60-літний дід може стати ся 18-літнім парубком	17—19
„ вона є в студні, що на горі за дригляним морем	18
„ єї стереже варта і ведкідь привязаний до брами	18

Вода , доїхати можна до неї тільки штукаю, щоб човном виплисти на гору а молотком веслувати	18
„ слаба, така, що хто її випе, робить ся слабшим, ніж був уперед	25
„ мощна, що додає сили тому, хто її випе	24, 25
„ живуща, що влічує розрубане тіло і оживлює вбитого	35
Волосок з голови жерця, потертий перемінює ся в чудесного коня, такого коліру, як той волосок	36—37
Вуж , найстарший між вужами, вигушений дурним від смерті і вигодуваний через цілий рік грисом, дає ему за себе відкуп — чудесний перетинь	13—14
Газети (листи) розписує цар по цілім краю, запрошуючи всіх на свій балъ	89
Гори , що бють ся з собою, гл. Сім плегади.	
Горіхами і вином годують людюїди дівчину призначену на зарів, щоб була пухка	48
Гості на цїсарськїм балю оповідають за чергою всякі історії	96
Громада засуджує розбійника на смерть і его розстрілюють	51
Гуси заносять дівчину від людюїдів до батька	49
Дитина вроджена в неживої матери, у котрої вкрадено серце, виростає чудесно, пізнає свого батька, відбирає у зрадницї материне серце, віддає матери і відживлює її тим способом	45
Дівка слїпа від того, що в неділю до схід сонця мила ся і тими помиями залляла сонцю очі	4
Дівчина записана батьком злomu духови, боронить ся від него свяченою водою	46
„ коли батько обтяв їй руки, блукає по лісі і жие корінцями	46
„ стрічає в хатинї чарівницю, котра уздоровлює її руки	47
„ заблудивши в лісі заходить до графського палацу, де син графа єї вподобав і взяв за слугу, а потім з нею оженив ся	47
„ їдучи через рідне село ночує в свого батька і даєсь ему пізнати	47
„ кухарка пильнує панської яблонї	47—48
„ вкрадена циганами-людюїдами і годована на зарів всаджує замість себе в піч стару циганку, а сама вилїзає на дуба	48
„ дає ся чути циганам і ратує ся від них на крилах перелїтаючих гусей	48—49
„ удає, що не знає як сидїти на лопатї і заставляє стару циганку, щоб їй се показала, при чім всаджує єї саму в піч	48

- Дівчина** забирає ся в коморі і косою вбиває 11 розбійників, що лїзли за нею по одному і ранить дванацятого, котрий утікає 49—50
- „ (чортова дочка) переїнена в качку, а парубок в качура, так що чортиха не може їх зловити 59
- „ переїнена в млин а парубок в мельника („ті а ті йшли туди, коли я був молодий а сей млин новий“) 59
- „ Христова похресниця, вдарена по чиколотках березовим прутиком, даром Христа, плаче грїшми, збогачує свого батька і стає невісткою царя 93
- „ їде до царя в товаристві царської вірницї, а зголоднївши віддає тїйже за троха страви свої очи, руки і ноги, по чїм вірниця скидає єї в лїсі 94
- „ принята пустельником віднаєскує чудесно свої очи, руки й ноги а наплакавши багато грошей будує в лїсі палац, у котрім гостить заблуканого на лови цїсаря 95, 96
- „ запрошена на цїсарський бал оповїдає там свою історію, каже для проби вдарити себе прутиком по чиколотках і плаче грїшми, чого фальшива цїсарева невістка не може зробити 96
- „ стає невісткою цїсаря по страченю фальшивої невістки і єї матери 96
- Дїд** (св. Николай) пасе вівці і надгороджує наймита, що позавертав єму ті вівці 8
- „ (Христос) їде за кума до бідного чоловіка, наповнює єго комору і дає охрещенїй дитинї чудесний дар 92, 93
- Дочка** лїсничого, похожа на лице на царській фотографїї, має вістати жінкою царя, по дорозї покалічена ключницею в повові і викинена в лїсі без рук, без нїг і без очей 40
- „ лежить там кілька день, поки єї хлоп не найшов і не взяв до дому 41
- „ плаче золотими слїзьми 41
- „ віднаєскує свої очи, прикладає їх до голови і стає опяте видюща 42
- „ їде до царя, щоб випросити свого батька з темницї 43
- „ велить коло царського палацу вимурувати новий палац і покласти на нїм напис: тут усякому дають їсти й пити, а не кажуть платити 43
- „ сидить в тїм палацу і вишиває хусточку золотими літерами 43
- „ оповїдає цареві свої пригоди і просить о увільненє батька 43—44
- „ стає царевою жінкою 44
- „ переходячи через міст оглушена вистрілом з двох гармат,

- лежить як нежива, покладена в кляшторі на високім ката-
фальку, в такім стані, ще й повбавлена серця, родить сина,
котрий дістає її серце, а оживлена стає гарна як най-
красша рожа і оповідає цареві все що було 44—45
- Дочка** бабина ледача набріхує на дідову, котру мачуха велить
відвести на службу 51
- „ котру мати веліла вбити за її красоту, дає собі відрізати
руку, ховає ся в дуплаву липу край царського саду і ла-
зить нічю в сад, збирає яблука і тим жне 86
- „ зловлена огородником і віддана царському синові зостає его
жінкою 87
- „ в неприємности мужа родить двох хлопців, та родичі єї
мужа пишуть до него, що має пса і kota 87
- Дуб-береза**, хлопець найдений у лісі між дубом і березою, сер-
дитий за те, що его так називають, іде в світ, знаходить
кона і їде ним до сонця переконати ся 80
- „ стрічає дві гори, що бють ся з собою, мельника, що меле
на чотири камені і терпить голод, і рибу морську, що во-
зить на собі копець землі, і обіцяєсь запитати сонця, як
би їм помогти 80
- „ застає сонцеву маму, котра за него розпитує свого сина, як
би тим трьом порадили 80
- „ подає сонцеві ради мельникови, рибі і горам, а за те цар
дає за него свою дочку під умовою, щоби скупав ся в кіпу-
чій молоці 81
- „ dokonує сего при помочи свого коня, котрий набравши в себе
богато води студить нею кіпяток 81
- „ виходить з купелі ще красший як був, но чім велить цар-
ській доньці скупатись в тім молоці і вона гине 81
- Дурень** за гроші дані єму на закуп хліба, викупує від смерти
пса, kota і вужа 13
- „ при помочи чудесного перстенья сповнює дві тяжкі роботи,
які єму загадав король і за те бере его дочку за жінку . 14—15
- „ живе з жінкою в палацу серед моря 15
- „ відкриває жінці свою тайну, вона в сні викрадає єму пер-
стень і тікає з ним до свого батька 15
- „ діставши опять перстень, при єго помочи затоплює в морі
свою невірну жінку 16

- Дурень** все сидить за пецом 26
- „ на цані їде до ліса, де його здібає відьма, котра подає
ему спосіб здобути руку царівни 27, 28
- „ не признаєсь перед матірю, що поцілував царівну на скля-
ній горі і що вона відтяла ему палець, але каже, що цап
відкусив ему палець 29
- „ приведений перед царя показує знаки: пів перстень і пів
хустки 29
- „ вибравши ся на війну лишає ся коло багна і бе жаби, а по-
тайно дістає від чарноглави військо і тричі побиває ворогів 30—32
- „ за третім разом ранений, завязує рану хусткою своєї жінки,
котра й пізнає опісля, що він був тим невідомим лицарем,
що побив неприятелів 33
- „ дере в лісі лика і плете мотузя, щоби чортів вішати . . . 64
- „ вичитує чортови мораль 64
- „ жадає капелюх грошей за те, щоби чортів не вішав . . . 64
- „ підписує ся чортам, що не буде їх вішати а натомісць
каже їм підписати ся, що не будуть нікому зла робити . 64—65
- „ носить у штанах гроші до дому 65
- „ дає сусїді штани грошей, щоб ему поміг решту поносити до
дому 65
- Душа** людська смердить, так що сонце зачуває єї запах . . . 4
- „ прїсна (людська) смердить для злого духа 22, 23
- Енципер** (антихрист, чорт) в видї пана приймає чоловіка на
службу і згоджуєсь віддати за него свою дочку, коли той
сповнить его умови 53
- „ годує найшита зелїзним бобом 53
- „ загадує ему одного дня зрубати з цілої гори ліс, другого
викорчувати і зорати ту гору, третього засїяти і вижати . 53, 54
- „ каже ему назганяти по парі всяких звірів, гонити на пашу
чортівські конї, в кінці думає привалити его завалюючи су-
фіт его спальні 55, 58
- „ гонить за втікаючими, та здібавши свою дочку змінену на
млин а слугу на старого мельника, вертає 58, 59
- Жінка** хлопова сварить ся з чоловіком, що змилував ся над ка-
лїкою найденою в лісі 46
- „ ськаючи мужа находить на его шиї шрам від рани, по ко-
трому пізнає, що він розбійник 50
- „ вдягає свою одїж на стовп над річкою, а сама в одній со-
рочці тікає від мужа розбійника 50

- Жінка** тікаючи від мужа розбійника ночує на дереві і плаче, а єї сльови капають на єї мужа, що біжучи за нею ночує під тим деревом 50
- „ видає свого мужа розбійника 51
- „ царевича, що пробуває на війні, тікає з дому з маленькими дїтьми, боячись щоб єї в наслідок сфальшованого листу єї мужа не страчено; не бере з собою нічого, лиш перстїнь і хустку дану їй мужем 88
- „ ховає ся в дїтьми в лїсі, в печері, де ланя своїм молоком годує єї дїтей 89
- „ обдерта встидаєсь показати ся своєму мужеві, аж той дає їй із себе плащ 89
- „ подає своєму мужеві перстїнь і хустку, щоби дати себе пізнати 89
- „ вібраним на балю гостям завдає питанє, що робити такїй матери, котра всякими способами настає на житє своєї дочки 89
- „ шевцева, милосерна, приймає і гостить Ісуса Христа і апостолів 90
- Жінці** не слід правди казати 10
- Звірі** скликані чортовим наймитом при помочи чудесної трубки, хочуть чорта розірвати 55
- „ розходять ся на голос тої самої трубки 55—56
- Зелїзна палка**, котрою вдаривши три рази о скалу, чортів наймит скликає велику силу робітників 54
- Зелїзний біб** — одинока страва чортового наймита 53
- Зелїзний міст** через море стає в одній хвили за потрясенєм чудесної мошонки 9
- Злий дух** пориває царівну і живе з нею як з жінкою 21—22
- „ живе в фільварку (на скляній горі?) 22
- „ прилітаючи до дому зачуває запах прїсної (т. є. людської) душі 22, 23
- „ дає царевичеві, своєму швагрові, половину своєї хустини, котра в разі небезпеки робить ся темною і дає знати про се влому духови 23
- „ пє горілку, а царевичеві дає меду 22—23
- „ пє вино і вечеряє з царевичем 24
- „ дає швагрові царевичеві половину ножика, котрий в разі небезпеки робить ся дуже варжавлений і прикликає єго на поміч 24
- „ не має жадної віри 24

Злий дух хапає ся бороти ся з гостем-чоловіком	24
„ хоче вісти чоловіка	25
„ не слабу воду замість сильної і гине в боротьбі з чоловіком	25
„ краде бідному чоловікови в лісі паляничку і відає	60
„ в виді панича, видурює від бідного чоловіка запис на те, о чім він не знає (ненароджену дитину)	46
„ боїть ся свяченої води	46
„ не може взяти дівчини скаліченої батьком	43
„ посаджений шевцем на стільчику не може з него встати і мусить шевцєви дати ще 4 роки жити	91
„ ставувши під вікном у шевця не може відступити і мусить дати єму ще 4 роки жити	91
„ видівши на сливку не може з неї злізти і мусить зовсім увільнити записаного єму шевця	91
Злі духи , слуги найстаршого чорта, хочуть розірвати царевича, та інший злий дух розгонює їх	24
„ дорікають своїому товаришеви за те, що вкрав у бідного чоловіка паляницю і кажуть єму у того чоловіка рік слу- жити	60
Злодії — 12 — засідають ся на дівчину в єї хаті, вечеряють з нею, а потім хочуть єї вбити	49
Змія з семи головами в ночі хоче проковтнути сплячих царя й царицю, але молодший брат царя відтінає їй відразу всі сім голов	84
Ісус Христос , вандруючи по сьвіті з св. Петром і Павлом, ночує у шевця, що запродав ся алому духови і в відплату за нічліг дає єму три дари, при помочи котрих шевць увіль- нює ся від злого духа	90
„ велить св. Петрови пустити того шевця до неба, та поса- дити при брамі, нехай шнє чоботи	92
„ в виді старого діда, запрошений бідним чоловіком за кума велить єму ще просити за куму паню — Богородицю	92
„ впрощує ся до кума в гостину і чудесно наповнює єго ко- мору всім що треба до гостини	92, 93
„ на відході дає своїому кумови березовий прутик і каже бити ним ту дитину по чиколотках і пророкує, що батько в 12-тім році єї продасть	93
Каменем стає вірний брат, що виратував брата з братовою від смерти, а опісля оповів се перед царем, та по сімох літах потручений братовою опять оживає	85

Капелюх яко міра для грошей	64
Кара смерти через привязанє огерови до хвоста і розволоченє	
по полю	36, 89
„ через розстріляне	45
„ через спаленє на терновім огни	96
Кінь паде і здихає на мості, під котрим сидить противник, що має вбити єго пана	12—13
„ морський, чудесний, має на собі золоті вуздечки, сам приходить до царевича і каже єму сідати на себе	25
„ тричі перед небезпечними пригодами просить ся у свого пана, щоб пустив єго троха поссати матери і за кождим разом робить ся сильнійший	25
„ вивозить на собі царевича і єго трьох сестер	25
„ біжить не доторкаючи землі	25
„ посланий Богом для ратунку від злих духів	26
„ лишає царевичеви книжку молитвову	26
„ з золотою гривною, золотим хвостом і золотими копитами а діяментовими чи магнесовими підковами вибігає на склячу гору	28
„ відушый остерігає свого їздця, щоб не брав найденого на шляху золотого пера	76
„ помагає єму сповнити всякі важкі роботи	77—79, 81
„ каже себе по смерти спалити і свій попіл заховати яко чудесне средство	79
„ говорить до свого пана людським голосом	76, 77, 78, 79, 81
„ морський, виходить з моря на беріг і ловить ся таким способом, що звичайного коня обмотують прядивом і обливають смолою; морський кінь починає єго кусати і зачіплює ся зубами в смолу так, що не може втекти	77
„ остуджує кіпуче молоко, доливаючи в него води, котрої вперед сам напив ся багато	81
Кіньська голова повна грошей, закопана під межею	8
Ключниця йдучи з панною до царя хоче сама стати царницею, виймає тій панні очи, відрізає руки й ноги і саму єї викидає в лісі з повоза і прикриває ломачем	40
„ приїхавши до царя увязнена	41
„ віддає мужикови за одну гарну хусточку очи, за другу руки, за третю ноги тої панни	42
„ всаджена знов до темниці, коли та панна стала царницею, підкуплює міністрів на єї загибель	44

Ключниця з оглушеної цариці, що лежить на катафальку в кляшторі, виймає серце	45
„ бє царську дитину, що в ночі відбирає у неї те серце	45
„ за кару розстріляна на шматки військом	45
Кобила морська з лопатем, пасє ся на березі, ховає ся в морі	25
Кобили царські, всіх 45, доять ся самі в котелок тоді, коли кожду вдарено в лоб дубовим поліном	79
Кобиляча голова — втастителька хатки в лісі	52
„ з єї вух виймає услужна дівчина всяке добро	52
„ танцюючи з дівчиною розбиває єї на дрібні шматочки	52
„ щезає від півникового голосу	52
Коваль за морем нараює королевичеві, як доїхати до молодильної води	18
Конець і горілки збанець — приговорка при кінці казки	21
„ і хліба дробязка і кобас вязка і чебер кісілю і всі гості поділю	21
Конї чудесні, виходять з моря	11
„ один з місяцем, другий з сонцем, третій з зорею	11—12
„ у кожного в вусі пишне вбранє	12
„ вони вискакують з їздцем до палацу на третій поверх	12
Королевич найстарший з трьох оповідає батькови про молодильну воду, вибирає ся з військом єї добувати, запливає на таке море, де вода густа як дриглї, там стоїть і вигублює половину війська	17
„ середущий попадає в те саме море	17
„ наймолодший їдучи на право перепливає на другий бік	18
„ наймолодший їде на гору в човні і молотком поганяє, усипляє медведя і варту на брамі, набирає молодильної води, насилує сплячу царівну в палацу, лишає їй записку об сїм на ліжку і відходить	18
„ здибає своїх братів застрягших серед моря, витягає їх ланцюхами з дриглїв і вертають до дому	19
„ підпоєний старшими братами везе батьковн замість молодильної води труючи, котрою вмитий пес тріскає і здихає	19
„ відданий стрільцеві, щоб єго в лісі забив, дає собі відтяти мизинний палець батькови на знак, і їде в світ	19
Королевичі , два старші брати, підпокують наймолодшого, відбирають від него молодильну воду, а єму наливають труючої морської води у фляшку	19

- Королевичі** остерігають батька перед тою водою і обмовляють наймолодшого, що хотів батькової смерти 19
- „ дають батькови правдиву молодильну воду, котру віді-
крали від наймолодшого брата 19
- Король** старий хоче відмолодити ся і питає панів про спосіб, та ніхто не зміг ему порадити 17
- „ одержує від наймолодшого сина воду, та слухаючи остороги старших синів каже вмити нею пса, котрий від неї зараз здихає 19
- „ велить стрільцеві вбити наймолодшого сина і принести на знак серце і мізничний палець 19
- „ довідавши ся правди велить відшукати наймолодшого сина і коли той надходить, батько ему на стрічу лізе на колінах 20
- Крук** на просьбу чоловіка приносить в дзьобі живущої води, котра оживлює вбитого і згоює его рани 35
- Лажене** на колінах — знак жалю за поповнену несправедливість 20
- Ланя** живе в печері в лісі і своїм молоком годує дітей вигнаної цариці 89
- „ здібана в лісі царевичем, мужем тої цариці, втікає до печери і провадить его за собою 89
- Лінарі** не знаючи нічого про жабу під ліжком під підлогою, не можуть нічого порадити хорій пані 70
- Ліпше** руками робити, як фірманити 63 64
- Лісничий** має дочку похожу на той малюнок, який цар ровіслав по всіх краях, пише до царя про се, а відтак висилає дочку до царя під доглядом зрадливої ключниці 40
- „ коли дочка его не прибула до царя, увязнений сидить 10 літ в темниці 41
- „ сидячи в темниці почорнів як чорна земля 43
- „ увільнений по просьбі дочки стає у царя найстаршим міністром 44
- Льокай**, котрому мати поручила вбити її дочку, жалує її, відтинає їй руку, а серце видобуває з убитого пса і віддає матери 85
- Мати** і її два старші сини клякають перед наймолодшим перебраним за пана 37—38
- „ не вірить томуж синові, коли він опісля признає ся, що то він був тим паном 38
- Мати вдовиця** каже служі стратити свою дочку за те, що та дочка гарнійша від неї 86

Мати-вдовиця каже принести собі з дочки на знак серце і праву руку	86
„ пізнає руку дочки, нохає серце і пізнає запах пса	86
„ переймає у післанця лист царевича і фальшує его пишучи, щоб его жінку а єї дочку враз з дітьми зараз убити	88
„ на царськїм балю, не пізнавши цариці свої дочки, на єї питанє сама видає на себе засуд смерти, котрий на нїй і виконують	89
Медведї , що побили в лїсі волів, запряжені сильним наймитом (злим духом) у віз мусять тягти дрова, ошісля пущені на обору мордюють за ніч усю господареву худобу	62
Мельник , що на трьох каменях желе, а жадєн хлїба	3
„ на чотирьох каменях желе, а часу не має їсти	80
„ не дає псам їсти, то й сам терпить голод	4, 80
Міністер везучи до царя дївчину, лїсничого дочку, сидить на передї і поганяє конї	40
Міністри хочуть стратити парубка, що вискочив на скляну гору і має вяти царську дочку за жінку	38
„ на розказ царя запрягають осьмеро коней, щоби царську наречену везти до царського двора	44
„ підкуплені зрадливою ключницею підсаджують дві гармати під міст, котрим іде молода цариця і оглушують єї	44
Молоко кобиляче, кіпуче, — коли в ньому купає ся хлопець при виливі віщого коня, вискакує з купелї весь у золотї	79
„ цар купаючись без такого впливу, гине, лиш білї кїстки випливають на верх	79
„ кіпуче, остуджене водою, скупавши ся в нїм чоловік виходить ще красший як був	81
Море , на котрїм є три дороги	17
„ котрого вода стає дреглями, так що судно не може плисти нї в зад нї в перед	17
„ грає, по чїм морські панни співають	78
Мошонка чудесна, котрою потрясти, то випадають гроші	8
„ потрясти нею, то на жаданє стає на тїм місці палац	9
„ стають конї з каритою	9
„ стає залїзний міст через море	9
„ стає садовина по обох его боках і зараз цвїте і зараз родить	9
„ коли єї вкрадено, то все те щезає	10
„ при смерти властителя щезала	11

- Мрець** чудесно привернений до життя, прокидає ся зі словами
„А то я міцно спав!“ 7
- Наймолодший син** сам один іде вартувати на гріб помершого
батька 36
- „ одержує від мерця кожної ночі один волосок з голови,
з котрого в разі потреби робить ся чудесний кінь . . . 36—37
- „ ідучи на скляну гору, перебраний за пана, бив нагайкою
своїх старших братів і матір 37—38
- „ вискакує з конем на скляну гору і одержує від царівни
сигнет і підпис 37
- „ бавить ся там три години і їде так, що ніхто не бачить,
куди щез 37—38
- „ дає цареві слово, що буде в тім а тім часі, щоби взяти
слюб з царівною — і не являє ся на означений час . . . 38
- „ впив ся на царськім балю і ліг спати в ямі виритій
свиньми 39
- „ коли при нім найшли перстінь і підпис царівни, він викли-
кає чудесного коня і переміняє ся в блискучого лицаря . . . 39
- Ніж** застромлений в дерево на розпуті, а коли на нім покаже ся
кров, то знак, що один із братів-погиб 33, 35
- Ноги** дівчини-каліки, відрізані злою ключницею, по довгих роках
приложені на своє місце приростають опять 43, 94, 95
- Ножик** розломаний на дві часті, котрі в разі небезпеки обі на-
раз ржають даючи знак властивцеві одної часті, щоб ішов
на поміч властивцеві другої часті 24
- Огородник** царський бачить у саду під одною яблонею що рана
яблока вивбрані, засідає ся і ловить гарну нанну без руки,
котру опісля віддає царевичеві 87
- Оповідач** був на весілю героя казки, набитий з ключем до гар-
мати і вистрілений прилітає на те місце, де оповів казку . . . 26
- „ був на царськім балю, напив ся, ліг спати між порохом, єго
враз з порохом набито в гармату і вистрілено, так що він
прилетів аж на те місце, де оповідає казку 33
- „ завинений в папір, набитий в моздір і вистрілений прилітає
на те місце, де оповідає казку 59
- „ з царського балю від гарматнього вистрілу летить аж до
села, де тепер живе 39
- „ після царського балю лежав у листю, єго взяли з листем,
набили до гармати і вистрілили і він залетів аж на місце,
де оповідає казку 45—46

- Оповідач** во страху перед Бідою забіг аж на те місце, де розкажує казку 68
- Очи** вибрані дівчині, носить її зрадниця в кішені завинені в папері і за гарну хусточку віддає їх по кількох літах мужикови 42
- „ їх первісна властителька діставши їх прикладає їх собі на місце і вони приростають зараз і опять видять 42
- „ вибрані дівчині вірицею царською, чудом являють ся опісля у неї і розмочені в воді та приложені знов врастають на місце „ 94, 95
- Павло** святий, товариш Ісуса Христа в его вандрівці по землі, ночує з ним разом у шевця, що запродав ся злому духови 90
- Панна** вподобала собі проїжджаючого парубка і бере его собі за мужа 34
- „ морська співає тоді, коли море грає 78
- „ зваблена золотою шафкою в жіночими строями, попадає ся в самотрісок 78
- Парубок** перемінений в старого діда а дівчина в стару корову („ті а ті йшли туди, коли я ще був малим хлопцем, а ся корова теличкою“) 58
- „ перемінений в статую святого, а дівчина в каплицю — чорт не може до них доступити 58
- Парубок і дівчина** (чортова дочка) тікаючи від чортів тричі чудесними способами змилкують погоню і ратують ся від неї 58—59
- Перстінь** чудесний, дар вужів, насадивши его на палець що задумаш те й маєш 14
- „ укравши его від мужа невірна царівна в ночі держить его в устах і випльовує, коли кіт приложив їй миш до уст 16
- „ кіг упускає его в море, де его ковтає риба, та кіт виваблює єї на верх, роздирає і добуває перстінь 16
- „ переломаний на двоє і хусточка передерта на двоє, в котрих одна половина у панци а друга у парубка, — знак заручин 28, 29
- Пес і кіт**, котрих дурень виратував від смерти, перепливають море, щоб від его невірної жінки відкрасти чудесний перстінь 16
- „ заставляють царівну виплюнути той перстінь із уст 16
- „ пливучи через море в перстенем упускають его в воду, та опять видобувають з нутра риби і приносять своєму пану 16

- Петро** святий — товариш Ісуса Христа в его вандрівках по землі 90
- „ придверник небесний, не хоче пустити до неба шевця, що записав ся злomu духови 91
- „ питає Ісуса Христа, що робити в сьому ділі 91
- Післанець** висланий з листом царевича, ночує у матери царевичевої жінки, котра в ночі перемінює лист і піддає ему такий лист, щоби її дочку і її дітей стратити 88
- Плита** закопана серед ринку в місті, криє під собою воду з усього міста; виваливши ту плиту вода попливе 69—70
- Покойова** підстерігає царевича, що у него в покою в шафі є схована гарна панна; на просьбу царевича не говорить о тім родичам 87
- „ остерігає царицю, що родичі її мужа хочуть їй зробити смерть 88
- Попелюх** (третій, дурний брат) стереже в ночі батькової пшениці і щоб не заснути, вилізає на яблінку 11
- „ вискакує на чудеснім кони на третій поверх до царівни 12
- „ схований під мостом дожидає ворога — потвора з двома, потім з трьома а в кінці з чотирма головами, вбиває двох перших, а від третього сам гине 12—13
- Попіл** з віщого коня сповнює все, що собі загадає его властивець 79
- Потвори** з двома, трьома і чотирма головами 12—13
- Птах** морський (з золотим піррем?) впливає на море, там его ловить віщій кінь 77
- „ віщун прилітає в ночі, заповідає сплячим цареві й цариці велике нещастє, а zarazом грозить тому, хто се чує і їм скаже, що сам стане каменем 83, 84
- Пустельник** находить у лісі дівчину без рук, без ніг і без очей, заносить її до своєї хати, находить під нею рушницю, бе птахи і годує ту дівчину, опісля находить так само її руки, ноги і очи, розмочує їх і прикладає до відтятого і все приростає на своє місце 94, 95
- „ на розказ дівчини бе її по чиколотках, вона плаче грішми а за ті гроші він будує в лісі палаці 95
- Риба** морська проковтнувши чудесний перстїнь, признає ся в тім перед котом і впливає на верх, де її нес і кіт розривають, щоб видобути з неї перстїнь 16

- Риба** возить на собі копець землі і не може его з себе скинути, поки кого небудь на собі не перевезе через море . . . 80—81
- Розбійник** перебраний за пана женить ся з дівчиною, що вбила его братів а его ранила, женить ся в тій цілі, щобн на ній піжстяти ся 50
- „ полошить спісою на потемки пташки з дерева і ранить свою жінку, що там перед ним сховала ся 50
- Роса** чудесна, котрою помазавши лице сліпий віденскує очи і видить 69
- Рука** дівчини, відтята на розказ злої матери, відростає з часом на ново 87, 88
- Руки** дівчини каліки, відрізані злою ключницею і переховувані довгі літа, опісля діставши ся до первісної властительки і приставлені на своє місце, приростають опять . . . 42, 94, 95
- Серце** і мізинний палець — знак, що того, кого велено вбити, справді вбито 19
- „ і права рука дочки, принесені матери на знак, що її дочку вбито 86
- Сильний наймит** (злий дух) бере від разу стирту сїна, ще й бугая, що хотїв его вбити 60—61
- „ замість пяти мішків полови привозить во млина пять мішків гарної муки 61
- „ привозить дрова медведями замість волів, котрих ті медведі поїли 61—62
- „ вимушує від цїсаря для свого господаря чотири бочки грошей 62—63
- „ убиває господаря, давши ему одного штовшка в ніс . . . 63
- Син** дістає по батькови половину спадку, а дві дочки другу половину 21
- Сини** два розумні а один дурень 53, 63
- Сімплегати** — дві гори, що бьуть ся одна з другою 3, 89
- „ перестають бити ся, коли кого забьють між собою 4, 89
- Скаменілого брата** не ховають, але старший брат держить его у себе в куті покою сїм літ 85
- Скляні гори** — місце пробуваня злих духів 22
- Скобель** вбитий в поріг не пускає зловленого чоловіка втекти кривь двері з хати 67
- Сливка**, на котру хто вилізе, не може злітати без дозволу властивця 90, 91

Сльози дівчини невинно покаліченої — чисте золото	41
Сокирка з золотим топориском, застромлена в сосні: хто її чешить рукою, то так і прикіпить до неї і не може далі рушити ся	67—68
Сонце зачуває людську душу в своїй хаті	4
„ вечерає і лягає спати	4
„ осліплює дівку, що мила ся в неділю рано і тими помиями залляла єму очи	4
„ має матір і живе з нею в домі, до котрого приходять на ніч	3, 4, 80
„ може одним своїм волоском спалити чоловіка	80
Сонцева мати — прихильна до чоловіка, ховає его під піч	3, 80
„ розпитує свого сина о те, чого треба сему чоловікови	4, 80
Старшому брату випадає вперед женити ся, а не молодшому	82
Стільчик , на котрім хто сяде, той не може встати, поки властивець его не пустить	90
Сторож бачучи в ночі крізь дірку від ключа, як молодший брат царя зливає кров на сорочці жінки старшого брата (царя), оскаржує того молодшого брата о чужолоство	84, 85
Страху можна дістати, як горіх розкусити	7
Стрілець королівський, котрому велено вбити королевича, вбиває пса і виймає з него серце, королевичеві відтинає палець, а самого пускає в світ	19
Сучна й півничок — товариші дівчини, що йде в ліс	52
„ услуговує кобилячій голові	52
Терновий огонь , на котрім палять матір зрадницю і її дочку	96
Три царівни покрадені злими духами підчас проходу в садку	21
„ живуть з ними, як жінки з мужами	22
„ ховають брата перед мужами і покажуть его аж запевнивши ся, що муж прийме его ласкаво	22—23
Три важкі роботи яко ціна за віддане дочки за жінку 53, 77—79, 80 (?)	
Три дочки чортові , перемінені в три лошиці, мають убити наймита, котрий за порадою наймолодшої дочки побиває їх а сам лишає ся живий	56
Три птахи на фігурі о-півночі розмовляють людським голосом і дають бідному сліпому, що сидить під фігурою, три добрі ради, як відискати очи і прийти до маєтку	69
„ розривають богача, що сидить під тою фігурою	75—76

- Трубочка**, котрою затрубивши на три сторони, чортів наймит скликає до себе по парі всякого звіря 55
- Упир** ходить по ночах, дусять людей і виссає з них кров 5, 6
- „ в ночі виходить з гробу і йде в село, лишаючи яму отворену 5
- „ ок. 11. години вертає з села і застає живого чоловіка в своїй труні, а той не хоче его пустити 5
- „ о 12-тій годині мусить ховати ся, поки півень заспіває 6
- „ щоб оживити подушених ним, треба вирвати з его чуприни девять волосків і ними підкурити мерця 6
- „ щоби не встав більше, треба з попом ще раз гріб запечатати, а надто вбити в гріб 9 осикових колів і обсіпати гріб 9×9 зернами маку 6
- „ коли его „не по правді поховати“, то буде ходити 7
- „ промовляє з гробу в 9 літ по смерті 7
- Цар** каже вивести свою дочку на скляну гору і оголосити, що хто до неї вискочить на коні і поцілує її, той візьме її за жінку 26
- „ велить шукати по всім краю парубка, що виїхав на скляну гору, поцілував его дочку і має відтятий палець 29
- „ оголошує, що хто вискочить з конем на скляну гору, дістане его дочку і царство 36—37
- „ каже пильнувати свого будущего зятя, щоби міністри его не стратили 30
- „ справляє баль, на котрий завзивають усіх парубків з цілого царства 39
- „ молодий хоче мати жінку лицем подібну до него і розсилає свою фотографію по всіх краях з наказом, щоби дівчину похожу на те обличчє прислати до него 40
- „ одержавши ключницю замість папни, замикає її, а також батька папни до в'язниці 40—41
- „ переходячи з військом бачить новий палац з написом, що тут дають всякому безплатно їсти й пити, входить там з усім військом і знаходить уздоровлену каліку, котра оповідає ему свої пригоди і просить за своїм батьком 43
- „ переконавши ся о правді її слів увільнює її батька, женить ся з нею, а ключницю замикає до темниці 44
- „ по трьох місяцях жінка его оглушена вистрілом з двох гармат паде мов нежива, він складає її в кляшторі на високий катафальку і запечатує той кляштор 44

- Цар** з жалю за жінкою півтора року не виходить з покою, а вийшовши бачить дорогу до того кляштору обсажену прекрасними цвітами, заглядає до середини через дірку від ключа і бачить, як довкола катафалька бігає мала дитина 45
- „ дає Дуб-березі свою дочку за жінку за те, що той відбув подорож до сонця, але вперед каже ему скупати ся в кіпучім молоці 81
- „ бездітний приймає двох вандруючих братів за своїх синів і віддає старшому своє царство 84
- „ засуджує на смерть молодшого, котрого оскаржив слуга о грішні зносини з жінкою старшого 85
- Царевич**, котрого трьох сестер покрали злі духи, чує в сні голос, котрий каже ему їхати їх шукати на трьох скляних горах 22
- „ заїжджає на ніч до фільфарку, котрого хозяйка — его сестра 22
- „ женить ся з дівчиною калікою, та коли вона має родити, він мусить їхати на війну 87
- „ там одержує лист від родичів, що вона має пса і kota, але велить берегти жінку і тих дітей аж до свого приїзду 87
- „ вертаючи з війни до дому не застає жінки з дітьми, покидає родичів і їде в світ шукати їх, вандрує цілий рік селами, потім їде лісом, здибає ланю і за єї слідом доходить до печери, в котрій живе его жінка з дітьми 88, 89
- Царівна** ставши жінкою властителя чудесної мошонки, вишпугує у него тайну, краде мошонку і втікає 10
- „ вкравши чудесний перстїнь від свого чоловіка і покинувши его, спить держачи той перстїнь в устах 16
- „ за морем має дитину, а не знає від кого 20
- „ найшовши записку їде шукати королевича 20
- „ розпитує двох старших его братів і виявляє, що з них жаден не був з нею 20
- „ відшукує наймолодшого, котрий оповідає їй усе, як було, і женить ся з нею 20
- „ відтинає на знак палець парубкови, що вибіг до неї на кони на склянну гору і поцідував єї 28
- „ бачить рани на тілі сплячого мужа і відкриває, що він був у війні, до чого сам він не хотів признати ся 33
- „ купає ся в кіпучім молоці і гине 81

- Цигани-сироїди** забирають дівчину в села, ввозять до свого краю і годують горіхами і вином, щоби її зарізати на празник 48
- „ ідуть до божниці, а старій циганці велять ту дівчину спекти 58
- „ їдять стару, котру дівчина замість себе всадила в піч, і дивують ся, що в неї таке тверде м'ясо 48
- „ підгризають зубами дуба, на котрім сидить дівчина, бо не знають іншого способу 48
- Цісар** заблуdivши на полявану, ночує в палацу, де живе та, що мала бути его невісткою і відїжджаючи запрошує її до себе на балъ 95, 96
- Чарівниця** в палацу в лісі всякого проїжджого робить каменем . 33
- „ під загрозою смерти кропить те каміне водою і з него опять роблять ся живі люде 35
- „ її опісля стинають 35
- Чарноглава** (чарівниця) стрічає в лісі дурня і подає єму спосіб, як здобути руку царівни на склянній горі 27
- „ живе в печері, там має військо, коні і всякі убори 28
- Чертна**, котрою бідний міряє гроші, позичена у брата-богача; в ній зачіпляють ся два дукати, котрі богач витрясає і так півнає, що его брат міряв гроші 74—75
- Чорний віл** — символ тяжкої а безплідної праці 64
- Чорт** переіменений в огира хоче вбити наймита, але за порадою его ж дочки наймит бе его і сам лишаєсь живий 57
- „ завалює в ночи стелю того покою, в котрім спить его наймит, щоб его убити, але чортова дочка остерігає его і ратує 58
- „ має насипати дурному капелюх грошей, а насипає повну яму викопану під капелюхом крізь діру вирізану в денці капелюха 64
- Чорти** всю біду на світі роблять 64
- Чортова дочка** влюблена в наймита чоловіка, помагає єму проти своїх рідних 53—59
- Чортова жінка** переіменена в кобилу, хоче вбити наймита, але той за порадою її дочки бе її і сам лишаєсь живий 57
- Шатанови** дає свою душу той, хто собі жите відбирає 47

Швець бідний занеує ся злomu духови на 24 роки	90
„ гостить у себе Ісуса Христа з Петром і Павлом і ви- прошує собі у них за те три дари	90
„ при їх помочи вимушує від злих духів ще вісім літ гоїшого житя і цілковите увільнене від запису	91
„ дістає ся до неба за волею Ісуса Христа	92
„ пущений до неба сидить за брамою і робить чоботи по на- казу Ісуса Христа	92
Шкараба — жаба, що надихує на чоловіка слабість, сидить під підлогою під ліжком; як єї викинути, то чоловік буде здоров	69
Щигла в ніс має дати наймит господареви замість заплати, яку б мав єму господар дати за цілорічну службу	60
„ по році дав єму такого, що господар від разу паде не- живий	63
Хліб , що перший всаджає ся в піч, видобувши, годить ся по- кряяти і дати псам, тоді ховяїн буде мав усе досить хліба	4
Хлоп , котрий не знає, що біда і страх	5
„ іде шукати біди і страху	5
„ сидить на цвинтарі на гробі і не має страху	5
„ влізає в яму і в трумну, з котрої власне виліз упир	5
„ вимушує від него способи, як оживити подушених і як зро- бити, щоб він більше не ходив	6
„ за відживлене подушених упирем бере два злітники плати	7
„ без страху, а вмирає зо страху, коли галузка торкнула по струнах цимбалів	9
„ хоче старати ся о руку царівни, хоч має жінку і голов сю жінку задобрити грішми	26—27
„ не виїхавши на скляну гору збитий нагаями вертає до дому і нікому про се не каже, аж дурний брат видає єго з секрету	27
„ збираючи ломаки в лісі находить під ломакави покалічену дівчину, бере єї до дому і не вважаючи на сварку жінки кормить єї	41
„ за сльози каліки, перемініні на золото, купує їй усе що потрібно і сам стає богачем	41—42

- Хлоп** за гарну хусточку вимінює від злої ключниці очі каліки, котра приложивши їх до чола стає видюща 42
- „ так само вимінює руки і ноги 42
- „ що ходив до Біди красти яблука, не може злізти з яблунки, зловлений Бідою гринчи тікає від неї; тікаючи хапає, її за сокиру з золотим топорищем і прикінає на місці, відрізає собі руку, зануває ся в терню і везе Біду на карку 66— 67
- „ зловлений Бідою при крадіжці яблук даремно силкує ся двічі втекти від Біди 67
- „ хапаєсь за сокирку з золотою ручкою і прикінає на місці 67, 68
- „ привязаний ланцюхом в хаті має бути спечений у печі, та комином вискакує з хати 67
- „ запутавшись в терню попадає Біді в руки і мусить її возити на собі 67
- „ удає, що не знає як сидіти на лопаті, а коли Біда сідає сама, щоб ему показати, всаджає її в піч, затикає і сам утікає 68
- „ догнаний Бідою вішаєсь з рознуки 68
- „ не хоче меду і вина, бо в тім смаку не знає, тільки горілки 72
- „ виконавши жабу з під ліжка хорої пані, каже її занести геть і викинути і так уадоровлює паню 70
- „ одержує за те три бочки грошей 71
- „ добуває воду в місті і за те дістає від нумера по 100 ринських 73
- „ посилає сина до свого старшого брата богача, щоби позичив чвертки жито міряти 74
- „ признає ся брату, що міряв гроші і оповідає ему, як до них прийшов 75
- „ не хоче вибрати брату очей, так як той ему був вибрав, але з завязаними очима веде его під фігуру, де той гине 75—76
- Хусточка** передерта на дві половині — знак заручин парубка з панною 12
- „ роздерта на дві половини, а в разі небезпеки того, що має одну половину, обі половині роблять ся темні і да-

ють знак властивцєви другої половини, щоб ішов тамтому на поміч	23, 24
Яблінка , котра не пускає того, хто на неї виліз яблука красти .	66--68
Яблука , котрих вісім штук чоловік не може донести і продає їх по три дукати за штуку	10
Яблуко , куплене за слєози дівчини-каліки, має в собі хусточку таку гарну, якої ще не було на світі	42



Українські людські вигадки.

Зібрані Опанасом Шимченком.

ПЕРЕДМОВА.

Записані нами вигадки можна розділити на шість частин: а) про руських,¹⁾ б) про жидів, в) про циганів, г) про панів, д) про москалів,²⁾ е) про птахів і звірів.

Всі вони разом політі веселим сьміхом, і скрізь тут чимало сатири. Однак в сатирі не можемо знайти ніякої злоби. Се не злий сьміх, а весела усьмішка, що з'являєть ся у матері або старших діттих, як перед ними нешкодливо пустує мала дитина.

Під сим ніби веселим сьміхом ховаєть ся причіпка, чому старе й мале не від тих грошей, щоб послухати і аж береть ся за живіт та регочеть ся, як почне проказувати єї вигадки який-небудь Грицько або Омелько.

Скінчив оповідач. Дітвора пореготала ся і знов весело собі граєть ся. Але подивіть ся на старих. Весела усьмішка де й діла ся, і замість неї насупилаь брови. Чого воно так? Того, мабуть, що й під сим сьміхом заховані, як казав Гоголь, невідомі, незримі мирови сльози.

Невесело чоловікови: Вище він чарку, „вдарить об землю ляхом-журбою“, веселить ся. Вийшов хміль, і зробило ся чоловікови на серці ще гірше, ще сумнійше. Те-ж саме можна вислідкувати й тут. Поки оповідач приказував, поти слухачі були ніби п'яні а від

¹⁾ Автор думає про Москалів. Ред.

²⁾ Автор думає про салдатів. Ред.

того й веселі. Замок він, пропав і хміль, пропали й регоги, пропала весела форма оповідання... Зостав ся тільки його сумний зміст. А зміст сумний через те, що в малюнку людського життя в вигадках переважає темний цвіт. Народ український заглядів, що тепер оден одному рве яму, що жінка знущаєть ся над придурковатим чоловіком, що мале хлопця й те може обдурити навіть пана, а про унтера-офіцера вже нічого й балакати, бо він може все до останку пограбувати: і хату спалити, і гроші вкраде, і худобу видурить, і насеред болота покине!...

З шести розділів записаних нами вигадок найбільшу вагу ми даємо оповіданням про руських, бо в них можна знайти відповідь на цікаве питанє: з якого боку український народ дивить ся на своїх російських братів, котрих зве руськими.¹⁾

Найуперід на се питанє треба сказати, що Українці, як бачимо з їх вигадок, вважають руських за народ окремий, котрий приходить на Україну тільки на заробітки або й так.. „блукати і тиняти ся“, а потім вертаєть ся в свою Русею і оповідує про українські дива.

Приводом, з якого український народ вважає руських за окрему націю, єсть їх мова, їх звичаї, зовсім не схожі з українськими, їх окремий побут.

Живуть і „блукать“ вони гуртом, котрим заправляє Іванька найстаршій або дядя сємьон. Таке житє з погляду нашого народу тим несимпатичне, що воно ні за що пригнічує поодинокого чоловіка. Поодинокий чоловік в таких обставинах сам нічого не вдіє, навіть не погадає. Все буде так, як скаже Іванька найстаршій.

Іскру самостійної гадки народ помічає в такому пригнобленому чоловікови, але сей чоловік може сказати тільки „мабуть“, а потім зараз додаєть: „а найкраще понесьом до дяді, до Сємьона, той скаже!“ І рішенець буде від сього премудрого дяді, котрий наперед обізве всю громаду дурнями, а потім скаже таке, що й на голову не налізе, і помилка найстаршого окошить ся на всій ватазі і як-коли окошить ся не яби-як.

З другого боку не менч осміяною в українських вигадках виявляєть ся недотепність російського селянина до хліборобства.

Ті люди, котрі можуть вистроїти „ходолу з неба та аж до — долу“ не знають навіть, що воно таке за вила, і молотники з них нікчемні; „молотило їх сїм чоловіка і за день намолотили копу без

¹⁾ Слово кацап в Полтавщині можна почути хіба поміж інтелігенцією, а простий народ зве москалів руськими, а їх краї Русеєю.

сорока снопів". Не тямлять вони й того, коли добрі люди молотять гречку і оповідають своїм землякам, що вони „поздали ся молодити гречиху Петровняго дня“.

Правдивість вимагає додати, що такі наріканя українського люду на російських селян, яко вікчемних хліборобів, взяли ся, мабуть, з того, що народ наш не бачить перед собою справжнього російського „пахаря“, котрий так само тяжко працює, як і наш хлібороб і котрого чесна праця зробила ся сюжетом чудових поезій Кольцова і Некрасова. Руські знакомці Українця все ремесники, найбільш малярі й майстрі. Народ сей, звістно, хліборобства багато не тямить. Але як тепер на Вкраїні у літку платять косарям по півтора а то й два карб. на день, то деякі з майстрів кидають і своє ремесло і йдуть туди, де можна, як їм здасть ся, більш нагарбати грошій.

Роблять вони аби день до вечера, поки „хазяюшка наварить борщу у таком горшку, що як стане Іванька найстарший, чотири аршини з четвертю, так і бородушки не видать“.

Через се, видиме діло, трапляєть ся часто-густо так, що хазяїн після вечері просить руських, щоб вони не тільки „на другой год“, а й на другий день не прибували.

Тоді вже для них виходить діло погане; треба „блукати і тиняти ся“, а тут ще не вміють собі й їсти наварити.

Треба йти до Шутя, щоб навчив, як куліш варять. А той дивуєть ся, не йме віри, щоб такі вдалі люди, котрі збудують яку хоч церкву, не вміли наварити собі кулішу. Думає: жартують, мабуть, та й годі! А чом же й мені з ними не пожартувати?... А, може, справді не вміють? Треба запитати, нехай скажуть ділом. — „Хіба ви й сього не знаєте?“ питає Шуть. — „Если-б знали, не спрашували-б“, була відповідь. Е, гадає собі Шуть, так се-ж бо вже така кумедия, що і всьому селоці на неї не гріх подивитись.

Звернула на себе увагу і релігійна сторона руських. Її дотикають ся оповідава: „З подританієм“ і „Небольшая віна“. З першого погляду здаєть ся, що обидві сі вигадки не правдоподібні. Яким побитом народ наш може знати російських попів? Та й де-ж такі попи, щоб у личаках правили службу та ще й приказували якусь нісенітницю? Де вони ті руські, котрі не тямлять, що воно таке: „Євангелія, чаша, кадилиця“?

Може се зовсім не людська вигадка, а народ переняв її у „халоманов і досужих панічей“, як величають деякі російські письменники інтелігентних Українців за те... що вони хотять бути людьми, а не московськими попихачами і мавпами.

*

Від нестачі матеріялів ми не можемо напевно вислїдувати, де й коли з'явилися ці вигадки. Можна тільки догадуватись, що вони понаставали не дуже давно, бо до такої думки приводить нас цілком реальний зміст вигадок і мова їх, в котрій не знайдеш ніяких архаїзмів.

Що до місця, відкіль рознеслися вигадки по Україні, то й тут можна тільки більш менш правдоподібно вказувати. Ми найдужче хилимось до того, що зайшли вони до нас з Чернігівщини де наш народ живе в перемішку з московським, де поміж Москалями розповсюжене сектарство, і що піп в личаках „з руських, котрий сам нічого не знає“, се не справжній піп, а постановлений сектою замість попа мужик, котрий, звісно, міг правити „абедню“ в личаках і приказувати нісенітницю.

В наші краї такі оповідання, мабуть занесли чернігівські коробейники.

Пам'ятаєм і ми одного з них, котрий років з двадцять носив коробку по полтавському повіті, знав найменша й прізвиська всіх тутешніх хазаїнів, навчився по українському говорити і потїшав селян оповіданнями про жите москалів, про „Афонь-гору“ і т. и.

Оглядаючись на недавній час з'явища вигадок про руських, не можемо умовчати й того, що недавні-ж обставини полтавської єпархії не тільки не спромоглися знищити, а ще більш закріпили людський погляд на попів „з руських“.

Після архiereїв - Українців, котрі були у нас до 1863 року,¹⁾ пішли архiereї з Московщини.

Є латинська приказка „De mortuis aut nil, aut bene“. Може воно й справді треба так робити в щоденному житті, але в письменстві, здається, сю приказку треба трохи перевернути, хоч би на сей бік: De mortuis aut nil, aut vera. І от за покійного владика можемо сказати по правді, що він, роблячи добро для полтавської єпархії, (по його почину вибудована полтавська семінарія, бурса і духовна жіноча школа, для котрої він був найдобрішим і найдорожшим батьком, а за се йому прилюдна подяка) він однак наробив чимало й зла, бо часто ставив „пластирями“ церкви людей без всякої просвіти: своїх келейників, баньщиків і д. ин.

На останку, скажемо трохи про те, який вивід з українських вигадок можна зробити про морально-духове обличчя москалів взагалі. Перш усього бачимо, що се народ, котрий має смекалку, (дуб, ли-

¹⁾ Останній був Олександр. Він ні до кого инакше не промовляв, як по українському.

чаки пятами наперед і т. и.) але ся смекалка далеко не простягається і через інші якості характеру — гарячність, роззявляє рота там, де не треба — результати з неї аби-які.

Трапляють ся поміж ними люди й трохи письменні, тільки дуже вже вони величають ся своїм письменством. Коробейник щиро повірив, що через письменство його навіть царем можуть наставити і каже Шутеві: „Бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею посити ся“.

Далі. Се люди, котрі, як роблять що погане, доводять діло до самого краю. Кинули вони Шутя в полонку, так того їм ще мало, а — „Пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж...“ А як вона їм сказала, що вмер, то Іванька, самий найстаршій, і каже: „Як я самий найстаршій меж вами, так я над його гробом найуперід буду згнуцати ся“. Моральне людське почуття не може зносити сеї наруги і придумує в оповідані, як би найкрасше можна за його помстити.

Сорому нема в них навіть там, де треба-б „в сїрка очий позичати. Тільки що знуцали ся вони над Шутевим гробом, а як лісник сказав їм, що він набрав в ополонці ситців і хусток, то й їм забажало ся від Шутя того-ж добра.

Се все однаково, як трапляється ся поміж дітьми. Грають ся брат і сестра. Брат нізачо дав сестриці штовхана. Вона трохи поскімділа, а потім згадала, що в неї в кишені є медяник. Забула й про своє горе, сьміється, достає медяник і хоче почванити ся. „А в мене є медяник!“ — „Е, дай же й мені, каже брат“. Те-ж саме бачимо й тут, тільки, звістно, від штовханя до полонки дуже далеко.

Про чванливість і язикатість москалів добре сказано в II. і IV. оповідані.

В IX. оповідані досить яскраво виявляється ся, що москалі люблять порядкувати у нас на Україні, як у себе дома. Посеред дня руський привів свого товариша в чужий город, та й каже: „Ну, вот і рві, сколько хочеш“.

До повности людського погляду на руських бракують в нашій збірнику вигадки, хоч і відомі нам, але такі, котрих, з приводу їх порнографічного характеру, не можемо вділити нашим читачам.

Ми зовсім не хилимось до того, щоб в гидкій порнографії бачити правдивий малюнок морального становища, бо тут авторська фантазія дуже вже переборщує. А все-ж не можна відректись від того, що й порнографія єсть дзеркало людського життя, хоч і криве,

та дзеркало. І от як ми порівняємо гидощі, які ходять в народі про своїх і про руських, то бачимо, що народ приміром, страмні відносини поміж своїм братом обмежує границями чоловічності, а ті-ж відносини поміж руськими часто малює товаричими. Хто його зна, чого воно так... Може, й тут нашому народови замаякітрило світ сектарство, тільки дуже гидко балакає він про російських дівчат, їх братів і батьків.

О. Ш.

Про „руських“.

І. Як лісник морочив дванадцятєро руських.

У ікономії робило багацько руських. Тільки дванадцятєро з них відорвало ся і пішли скрізь блукати. Теняють ся вони день і — другий. Їсти хочеть ся. Приходять вони до лісу; а в тому лісі жив лісник Шуть — таке имя йому було, — поздоровкали ся тай кажуть: „Напрохали ми по селі і пшона, і соли, так не вміємо зварити каші; навчи нас, Шуть, як варити куліш. А Шуть: „хіба ви не знаєте й сього?“ А вони: „если-б знали, не спрашували-б“. — Ну, ходім же на толоку, каже Шуть, то я вас навчу.

Пішли на толоку. От Шуть вивів руських на таке, що вєсьому селові видко, та й каже: „поставте-ж казан, насійте пшона, налійте водою, заберіть ся за руки, дванадцятєро вас, та й крутіть ся кругом його, то він і закипить.

Забрали ся вони за руки і зачали крутити ся; поти крутили ся, поки їм стало в очі здавати ся, що вже закинів куліш: давай тоді його їсти.

Стали їсти, а він сирій, так вони й кажуть: „ето вон нас одурил: куліш верно не так варять. Ходім до Шутя вбємо його!“

Прийшли до Шутя. — „Вот ми тебе, Шуть, вбємо!“ — За що? — Та верно не так куліш варят, як ти казав, бо ми крутили ся, крутили ся, а вон і не зкипів! Как положиш так на сю ноч спать, щоб нідного з краю не було, щоб волка не бояли ся, — а то ми вовка бємо ся — то не вбємо, а то вбємо, как не положиш!“ Шуть сказав: „положу!“ —

Прийшов вечір. Шуть повів руських до комашнища та й каже: „лягайте!“ І обложив їх коло комашнища, кожного головою в комашнище, так що нема нідного з краю, усі в середині, і приказав: „тільки-ж

цитьто, як маленькі вовчки будуть кусати, а то як хто кричати не, то й великі придуть.

Пішов Шуть до дому. А їх як от се якого кошашня утне, то він тільки—с—с—с! А другий: „да молчі, а то й болші придуть“! Дивлять ся, що вже розсвітаєт ся. Оден каже: „он, мабуть, у мурашку положив!“ А другий: „та на pewno!“ Почали вставати. Повставали. Пойдьом же вражого сина вбємо!“ Прийшли. — Ми тебе, Шуть, убем, вот ти в мурашку положив спать нас!“ А Шуть каже: „на другу ніч уже положу так, що не бояти метесь!“ А вони: „ну, смотри, штоб положив!“

Прийшла друга ніч. А в тім лісі, що жив Шуть, дуб стояв розхилистий, так гілля на йому багато, що всі дванайцятєро руських помістять ся. Привіс Шуть драбину до дуба і каже: „Злазьте!“ Вони повлазили — усі дванайцятєро — і сказали Шутю: „смотри-ж, как сонце сойдеть, то ми будемо кричати — Шуть, неси драбину — штоб привіс!“ А Шуть каже: „добре!“

Череночували вони ніч. Сонце вже під снідання. Нема Шутя. Кричали руські, кричали: „Шуть, неси драбину!“, не несе Шуть.

От оден, Іванька, і каже їм: „я придумав, как злезть з дуба!“ А другий: „а как же?“ А Йванька: „как я самій найстаршой меж вами, так я візьму ся за гілляку руками, а оден за мої ноги, а другою за того ноги, та так і спустимо ся аж на низ!“

Забрало ся їх такечки одинайцятєро, а дванайцятий тільки що став брати ся, а той що за гілляку держить ся: „вот погоді, братец, руки поплюю, а то так не вдержу!“ Тільки що пустив ся він руки плювати, коли се як телехнуть ся усі дванайцятєро додолу, так того, що аж на сподї був, там і роздавили.

— Ну, ходім же до Шутя, кажуть руські, тепер вже йому не животіти! Прийшли до Шутя. — „От се тебе вже“, кажуть, „вбємо або утопимо в полонкє!“ Шутєві вже нічого й казати, бо винен.

От руські завязали його у торбу і несуть до річки кидати в полонку. Донесли до річки, аж нема полонки; так вони замість того, щоб оден пішов на село сокири добути, усі одинайцятєро пішли, а Шутя покинули в торбі на дорозї. А коробейник іде, побачив ту торбу та ногою штовх-штовх єї, а вона ворухеть ся, а він і питає: „хто се таке?“ А Шуть і каже: „се я!“ А коробейник: „Чого-ж ти тут у торбі?“ А Шуть каже: „хотять царем наставити, та не вмю ні писати, ні читати“. А коробейник „так вилазь, я влєзу, я могу!“

Уліз коробейник. Шуть зашморгнув його, а коробейник каже: „бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею носити ся!“

Шуть пішов з коробкою до дому, викопав яму, лїг туди сам у яму, і дїрку пропустив, щоб дихати-ж було куди, а жінці звелїв ситця ті та хустки з коробки порозвішувати.

Тим часом руські прорубали полонку, взяли коробейника замість Шутя і несуть його кидати у полонку; а він радіє: от-от царем наставлять!

Доперли руські коробейника до полонки, вкинули його та й кажуть: „а пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж?“

Прийшли, питають, а вона говори, що вмер. Самий найстаршій, Іванька, каже: „як я самий найстаршой меж вами, так я над його гробом найуперід буду згнуцати ся!“

От і почав Іванька халасувати на Шутевому гробі, а далі сїв та й улучив над самісенку дїрку. Шуть як штрикпе ножем, а Іванька тим і не хвалить ся, тільки підплигнув та й каже: „вот так, братци, кождий присядь да і падекочь!“ Та й кажен же так. А одипайцтому як шпи-гонув Шуть ножем у черево, так той і не підскочив, там і пропав! А ті й кажуть: „вон живої! Давай його відкопаємо?“

Відкопали. — Ми-ж тебе в проруб бросали, а ти живої?! — „Е, каже, бачте, в полонці набрав я скілько ситців та хусток!“ — „Так веді-ж і нас у проруб!“ Повів Шуть і їх.

Довів до полонки. — „Так как же, Шуть, ти кидати меш, чи самим плигать?“ Шуть каже: „треба кидати!“ А Іванька й каже: „как я самий найстаршой, так меня найуперід кидай!“

Узяв Шуть Іваньку за чуба і кинув у полонку, так що аж бульби встали“. От руські й питають: „Отчего то бульби встають?“ А Шуть каже: „то він де кращій ситець вибирає!“ Так вони оден помеж другим — той: „меня скорій кидай“, а той: „меня!“ А Шуть каже: „ні, треба черги ждати, якому коли черга підійде!“ Тільки нічого він не зробив з капаами: якого вкине, а який і сам плигне. Черги не схотїли ждати!

II. Руські язикаті люди.

Молотили у багатого козака три чоловіки руських. Намолотили зерна. Хазяїн і каже: „вишкребайте-ж гаразд тік, бо може буде або сніг, або дощ“. А руські: „Да не будеть!“

Покидали вони зерно й солому на току, а сами вклали ся спати. Коли се як рушить ся завірюха, та вколїно снігу і впало. Вони що робити? Давай мусувати, щоб не вислідив хазяїн, куди вточуть; взяли та й обули Іваньку в личаки пятами наперед, а пальцями назад. Добре й придумали, так дурні-ж таки впять, що послали Іваньку вперед, а сами його слідом ідуть та й затоптують.

Зайшли вони до другого хазяїна в клюву. А там, у клуні був ячмінь. От оден руський на бантину зліз та сів, а другий на ячмені, а третій аж за ячмінь поліз.

А той козак встав, аж їх немає. Давай він слідити, куди вони пішли і дослідив ся до другого козака в клюву уже в день.

Відчинив ворітцю в клуні, а він сидить оден на бантині. От козак той і мосуєть ся — як би тебе зтягти відтіля, та й примосував: „з верьовки“, каже, „петлю зроблю, та зачеплю петлею, та й стягну, а вже ти, сякий-такий сиңу, там не сидіти меш. А ті руські (що на ячмені сидять та за ячменем) слухають. Та оден, той що на ячмені, та й каже: „Крути, Вацька, головою, щоб не закинув петлею!“ А козак: „е, так се й ти бо тут?! Я думав, що оден, аж ви тутечки обидва, то то й добре; третього хоч і нема, то лиха вже його година бери, я його не буду й шукати. А той що за ячменем: „Дурак ти, що обіввал ся, свдєл би, как я сижу!“ А той „бач тобі — ви всі тут?!“

III. В и л а.

У руських, кажуть, ви́л немає. От раз і забили ся хахол з руським. Так руський хахла дрючком ударив, а хахол руського вилами так оперіщив, що аж рубіжі понабігали на спині.

Він прийшов у свою Русею і показує руським: „Вот как хахла хитро бють ся: раз ударив, а два рубіжа набігло!“ І кацапня, сказано тобі, дивуєть ся та не йме віри. (А він його, значить, вилами опорів!)

IV. Хвастуни.

У полі ночували руські, три чоловіки, двоє здорових, а третій хворий.

Оден здоровий і каже: „ех, как би мені от се триста чоловіка, я-б їх ахнув! (побив). А другий: „а мене как би двісті, так я-б їх ахнув! А хворий: „а мене хоч би сто!“

От два наших чоловіки ішло з молотіння, підслухали, та оден підбіг та ціпом об вогонь (коло руських був вогонь наклажений), а другий лопатою як кине жару в гору, так ті, котрі здорові, зараз таки й новтікали, а хворий аостав ся. — „Чом же ти не ахкаш?“, питають жолотники. — „Та не займайте меня, добрі люде, я больной!“ Вони й пішли собі.

Тоді прибігли до хворого ті два руських. Оден каже: „скільки їх тут було? Мабуть 300 чоловік!“ А другий: „та й так! нет, мабуть

чоловік з двісті!“ А хворий: „кой чорт! їх два било! — „Та й чом же ти, Іванька, не ахнув?“ — „Я-б його чи ахнув, а він ціпом мене-б як бабахнув, тоді, родимий і канчись!“

V. Шей!

Виміняв руський у нашого чоловіка за кобилу воли, так не вміє запрягати, — чув тільки, що кажуть: „шей“.

Сів на віз і радіє, що воли виміняв за кобилу: „гей, волікі, Господь же вас нараділ, на лобі рожки посаділ!...“

А се де візьметь ся дрік, як укусить того та того вола, а вони як задрочили ся, поламали занози й випрягли ся.

От руський піймав воли, завів до війя, підняв війя аж коло коліс і кричить: „шию в дерево!“ А вони таки не слухають. Тоді руський розлютовав ся тай кричить на всю вулицю: „шию хоч ти, хоч ти, а хоч оба разом. черти ви рогаті!“

VI. 3 „подриганієм“.

Задумали руські церкву строїти і рихтують ся, який би престол поставити. Оден каже: „построємо Пречісту!“ А другий каже: „нет, Пречіста любіть, штоб чисто! Построєм святую Міколушку“. Построїли вони церкву, поставили й попа з руських, такого що нічого не зна він. І звелів той піп, шоб хахла ніколи не було в церкві. Вони пообіцяли. Тільки хахол якось убив ся помеж руськими. Стали вони служити. Піп і каже: „як вистроїли ходолу з небес та аж до долу!“ А хахол: „а кіля-ж куди били?“ Піп тик-мик та: „я-ж казав, шоб хахла не било!“ Руські взяли випхали хахла, а піп своїм предком приказує, ходе по церкві і каде, — а жарина з каділницї за личак і впала. Він тоді ліг та ногу підняв, та й давай витрусювати. А руські думали, що так і треба тай собі полягали, пошіднімали ноги та й дригають ногами. Прийшли до дому. Цитають дома: „що, гарний піп?“ — „Да харош, харашо правіть, хараша абедня була, з подриганієм!“

VII. Не большая віна.

Руський викрав церкву. Його й піймали. А він украв каділницю та евангелию, та чашу. Осудили його вішати і повісили. Руські походили ся. — „Ну, што, як твого дяді суд?“ — „Да как же?! Повесілі! А другий: „За што повесілі?“ — „Да за шию!“ — „Да я знаю, што за шию, так за какою віну?“ — „Віна то не большая: украл понахальню, да кліпotalьню, да тот котел, што поп хахлов годує, та й повесілі!“

VIII. Дядя Семьон.

Ідуть руські і знайшли їжака. Один каже: „што ето такое?“ А другий каже: „да Бог его знаєть, понесьом до дяді Семьона, той по дорогах пробивал, так він знає!“ Понесли. Він і каже: „ека дураки какіє! Се як що не ведмедюшка молодой, так голуб дикої!“ Пішли далі. Знаходять чобіт. „Што оно такое?“¹⁾ Присобили, що й на ноги надіваєть ся, так не знають, як пошитий він? І кажуть сами собі: „как воно шило? Ведь там же, в сапогові не видать, а воно шило!“ А другий каже: „може воно свічу ліпило тай шило? А найкраще понесьом до дяді до Семьона, той скажеть!“ Принесли. — „Ну, как воно його шило? Воно верно там свічу ліпило?!“ — „Ху, дураки какіє! Воно мальчика в серьбодку посидало, так он там і зшив!“ Ідуть знову. Знайшли рака. „Што оно такое?“ — Понесьом до дяді до Семьона, той скажеть! Принесли. Той і каже: „Ху, дураки какіє! Се як що не швець, так портной, бо в його ножиці є й щетинка!“...

IX. Кавуни.

Там би то, в Росей, кавунів нема. Так руські побачили, що козаки їдять кавуни. От оден і каже руський: „што вони ето їдять?“ А другий: „ху, дурак! Гарбузи! Як хочеш, пойдьом накрадімо; я в одного чоловіка знаю!“ А в того чоловіка та кабаків багато вродило. Пішли руські до тих кабаків красти днеш. — „Ну, вот і рві, скільки хочеш!“ Понаривали кабаків, понаїдались добре та все прихвалювали: „вот харошую штуку хахли їдять!“ Пішли і в друге до того-ж чоловіка красти. А він молотив та й побачив, що руські рвуть кабаки та з ціпом за ними, а вони тікати, усі повтікали, а одного таки догнав та й увірвав ціпом по спині. От його й питають руські: „з чим ето мужик гнав ся?“ А другий заміст його й каже: „з цєпом!“ А третій: „кой чорт — цєп! воно таке як молотіло!“ А той, що вдарив по спині: „Да почом ти знаєш, што молотіло, може-ж і сєп, бо як сєпнув, так і досі в спині сєнає! Вот хахли што повідумували: причепив цурку до палки та повтори дерева та й прьоть ся (женеть ся)!“

X. Молотники.

Поєднали ся руські до козака молотити, сїм чоловіка. А потім як пішли у свою Руську та й брешуть:

¹⁾ У них же чобіт нема!

„Ми там у семерих человека Петровняго дня поєднали ся гречиху молотити. За день копу без сорока сноців змолотили, а двайцатеро восмеро хліба ззіли. А Йванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю на адбос стояв, да как зажарить, да зажарить! Да как наваріла хазяюшка барщу абедать у таком гаршку, що як стане Іванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю, так і бародушки не відать! Так ми молотіли, молотіли, та за харчі заплатили тай ушли. Да хазяїва так нас полюбили, що за сїм верст випроваділи, да просили, просили, щоб на другий год не приходіли!“

Про жидів.

I. Яйця.

Жид одному чоловікові розказував про своє життє: „Я колись було багате, превелике було свиня-купець, та як накупило сїм-сіт яєць, та як обняла мене в лісі ніч! Дивлюсь я, а воно щось стоїть, а я й спигало ся, та гавкало так, як оден цюцько, гавкало так як і два — ні, не боїть ся. От я й згадало: в мене-ж є яйця! А ну, кину яєцко, чи не їстиме воно? Кинув, а воно хлап! Ага, спасибі Богу, їсть! Так я до сьвіта сїмсіт яєць викидало й на дуба злізло, щоб мене не ззіло. А як Бог дав мені день, дивлюсь, а воно стоїть горілий пень, а я його яйцями ухлапав, ухлапав! Від тоді я вже визчав!“

II. Карá.

Ходив чоловік до пенька Богу молити ся і казав: „Дай мені, Господи, сто рублів! Не візьму ні більш, ні менч!“ А жид і підслухав тай дума собі: а ну-ж положу 130, чи не візьме? Взяв і положив. Приходить чоловік на другий день, аж є! Так узав гроші та й пішов. А жид: „а підуж я, чи верне 30? Приходе. „Чоловіче, верни-ж мені 30? — Які 30? — Ти-ж просило 100, а я положило 130, ти-ж казало — не візьму, а взяло, ну, й верни мені 30! — Та я й знати не знаю! — Ну, я-ж тебе буду позивати! — Позивай! В мене ні в чому й до мирового піти! — Так я тобі дам свою субу, цоботи і рукавиці! — Хіба даси! Жид і дав. Пішли до мирового. Ввійшли у камеру. Мировий пита: „За чим?“ Жид і каже: „от сей цоловік молило Бога до пенька, щоб Бог дав йому 100 р.. казало, що не візьме ні білш, ні менче; я положило 130, а воно і взяло, а тепер не верта 30-ти!“ А той зараз: „господин суддя, він, може, скаже, що й одежа от се на мені його?“ А жид: „а вже-ж моя!“ Мировий прогнав жидá. Він приходе знову до

того-ж чоловіка й каже: „шознай ся коли хоч і верни гроші, бо їй-Богу настеляю модусок і посажу тебе на сани!“ Мужик ніби не хоче та просить ся: „не сажай бо!“ А жид: „ні, посажу, ще й на гору вивезу!“ — „Ну, бо не вези!“ Жид взяв і новіз на гору, тоді й каже: „шознай ся, а то й під гору спустю!“ Чоловік знову просить ся. Став жид спускати, а сани його стали набігати. От він і каже: „цоловіце, цоловіце, що ти волам робес, щоб не набігав віг?“ А чоловік каже: „по пиці бю! — „Так устань же й мене разів хоц два вдар!“ Чоловік устав і почав його по пиці гатити; побив нику чисто. А жидівка побачила та й пита: „чого то в тебе кров з морди йде?“ — А жид: „скажи спасибі сьому чоловікові, що воно мене по пиці било, так я й сани спустило; а якби воно мене по пиці не било, то мене-б сани задавило!“

III. Гринджоли.¹⁾

Їхав жид з гринджолами. Ввірвала ся верьвовочка, загубили ся гринджоли, а він таки їде. Оглянув ся, аж нема саночок. Вернув ся, а позад його мужик їде. — Здоров тобі, чоловіче! — Здоров! — Не находило ти того, що я загубило? — А лиха тебе година зна, що ти загубило! Жид такий був, що мало знав по нашому говорити і давай йому плести по своєму: „загубило я гринджало, на гринджалі ричка, в ричці ричиня і сїм корсаків і месір і польовий виторопень“. Чоловік нічого не зрозумів та й каже: „ні, я того не знаходив, а знайшов саночки, на саночках торба, в торбі торбинка і сїм коржів жидівської маци, і ніж, і зайць“. Жид знову не зрозумів та свого доброго відцурав ся, каже: „то не моє, Бог з тобою!“

Про циганів.

I. Поденщики.

Се було дуже давно, як ще Бог ходив по землі. У цигана одного багато було дітей, а він зовсім бідний був. Їде він за заробітки, їде навстріч його Бог. Циган не знав, що він Бог. Бог і каже: „адоров тобі, цигане!“ А циган каже: „адоров!“ А Бог каже: „куди ти їдеш?“ — На заробітки, а ти куди, чоловіче? — Я так само, на заробітки! — Так ходім у двох! Пішли. (Бог оглянув ся що він бідний чоловік та через те і взяв його з собою). Прийшли до поміщика, поєднались молодити за 500 рублів скврт десять. Циган каже: „Фи-ги, чоловіче, коли-ж

¹⁾ Саночки.

ми їх кончимо?“ А Бог каже: „як Бог поможе, кончимо!“ І каже Бог: „ти розмітай тік, а я ляжу спочину, і лізь на скирту, зкидай снопи“. Циган поліз, з копу скинув та й питаєть ся: „що вже буде?“ — Та скидай, скидай! — Так ми сьогодні не помолотимо! На що-ж його накидати багато? — Скидай усю! Скидав циган усю скирту. „Міди-ж“ каже Бог, „соломки візьми трохе!“

Циган пішов, соломки взяв, підоткнув під сніц, а Бог став черкати сїрник і палити. А циган: „що се ти, чоловіче, робеш? се тюрму, ти собі заробеш“. А Бог каже: „пїчого!“ Бог як підпалив, так воно й перемолотило увесь хліб, перемолотило й перевіяло. Тоді Бог каже: „що, заробив?“

Почали дїлити ся грїшми. Так циган усе собі бїльше хоче грошїй, не рад тому, що хоч стїльки заробив, а каже: „я он і скирти скидав, а ти спав, і тік змітав, а ти спав... що-ж ти зробив? Тїльки підпалив та й шабаш! Я й сам можу те зробити“. А Бог каже: „так роби!“ І розїїшли ся вони: циган пішов, і Бог теж пішов.

Поеднав ся циган у поміщика молотити сам уже, теж за 500 і так же й зробив, як у того було поміщика: ліг, заснув трїшки, тоді розмів тік і поліз на скирту скидати. Скирту всю скидав, в шаронки снопи постановив і підпалив; так воно не то поміщик згорів, усе село вигорїло. Що се ти наробив, цигане?! Взяти його, ведуть вїшати. А Бог знову сожалїв ся, ізстріва їх і здоровкаєть ся. Здоров, цигане! — Здоров батьку мїй рїдний! — Куди се те тебе ведуть? — На шибеницю, батьку мїй рїдний! — За що? — Спалив село. А Бог сожалїв ся над ним та й каже тим, що вели його: „таки спалив село?“ А вони кажуть: „та спалив таки! не самого поміщика, а й село усе!“ Бог каже: „вернїт ся, пустїт його, то вам так показало ся!“ А циган каже: „ні, їйбогу, Батьку мїй рїдний, згорїло чисто все село!“ А Бог таки: „та йдїт-йдїт, то показало ся так; не то що село цїле, а й перемолочене й те, що він і еднав ся, і гроші йому віддайте, і пустїт його!“ Пішли, аж так! Перемолочене, і село цїле. Віддали циганові гроші. Він взяв гроші та біжить, якби догнати Бога. Догнав його. — „Давай, батьку мїй рїдний, у-двох товаришувати упать, бо менї самому не щастить!“ Пішли у-двох. Обявили ся дохтарями. А в одного поміщика панич хворий лежав. Вони й поєднали ся за 500 лічти. Бог сказав: „Дайте-ж менї особшу комнату, а ти, цигане, грїй літепло. Циган нагрїв літепла.

Бог посадив того панича в зрізок¹⁾ і налив туди літепла. Тоді дмухнув на панича. Панич став неживий. Бог тоді узяв порїзав його на

¹⁾ Шаплик. Як бочку розпїляти на дві нерівних половини, то бїлша буде — куфа, а менча — зрізок.

клаптки, поперемивав і склав. Тоді дмухнув знову. Панич став живий і здоровий. Взяли гроші і пішли. Стали грішми ділити ся. Так циган і тепереньки собі білше горне гроший і каже: „я-ж батьку мій рідний і літепло грів, а ти що-ж там? посадив тільки в зрізок та дмухнув! І я так можу дмухнути!“ Бог каже: „іди, дмухай!“ Посердили ся і розійшли ся. Циган поєднав ся сам дохтарем, теж за 500 р. і сказав: „дайте мені особшу комнату і літепла нагрійти!“ Дали, нагріли. Посадив він панича в зрізок. Дмухнув раз. Він сидить. Другий раз дмухнув. Теж сидить. Чим би тебе дмухнути так, щоб ти ліг: А там макогін стояв недалеко. Він як ухопе той макогін та як дмухне, панич той і витяг ся в зріску.

Він тоді взяв порізав його, поперемивав, став складати, коли дивись, який клапоть то довший, то коротчий. То він, який довший, то відріже та й кине у хату. Розкидав того панича по всій хаті. А хтось навернув ся. — Що се ти наробив, цигане? Взяли його на Сибір. А Бог сожалів ся та внять стріває тих, що вели, і цигана. — Здоров, цигане! — Здоров, батьку мій рідний! — Куди тебе се ведуть? — На Сибір. Розпитав Бог, за що. Кажуть: „панича порізав чцето“. А Бог каже: „та то вам то вздріло ся: панич живий і здоровий“. А циган каже: „та де тобі, батьку мій рідний, як чисто розкидав!“ — „Ідїт, ідїт, каже Бог, „то вам так вздріло ся! І гроший йому дайте!“ Пішли, аж так — здоровий панич. Віддали й гроші циганові. А Бог жде його, поки прийде знову. Прийшов циган. Давай, батьку мій рідний товаришувати!“ Зато-варшували. Пішли внять у двох. Ідуть-ідуть; а вівчарі вівиці пасуть. А Бог і каже: „давай, цигане, собі вівцю купижо!“ Купили, зарізали й обідрали. Бог і каже: „ти цигане, вари та хоч і всю заїж, а мені печінку zostавиш“. — „Добре, добре, батьку мій рідний!“ Бог ліг, а циган заходив ся ту вівцю варити і послухає, чи Бог заснув. Чує, вже хропе, заснув. — А нуж, покуштую печінки; воно, мабуть, най-смашнійше мясо! Покуштував, аж добре. Хитрий, бач, який: собі де добріше zostавля, а мені, де хуже. Бач, він ліг спати, а я варю, та мені ще хуже й їсти. Взяв і заїв усю печінку. Бог встав та й каже: „ну, давай же їсти, ти усю їж вівцю, а мені печінку давай!“ А циган каже: „е, нема печінки!“ — А де-ж!“ — Йї-богу, батьку, вівця без печінки була. Довго його Бог питав, та він усе божеть ся, що вівця без печінки була. Бог каже: „їж же ти, а я не хочу; мені якби печінка! Циган усю і впер її. Бог каже: „ходім!“ (Не кида таки його). Дійшли до моря. Бог поверх води йде і цигана пуге сажив на три поверх води, а потім, як шурхне циган у воду, а Бог і питаєть ся, хто печінку заїв. А циган божеть ся: їйбогу, батьку мій рідний, я не їв. Поки й через море перейшли, він усе божив ся. Перейшли через море. — „Ну, ти-ж,

каже Бог, „цигане постій, а я відійду від тебе далеко“. Циган стоїть, Відійшов далеченько і насипав три купки грошей, тоді й вернув ся до цигана. Ідуть-ідуть, знайшли ті три купки грошей. Бог і каже: „як же нам ділити ся? Се одна тобі, а одна мені, а одна тому, що печінку звів“. Циган тоді божеть ся: їй Богу, я, батьку рідний, ізів!¹⁾

II. Г р і м.

Цигане шатро напjali і кобилу привязали до шатра, а воно грім гремить: та як загремить, та і вбив кобилу. А циган як вихватить ся з під шатра та: „от так! кобилу вбив грім! Як би був знав, тоб під шатро сховав, хай би було хоч попотрахало! Ну, лоша вже сховаю під шатро“. А се знову, як загремить грім, та й лоша вбило і під шатром. А циган тоді: „Господня сила нове шатро розбила!“

III. Т я г л о.

Умер батько у циганенка. От циганенко пішов до попа — „сховайте ідіт батька!“ Піп каже: „добре, я прийду!“ А циган: „так ідіт же, недовго гайте ся, бо лежить як Спас, і бороду розтряс, і пахне святими духами“. Пішов циганенко до дому. Ждав-ждав попа день і другий, аж нема. Пішов упень до попа і каже попові: „ідіть, будьте ласкаві, бо то лежав як Спас і бороду розтряс, і пах святими духами, а тепер лежить, як головня, і очі витріщив, мов сатана, і як з падлюки воня!“ Тоді вже треба йти попові. Пішов, сховав. Піп і каже: „щож ти мені, цигане, дасиш за те, що я твого батька сховав?“ — Я вам, батюшка, тягло дам! Піп і дума: се або-ж корову, або-ж кобилу дасть, бо він кіньми женжує. Прийшли до цигана. Дає обідати циганенко. Піп і каже: „та я не хочу обідати, ти давай мені недохід, то я й піду собі“. Циганенко тоді на піч, дістав люльку, теліпає і каже: „нате, батюшка добре тягло! Покійний батько тяг, поки Бог і душу з його витяг!“

IV. Ш к у р к а.

Був циган бідний, а дітий — багато. Пішов він на заробітки, де-б місто найти. Іде чоловік. — Здоров батьку мій рідний! — Здоров. — Куди ти йдеш, батьку мій рідний? — Чув у одного пана поваря нема; піду, може, стану. — Е, так і я піду з тобою. Як ти не станеш, то

¹⁾ Порівн у Чубинськ. оповід. про Бога й попа, і апостолів.

може, я стану. Дійшли до пана, до воріт. Той чоловік і каже: „ти-ж постій а я піду питаюсь. Пішов. Пан питає: „за чим?“ — Чи не треба вам поваря? — А вміш ти добре готувати? А чом же, можу! — А що з кабана найдобріше! — Шкура, пане! Пан виняв рубля і дав, „а поварь“, каже, „в мене є“. Він і пішов. Вийшов за ворота, а циган стоїть. Питаєть ся: „А що? що там?“ — Та що! поварь, каже, є, а тільки спитав, що з кабана найдобріше, так я сказав, що шкурка. Він виняв рубля та віддав за те „що знаю“. А циган: „е, так піду-ж і я, може й мені хоч рубля дасть“. Ввіходе циган і те-ж саме каже. — Ти-ж був за поваря? — Був. — А з вола що найдобріше? — Шкурка, пане! Поведіт же, каже пан, його на конюшню, та всипте різок. Повели на конюшню, били, одні різки побили та пішли в ліс, вирубали другі та вп'ят били. Прийшов циган до чоловіка. Чоловік питаєть ся: „чого ти там так довго був?“ — Циган і каже: „тобі бо добре, що виняв рубля готового та й дав, а мені давав дрібними, та не хватило до рубля, так він ще ходив міняти!“

Пропанів.

І. Суворий пан¹⁾.

Був пан такий суворий та сердитий, що в його як хто найметь ся робити, то й дня не виробе. От той пан і вийшов наймати робочих на поденщину. А поденщики й кажуть: „е, се такий, що не виробиш і дня в його“. А оден чоловік слухав, слухав їхню балачку та й каже: „Ось я до його стану, коли він такий!“ Приступив ся до нана. Питаєть ся: „ви поденно, чи на рік наймаєте?“ — Як наймеш ся, то ставай і на рік. Скільки ти візьмеш? — Та я не дорого візьму: за те рік буду, що раз по спині вдарю — Добре! Пішли. Заставав його де-що робити. Він живо зробе, ввійде у хату — давайте роботи! — Хіба вже ти й зробив? — Уже!

Пан примітив, що влетів у біду, що чоловік дуже здоровий, бо що ни застане, то він зразу й зробе. Він його давай посилати в таку роботу, що треба дуба в-обхват зламувати... Така думка, підірветь ся, або що. От він пішов та до обіду й позламував ті дуби. Приходе в обід. Питаєть ся пан: „а що вже позламував?“ Каже: „вже!“ А пан сам собі: думав, в його на рік буде тих дубів зламувати, а він до обіду позламував. Досадствує пан: коли ось які дуби до обіду позламував, а як раз же то по спині вдаре! мені й на сьвітї тоді не жити! От він набрав полови в лантухи і послав до пустих водяних млинів молоти

¹⁾ Порівн. казку Пушк. про попа й наймита.

і приказав: щоб ти-ж мені привіз борошно! Він поїхав. Вїхав, полапав, аж воно полова, та сам собі й каже: Ну вже-ж привезу!

Прїїхав до тих млинів, пішов у млин нустиї і пїймав чорта. Як зачав його крутити, каже: „достань мені борошна у лантухи, так пустю“. Каже: „достану!“ Позаберав лантухи, половину повисичав, а борошна десь набрав. А пан радїє: — От се-ж, як не превезе борошна, то прожену!“ Прїїздить він, а пан до лантухів — чи борошно? Аж борошно! Сам собі дума: се лиха година, мабуть я таки пропав; полови наберав, а він борошно привів...

А тут уже й год виходе. Пан ні живий, ні мертвий, не зна, що вже його заставити й робити. Вийшов рік. Іде наймит до пана. „Давайте-ж“, каже, „раз по спинї вдарю!“

А пан дума: вже як ударе, то не жити мені тай каже: „бери з мене я у хоч подвірню, та не бий“. От наймит його трохи помутив, помутив тай каже: „я не хочу брати, а тільки, як поденщиків наймати меш, то не дуже присується до роботи та по божому розплату давай, то я тобі подарую, не битиму вже!“

Від того часу став пан лехший.

II. Глухий пан.

Був глухий пан, і була в його ікономія. Він напаяв об'їздчика і послав його об'їждати степ і каже: „в мене степ великий, побачиш який!“ Об'їздчик сїв верхи на коня і поїхав. Об'їхав. Прїїздить до дому. А вже він дізнав ся, що пан недочува. От пан і питає: „а що, великий у мене степ“.

Об'їздчик каже: „великий, як собака ляже, то хвіст на чужому!“ — Що, що? — Десятин сто! — Та я знаю, що в мене великий степ. А пшениця густа? — Колос від колоса не діходе чоловічого голоса! — Що, що? — Колос на колос теребить ся! — А що, вже мої женї і пожали? — Пожали. — І густо снопів? — Густо! Сніп від снопа, як чорт від попа! — Що, що? — Сніп на сніп теребить ся! — І в скирти вже звезли? — Вже! — Тай великі скирти? — Як комарь крильцем загуде, то й скирта впаде! — Що, що? — Як бугай роги встроме, то вязи зломе! — Вже молотили молотнички? — Вже! — Тай багато зерна намолотили? — Як згорнути, та знести, то нічого і в заполї нести! — Що, що? — Четвертей сто!...

III. Як хлопчик одурив пана.

Їде пан битим шляхом, а хлопчик сидить над шляхом. — Здоров тобі, хлопче! — Здорові, каже. -- Чого ти тут сидиш? — Ворони

бою ся! — Що-ж ти за дурень, що й ворони боїш ся? В тебе й батько є? — Ні, нема, був, та пропав. — Якою-ж смертю він умер? — Поїхав до річки риби ловити, та забув корячка взяти, та без води й пропав! — Е, так у тебе, бачу, й батько дурний, такий, як і ти. І мати була? — Була та вмерла; пішла жати, та цілий хліб узала, а ножа забула, та з голоду й пропала! — Так у тебе й мати бо була така дурна, як і ти. На-ж тобі ніж, та піди в ліс прут виріж, то я тобі спину наб'ю.

Він пішов та й зачав дуба в обхват різати, а пан диветь ся з повозки та й каже: „давно сказано — „пошли дурного, а за ним другого“ — Іди сюди, малий! Той малий прийшов. — На коний подерж, я піду сам виріжу. Пішов пан, вирізав, став доходити до хлопця, він коні поганя. А пан: „підожди малий, а то ворона взвате!“ Той озиваєть ся: „та я й чорта не бою ся!“ Пан тоді розставив руки, біжить за ним та: „кра-кра!“ Гнав ся, гнав ся і не догнав.¹⁾

IV. Я й ц я.

Казав пан своєму хлопцеві: „звари мені троє яєць, і так звари, щоб доварив і не переварив“. Почав він ті яйця варити, так не зна, чи вони вже доварились, чи вони вже й переварились. Взяв одно, розбив та й ізів, а воно ще не дуже вкипіло, сировате. Друге розбив. Те вже таке, як слід. А пан йому приказав, щоб поварив і почистив, і приніс готові. Він же ото двоє ізів, а третє взяв оббив, обчистив і приніс до пана. — А ті-ж де, що ти одно тільки приніс? — Поїв! — Як же ти їх поїв? — Отак! Та взяв та й те в рот.

Про москалів.

I. Придурковатий.

Одна жінка знала ся з москалем, а чоловік у неї був придурковатий. От москаль прийшов у ночі та й стукотить. Чоловік прокинув ся та сам до себе й каже: „що воно таке?“ А жінка: „а піди, чоловіче!“ Пішов він аж у сїни та знову-ж таки питає: „що воно таке?“ А жінка: „т й небоязкий ти, чоловіче!“ А він: „е, я ще й на двір піду!“ — „От се-ж таки, який ти небоязкий!“

Пішов він і на двір, і за хату пішов та все питаєть ся, що воно таке. А москаль той тоді в хату, та хряп дверьми й засунув; а жінці того тільки й треба, щоб москаля впустили.

¹⁾ Порівн.: Мужик ворона, а хитріший чорта.

Чоловік вернув ся зва хати та під вікно: „відчини!“ А вона: „вбейсь к чортовому батьку, мій чоловік дома!“ І москаль обзиваєть ся: „я здесь!“

От чоловік тоді: „що воно? Хіба се я не під свою хату влучив?“ І зачав лічити: „се кушина, а се Хомина, а се таки-ж моя!“ та вп'ят таки до вікна: „відчини!“ Вона вп'ять тієї, і москаль те-ж обзиваєть ся. А він тоді: треба до кума піти спитатись; хай мене відведе, бо може, я справді не під свою хату втрапив.

Пішов до кума; побудив кума — Відведи, спасибі тобі, до хати, а то заблудив. Кум вийшов, аж той чоловік без питаїв; ну, й питає його: „чого ти без штанів?“ А він каже: „щось у двері гуркало, так я вийшов на двір та й заблудив.“

— Ху, ка-зна-що! Взяв його на плечі й несе. Доніс до хати. — Кумо! Кумо! відчини, а то чоловік змерзне. — Який чоловік? Мій чоловік дома! — І москаль обзиваєть ся по нашому: „то ти, може, взяв Бог його зна й що, полапай, як голе, то то чортяка.“ Він лапнув, аж так, та тоді як кине з плечей, та до дому.

Жінка його питаєть ся: „а що, відніс кума?“ — „Та то я носив, не при хаті згадуючи... воно, бач, у глупу ніч саме!“

А той чоловік, що без штанів, де дітись, та під бугая, та там спить, щоб не змерз.

Став ранок. Жінка виходить з хати, а москаля випровадила вже і плаче по-мертвому: мій чоловічку, мій хазяїне, де-ж ти є? А він почув та вилазе з-під бугая — я ось дурна, не плач.

— Та де-ж ти спав? — Під бугаєм. — Ох лихо-ж мені тяжке! се-ж ти з тельом будеш, наробиш страху на все село. Що-ж мені в світі божому казати?! Ну, я тобі напечу хліба, ти набери, та йди собі у степ; там, може, де теля вилуниш, у степу, а то страмота буде, як вилуниш тутеньки.

Він набрав хліба й пішов. Іде, диветь ся, стоги стоять. Дійшов до тих стогів сам собі й каже: ну, от се-ж тут і буду; тут затишно. Диветь ся, лежать чоботи. Він узяв ті чоботи, аж у тих чоботіх і ноги в халлявах, а чоловіка нема, тільки самі ноги. Він їх хотів повитягати, так позамервали, не повитяга. Ну, піду, каже, в село та впросюсь у хату, та на піч, то вони розтануть, сї ноги, то я убую тоді сї чоботи (бо в його були драні). Впрохав ся до чоловіка на ніч і каже: — я з тим договором, що на піч мене пустіть. — Та лїз, чоловіче, й на піч, у нас там нікого нема, просторо!

Полїв він на піч і постановив ті ноги з чобітьми на черені, щоб відтали, а сам зараз же й захріп, бо нашкандибав ся. А в тих людей та нашло ся теля у ночі. Взяли те теля в хату, бо змерзло, трусєть ся.

От вони й кажуть, — „положім його туди до чоловіка, на піч, та воно нагрієть ся!“

Положили, а самі полягали спати і поснули. А той чоловік прокинув ся, та ла-а-а-п! лап! (чобіт лапає з ногами) таїй наланав теля, та сам собі й каже: — е, се-ж я його соний і найшов!... — Покинув ті й чоботи, а сам убрав ся й пішов так, що ті й не чули. Вони повставали вранці. Жінка зараз на піч до теляти дивитись, чи воно вже нагріло ся. Тільки що злізла, та в галас: — чоловіче! Іїй же Богу, теля чоловіка звіло, тільки ноги в халявах! — Е, так убиймо-ж його, бо воно й нас поїєть. Вбили теля.

А той чоловік прийшов до дому.

— А що, найшов теля? питаєть ся жінка.

— Та найшов, цур йому пек, у чоловіка на печі.

— Еге, чоловіче, я-ж тобі казала, що будеш з тельом.¹⁾

— Та ще й найшов соний: не чув, коли й найшлось воно. Тільки прокинувьсь, полапав, аж теля вже є!

— Ліз же тепер на піч спочивати.

Поліз він; лежить та й лежить.

А жінка: — Доки вже ти лежати меш на тій печі? Як кум уже навчив ся й літати, а ти лежиш.

— Як же він літа?

— Та так: на хату злізе, а відтіля й злетить.

— А піду-ж і я, спробую!

Пішов, ізліз на хату: та як плигне, та й ногу вибнв.

А жінка: — Бач, уже й навчив ся літати, тільки не дотепний ще сідати. А як би вдруге поліз, то вже-б і сідати навчив ся.

— Е, не хочу, бо нога й так болять.

Пішов, ліг на піч, лежить та й лежить. От жінка знову пристає: — От се! доки ти, чоловіче, лежати меш? Як кум вже навчив ся й стреляти! А жєб пішов і ти, встрілив журавля та приніс, я б наварила, то й ти б наїв ся.

— Як же він стреля, той кум?

— Та так: бере коло та вало, та й іде стреляти.

— Як же ним стреляти?

— Як побачеш, журавлі летіти муть, то ти підійми коло на валі, та на голову й поставиш, то й убеш, може, журавля.

Він пішов і побачив, що летять журавлі, — підняв коло на валі та на голову, так колесо як поповзло по навівві, та як хекне його в го-

¹⁾ В полтавському повіті кажуть з тельом і з телям. З телям можна чути в селах, помежених з Зіньківським повітом. Зіньківці кажуть з телям, з лошам ід, т.

лову, так він там і сів. А жінка біжить, біжить, (десь взяла журавля вбитого) і питаєть ся чоловіка. — А що, вбив? — Та лиха його година зна, тут голову забив! — А ну-ж, у мішку чи нема? Полапала, у мішок ото того журавля та ухнула та й каже. — Аджеж є у мішку журавель! — Та хто-ж його зна, може, сам і вліз!

— Ну, ходім же до дому.

Прийшли до дому. Вона стала журавля патрати, а йому сказала: „іди за людьми, де-небудь старця знайдеш, то займеш, за твое здоровя хай пойдять!“ Він вийшов, аж іде старець. Він каже: „іди, спасибі тобі, на обід“. Привів того старця, посадив на лаві, а жінка й каже: „що-ж ти одного привів? Іди ще!“ Він пішов і за другим, нігде не найде другого, а той сидить та й диветь ся, що вона топе жир із журавля, та то б журавля мазати, а то макогін вона маже.

От він дививсь, дививсь, та й каже: „на що ви, тітко, макогін мажете? — „Се, сякий-такий сину, як прийде мій чоловік, то тобі в горло заженемо.“ Він тоді з хати та навтікача. А тут приходить чоловік, не найшов ніде другого. Прийшов. — А той де? — Який ти, такого й гостя привів, утік! На от сей макогін та доженеш, та хоч раз нехай лизне. Чоловік увяв той макогін та женеть ся за тим старцем, а той побачив, що женеть ся з макогоном та дума: от се ж заганяти муть та чим дуж біжить. Так той гнавсь, гнавсь з макогоном, та й не догнав.

II. Мудрий офіцер.

Їхав чоловік волами, а москаль іде.

— Перевези мене, мужичок, через болото!

— Що-ж ти таке?

— Та я унтер-офіцер.

— Як мудрий, то перевезу, сідай!

З'їхали насеред болота, а воли не везуть, а чоловік вже й не рад, що взяв москаля, таке, хоч посеред болота скидати. А воно вже так, що й до краю не дуже далеко.

— Як я тобі важкий, то я війом піду, та стану аж на край війя, та плигну, то я, може, переплигну через болото.

— Та й іди-ж!

Він пішов, винав прятику, та тоді на ярмо сів та того, та того вола вдарив; воли пішли та й перенесли того москаля через болото, а мужик зостав ся насеред болота з возом. Москаль покинув воли, а сам пішов, а мужик сидить та й каже: „казав, що мундрій, аж він і мундрій!“

Устав мужик, перебрів через болото, взяв воли, нарвав на віз і поїхав до дому. А москаль упрохав ся до його жінки почувати. Приїдять він у-вечері. Жінка вибігла й каже; „До мене москаль впрохав ся почувати!“ А він: „Може, то той самий мундрій?!“ Увійшов у хату, азетак! Жінка топила в печі, а чоловік узяв за чуба москаля та й питає ся: „Що то таке в печі?“ А москаль каже: „огонь!“

— „Ні, то тобі не вогонь, а красота, красота!“ Кішка ходить по хаті; а мужик узяв за чуба москаля та й питає: „а се що таке?“ — „Кішка!“ — „Ні, се тобі не кішка, а чистота, чистота!“ Повів у сїни. Стоїть драбина. — „А се що таке?“ — „Драбина!“ — „Ні, се тобі не драбина, а поході, поході!“ На горіще. — „А то що таке?“ — „Горіще!“ — То не горіще, а то тобі висота, висота!“ та впят взяв за чуба. Ну, от-то вже й годі його. — Ввійшли у хату, повечеряли, лежати спати. А москаль бачив, що жінка бога (кендох) спекла і положила на полицю і бачив, що чоловік сто рублів грошей положив за образи. Почув москаль, що вони послули, узяв ті гроші і бога та в торбу свою, — а тоді взяв, нагромадив жару та в торбинку, та кішці до хвоста й привязав, та тоді: „хазяїн, хазяїн!“

— „Чого?“ — „Понесла твоя чистота красоту та на походи, та на висоту!“ — „Жартуй, жартуй!“ — „Я вже буду йти от се!“ — „Та хіба-ж мені що? Йди!“ — „Прощавайте-ж, хазяїни, вставайте з святини, а я піду в Богом!“

Пішов. Коли се по якій годині заняла ся хата. Мужик чуха голову та приказує: „казав сякий-такий, що мундрій? аж він мудрий!“ Сів на коня та гнати ся. А той москаль побачив, що неперелевки, намазав червоним папером пику, щоб не пізнав, та під березу. Мужик із ляку не пізнав. — „Здоров, чоловіче!“ — „Здоров!“ „Чи не бачив, тут унтер-офіцер не йшов?“ — „Ні, каже, бачив, не давно йшов, тільки вже не доженете, бо ви не знаєте, якою він тропою пішов, а я бачив, якою він пішов тропою!“ — „Так сїдай на коня, то ти, може, доженеш, спасибі тобі?“ — „Я-б і догнав — мені не вець догнати, — так ось пан звелів березу держати, а то як упаде, то він мене вибе на всі боки!“ — І я можу подержати! — Ну, так уставайте-ж, як подержете, то я, може, й нажену!

Мужик встав з коня, а москаль сів. Мужик обіпер ся спиною і держить добре ту березу, а москаль сів на коня та й поїхав. Ждав, ждав мужик, аж немає. Тоді й каже: „се, мабуть, той самий мундрій!... Так ні не так!... На що-б він сю березу держав, як би той мундрій?!... Пустю березу, хай хоч пан побе його!“ Відступив ся від берези, а вона стоїть. А він: „що се ти не впадеш?“ та зачав пхати. Пхав, пхав, аж не попхне, та тоді тільки плюнув, та й каже: „пу, казав сякий-такий,

що мундрій, аж він і мудрий: насеред болота покинув, хату спалив, сто рублів гроший узяв, і бога, й коня!“

Про птахів і звірів.

I. Від чого горлиця турчить?

Заклала ся горлиця з соловейком, хто раніш встане щебетати. Соловейко встав у досвіта, а горлиця спить тай спить. Сонце вже під снідання підбило ся, а вона голоса пійкого не зняла; так чоловік приїхав сіяти та й каже на воли: тпру-тпру! А вона як схватить ся, та й собі — тпру-тпру! Та навчилась від того й турчати.

II. Від чого півень от-то-тока?

Як ходила до Бога худоба питати, кому скотаря треба, Бог дав скотаря для товару і для овець і т. д. Пішов і півень. Питаєть ся: „і для мене-ж треба скотаря?“ Бог і каже: „для тебе не треба, куди хоч, туди йди й гребн ся!“ Півень і каже: „Ти-ж мені, Боже, дай розписку“. — „Та не треба, йди й без розписки!“ Віп пішов від Бога та на сімня до чоловіка. Тільки що посіяв сімня; він пішов і гребеть ся; а чоловік то й як побачить та з дрючком: „айгай! А півень: „от-то-то (без розписки)!“

III. Чого комара без ружжа бють?

Пішли комарі до Бога питати — чого, Господи, нас без ружжа бють?

— Що-ж ви таке? питає Бог.

— Ми музики! А Бог і каже: „Ну, як музики, то прийдіт же до мене на Різдво, на добридень заграйте.“

— Еге, кажуть, ми як прийде Спас, то й то кат по нас (іх немає вже), а то щоб ми на Різдво прийшли.

— А, може, ви ще можете якого ремества? питаєть ся Бог.

— Ми, кажуть, земелні содержителі: ми як великий вітер, так ми землю держимо; як би не ми, то давно-б уже землю понесло!

— Е, коли ви такі дужі, що й землю здержете, то ви повинні знати, хто в світі найдужчий: чи товариака, чи коняка, чи людина? А вони й кажуть: „товариака не дужа обтом і коняка-ж так само; я як сяду на товариці, то як ударе хвостом, то я тільки зповау; а людина найдужча;

як сяду на людині, то як ударе людина, то так зараз і вб'є, а ще як і потерне, то й кістки рознесе!"

— Е, каже Бог, коли ви такі музики, та такі знахури, так от-тож вас хай беа ружжа й бють!

IV. Дурний вовцюга.

Як були дурні вовки; та оден з них пішов барана їсти, та й каже: „баране, я тебе звім!“

— „Не їж“, каже, „бач, який я поганий“. Підожди, я трохи піду обітру ся, а ти роззяв рота, то я тобі в рот так прямо і влетю. Пішов баран оберати ся, а вовк стоїть, рота роззявив. Баран як розженеть ся, як дасть йому в лоб, трохи не вбив.

Вичунав після того вовк і пішов кобили їсти. „Кобило!“ каже, „я тебе звім!“ — Е, так зайди-ж з заду! Він зайшов, а кобила як дасть ногами, він аж перекинув ся; не схотів уже тії й кобили їсти.

Пішов він до лисиці та й каже: „лисицю! я тебе звім“. А лисиця каже: „ти ще несповіданий!“ — „Так висповідай, як-що знаєш!“ Вона зробила петлю і прослала петлю ту та й каже тоді: „кажи, вовче: сповіду Богу!“ Він так і каже. Вона каже: „Стріляй у петлю ногу“. Він устроїв. Вона тоді зашморгнула, привязала його до дуба, а сама побігла. А косарі побачили, що вовк рветь ся коло дуба і привязаний; набігли і давай його бити. Він відорвав ся і втік.

Вичунав ся і після того і пішов свині їсти. Ввійшов у саж і каже: „свине, я тебе звім!“ А вона каже: „ні, тут не їж, у лісі заїсиш краще. Вери мене за вухо помаленьку, так щоб не прокусив тай веде селом, а я тобі буду пісеньки співати“. Він так і зробив. Веде селом, а вона кричить: „курги-курги!“ Тут люде почули, що веде вовк свиню, набігли з дрючками і вбили того вовка.

V. Вовк і кравець.

Іде кравець. Стріча його вовк і питає: „що ти таке за чоловік?“ А він каже: „кравець“. — „Так ізмірь же мені, чи багато піде аршин на чамарку?“ Він попав за хвіст вовка і зачав мірити — почишає аршином і каже: „аршин уздовж, аршин ушир!“ (А вовкові неможна обернути ся, як візьмеш за хвіст). От він рвав ся, поки хвіст відорвав, тоді й побіг товаришів збирати. Назбирав товаришів дванадцятаро штук і каже: „ходіте, звімо кравця!“ Пішли. Кравець оглянув ся, а вони вже недалеко женуть ся, так він що робити? та на дуба зліз. От вовки й думають, як би його дістати. А той і каже, що хвіст відірваний:

„нут, я стану на землі, а другий на верх мене, а третій на верх того, та так, дванадцатеро нас, як станемо, то й достанемо!“ Тільки що став дванадцятий ставати, а кравець і каже: „перед смертю хоч табаки понюхати!“ Понюхав табаки та зразу: ачхи! А тому вовкові, що на споді, учуло ся — аршин. От він як рвоне, а всі вовки й полетіли, роз'єрепенились на кудого вовка, розірвали його.

Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта?

Посіяв чоловік просо. Пішов дивити ся через тиждень, аж нема нічого. Він і каже: „будь же ти чортове, коли не зійшло!“ Пішов через місяць, а воно таке просо, що хто його зна й яке хороше. Він годі дивуєть ся: от се яке просо хороше стало! А чорт каже: „хороше, та не твоє! Як виїдеш жати таким, щоб я не пізнав, так твоє буде“.

Чим він не виїзджав: і козою, і вівцею, і свинею, так все тільки до проса доїде, чорт і пізна. Та чоловік що придумав? Взяв жінку, зачесав косу наперед, так що волося закрило пику всю тай сів на жінку і каже: „їдь задом до проса!“ Приїхали до проса, а чорт загляда і з того боку і з того, диветь ся, що челюсти як у печі, а хто його зна, що воно таке. Заглядав, заглядав чорт та й каже: „сього не пізнаю!“ А мужик тоді: „вставай, жінко, проса жати!“ А чорт: „пику! хахол-хитріший чорта!“

Додаємо до сеї збірки кілька переказів аналогічних, записаних в Тернопільщині:

I.

Приїшли два москалі до одної господині. В сінбох завважили вони сало в комині, — тож один пішов до хати, другий лишив ся в сінбох, щоб сало вкрати.

„Як в вас віншують?“ — питає москаль господиню в хаті.

А так: „Віншую вас тими святя́ми, Рождеством Христовим, щобсьте щасливо сировадили, до нового року дочикали, від нового року до Богоявлення, від Богоявлення до Воскресеня, від Воскресеня до сто літ, доки вам Памбі назначив жита й вік — дай Боже здоровля.“

„В нас так“, — каже москаль:

„Христос народил ся, на гору покотил ся, строп дере, сало бере, — бери, бери, не бой ся!“

Пішли москалі — господиня вийшла до сіней, лип очима в комін, а по салі і місце застило.

II.

Москаль до маляра:

„Що ти малюєш“?

„Бога“.

„Намалюй мого батька“.

„Чи ж я твого батька бачив“?

„А Бога ти бачив“?

III.

Стояли москалі постойом. Звари що їсти, каже москаль до бідної вдови. „Щож я вам звару, царська служба, коли я бідна?“ „Так маєш курку?“ питає москаль. „Не маю, царська служба“. „Маєш те?“ „Нема, царська служба“. „Сокиру маєш?“ „Є, царська служба“. „Так давай сокиру“, каже москаль, „будемо варити сокиру“. От тобі на, ото дурний москаль, думає вдова. Розложив москаль вогонь, налив в горнець води, кинув в воду сокиру — варить. „Дай-но мені трошка пшопа“, каже москаль. „Дай ще яку бараболю, дай ще сього, та того“. Наварив москаль і став їсти. Вдова все дивить ся, як то москаль сокиру їсти буде. Нараз загудів тарабан — москаль сокиру в торбу, тай пішов.

IV.

Прийшов москаль до сповіди і каже: „Я, батюшка, маю великі гріхи, та бою ся сказати“. „Говори, не бій ся“, каже піп, „я нікому не скажу, об колибим сказав, то зараз би мені язик врізали“. „Тяжко согрішивим, батюшка, тяжко: йшовим коло св. о. Миколая та здійшивим шапочку“. „Добре зробивись“, каже піп, „Бог буде благословити за се“. „Вигнавим з батюшкового гороху вепра“. „Ну, і щож дальше?“ питає піп. „Відігнавим вовків від батюшкового дому“. „Добре зробивись“, каже піп, і розгрішив москаля.

Повідправлявши все, пустив ся піп до дому йти. Йде він перед св. о. Миколая, так шапки нема, хтось вкрав. Йде піп до дому, а єму на зустрічу вибігає попадає з плачем, що хтось футра закрвав, як провітрували ся. В пекарніж, чує піп — сварять ся наймички за солонину, що хтось витяг з горшка з горохом (варила ся).

„Так се той москаль-безбожник“, думає піп, і вибігає розлючений москаля ловити. „Це! бо вріжуть язик“, — показав зачеплений москаль.¹⁾

¹⁾ До сіх переказів додає записувачель: Москаль в понятю народа в Тернопільщині не має доброї слави, навіть рівняє ся циганови. Москаль і дотепний, і дужий, і спритний, та все недобрый він чоловік.

V.

.....»Що я роблю“, казав піп до парафіян, — „ви то робіть: я хрещу ся, ви так хрестіть ся, — я молю ся, ви за мнов моліть ся, я приклоню голову, ви кланяйте ся, а царство небесне“....

Вийшов піп з кадилом на церков, заметнув ся кадильницею, аж ту видітає оден вуглик і просто за холяву. Запекло пона, так він не надумуючись, стає дуба (до гори ногами) і вимахує ногами. Нарід зглянув ся, тай зробив то, що піп робив.



ПРОГРАМА ДО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ про українсько-руський край і нарід

уложена

членами наукового товариства ім. Шевченка.

I. Відомости історичні.

1. Як зветь ся село, чи не звалось давнійше инакше, чи не було переведене в иньшого місця на сучасне?
2. Подати всі топографичні назви его й околиці (назви частин села, річки, лісів, криниць, місць і т. и.)
3. Чи нема в селі й околиці яких руїн, слідів давньої будови, городищ (валів, ровів)? подати докладний їх опис (положенє, великість, форму), по можности малюнок, хоч би без масштабу.
4. Чи нема могил — горбів давніх? описати їх; чи не памятають, щоб хто їх розкопував.
5. Чи не було яких находок старини, грошей, зброї, начиння; чи не знаходив хто скарбів; чи нема переказів про сховані скарби; чи нема сліду давних могил, кладовищ?
6. Які є перекази про давнину сільску, коли село повстало, що з їм було? объяснення наввищ і поодиноких назв топографичних, оповідання про замки й могили.
7. Чи стара церква? як дуже стара, подати малюнок, що давав би якесь виображенне про її вигляд; чи нема образів давніх або оригінального письма, церковних убрань і т. и.?
8. Чи нема давніх документів чи книжок, друкованих чи писаних, при церкві і в приватних осіб?

9. Чи нема між селянами таких, що виводили б себе від шляхти, покликались на якісь документи, привилеї і т. и.?
10. Яка є пам'ять про давні часи взагалі — на пр. про Польщу, про находи татарські, про давні порядки — паньщину, суд домініяльний, князів, крайників і т. и.

II. Відомости етнографічні.

а) Загальні звістки.

1. Як називає сам народ себе, свій край та своїх сусідів, а як сусіди називають его?
2. Чи називають себе сусіди жартібливими або згирдливими іменами і якими? Чи є такі жартібливі пісні, приповідки або оповідання?
3. Що знає народ про свій початок і чи заховали ся між ним про се які-небудь легенди?
4. Чи ділить ся людність на роди або класи і як зовуть ся вони?
5. Чи звісні родові або фамілійні традиції?
6. Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Чи вони зміняють ся коли і чому?
7. Як відносить ся народ до других народів, на пр. до Німців, Поляків, Жидів, а як до рівних клас, на пр. до панів, духовенства, урядників, лікарів, купців і ремісників? Які є про се в народі оповідання, пісні, приповідки?

б) Антропологічні звістки.

1. Який є звичайний склад тіла людей; який зріст, та які трапляють ся каліцтва? Який буває цв'іг волося і очий, який переважає й о скільки (добре б по можности в числах відносно ти представити). Які прикмети ока, носа і вуха?
2. Як називає народ поодинокі части і члени тіла? Чи є які прозвища утворені на основі поодиноких частий тіла або їх прикмет?
3. Яким голосом говорять люди і як: скоро, помалу чи затинаючись? Які з того виходять прозвища?
4. Як люди звичайно ходять і як сідають? Які з тієї причини бувають прозвища?

в) Хата й обійстя.

1. Подати докладний опис хати і поодиноких господарських будинків. Як вони виглядають з надвору, а як в середині? Як їх будують? Для докладности пожадані були-б пляни й рисунки.

2. Які бувають прикраси будівель, та чим вирізняють ся будівлі бо-
богаті від бідних?
3. Як радять собі люди, щоб в хатах не було вогкості, щоб устерегти
ся від різних слабостей і т. н.
4. Чим сьвітять по хатах, чим топлять в печі і які бувають при тім
повірки?
5. Якої посуду люди уживають і в чого вона робить ся?
6. Чи не роблять посуду без гончарського колеса? яка орнаментика стрі-
чає ся на посуді?
7. Якого знарядя люди уживають, хто єго споруджує і в чого?
8. Чи уживають люди оружія і якого? Яке оружје вважають за най-
давніше і чи розповідають що про чудовні або геройські оружја?
Чи оповідають що про уживанне камінного знаряддя, чи нема на-
таків на те в прислівях?

d) Одежа.

1. З чого складає ся одежа і з яких матерій вона робить ся?
2. Хто споруджує одужу і яким способом?
3. Чи різнить ся буденна одежа від святочної?
4. Які барви матерії найбільше уживають ся і які прикраси?
5. Хто вбирає ся гарнійше, женщины чи мужчини?
6. Чим різнять ся одужі старших від одягів молодших людей; як вби-
рають ся діти, а як парубки й дівчата?
7. Як убирають небіщиків?
8. Як називають ся різні форми одужі, єї частий і прикрас?
9. Якими способами, крім одужі, забезпечують себе люди перед сиекою
холодом і т. н. (мастями, натиранєм і т. н.)?
10. Чи є в звичаю чесати ся, голити ся, стричи волосє і як се від-
буває ся?
11. Чи уживають люди чого, щоб волос ріє гарно, щоб зуби білі були
і т. н.?
12. На скілько звертають увагу на моду, і в чім вона полягає?
13. Що відливає на зміну костюмів, і які саме бувають ті зміни?
14. Як дивить ся народ на чужі моди і як до них відносить ся, в упо-
добанєм чи в насмійшках?

e) Страва і напїток.

1. Які страви приготовлюють ся в будень, а які в свята, в чого вони
складають ся і як їх готують?

2. Що впливає на вибір поодиноких страв?
3. Хто приготує страву?
4. Чи переховують ся які страви про запас і як вони консервують ся?
5. Кілько разів денно люди їдять і в яких порах? Що коли їсть ся?
6. Як з огляду на пору дня називають ся поживи?
7. З кількох страв складає ся пожива і в якім порядку їдять їх?
8. Чи знають ся люди на тім, що мішати поодинокі страви шкодить? які є про се уваги?
9. Що вважає ся найліпшим присмаком і якими стравами приймає ся гостей?
10. Чи жінки, мужчини й діти їдять разом чи кожде окремо?
11. Чи бувають окремі страви для старших, а окремі для молодших?
12. Чи кожда особа має свою ложку, чи може на се не зважають?
13. Якої звірини найбільше споживають?
14. Чи печуть єї чи варять?
15. Як називають ся часті убитої звірини?
16. Які чвороні, птахи й рослини вважають ся нечистими і для чого?
17. Яких частий звірят не їдять і для чого?
18. Яке збіже або ярина становить головну поживу людей?
19. Які рослини їдять люди в сирім стані, а які в варенім або в иншім (мороженім, сушенім, моченім)?
20. Які мають назви поодинокі земні плоди, овощі і дерева?
21. Які бувають напитки і з чого вони роблять ся?
22. Чи уживають люди острих трунків, тютюну, табаки і т. и.?
23. Чи уживають їх всі без ріжниці пола і віку, чи ні?
24. Які трунки уживають ся в будень, а які в свято? Чи може піст на уживанє їх впливає так само як на уживанє страв?
25. Які молитви, заклинаня, примовки уживають ся при їді й пїттю, куреню і нюханю табаки?
26. Як припрошують себе люди до їди і як приваляють, пючи?
27. Якими способами радять собі переївши ся або напившись?

f) Житє і занятя.

1. Чим найбільше люди займають ся: хліборобством, промислом, торгівлею, випасом худоби, риболовством, полюванєм, пасічництвом?
2. Чи полюють поодинокю чи громадою?
3. В якім стані є рибальство?
4. Чи вольно вбивати і ловити всяку звірину і рибу, чи є може така, яку щадять і для чого?

5. Яку худобу держать люди дома? як ходять коло неї?
6. Чим забезпечують товарину перед пошестю, хижим звіром і злодіями?
7. Які є до того молитви, заклинання, чари?
8. Які є в людий товаричі ліки?
9. Як старають ся господині про те, щоб корови доїли ся ліпше, щоб кури часто несли ся і т. и.?
10. Які є спеціальні уваги про полові функції й родючість товарини?
11. Чи плекають люди коні, вівці?
12. Чи плекають пасіки і як?
13. Чи уживають люди возів, саней і т. и.? Як вони зроблені, з чого складають ся і як поодинокі часті називають ся?
14. Які збіжа сіють, і які бувають роботи в полі? Які способи є на те, щоб в землі було менше хробів, щоб виші, сарана і т. и. не нищили збіжа, щоб менше було гнилого колоса, щоб бараболя не гнила?
15. Яким способом відбувають ся живна?
16. Якого знярядя і якої товарини уживають до управи рілі?
17. В якім стані знаходить ся городництво й садівництво?
18. Яку деревину найчастійше плекають і які цвіти по квітниках?
19. Яких дерев і кущів на погляд народа не годить ся саджати коло хати і для чого?
20. Як забезпечують садовину, ярину, пасіки і т. и. перед холодом і дощем, перед птицями, звіриною і злодіями?
21. Чи водять ся які промисли, які, в яких часах, та яке знярядє при них уживає ся?
22. Чи є може спеціально жіночі промисли і які?
23. Чи мають люди які небудь власні міри і ваги? Описати їх.
24. Як ділить народ час: рік, пори року, місяці, тижні, дні, години і т. и. Які назви є в него на се?
25. Чи має народ які прилади до виміру часу, і чи є в него які-небудь астрономічні відомости, які можна використати в вимірі часу, в подорожах, астрології?
26. Як означає народ пору дня?
27. Які свята й визначні події служать основою при означуваню часу?
28. Які є способи господарского календаря?
29. По яких ознаках віщують скору осінь, зиму, весну, а також їх характер?
30. Яка є система обчислення: десятна, дводесятна, чи яка иньша?
31. Чи числять на пальцях, камінчиках, прутиках, зернах і т. и.?

32. Які бувають практичні способи числення устного, особливо при більших рахунок?
33. Які рахункові завдання, шаради, ребуси і т. п. знамі в описуваній місцевості?

г) Родинні звичаї.

1. Як розвинене чувство любви мужчини до женщины і навпакі? Чи користуєсь женщина поважанєм і як з нею обходять ся? Яке єї становиско ввагалі?
 2. Які вона має обовязки відповідно до свого віку у різних клас?
 3. Погляд на моральність женщины.
 4. Обряди сватаня, заручин і весіля.
- Описати як найдокладнійше з всіми церемоніями й повірками. Подати тексти весільних пісень і по можности музичу.
5. Описати так само церемонії, повіря й уваги при родинах та хрестинах, способи полєкшення родин, заходи коло новонародженого і т. п.
 6. Які є повіря про відміну дітей.
 7. Як поясняють дітям, відки взяв ся новонароджений?
 8. Вибір дитячих імен.
 9. Як довго годує мати дитину грудьми і які з тим вяжуть ся повірки.
 10. Як виглядає колиска і які повіря з нею вяжуть ся?
 11. Що і на яких основах віщують новонародженій дитині?
 12. Які є дитячі забави?
 13. Які є забави дорослих хлопців і дівчат?
 14. Якими способами старають ся дівчата приподобати ся хлопцям?
 15. Як довго остають ся діти під опікою родичів?
 16. Як розвинене в молодіжи поважанє для старших?
 17. Які панують відносини між членами сім'ї?
 18. Сила материнських проклонів і молитв.
 19. Степені посвояченя і їх значінє.
 20. Формули здорюваня, привітів та угоди.
 21. Об'яви дружби і побратимства.
 22. Способи вислову вічливости і дружби та вирази лайки і проклонів.
 23. Прийманя гостя і гостинні церемонії.
 24. Відносини до убогих. Чи є касти жебраків та прошаків і як вони zorganizовані; чи є жебрачі школи, жебрача мова?
 25. Понятя чести й її образи; які занятя вважають ся за згірдливі?

26. Які є знані музичні інструменти?
27. Які слабости бувають між людьми і як собі в них радять? Подати докладний спис ліків і заговорів.
28. Хто лічить людей?
29. Які святи вважають ся помічниками в певних слабостях?
30. Які повіря є про пошести?
31. Як поводять ся з людьми при конаню? Обряди похоронів. Плачі.
32. Вірованя про смерть і загробне житє. Повіре про мерців.
33. Опирі. Як собі їх люди представляють?

h) Повірки.

1. Погляди на Бога і святих. Легенди про них.
2. Як представляє собі народ св. Трійцю, як Бога, як Христа, а як Богородицю?
3. Що розповідає собі народ про ангелів і святих: Петра й Павла, Миколу, Івана Хрестителя, Юрія, Ілію, Варвару і ин.
4. Ангел-хранитель.
5. Як дивить ся народ на образи, які образи держить в себе, які найбільше любить. Сила образів підчас пожару. Хрести при дорогах і на перекрестях.
6. Легенди про чудотворні образи.
7. Сила церковного двона. Підземні двони, міста, палати або села.
8. Чудесні води. Свячена вода і єї сила.
9. Листи з неба. Що в них містить ся?
10. Оповіданя про давних богів.
11. Нечиста сила. Відки вона взяла ся? Як єї називають? Як вона показує ся? Де вона є?
12. Відносини чортів до людей. Спродажа душі чортові. Як можна від него увільнити ся?
13. Духи домашні або домовики. Хованці; як можна дістати хованця? Як з ним треба обходити ся? Чим він людям помагає?
14. Лісовики, мавки, русалки, блуд і лятавці. Оповіданя про них і повірки.
15. Які інші духи знані народови?
16. Чи уособляє собі народ понятя долі і недолі або біди, правди, неправди і т. п.?
17. Змиї, смоки, баба-яга, бісова мана, бісів тато, бісеня.

18. Оповідання про заклині скарби; як їх можна добути.
19. Погляди на початок чи створене світа, розмножуване людей, особне створене поодиноких ставів; народів (хлопа, пана, жида)
20. Якою мовою говорили з Богом перші люди?
21. Відносини перших людей до Бога.
22. Повіре про небо, сонце, місяць і зорі. Зв'язок зір з людьми і їх долею.
23. Назви сторін світа.
24. Погляди на сили природи: грім, блискавиця, вітри, дощі, морози, град, сніг, роса. Їх персоніфікації і повірки про них.
25. Поважане вогню і святість єго.
26. Повірки про походжене металів.
27. Прикмети поодиноких рослин і звіля. По можности дати зільник лікарський.
28. Повіря про рівні дерева.
29. Талізмани, інклюзи, чудесні чоботи, шапки, рукавиці, столики, дудки і мошонки.
30. Повірки про різних чвороніг і птахів, про риби і комахи. Їх зв'язок з людьми. Чисті і нечисті звірята.
31. Оповідання про велитів і карлів, про песиголовців, двоголових, вовкулаків, рахманів, людодів, героїв і розбійників.
32. В що може чоловік перекинути ся? в птицю, вовка і т. и.?
33. Оповідання про чарівників і чарівниці, про відьми і ворожки, про знахорів. Як перед чарівницями остерегти ся? З відки їх сила чудесна береть ся? Як їх можна пізнати?
34. Лихі очі і вроки.
35. Оповідання про церкви, цвинтарі, могили, млини, горальні, фабрики, душла дерев і печери.
36. Обряди при сійбі й обжинки.
37. Толковане снів.
38. Оповідання про лонатиків (сновидів).
39. Феральні або тяжкі дні.
40. Чудесні цифри (3, 7, 9, 77 і и.).
41. Пості. Як їх люди заховують? Коли? Якою метою?
42. Які дні вважають ся святими? Тут добре булоб звернути увагу на всі дні важнійші чим небудь для народа і зазначити їх в кождім місяці. При кождім таким дни, чи то більшим якім святі можна подати всі повірки і обряди, які лиш з ним вяжуть ся. Між святами належить головно уваглядити Різдо, Новий Рік, Йордань, Трех

святих, Воликдень, Зелені свята, Купала і ин., бо з ними найбільше звязано обрядів і обрядових забав, ігр, пісень.

і) Народня література.

Деякі роди творів народної літератури згадано вже вище при різних обичаях і обрядах, де їх найкраще було б і списати (по можности пильно заховуючи місцеву вимову й означуючи акцентуацію). Колиб однак збирач хотів обмежити ся на записі одних текстів літературного характеру, то він може групувати і списувати їх наприклад в таких категоріях:

1. Пісні і оповідання мітольоґічні, космоґонічні, реліґійні.
2. Історичні пісні і думи.
3. Місцеві легенди, себ то оповідання привязані до певних місць.
4. Анекдоти й иньші згадки про різних місцевих діячів, хочби й казочних.
5. Оповідання про людей взагалі.
6. Оповідання про звірів, птахів і комах, реальних і фантастичних.
7. Замовленя і заклинаня.
8. Молитви й побожні пісні.
9. Духовні стихи і пісні морального змісту, співані старцями та лірниками.
10. Ліричні пісні (сьпіванки).
11. Святочні пісні.
12. Пісні на хрестини і колискові.
13. Весільні пісні.
14. Похоронні пісні і плачі.
15. Пісні при забавах дорослих і дитий.
16. Коляди, щедрівки, гагілки, обжинкові пісні.
17. Рекрутські й вояцькі пісні.
18. Коршемні й п'яницькі пісні.
19. Сатирично-гумористичні пісні.
20. Жарти, кепкування і нісенітницї.
21. Загадки, приповідки і помовки.
22. Віден се все ширить ся? Хто сьпіває або оповідає? Коли?
23. Чи є може спеціальні оповідачі і співаки і як до них народ відносять ся?
24. Подати по змові звістки про їх житє з показом їх репертуару і означити, відки та або друга пісня в них взяла ся?
25. Подати по змові історію ширеня народного твору: відколи він де знаний, хто єго куди заніс і відки; яким він змінам підпадав з часом і т. и.

III. Відомости суспільно-економічні.

1. Як давня оселя? Положенє єї, характер ґрунтів, вода. Стан атмосферичний. Гігієнічні обставини житя.
2. Загальний вид оселі: улиці й їх положенє що до хат, церков; двір, коршма і т. и.
3. Вигляд хат: як будовані і з чого? чим криті? чим огорожені? куди фронт? кілько покоїв? які печі? які комини? чим топлять й освічують хати?
4. Статистика хат, душ і майна цілої оселі й поодиноких родин чи самостійних газдівств: пожадані цифри мінімальні, максимальні й пересічні з оглядом на різні сорти землі (ріля, сіножать, ліс, пасовиско, неужиток і т. и.)
5. Форми посідања: особиста, спілкова, держави і т. и.; які роди ґрунту посіданого підходять під кожду з тих форм, н. пр. спільні вигони, пасовиска і т. и.
6. Чи є громадське майно й яке? Як адмініструє ся? Як розложена власність приватна. Єї подільність.
7. Статистика весіль, родин і похоронів. Статистика слабостей.
8. Статистика худоби й иньшого живого інвентара.
9. Знряддя господарскі й їх розділ поміж мешканцями.
10. Яке головне занятє мешканців а які побічні (ловля риб, майстерство і т. и.)?
11. Яка система полевого господарства? зміна сівби й орки, гноєнє, роди збіжа й їх видатність, також їх ціна й взаїмне процентове відношенє.
12. Як високо платить ся держава (аренда) й як веде ся?
13. Сади й городи. Луки й ліси. Їх видатність і уживанє.
14. Годівля худоби, єї мета й користи.
15. Ціни за працю на поли, й спосіб плати (в гронах чи натурою). Пастухи. Платня в фабриках й на різних промислових закладах.
16. Вихід поселенців на роботу в чужу сторону й прихід чужинців до них.
17. Форми асоціяції в праці, як часто проявляють ся й які користи дають. Становище, права й обовязки спільників. Погляд народа на спілку.

18. Готові капітали грошові й спосіб їх уживання (аренда, підприємства промислові, купецтво, лихва і т. и.) — Громадські каси і шпихліри. Як виявляється конкуренція торговців і богатирів між собою?
19. Товари купчі: які? звідки? за яку ціну? Відносини мешканців до торгів мійських і ярмарків. Крамниці рускі.
20. Погляд людей на громаду: о скільки він схожий в поняттях адміністративним, правним.
21. В чім і як проявляє ся сила правна й пресія моральна громади що до одиниці? суди громадські; комісії громадські.
22. Які є спільні приватні збори в оселі крім офіціальних громадських?
23. Як високо стоїть соціальне (громадске) образованє одиниць (понятє потреби спільности й помочи громадської, пошанованє чужого майна і т. и.)

IV. Відомости правничі.

а) З права родинного і родинно-маєткового.

1. Як розуміє нарід єднанє супружя і заключенє тогож а особливо до чого привязує головну вагу, чи до слюбу церковного, чи до заключеня договору між новоженцями, або їх родичами або опікунами, та яким способом наступає порозуміє між сторонами в уладженю взаємних відносин маєткових між супругами на будуче.
2. Чи при тій нагоді списують які грамоти („інтерцязи передєлюбні“) і як відносять ся сторони до примусу споряджуваня договорів супружних перед нотарем.
3. Чи знані й уживані „заручини“ між народом, яку вагу прикладає ся до них, та яке значіне має вірванє відносин що-до наміреного супружя по засватаню.
4. Які перешкоди супружя знає нарід а то головно з причини спорідненя або посвоєчєня.
5. Що розуміє нарід під понятєм „ввінованя“ взагалі, що під понятями „віна“ („посагу“) для доньки та „виправи“ для сина або доньки.
6. Які подарунки одержують новоженці при нагоді „весіля“ від себе навзаєм, від родини або від кого иншого.
7. Як уладжують ся відносини маєткові дотично ірунту при одруженю сина і доньки.

8. Які права має отець, а які мати що до виховання дітей і їх ма-
етку.
9. Які права господарські набуває чоловік, що пристає на ґрунт жінки
або єї родичів, а які права жінка, що йде на ґрунт чоловіка.
10. Як розуміє нарід права і обовязки опіки над сиротами, кому ю по-
вірює і як справують опіку що до особи і майна, та які є при-
чини затрати маєтків сирітських.
11. Які бувають відносини між матерію та співопікуном, та чи старшині
громадській приписують які права в ділі опіки над сиротами.
12. Як глядить нарід на розділ від стола і ложа та на розвід між су-
пругами, як на позжите „на віру“.
13. Які наслідки маєтково-правні привязує нарід до невгідного позжита
між супругами, розділу або розводу супругого.
14. Чи маєток приробрений в часі супруга вважає ся спільним майном
чоловіка і жінки, чи примінює ся окремішність маєтку між супругами.
15. Чи знані є давні „союзи родинні“, де всі молодші члени родини
живуть разом на ґрунті під спільним головою родини і як ладнають
свої взаємні відносини.
16. Які степені споріднення і посвоячення знає нарід та під якими на-
звами.
17. Як глядить нарід на правесність і неправесність дитини і як ула-
джує відносини маєтково-станові дітей неправесних.
18. Чи допускає нарід ехсертіо plurium concubentium і в яким ре-
чинци.
19. Як взагалі уладжує ся карність домашна.
20. Чи знані є наложниці в громаді, з яких причин і з якими наслідками.
21. Яке становище родинно-суспільне займають в громаді: жонаті і не-
жонаті, замужні й незамужні.
22. Чи громадські уряди опікунчі були би вказані і які.

б) З права маєткового — зобовязань і права
спадкового.

1. Чи знані народови понятя правні: „держаня“ і „посіданя“ річи,
та що розуміє нарід під тими понятями.
2. Що розуміє нарід під понятем правним власности і які знає спо-
соби набутя власности що до річий движимих а недвижнимих (пе-
редача з рук до рук, обхід межі, віддача ключів і т. и.).

3. Як відносить ся нарід до річий знайдених і викопаного скарбу, та чи знає заплату нахідного і в якій висоті.
4. Як розуміє риболовлю і ловлю диких звірів на своїм і на чужім ґрунті.
5. Які роди служебностей (сервитутів) знані нашому народови і як тоті виконують ся (мешканя, уживаня, ужиткованя; переходу, перегону, переїзду, пашеня і т. и.).
6. Які знані роди заставів: ручних і на ґрунтах („застав на роки“, „продаж політків“), та о скільки заставами виннає ся закон протів лихви.
7. Яких форм уживає нарід при заключуваню договорів і яким способом сторони заявляють згідну волю („пробіть рукама“, „запите могоричу“ і т. и.):
8. Як глядять нарід на недотриманє договору стороною договірною а особливо, чи се надає право другому договірникови відступити від договору, чи лиш жадати доповненя умови.
9. Чи знанє даванє заруки на забезпеченє додержаня умови і під якими услівями, та чи знана кара договірна.
10. Чи знані народови приготовні договори і в яким успіхом.
11. Які знані поодинокі роди договорів (даровизна, заміна, купно-продаж, позичка, порука, вигодина, наєм услуг, наєм будинку (хати), аренда ґрунту і и., як тоті заключають ся і під якими услівями.
12. Чи до даровизни вимагає ся передачі предмету дарованого особі обдареній.
13. Чи знані: купно-продаж на вимову, купно за пробою або мірою, купно-продаж з правом відкупу або первокупна.
14. Які речинці виповіди найму і аренди, та чи є знанє даванє ґрунту під управу за відступленєм части політків.
15. Яке значінє мають: малолітність, блуд, підступ, непритомність або покривдженє повнше половини звичайної вартости при договорах.
16. Чи знані народови договори з гри або закладу і яке значінє мають ті договори.
17. Чи знані народови: засидженє і задавненє прав та під якими умовами.
18. Чи знані договори спілок; в яких цілях тоті укладають ся і під якими умовами та як веде ся заряд спілки, як спільники ділять ся доходами і коли наступає розв'язанє спілки.

19. Чи при більшій числі договорників по одній стороні відповідає кождий лиш за свою часть, чи оден за всіх а всі за одного.
20. Чи за випадкову шкоду потягаєсь до відшкодованя, чи лиш в випадках провиненя та взагалі, що розуміє нарід під зворотом шкоди нанесеної, чи й *lucrum cessans* і коли.
22. Хто має відповідати як шкоду зробить: дитина, божевільний або товар.
23. Яким способом розпоряджує ся про случай смерти, устно чи письменно і в яким формальностями.
24. Чи званий звичай записуваня ґрунту на річ найстаршого сына з обовязком сплати всіх інших спадкоємців.
25. Як ділять ся спадкоємці одідиченим маєтком.
26. Які права отримує пошениий вдовець або вдова, отець або мати.
27. Як розпоряджують маєтком про случай смерти особи бездітні або що не мають близшої родини.
28. Коли приступає ся до видідиченя сына або доньки.
29. Що вчисляє ся до часті спадкової дітям вивінованим.
30. Як забезпечує ся про случай смерти приймаків, а як діти неправеслі.
31. Чи додержують спадкоємці договори уложені спадкодавцем і яким способом.
32. Чи знаві між народом понятя „батьківщини“ і „материзни“ та в яким значіню.

с) З права карного.

1. Які проступки уважає нарід тяжкими а то не силою обовязкового закону, але з свого сьвітогляду, вірувань і взагалі звичаю.
2. Які вислови уживають ся між народом на означене різних родів переступів („злочин“, „провина“, „переступство“) і в яким значіню.
3. Які причини злої волі у проступників додачує нарід, та чи виправдує нарід і як: божевільних і дурноватих, проступників з біди, випадку, конечної оборони або примусу (фізичного або психічного).
4. Чи і о скілько та в яким віці діти і малолітці мають підпадати карі на основі звичаю народного.
5. Як родичі карають свої діти і о скілько ті піддають ся їх караню.
6. Чи узнає нарід і о скілько узнає каригідним приготовлене або намагає до доконаня чину.
7. Як глядять нарід на проступників налогових і в чім додачує вирождене таких людей.

8. В чім додачує нарід ество переступу: в нарушеню моралі, релігії, ладу суспільного або в нещастю покривджених.
9. Як розуміє нарід кару за доконанє переступів; які знає кары; як відносить ся до знесеня кары тілесної а як до кары смерты.
10. Які доховали ся вісти про каранє проступників судами громадскими, духовними або иншими особами.
11. Чи знанє між народом каранє звірят, та чим оно оправдує ся.
12. Які роди вини і сніввини знані нашому народови („злий намір“, „вина“, „необережність“, „підмова“, „поміч“ і т. и.).
13. Чи знає нарід переступи, яких не осуджує право а які уважає нарід каригідними з свого сьвітогляду, та чи уважає нарід деякі карні переступи некаригідними.
14. Як глядять нарід на проступки політичні а як на посяганє прав приватних.
15. Як відносить ся нарід до проступків против безпечности житя і здоровля, та чи допускає угодове полагодженє між шкодниками а ушкодженням і в яких случаях.
16. Які особливі роди крадіжки знані між народом, які обмани і спроневіреня.
17. Як глядять нарід на паліїв і ровбійників.
18. Чи знає нарід різницю між убійством а забитєм, та чи додачує каригідність там, де забитий дав причину до бійки.
19. Як задивлюєсь нарід на убійство вітця, матери, супруга і на зігнанє плоду.
20. Як розуміє нарід уведене і зведене під приреченєм заключеня супругя.
21. Як глядять нарід на знасилуванє а як на блуд против природи.
22. Як розуміє нарід і чи уважає каригідною утечу з війська (дезерцію) та які причини тої появи між народом.
23. Чи самоубійство або ушкодженє власного тіла уважає ся каригідним і коли.
24. Чи додачує нарід каригідність виступленя против уряду і особливо при безправнім урядованю.
25. Як задивлює ся нарід на обиди чести і як їх полагоджує.
26. Чи знана народови різниця між проступками приватноправними і публичноправними.
27. Як глядять нарід на піянство і на чародійство, та чи і о скілько уважає їх каригідними.

28. Як трактує нарід проступників, що допустили ся чину каригідного: перед відданням їх в руки справедливости а по відбуттю кари або по увільненню їх судом.
29. Чи кара відбута поправляє проступника.
30. Як розуміє нарід випадки невинно засуджених і як до них відносять ся.
31. Як взагалі задивлює ся нарід на вимір справедливости державними судами і судами присяглих.
32. Чи домагає ся нарід громадських судів мирових до судження поменших справ карних.



Матеріяли етнографічні просить ся надсилати на адресу Наукового Товариства імени Шевченка у Львові.